

32495

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

*Kabul edilmiştir.
29.8.1994*

**ALİ KEMAL'İN KİMLİĞİ VE SİYASİ
FAALİYETLERİ**

**HAZIRLAYAN:
EBUBEKİR AKKAYMAK**

**YÖNETEN:
DOÇ. DR. ALEMDAR YALÇIN**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

TEZ ÖZETİ

TEZİ HAZIRLAYAN: Ebubekir Akkaymak

BİLİM DALI: Yeni Türk Edebiyatı

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Alemdar Yalçın

TEZİN KABUL EDİLİŞ TARİHİ: 16. 12. 1994

TEZİN SAYFA SAYISI: 271

TEZİN KONUSU: Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri

ÖZET

Ali Kemal, özellikle İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyete kadar olan yazı hayatımızda eskin kalemi ve kuvvetli üslubu ile dikkat çeken bir yazarımızdır. Özellikle köşe yazarı olarak kalemini aktif siyasette kullanmış ve ülkenin kaderi üzerinde çeşitli dönemlerde etkili labilmiştir.

Bu yönleriyle dikkat çeken Ali Kemal'in henüz araştırılmamış olan "kimliği ve siyasi faaliyetleri" bu teze konu olarak seçilmiştir. Gazetelerdeki makaleleri taranmış, yayınlanmış 21 kitabı incelenmiş, hakkında yazılanlar ve söylenenler derlenerek özellikle daha önceleri tartışma konusu olan, kökeni ve doğum tarihi ile ilgili birinci derece önem arzeden belgeler ulunarak bu araştırmada kullanılmıştır. Bunlardan bir tanesi Ali Kemal'in orijinal kimlik elgesidir. Yine ailesinin kökeni ile ilgili resmi nüfus bilgileri elde edilerek kullanılmıştır.

Bu araştırmada Ali Kemal'in ailesi, ilişkileri ve daha sonra da hayatı kronolojik sırası içerisinde özetlendikten sonra, elde edilen belgelere dayanılarak fizik ve karakter özellikleri belirlenmeye çalışılmış, dili ve üslubu ile ilgili tesbitler değerlendirilmiştir.

Ali Kemal'in eserleri bölümünde, daha önceleri ona ait olduğu kesinlik kazanmamış olan iki ayrı kitabın yazara ait olduğu belirlenmiş, ayrıca yazıp da yayınlama imkanı bulamadığı ve da yarım kalan çalışmaları, ailesinden elde edilen bilgiler ışığında çalışmaya konu edilmiştir.

Bu tezin başlıca çalışma konusu Ali Kemal'in 31 Mart'a kadar olan siyasi faaliyetlerinin azıları ışığında incelenmesidir. Bu çerçevede onu Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk öğrenci hareketini başlatanlar arasında zikretmek gerektir. 1883'te kaydolduğu Mülkiye Mektebi'nin üçüncü sınıfında iken Fransa'ya kaçmış, dönüşte ilk öğrenci derneğini kurmuştur. Bu dernek aracılığıyla giriştiği rejim aleyhtarı faaliyetler yüzünden Halep'e sürülmüş, buradan geldiği Paris'te hocası Mizancı Murat Bey'in yanında Jöntürk hareketinin kurucuları arasında yer almıştır. Daha sonraları Jöntürklerin çalışmalarını Saraya jurnallediği anlaşılınca gruptan uzaklaştırılmış, bundan sonraki bütün hayatını da şiddetli bir İttihatçı aleyhtarı olarak sürdürmüştür. Bu münasebetle Hüseyin Cahit ve Bahattin Şakir başta olmak üzere diğer İttihatçı yazarlarla giriştiği polemikler ayrı bir çalışma konusu olacak niteliktedir.

Ali Kemal'in kalemi 31 Mart Vak'ası sırasında ülke gündemi etkilemeyi başarmış, yazdığı yazılarla 31 Mart'ın tahrikçileri arasında ilk sıralarda yer almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişinin hemen öncesinde padişah Abdülhamit'e gönderilen bir telgrafta bazı isimler zikredilerek bu isimlerin ordu

linceye kadar İstanbul dışına çıkışlarının engellenmesi istenmiştir ki bu isimlerden ikinci ada yer alanı Ali Kemal'dir.

Ayrıca aynı günlerde Gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi üzerine Mülkiye'deki rsinde öğrencilere yaptığı konuşma büyük bir öğrenci eylemine sebep olmuş ve bu olay 31 art'ın başlıca sebepleri arasında yer almıştır.

Ali Kemal, başarılı bir kalem ve kuvvetli bir üslubun, maddi ve manevi menfaat temini yesinin de ağır basmasıyla yanlış siyasi tercihlerle birleşmesi sonucu koskoca bir paratorluğun kaderi üzerinde nasıl etkili olunabileceğini göstermesi ve kendisini linç ilmek gibi acı bir sona götürmesi açısından son derece ilginç bir örnektir.

26.12.1994

Ebubekir AKKAYMAK

/12/ 1994

KABUL EDİLMİŞTİR

DOÇ. DR. ALEMDAR YALÇIN

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO:</u>
ÖNSÖZ	4
I.BÖLÜM: ALİ KEMAL'İN KİMLİĞİ	7
1- ALİ KEMAL'İN AİLESİ	8
a- Babası	8
b- Annesi	14
c- Kardeşleri	16
d- Aşkları	16
e- Bilinmeyen Evliliği	24
f- Evlilikleri	25
g- Çocukları	26
2- HAYATI	30
a- Doğum Tarihindeki İhtilaflar ve Bir Belge	30
b- Çocukluk Yılları ve İlk Tahsili	33
c- Mülkiye Mektebi Yılları	33
d- Ali Kemal Paris'te	35
e- İstanbul'a Dönüş	36
f- Halep'e Sürgün	38
g- İkinci Kez Paris	39
ğ- Ali Kemal Mısır'da	43
h- Tekrar İstanbul	44
ı- 31 Mart Sonrası	46
i- Mütarekeden Sonra	49
j- Millî Mücadele Yılları	54
k- Acı Sona Doğru	64
3- ÖZELLİKLERİ	73
a- Fizikî Özellikleri	73
b- Karakter Özellikleri	76
c- Dil ve Üslup Özellikleri	120
4- ESERLERİ	134

	<u>SAYFA NO:</u>
II.BÖLÜM: SİYASİ VE SOSYAL FAALİYETLERİ	137
A- İLK SİYASİ FAALİYETLER	138
1- Ali Kemal'de siyasete yöneliş	138
2- Avrupa'ya kaçış ,Paris ve Cenevre	145
3- İlk siyasî faaliyet,tutuklanma ve sürgün	153
4- Halep'teki siyasî ve sosyal faaliyetleri	173
B- ALİ KEMAL VE JÖNTÜRKLER	185
1- Jöntürklerle İlk Temas	185
2- Jöntürkleri Engelleme Çalışmaları ve A. Celalettin Paşa	188
3- Ali Kemal'in Rolü	192
4- Jurnalleri	193
5- Cemiyetle Para Bağlantısı	202
6- Ali Kemal'e Güvensizlik	202
7- Uzlaşmadan Sonra	204
8- Teavün Cemiyeti Denemesi	206
9- Sefarette Görev	207
10- Jöntürk Yayınlarını Engellemesi	210
11- Zeki Kunalp'e Göre	211
12- Sefir Münir Bey'le İlişkileri	212
13- Yeni Görevler	216
14-Gevşeyen İlişkiler	220
C- İKİNCİ MEŞRUTİYET VE 31 MARTTA ALİ KEMAL	225
SONUÇ	257
III.BÖLÜM: BELGELER	261
IV.BÖLÜM: BİBLİYOGRAFYA	266

Ö N S Ö Z

Yakın geçmişimizdeki fikir ve siyaset olaylarının,herhalde araştırmacılara en ilginç gelen yönü; olmuşu araştırırken, olmakta olanla karşılaşmak olsa gerektir. Hakikaten, yakın tarihimizde, araştırmalara son zamanlarda sıkça konu olan ve ilgilenenleri hayretler içerisinde bırakan olaylara, gelişmelere bakıldığında bugün çok daha iyi kavranmakta; sebebi ve oluş şekli hakkında karar verilemeyen bir çok olay çok daha kolayca anlaşılmaktadır.

Ali Kemal yakın siyasi ve fikri geçmişimizde bir çok olaya öncülük etmiş, çok önemli roller üstlenmiş bir gazeteci ve yazarımızdır. Son dönem Osmanlı aydınlarının tipik karakteristik özelliklerini yansıtmaları açısından Ali Kemal ayrı bir önem arz eder. Ancak yanlış siyasi tercihleri ve belki de yanlış şekillenen karakteri sonucu üzerinde yeteri kadar araştırma yapılmamış, karanlıkta kalan bir çok yönüyle ilgimizi çekmiştir.

Ali Kemal yakın tarihimizde "medyanın gücünü" göstermesi bakımından da önem arz eder. Güçlü ve etkili bir kalemin, aktif bir siyasi hayatla bir araya geldiği zaman neler yapabileceği, hükümetler kurup hükümetler yıkmaya, hatta ihtilallere sebep olmaya varıncaya kadar ülkenin kaderini nasıl etkileyebileceğini göstermede Ali Kemal son derece tipik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun döneminin en polemikçi yazarı olduğunu da bu vesileyle belirtelim.

Bu düşüncelerle başladığımız elinizdeki bu araştırmada öncelikle Ali Kemal'in kimliğini tam olarak tesbit etmek istedik. Bu arada, yaptığımız çalışmanın bir biyografya olmadığını hemen belirtelim. Ancak, bu vesileyle onun doğum tarihi ile ilgili ihtilafların artık çözülmüş sayılması gerektiğini ve kendisine ait son kimlik belgesinin tarafımızdan bulunarak -ilk defa olmak kaydıyla- bu çalışmada kullanıldığını belirtelim.

Ali Kemal'in kimliğinin ayrıntılarıyla ortaya konulabilmesi, onun siyasi faaliyetlerinin anlaşılması açısından büyük önem taşıyordu. Ayrıca Falih

Rıfkı'nın da isabetli teşhisiyle, İmparatorluğun çöküşünü hazırlayan son dönem Osmanlı aydınlarının tipik karakter özelliklerini çarpıcı bir biçimde göstermesi açısından Ali Kemal'in kimliğinin ortaya konulması gerektiğine inanıyorduk. Bu düşünceyle de bilhassa onun "karakter özellikleri"ne geniş yer ayırdık ve araştırmamızda ayrı bir önem verdik. Tesbit ettiğimiz bu karakteristik özelliklerinin son dönem Osmanlı aydınlarında çok az farklarla "ortak vasıflar" olarak karşımıza çıkması hayretimizi daha da artırdı.

Bu araştırmamızın ikinci bölümünü oluşturan Ali Kemal'in siyasi faaliyetlerini 31 Mart Vak'ası ile sınırlandırdık. Çünkü bu dönem son derece ilginç ve adeta her gününe bir tarih yüklenmiş bir canlılıkla karşımıza çıktı. O günlerde yaşananların o günlerden sonra hep tekrarlanıp durmakta olduğunu gördükçe, Ali Kemal'in özellikle bu döneme kadar olan siyasi faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettik.

Nitekim onun İkinci Meşrutiyet ve 31 Mart'a daha sonra da bugünlere kadar gelecek olan siyasi gelişmelerin çekirdeğini teşkil eden ilk siyasi örgütçülerden olduğunu bu vesile ile tesbit ettiğimizi söyleyebiliriz. Daha sonra Jöntürkler, ondan sonra da İttihat ve Terakki olarak şekillenecek olan siyasi cereyana, Ali Kemal ve arkadaşlarının Mekteb-i Mülkiye'de iken kurmayı denedikleri siyasi örgüt öncülük etmiştir.

Yine yakın tarihimizin en önemli siyasi olaylarından 31 Mart Vak'asının sebepleri arasında, ilk sıralarda Ali Kemal'in günlük yazılarının ve Mülkiye'deki derslerinin sayıldığı bilinmektedir. Yaptığımız araştırmada özellikle Hasan Fehmi'nin öldürülmesi münasebetiyle Mülkiye'deki öğrencilere yaptığı konuşmadan sonra galeyana gelen öğrencilerin hükümeti bastığı ve bu olaydan sonra 31 Mart Vak'ası ile sonuçlanacak olan olayların ortaya çıktığını gördük. Yine Selanik'ten padişaha telgraf çeken İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi'nin istediği isimler arasında, ikinci sırada Ali Kemal'in zikredildiği ortaya çıkmıştır. Zaten 31 Mart'tan sonra divan-ı harp tarafından müebbeden sürgün cezasına çarptırılması da bunun sonucudur. Hatta Rıza Nur, 31 Mart'tan

sonra İstanbul'a gelen Hareket Ordusunun hedefinin Ali Kemal ve kendisi olduğunu iddia etmektedir.

Ali Kemal'in sade ve canlı Türkçesi, akıcı ve hareketli üslubu, kalemını kullanmadaki mahareti ile yazdığı yazılarla halkı nasıl etkilediği, hükümet yetkililerini nasıl yönlendirdiği ve olayların akışı üzerinde nasıl bir güç kazandığı bu araştırmanın başlıca saiki olmuştur.

Bu araştırmamızda mümkün mertebe birinci el kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Ancak zaman zaman ikinci el kaynaklardan aldığımız bilgileri de kullandık.

Bu vesile ile bir çok konuda "birinci el" bilgiye sahip olmamızı sağlayan Ali Kemal'in oğlu, Emekli Büyükelçi Sayın Zeki Kunalalp ve onun oğlu Sayın Sinan Kunalalp'e teşekkür ederiz.

Ali Kemal'le ilgili yapılmış çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Ankara ve İstanbul'da yapılmış toplam dört ayrı lisans tezi, İzmir ve Erzurum'da yapılmış iki ayrı yüksek lisans tezi çalışması tesbit edebilmiş bulunuyoruz. Bunlar arasından özellikle İzmir'den Faruk Gezgin Bey'in 1990'da yaptığı akademik çalışmadan istifade ettiğimi belirterek, kendisine bu vesile ile teşekkür etmek isterim.

Tüm bunların ötesinde beni bu çalışmaya yönlendirerek, her merhalede yardım ve desteğini bulduğum hocam Doç.Dr. Alemdar Yalçın'a şükranlarımı sunarım.

Ağustos, 1994

Ankara

I.BÖLÜM :

ALİ KEMAL'İN KİMLİĞİ

1- ALİ KEMAL'İN AİLESİ

a- BABASI :

Ali Kemal'in babası, Balmumcular Kethüdası Hacı Ahmet Efendi'dir. "İkividitli" namıyla da bilinen Hacı Ahmet Efendi, aslen Çankırı'nın Karapazar nahiyesi,¹ Kalfat (ya da Hilfat) köyündendir. Ali Kemal'in değişik zamanlarındaki ifadelerine göre Hacı Ahmet Efendi "öz be öz Türk"tür.² 1815 yılında doğan Hacı Ahmet Efendi, çok küçük yaşta İstanbul'a gelmiş, kısa sürede cesareti, zekası ve girişkenliği ile hatırı sayılır bir servetin sahibi olmuştur. Balmumu ticareti ile uğraşan Hacı Ahmet Efendi kısa sürede mesleğinde ilerleyerek "kethüda" olmuştur. Süleyman Nazif, İbnülemîn Mahmut Kemal İnal'a Ali Kemal'le ilgili yazdığı mektupta, babası hakkında şunları söyler:³

"Pederi yed-i emîn ile kazanılmış, oldukça cesîm bir servetin sahibi idi. Ali Kemal'in husarnâsı, babasına kadar teşmil-i taarruz ettiler. Fakat Hacı Ahmet Efendi, halis müslim ve pek namuslu ve vefalı bir Türk idi."

Yahya Kemal ise Hacı Ahmet Efendi hakkında birinci dereceden bilgi sahibi değildir. Ancak, "Kastamonu"⁴ taraflarından gelmiş, abani sarıklı Mısır çarşısı tüccarlarından" olduğunu ifade eder.⁵

Hacı Ahmet Efendi hakkında Ali Kemal'e Büyükkada Nüfus Müdürlüğü tarafından verilen ve ilk kez bizim elimize geçen nüfus tezkeresinde bazı ifadeler görülmektedir.⁶ Bu tezkerede Hacı Ahmet Hamdi Efendi hakkında şu bilgiler yer alır:

¹ Karapazar,bugün Çankırı'nın Orta ilçesine bağlı bir nahiyedir.

² Ali Kemal,Peyam-ı Sabah,6 Mart 1922 .Yazar bu ve benzeri bir çok yazısında babasının

Anadolulu olması münasebetiyle öz be öz Türk olduğunu savunur.

³ İnal,İ.M.K., Son Asır Türk Şairleri , sf.837

⁴ Kalfat Köyü o zamanlar Kastamonu'ya bağlıdır.(Kuneralp Z.,Sadece Diplomat.sf.17)

⁵ Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler, sf.70.

"Hacı Ahmet Hamdi Efendi,1228 doğumlu olup Çankırı ili Kalfat köyü Orta mahalle hane 30'da nüfusa kayıtlıdır."

Hacı Ahmet Efendi ile ilgili en ayrıntılı bilgiyi yine Ali Kemal'in kendisi Ömrüm'de verir.⁷

Ali Kemal'e göre 1850'lerin İstanbul'u bir başka İstanbul'dur. Belki daha az, medeni, daha az terakki etmiştir ama Türkler için daha asude, daha müreffeh, daha mesut hattâ daha muhteşemdir. Camilerin nuru, şevki daha fazla, boğaziçi bir başka güzel, konaklar, yalılar daha gösterişlidir. Meselâ Asmaaltı'nda Balkapanı çarşısına girildiği vakit, dağ gibi sırik hamalları, büyük ve muntazam mağazalarında Türk tüccarları bulunur ki bu büyük mağazaların birisinde o devrin tanınmış tüccarlarından Hacı Ahmet Efendi bulunmaktadır. Mumcular kahyasıdır, "Balmumcu", "İkidi vitli" lakaplarıyla meşhurdur.

Bu Hacı Ahmet Efendi, aslen Çankırı'nın Karapazar nahiyesinin Kalfat köyündendir. Çok genç yaşta, rızkını aramak için İstanbul'a gelmiş, çalışmış, çabalamış, yirmi otuz sene içerisinde "alının teriyle, haline, menşesine göre fevkalade" bir yere sahip olmuştur.

Yedikule'de, Galata'da mumhanelere sahip olmuş, Süleymaniye'de bir büyük konak, Arnavutköy'de birkaç yalı, değişik yerlerde gayrimenkuller, Balkapanı'nda ise iki mağaza ve hatırı sayılır bir servet elde etmiştir.⁸ O dönemde henüz petrol veya elektrik aydınlatma aracı olarak kullanılmaya başlanılmadığı için balmumu ticareti önemli bir gelir kaynağı ve ticaret aracıdır. Ali Kemal, bir dönemde bu ticaretin babasının "taht-ı inhisarında" olduğunu

⁶ Büyükdada Kaymakamlığı tarafından 28 Haziran 1329 tarihinde verilen Ali Kemal'e ait

bu nüfus tezkeresinin bir fotokopisi, bu çalışmanın "Belgeler" kısmında verilmiştir.

⁷ Ali Kemal, Ömrüm, sf. 12-15

⁸ Zeki Kunalalp'den edindiğimiz şifahi bilgiye göre Hacı Ahmet Efendi'nin bu serveti için

varisleri tarafından bir dava açılmıştır. Halen devam eden mahkemenin sonuçlanması halinde her varise oldukça büyük bir maddi meblağ düşeceği bizzat Zeki Kunalalp tarafından tarafımıza ifade edilmiştir.

ifade eder. Bütün camilerin mumları Hacı Ahmet Efendi tarafından verilmektedir.

Ali Kemal'e göre babası "bir faaliyet-i mücesseme"dir. Hergün güneş doğmadan önce kalkar, yaz kış demeden, yıkanır, abdestini alır, sabah namazlarını mutlaka Süleymaniye Camii'nde eda eder. Yaklaşık otuz yıl aksatmadan bu işi böyle sürdürmüştür. Camiden dönüşte çoluk çocuğu ile birlikte sabah kahvaltısını yaparlar. Hacı Ahmet Efendi, tabii gıdaların alınmasına özen gösterir. Kahvaltıdan sonra doğru mağazasına gider. İşlerinin başında bulunur.

Hacı Ahmet Efendi'nin komşuları arasında hatırı sayılır bir yeri vardır. Akşamları sık sık biraraya gelerek vakit geçirdikleri bu komşular, "Başmabeynci İzzet Bey⁹, Ferik Tahir Paşa, Salih Zeki Paşa, Uncu Ali Efendi, Feyzi Paşa" gibi dönemin önde gelen isimleridir. Bu önemli komşular, Hacı Ahmet Efendi'nin ticaretteki yeteneğine, servetine, zekasına herkes gibi itimat ederler ve alım satımla ilgili hususlarında onun görüşlerine başvurur ve hattâ yardımını isterler.

Ali Kemal'e göre babası Hacı Ahmet Efendi, ev ticaretinde çok maharetlidir. Odun, kömür, yağ, pirinç, soğan gibi bütün ihtiyaçları en ucuz ve en mükemmel şekilde almayı bilir ve bu hizmeti komşuları için de ifâ eder. İnşaat işleri de dahil olmak üzere bir çok işten anlar. Ali Kemal, babasını anlatmaya şöyle devam eder:

"Hâsılı yalnız mahallesinde değil, İstanbul'da bile bir şöhret kazanmıştı. Mumcular Kahyası, İkidivitli, Balmumcu Hacı Ahmet Efendi, o zamana göre maruf bir adamdı. İlmiyle, irfaniyle değil, - çünkü pek az okur yazardı, a'mâl-i erba'adan ziyade hesap bilmez, gazeteden başka mûtaalaya çıkışmazdı - lakin, dirayetiyle tecrübesiyle maruf idi.

Kengiri'den, Karapazar'dan İstanbul'da ne kadar ufak tefek esnaf varsa her işte ona müracaat ederlerdi. Hattâ hacca, sılaya, gidecekleri vakit,

⁹ Daha sonra hakkında yolsuzluk iddiaları ortaya atılmış ve görevinden alınmıştır. (Gezgin, F., Ali Kemal, sf.5)

paralarını, emanetlerini ona bırakırlardı. Senetsiz, şahitsiz bırakırlardı, o derece emniyet ederlerdi. O da bu vediaları sahiplerinin isimlerini üzerine yazarak birer birer kasasına yerleştirirdi. Hattâ onlardan birine emr-i hak vâkı olursa, emanetleri vereseye behemahal isâl eylerdi.

Hacı Efendi'nin esnaf ile alışverişi yine senetlere, müstenit değil, söz üzerineydi. Mağazada, medyunların, duayenlerin isimleri sıra ile gelişigüzel defterlere kaydolunurdu. Bu kayıtlara göre vakt-i merhunlarında tesviye edilirdi. Bu hayat böyle sade, fakat, muntazam devam eyliyordu. Sefahattan, zevkten, her türlü eğlenceden, azade idi. Yalnız Cuma, bazen de Pazar günleri Efendi mağazaya gitmezdi. Çocuklarını giydirir, kuşatır, yanına alır, sırasına göre ya Arnavutköyü'ne ya Yedikule'ye ya başka bir yere götürürdü. Aynı zamanda o havalideki emlakine müteallik işlerini de faslederdi. Senede bir iki kere ise ilkbaharda kayıklar tutarak, yemekler yaptırarak, bütün çoluk çocuğu ile beraber, Kağıthane'ye ya Göksu sefasına giderlerdi.

Sabahları mağazasına giderken, çocukları en küçükten en büyüğe kadar selamlık merdivenini başına dizilirler, safvet ve hürmetle elini öptükten sonra hep bir ağızdan yüksek sesle (Allah işini rast getirsin) diye babalarına dua ederlerdi."

Ali Kemal, babasının devletini ve milletini çok sevdiğini ancak hepsinden çok dinini sevdiğini kaydederek, Hacı Ahmet Efendi'yi şöyle anlatır:

"Ahmet Efendi ailesini severdi, memleketini severdi, lakin dinini en ziyade severdi. Feraiz-i diniyeden asla geri kalmazdı. Haccülharameyn idi. Hayatında bir müşküle uğradı mı ancak Allah'tan istiane eylerdi. İlmen o sadeliği ile beraber Ayât-ı Kur'aniyyeden çoğunu bilirdi. Ekseriye mevkiinde vird-i zebân ederdi, çünkü her sene Ramazan'da muntazaman hatm-i Kur'an eylerdi.

Dinine o derece kalpten merbut idi, öyle hürmet ederdi ki edyân-ı saire eshabını fena değilse bile aşağı bir nazarla görür, mâmafih onlarla hususî ve

umumî münasebetlerde bulunur, bir Hristiyana (çorbacı), bir Museviye (bezirgân) diye hitap ederdi. O cemaatleri Müslümanlardan mutlaka ayırırdı."

Hacı Ahmet Efendi, dinine bağlı olduğu kadar, Padişaha da can-ı gönülden bağlıdır. Hükümetle hiçbir resmi irtibatı olmamasına rağmen Cuma selamlıklarına gider. Sultan Abdulaziz'in hal'inde hüngür hüngür ağlamıştır. Ali Kemal babasının bu yönlerini de şöyle anlatmaktadır:

"Bu gayret-i diniyye saikasıyla Padişaha da pek sadık, hürmetkar idi. Bazen çocuklarıyla beraber Cuma günleri selamlığa gider, Sultan Abdülaziz Han'ı uzaktan uzağa görür, lakin bu temaşadan derunî bir inşirah duyar, o gün bir âyin-i ekber imiş gibi sevinirdi. Bir kere sofrada çocuklardan birinin padişah için ihtiramsızca bir eda ile (hünkâr) dediğini işitince fena kızmış, çocuğu şiddetle azarlamıştı. O zamandan beri o ailede küçük büyük herkes nâm-ı şahâneyi bir lisan-ı ihtiram ile adeta korkarak ağza alırlardı.

Hacı Ahmet Efendi'nin saltanata bu hürmeti ve muhabbeti saf, samimi idi. Çünkü hükümetle resmi hiçbir irtibatı yoktu. Camilere verdiği mumlardan dolayı Evkaftan matlubatını ise alamıyor, o alışverişinde zarar görüyordu. Hattâ nâzırları, küçük büyük memurları çok sevmiyordu. O kadar ki Sultan Abdulaziz'in hal'inden cidden müteessir olmuştu. Mithat Paşa'dan itibaren bütün o vükelâyâ inkısar etmişti.

O esnada bir Cuma sabahı idi. Hacı Ahmet Efendi, salât-ı sabahı eda ettikten sonra konağın üst katında büyük bir pencerenin önüne oturmuştu. Pîrane fakat pek müteheyyiç, pek rakîk bir sesle o zaman dillerde alttan alta devaran eden şu şarkıyı Çırağan Sarayı'na doğru me'yusane, mütehassirane bakarak teganniye koyulmuştu:

Beni tahttan indirdiler

Beş çifteye bindirdiler

Topkapı'ya gönderdiler

Uyan, Sultan Aziz uyan

Bütün kan ağlıyor cihan

sonra da hüngür hüngür ağlamıştı. Bu manzara o aile halkına pek tesir etmişti. Bu şarkı böyle yanık bestesiyle, o sade, acıklı güftesiyle çocukların mademelhayat ruhuna girmişti, işlemişti."

Ali Kemal'in Ömrüm adını verdiği hatıralarında devamen anlattıklarına göre, Hacı Ahmet Efendi, siyasette tamamen hissî düşünmektedir. Hükümetin, yönetimin her türlü kötülüğünü daima kabineye yükler. Padişahı mutlak masum görür. Bazen devlet işlerinde doğru olmayan durumlar görürse, "Etrafindakilerin, baştakilerin gözü kör olsun" der, Padişahı yine sorumluluktan uzak tutar. Hacı Ahmet Efendi bunların yanısıra siyasetten daima uzak durmuştur. Zaten kendi işi gücüyle meşgul bir insandır. Komşularından siyasete dair geceleri duyduklarını yarım kulakla dinler, hürriyete, kanun-ı esasiyeye dair yeni fikirleri pek beğenmez.

Ali Kemal babasının tipik bir "mürteci" olduğunu söyleyerek;

"Fakat mülkünün, milletin ne derece hâdimi, ne kadar saf, samimi bir Osmanlı idi! Bir Osmanlı ki her devlet için yıkılmaz bir temel teşkil eden o mümtaz efraddan, o pulat kadar kavi ahalidendi. İşte bu Hacı Ahmet Efendi benim babamdı." şeklinde sözlerini tamamlar.

İki defa evlenmiş olan Hacı Ahmet Efendi'nin iki eşinden ikisi kız ikisi oğlan olmak üzere dört çocuğu olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

Hacı Ahmet Efendi, 1888'de Ali Kemal'in Avrupa'da olduğu günlerde vefat etmiştir.¹⁰ Ebuzziya Tevfik, Ali Kemal'in babasının mirasından hiç pay almadığını iddia eder.¹¹

"Siyeh bahtâne düçâr-ı istiğrab olduğu bir zamanda mevrus-i peder olan medâr-ı zindekisini - ki kendisi gibi bir kaç genci Paris gibi bir beldede müreffehen yaşatmaya kafi idi- iddia-yı vesâyet eden birtakım süfehânın eydi-i

¹⁰ Ömrüm'de Hacı Ahmet Efendi'nin ölüm tarihi olarak 1883 tarihi verilmekte ise de bunun sehven yazıldığı meydandadır. Çünkü Ali Kemal 1887'de Avrupa'ya firar etmiştir. Bir yıl sonra "babasının ölümü üzerine, miras işlerini hallatmek üzere yurda döndüğüne" göre ölüm tarihi 1888'dir. Zeki Kuneralp de bize verdiği mülakatta bu tarihi teyid etmiştir.

¹¹ İnal, İ.M.;K., Son Asır türk Şairleri, sf.838-839

tahribkarânesine terke mecbur olmuş ve ve altı sene sonra Paris'e vüsulünde sıfırülyed kalmıştı.."

Balmumcu Ahmet Efendi'nin miktarı hakkında kesin birşey söylenemeyen miras meselesi Zeki Kunalp'in anlattıkları da gözönüne alınırsa önümüzdeki günlerde varisleri meşgul edeceğe benzemektedir.

b- ANNESİ:

Ali Kemal'in annesi, Balmumcu Hacı Ahmet Efendi'nin ikinci karısı olan Hanife Feride Hanımdır. Süleyman Nazif, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'e yazdığı mektupta, Hanife Feride Hanım'ın eski Maliye Nazırlarından Nazif Paşa'nın büyük oğlu Refik Molla'nın hanesinde cariye iken Hacı Ahmet Efendi tarafından satın alındığını söyler.¹²

Ali Kemal, babasını uzun uzun anlatmasına rağmen annesine hatıralarının sadece iki yerinde bahseder. Bunlardan ilki Gülhane Rüşdiyesi'nden kovulduğu günleri anlattığı satırlardır.¹³

"Bu felaket beni müteessir etti mi etmedi mi pek hatırımda değil. Herhalde pederime çok tesir etmedi, fakat zavallı validemi düşündürdü, hattâ ağlattı."

Ali Kemal, daha sonra yine annesinin ısrarıyla, hademe-yi hümâyun zabitlerinden olan dayısının yardımıyla Mülkiye'ye kayıt yaptıracaktır.

Ali Kemal ikinci kez annesinden bahsederken, artık "siyasî menfa"dır. İstibdada karşı çıktığı için Halep'e sürgün edilmiştir. (1889) O, bu sürgün seyahatinde annesini, iki kızkardeşini ve hizmetçilerini de yanına aldığından bahsetmektedir.¹⁴

Zeki Kunalp, kendisiyle yaptığımız görüşmede Hanife Feride Hanım'ın bir cariye olduğunu, muhtemelen Hacı Ahmet Efendi'nin ilk eşinin ölümünden sonra onun tarafından satın alındığını belirtmiştir. Ancak, "Hacı Ahmet

¹² İnal, İ., M., K., Son Asır Türk Şairleri, sf.837

¹³ Ali Kemal, Ömrüm, sf.21-22

¹⁴ a.g.e sf.123

Efendi'nin hanımı mı idi yoksa cariyesi olarak mı kaldı?" şeklindeki sorumuza kesin bir cevap vermemiş, bu konuda net birşey bilmediğini söylemiş ve "Bildiğimiz, Hanife Feride Hanım'ın Çerkez asıllı bir cariye olduğudur" demiştir. Zeki Kunalalp bu mülakatımızda, Hanife Feride'nin Çerkez olmakla birlikte esmer olduğunu kaydetti. O, babasındaki ve onu takiben, nesilde görülen sarışmılgın dedesi Hacı Ahmet Efendi'den geldiğini ifade etmektedir.

Yine Zeki Kunalalp, Ömrüm'de babaannesini tarif ederken şunları söyler:¹⁵

"Kul idi veya değildi, Hanife Feride muhitine göre açık fikirli, ne istediğini pek iyi bilen enerjik bir kadıncıydı idi. Oğlu askeri rüştiyeden ayrıldığı vakit en çok üzülen o oldu. Tahsiline devam etmesi için ısrar eden yine o. Oğlu Halep'e sürüldüğü vakit beraberinde Halep'e gitti. Ali Kemal'in ilk karısı İngiliz idi. Hanife Feride, İngiliz gelini ve düntürü ile pek iyi geçindi. Pek aşıkardır; Ali Kemal karakter bakımından babasından ziyade annesine çekmiştir. Hür düşünceli, açık fikirli oluşu hep ondandır. Annesini çok severdi ve onu kaybettiği vakit büyük bir acı duymuştur. Hanife Feride oğlundan bir iki sene evvel ölmüştür."

Hanife Feride Hanım muhtemelen 1922 başlarında ya da 1921 sonlarında ölmüştür. Zeki Kunalalp bize bu konuda kesin bir tarih vermemiştir. Ancak Faruk Gezgin, Ali Kemal'in 1 Şubat 1922 tarihli Peyam-ı Sabah'ta annesinin ölümünden dolayı taziyetlerini bildiren dostlarına teşekkür eden yazılar yazdığını bildirmektedir.¹⁶ Bu bilgi esas alınırsa Ali Kemal'in annesinin ölüm tarihinin Ocak 1922 sonları olması gerekir. Hanife Feride Hanım'ın Ali Kemal'den başka iki de kız çocuğu olduğu bilinmektedir.

¹⁵ a.g.e. sf.5

¹⁶ Gezgin,F.,Ali Kemal, Sf.7

c- KARDEŞLERİ

Ali Kemal'in Hanife Feride Hanım'dan olan iki kız kardeşi bulunduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu iki kız kardeşin de yaşça Ali Kemal'den küçük olduğu yine Ali Kemal'in hatıralarından anlaşılmaktadır.¹⁷ Zeki Kunalp'ten edindiğimiz bilgilere göre bu kızlardan birisinin adı Peyam'dır. Hattâ Ali Kemal'in eniştelere birisi Hüseyin Kadri Bey'dir ki, Ali Kemal 31 Mart'tan sonra tutuklandığında, İstanbul Muhafızı Cemal Bey nezdinde girişimlerde bulunarak, onun serbest bırakılmasını sağlayacak ve bu tavassut sayesinde Ali Kemal Viyana'ya görevlendirilecektir. Enişte Hüseyin Kadri Bey, bir ara Mahmut Şevket Paşa'nın yaverliği görevini de yapmıştır.

Ali Kemal'in başka kardeşi olup olmadığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak yine Zeki Kunalp'ten edindiğimiz bilgilere göre, Hacı Ahmet Efendi'nin ilk eşinden bir başka oğlu daha vardır. Bu çocuktan bir nesil devam edip gelmektedir. Hattâ bu çocuklardan birisi 1970'lerde vurulmuş aşırı solcu bir militandır.

d- AŞKLARI

Ali Kemal'in hatıralarından ilk aşkı on dört on beş yaşlarında, Mülkiye'nin birinci sınıfında iken yaşadığını öğreniyoruz. Bu, tamamiyle bir çocukluk aşkı olarak nitelendirilebilecek vak'ayı Ali Kemal hayatının sonuna kadar hatırlayacak hattâ bu konuyu işleyen hikayeler bile yazacaktır.¹⁸ Kendisi için ilk aşk macerası olduğunu söylediği bu olay, Ali Kemal'in şiirler söylediği, gözünün, gönlünün sevda arayışları ile dolu olduğu, ancak bu şiirleri kimin için söylediğini bilmediği günlerde meydana gelir.¹⁹ O günlerde Mustafa Reşid'in hikayelerinin de büyük ölçüde etkisinde bulunan Ali Kemal, bir Perşembe akşamı evine izinli olarak geldiğinde karşı evin penceresinde "latif bir sima" görür. "Yüreği hop eder." Bu sima çocukluğundan beri aşına olduğu

¹⁷ Ali Kemal, Ömrüm sf.123

¹⁸ Ali Kemal, Hayat Kıvrımları, Kerime, İkdam, 14 Aralık 1896

¹⁹ Ali Kemal, Ömrüm, sf.32-34

komşularının kendisinden bir kaç yaş büyük olan kızıdır. Adının "Kerime" olduğunu daha sonraları yazdığı bir hikayeden tahminen çıkardığımız komşu kızı, küçük yaşta iken Ali Kemal'e verilmek üzere düşünülen ancak belki de aralarındaki yaş farkının da etkisiyle, bir başkasıyla evlenen bir kızıdır. Kerime, ilk evliliğinde mutsuz olmuş ve çok kısa bir süre sonra nikahı bozularak ikinci bir kocaya verilmiştir. Bu evlilik de pek sağlıklı yürümektedir. Nitekim evlendikten az sonra Kerime yine babasının evine dönmüştür. Ali Kemal'le bu günlerde karşılaşır:

"Bu esnalarda bir müddet validesiyle beraber bize misafirlige gelmişti .Çocukluğumuzdan beri aramızda bir muarefe, samimi bir muarefe olduğu için beni görünce, gülümsedi, sevinir gibi oldu."

Bu gülümseme Ali Kemal'e yetmiştir. Zaten bir sevgi arayışında olan gönlü heyecana düşmüş, bildiği bütün şiirler hafızasından geçmeye başlamıştır.

Akşam yemeğinden sonra Ali Kemal dadısının odasına gider, Kerime de oradadır. Kendisiyle tatlı sohbetler eder, hattâ bir aralık yalnız kalınca elini bile sıkar.

"O gece bana bir hal oldu. Odama döndüğüm vakit mest idim. Mest-i sevdaydım.Yatağa girdim, fakat gözlerime uyku girmedi. Bazen uyur gibi oluyor, derhal ateşler içinde uyanıyordum. Henüz nühüfte bir kalbe sevdanın bu inhitafi garip, lakin müthiş müessir idi. Beni adeta sarsıyordu.

Bereket versin ki ertesi günü mektebe avdet edince, arkadaşlarımla, işlerimle meşgul oldum, bir parça o derd-i aşkı unuttum.Teselli buldum, mâmafih, zaman zaman o latif hayal gözümün önüne gelince yüreğim cız ediyordu.

Bir hafta sonra o mâşuka-yı kalbime mülakî olmak ümidiyle koşa koşa eve geldimdi. Heyhat, o yar-ı bivefâ kocasıyla barışmış, hanesine gitmişti, hattâ giderken bana bir selam bile bırakmamıştı."

Ali Kemal derin bir üzüntüye düşer. Geceyi yine uykusuz geçirir, seveda şiirleri söyler.

O, yıllar sonra bile bu olayı unutmaz. Çünkü Kerime, bu olaydan üç yıl kadar sonra aman vermez bir hastalığa, vereme tutulur, sararıp solar, yatağa düşer. Fakat ölüm döşeginde iken Ali Kemal'e dadısı ile bir selam göndermeyi unutmamıştır. Bu çocukluk aşkı Ali Kemal'de derin bir iz bırakmıştır.

Ali Kemal'in hatıralarından öğrendiğimiz kadarıyla onun bu çocukluk macerasından sonra ciddi mânâda ilk aşkı Cenevre'de tanıştığı Rus kızı Matmazel Rozenşilt'tir. Ali Kemal 1887'de Paris'e ilk kaçışında buradaki arkadaşları ile anlaşamamış ve Cenevre'ye gitmiştir. Buraya ilk gelişinde arkadaşı Sadık Belig ile beraber kalmış, ancak onunla da anlaşamamış, tekrar Paris'e dönmüştür. Paris'te yine rahat edemeyen Ali Kemal ikinci kez Cenevre'ye gelmiş ve bir pansiyona yerleşmiştir. Pansiyon sahibi Madam Richardet adında güngörmüş, yaşlı bir hanımdır. Ali Kemal, ondan kendisini iyi Fransızca bilen birileriyle tanıştirmasını ister.²⁰ Madam Richardet de pansiyondaki ilk akşam yemeğinde onu iki bayanın yanına oturtur.

"Solumdaki kadın bana ikram olmak için kâh önüme tuzluğu uzatıyor, kâh da aynı tarzda başka cemileler gösteriyordu. Sağumdaki hanım ise hiç iltifat etmiyordu. Ancak arasına o iri, güzel gözlerini her tarafa olduğu gibi benden yana da hafif bir ibtisam ile atfeyliyordu. Ben ortada eziliyor, bozuluyor, ne yaptığımı, ne söylediğimi bilmiyordum, çünkü ömrümde ilk defa olarak böyle, bu çeşit kadın meclisinde bulunuyordum. Yavaş yavaş, uzaktan uzağa işittiğim mükâlemelerden anladım ki o genç hanım bir Rus kızı, öbürü de İngiliz idi."

Ev sahibesi Ali Kemal'in mahcup hali üzerine onu uyarma ihtiyacı hisseder; kendisi özellikle ilgilinmesi için o Rus kızının yanına oturtulmuştur. Ancak Ali Kemal'in eli ayağına dolaşmaya devam etmektedir. Rozenşilt'e sualler yöneltmeye çalışır: "Ağabeyiniz de tuz sever mi?" cinsinden sorular Matmazel'i kahkahalarla güldürür. Çünü Rozenşilt'in ağabeyi bile yoktur.

Fakat bu saf yakınlaşma talebi kızın hoşuna gider ve aralarında tabii bir konuşma seyri başlar. Matmazel Rozenşilt, Petersburg'un tanınmış bir ailesine

²⁰ a.g.e sf.90-92

mensuptur. Orada görev yapmış bulunan Nâzım Paşa'yı da pek iyi tanımaktadır. Uzun uzadıya Nâzım Paşa'dan bahisler edilir.

Bu şekilde başlayan arkadaşlık devam eder. Artık her akşam yemeğinden sonra Ali Kemal ile Matmazel Rozenşilt bir köşeye çekilip uzun uzun konuşmaktadırlar.

Bir akşam pansiyonda bir müsamere tertiplenir. Ali Kemal de bu müsamereye değişik bir kıyafetle katılır; "Hattâ 'frak' dedikleri frenk elbise-i mahsusasından bir takım kiraladım, giydim." Bu elbise ile gelen Ali Kemal'e oradakiler gülerler.

Bu müsamerede Ali Kemal, herkesin peşinden koştuğu Matmazel Rozenşilt ile dans eder ve ona ilan-ı aşk eder. Kız da bu aşk teklifini kabul etmiştir. Ali Kemal, o gece hiç sabah olmasını ister.

Matmazel Rozenşilt'le bu aşk bir müddet devam eder. Bütün gününü Rozenşilt'i beklemekle geçirmektedir. Ancak kısa bir süre sonra Rozenşilt'in Petersburg'a dönmesi gerekir. Rozenşilt birisi Ali Kemal'e diğeri de Nâzım Paşa'ya iletmek üzere iki fotoğrafını verir ve ayrılırlar.

Bu olay yaşandığında Ali Kemal henüz on yedi, Matmazel Rozenşilt ise Ali Kemal'in ifadesine göre yirmi yedi yaşlarındadır.

Rozenşilt'in gitmesinden sonra Cenevre artık onu sıkıya başlar. Memleketini özlediğini hisseder ve İstanbul'a döner.

Ali Kemal, hatıralarında bahsettiği ikinci aşkı ise Halep sürgünü seyahatinde yaşar. Kendisini ve iki kız kardeşi ile beraber amnesini İstanbul'dan İskenderun'a kadar götüreceği vapurda sarışın bir kız görür. Bu kız kendisine iki yıl önce yaşadığı büyük aşkı, Rozenşilt'i hatırlatır. Ali Kemal mutludur.²¹

"Artık halimden de hayatımdan da hoşnut idim. O kadar ki bir sabah yolcuların arasında göğsüne sarı bir gül takmış sarı saçlı bir kız gördüm. Cenevre'de iken başımdan geçen küçük bir hadise-yi garamı, garam-ı safı

²¹ a.g.e. sf.124-125

hatırladım. Halbuki çoktan beri yanımda böyle nurlar görünmüyordu, şairliğim sönmüştü. Bu sefer birden bire parladı. O gece:

Andım seni ey yâr, ah ile yandım
ünvanıyla uzunca bir manzume söyledim"

Ali Kemal'in "Sarı Çiçek" adlı bu şiir denemesinin bir bölümü şöyledir:

Ey nur-u didem, ey melek,
Gördüm bugün bir hoş çiçek,
Durdum, dedim verse gerek,
Bu hoş çiçek senden nişan

Tuttum elimde kokladım,
Çeşm-i nizarı yokladım
Baktım döker hasret yaşı
Koptu gönülden bir figan

Müştağrym bir busenin
Ömrüm senin, ruhum senin,
Aylar değil, yıl geçse de
Olmaz yine aşkın nihan.²²

Ali Kemal bu kızı bir daha görmediğinden bahseder.

Halep seyahati bize göre Ali Kemal'in bir başka aşkının da başlangıcı olmuştur. Bu hususta -son derece ihtiyatlı olmak kaydıyla- bir tesbitimizi buraya kaydetmek durumundayız.²³

Ali Kemal, Halep yolculuğunu anlattığı hatıralarının bir yerinde der ki;

"Biz ailece yola çıkmak üzere iken tuhaf bir vak'a oldu. Tedmir'de memleha müdürü bilmem ne efendi, genç bir haremiyle büyükçe bir kızını, bir de küçücük kerimesini İstanbul'dan İskenderun'a kadar getirtir, bizzat oraya gelerek onları arayacağını da karısına yazar. Biçareler İskenderun'a parasız pulsuz gelirler, fakat efendiyi bulamazlar. Kadıncağz hüngür hüngür ağlıyordu.

²² a.g.e. sf.125

²³ a.g.e. sf.127

Valide, hemşireler ve ben dayanamadık, o bikesleri arabalarımıza aldık, Halep'e götürdük, evimize misafir ettik. Aradan bir ay kadar uzun bir müddet geçtikten sonra o memleha müdürü Halep'e geldi, bu çoluk çocuğunu aldı, götürdü. Bu hadiseyi nakletmekten maksadım odur ki bana 'Çölde Bir sergüzeşt' hikayesini ilham eden bu müdürün Seher namındaki latif bir kızı oldu."

Çölde Bir Sergüzeşt romanına dayanarak Faruk Gezgin'in verdiği bilgilere göre²⁴ bahsi geçen Seher, başka bir yerdeki suiistimalinden dolayı Tüdmür Tuz İşletme Müdürlüğü'ne tenzil-i rütbe ile gönderilen Subuhî Bey'in kızıdır ve 17 yaşlarındadır. Seher, Subuhî Bey'in ilk hanımıdır. Bu ilk hanımının ölümü üzerine Subuhî Bey ikinci kez evlenmiştir. İkinci eşi Safvet Hanım da yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarındadır. Üvey kızı Seher'e çok kötü davranmaktadır. Subuhî Bey'in ikinci eşi Safvet Hanım'dan olma bir de küçük kızı vardır ki adı Nevber'dir.

Anlaşıldığına göre, baba işlerinin yoğunluğu sebebiyle, İskenderun'a çocuklarını alıp getirmesi için bir mutemet adamını göndermiştir. Ancak gelen adam bunları bulamayınca, çoluk çocuk ortada kalmışlar, bunun üzerine Ali Kemal ve ailesi perişan durumdaki bu insanları yanlarına alıp Halep'e kadar götürmüşlerdir. Aradan bir ay kadar zaman geçtikten sonra Subuhî Bey çocuklarının yerini tesbit ederek gelmiş götürmüştür.

"Çölde Bir Sergüzeşt"²⁵ edindiğimiz bilgilere göre Seher'e üvey annesi Safvet Hanım çok eziyetler etmekte, kötü davranmaktadır. Genç kız bir başkasını (olayların akışına bakıldığı takdirde Ali Kemal'i) sevmesine rağmen üvey annesinin baskıları sonucu bir Arap şeyhine adeta zorla satılmıştır. Ali Kemal, romanında bu kızın düştüğü acıklı durumu uzun uzadıya anlatmaktadır.

Yazarın henüz 19 yaşında iken yaşadığı bu olayda bir ay aynı evi paylaştığı genç ve güzel bir kıza karşı sadece merhamet hisleriyle bu kadar ilgi

²⁴ Gezgin F., Ali Kemal, sf.51-52

²⁵ Ali Kemal, Çölde Bir Sergüzeşt, İst. 1898, 2. baskı, Bir Safha _yı Şebab, İst., 1913 sf.100-208

duyması ve onun hayatını romanlaştırması mümkündür ama daha mantıklısı duygusal olarak da bu kıza tamamen tarafsız bakmadığı şeklindeki sonuçtur.

Ali Kemal'in bir de nişanlılık ilişkisi olmuştur ki bunu "evlilikleri" arasında mı yoksa burada mı incelemek gerektiği konusunda tereddüde düştüğümüzü ifade edelim. Ancak bu uzun süren nişanlılık, evliliğe dönüşmediğine göre burada incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz:

Ali Kemal, Halep sürgününden sonra ikinci kez Paris'e geldiğinde (1895) işi icabı sık sık Cenevre'ye gidip gelmektedir. Bu seyahatlerinden birisinde Mella Clara Amez Droz isimli bir kızla tanışır ve nişanlanır.(1897) Ali Kemal, Mizancı Murat Bey'e yazdığı mektuplarda bu kızdaki zaman zaman bahsetmektedir. "Çok namuslu", "dürüst" ve "asil bir aileye mensup" olduğunu söylediği bu kızla tanışmasını ve nişanlanmasını Murat Bey'e şöyle anlatır:²⁶

"Bendenizin izdivacım bahsine gelince: Bir sahib-i sa'y, bir sahib-i mütalaa için Avrupa'da bekarlık muzırdır. Beyhude vakit geçiyor, insan avâre oluyor. Muvafık bir refika-i hayat olursa a'lâ bir mu'în demektir. Bu yaz Cenevre'de bildiklerden birinin evinde bir zaman Girit'e vali olacağı söylenen Droz akrabasından, galiba hemşire-zadelerinden Madam (Amez Droz) namında bir kadına rast geldim ki 18 yaşında latif bir kızı vardı. Nasıl oldu iyice bilmiyorum yirmi otuz gün beraber bulunduktu, kız beni sevdi, bu sevda benim de hoşuma gitti. Çünkü bu kızcağız bir iffet ü masumiyet-i mücessemedir ki Fransa'da falan emsali bulunmaz. Geçenlerde yine Cenevre'ye Müsteşar Beyle beraber gittikti. Bu hali görüp bazı bildikler, bilhassa Mösyö Richard vasıta oldular, ben de reddetmedim. Şimdi nişanlandık. İzdivaç için bekliyoruz. Cihazdan dem vurmak istediler, reddettim. Kızın bir validesi var, pederi müteveffadır. Bu kadının epeyce bir serveti var ki tekmil kızının demektir."

Ali Kemal büyük bir servet sahibi (!) zannettiği bu kızın annesine hemen arz-ı temennâda bulunmayı da ihmal etmez:

²⁶ Emil B., Jöntürklere Dair Vesikalar 1., sf.41-42, Ali Kemal'in Murat Bey'e yazdığı 7 Mart 1898 tarihli mektup.

"İşte servetim kar u kisbim budur, emelim de şundan ibarettir. Madem ki siz beni damatlığa kabul ettiniz, ben bundan müteşekkirim. Şimdi artık et tırnak olduk, benim nem varsa sizindir, siz de elbette beni yabancı addetmezsiniz." der. Bu saf(!) sözler, kayınvalde adayı Amez Droz'un çok hoşuna gider ve Ali Kemal'in o güne kadar biriktirebildiği bütün serveti olan 5 bin Frangını " bir ihtiyaç için" ister. Ali Kemal de bu " çok zengin gördüğü", "iffet ve nasum abidesi" zannettiği, üstelik "kendisini yabancı addetmeyeceklerini" umduğu Bayan Amez Droz'a bütün servetini çıkarır verir.

Ali Kemal, Mizancı Murat Bey'e yazdığı mektuplarında nişanlısını Ahmet Celalettin Paşa ve Süleyman Nazif'le de tanıştırdığını anlatır. Ayrıca kendisine de birlikte çektiği bir fotoğrafını gönderir. Bu mektuplarda sürekli nişanlısından bahsetmekte, "kız cidden numune-i ahlakıdır" , "bence bilcümle mehasini cami'dir" gibi ifadelerle methetmektedir. Ali Kemal'in bu günlerde kazanç durumu da çok iyidir. Bir taraftan memuriyet maaşı, bir taraftan gazetelerden gelen geliri, diğer yandan da yine Murat Bey'e yazdığı mektuplarda bahsettiği ama kaynağını söylemediği aylık dört- beşyüz Franklık geliri sayesinde çok iyi bir hayat sürmektedir.

Köprü'nün altından sular akmış, Ali Kemal Mısır'a gönderilmiştir. Maddi durumu artık eskisi kadar parlak değildir. Kayınvalidesinden yediği kazığı ve bu nişanlılık olayının sona ermesini Mizancı Murat Bey'e yazdığı 27 Temmuz 1901 tarihli mektupta şöyle anlatır:²⁷

"Kayınvalide işlerin fena gittiğinden bahisle daha ilk hamlede benden beş bin Frank, yani tek mil tasarrufatımı çekti, batırdı. Sonra ben de başka param olmadığını ve böyle parasız izdivaç ise her iki taraf için bir felaket olacağını söyleyince derhal bana hak verdi.

O halde ben de düşündüm, bu şerâit altında evlenmek cinnettir, dedim. Her halde aldandım, mutazarrır oldum, fakat kimseyi aldatmadım, mutazarrır etmedim..Sabık kayınvalide ise bana hâlâ nevazişkarâne, mültefitâne mektuplar

yazar, lakin deynini iade etmeyi hatırlama bile getirmiyor. Araya böyle hisset ve menfaat girince bana soğukluk geldi. İşte hakikat-i hal bundan ibarettir. Buna en büyük delil ise o kadımlar hâlâ insaniyetimi, faziletimi tezkâr ede ede bitiremezler. Ne ise herkesin bir tali'i olur."

Anlaşıldığı üzere, yaklaşık dört yıl devam eden bu nişanlılık süresi Ali Kemal'in paralarının suyunu çekmesi üzerine sona ermiştir.

e- BİLİNMEYEN EVLİLİĞİ

Ali Kemal'in diğer kaynaklardan hiçbirisinde bahsedilmeyen bir başka evliliği vardır ki doğruluğuna inanmamız halinde gerçekten Ali Kemal için olumsuz bir puan olacak niteliktedir.

Bu evlilikten sadece Ahmet Bedevi Kuran ve Ahmet Rasim bahsetmektedir.²⁸ Ahmet Bedevi Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele" kitabında Ali Kemal'den bahsederken bir dipnot açar ve bu olayı şöyle anlatır:²⁹

"Gerek matbuat ve gerek Jöntürk aleminde büyük bir şöhret kazanan Ali Kemal Bey, maateessüf karakter bakımından pek zavallı bir şahsiyettir. Bu zat Sultan Abdülhamit devrinde genç bir yaşta Şam'a nefyedilmişti.³⁰ Orada Erkâniharp Miralay meşhur Manastırlı Rifat Bey ve ailesi efradıyla tanışmış ve Rifat Bey'in kızı Ganimet Hanım'la nikahlanmıştır. Fakat velime cemiyetinden evvel Ali Kemal Beyin Avrupa'da tahsilinin ikmâli takarrür ettiği için kendisi Rifat Bey tarafından Avrupa'ya kaçırılmış ve bu hususta lüzumlu tahsisat da muntazaman kendisine gönderilmiştir.³¹ Fakat bilâhare muhtelif vasıta ve sefaretlerle temin ettiği yardımlar sebebiyle bu gibi ilgi ve ihtiyaçtan vareste kalan nankör, bir müddet sonra akdedilen nikahı reddetmiş ve bu sebep dolayısıyla teessüre düşen Rifat Bey'in ölümüne sebep olmuştur."

²⁸ Hz.Kazım Yetiş,Ahmet Rasim,Muharrir Şair,Edip , sf.15.

²⁹ Kuran,A.B.,Osmanlı İmparatorlugunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele sf.,718

³⁰ Şam,sehven yazılmıştır.Ali Kemal'in sürgün yeri Halep'tir.Bu olay da orada geçmiştir.

³¹ Ali Kemal'in yukarıda bahsettiği "dört-beş yüz Franklık gelir" bu olabilir.

Bu şiddetli itham karşısında Ali Kemal ve ailesinin net bir cevabına rastlanmadığını ifade edelim. Hattâ Halep'te düşüp kalktığı tüm isimleri ayrıntılarıyla anlatan Ali Kemal'in dönemin önde gelen isimlerinden olan Manastırlı Rıfat Bey'den hiç bahsetmemesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Üstelik Ali Kemal'in Murat Bey'e yazdığı mektuplarda, belli olan kaynaklar dışında bir başka yerden ayda dört-beşyüz Franklık bir gelirden bahsetmesi de Rıfat Bey'in gönderdiği paraya tekabül etmektedir.

Bu hususu kendisine sorduğumuz Zeki Kuneralp, babasının böyle bir ilişkisi olduğu yolunda herhangi bir bilgisi olmadığını söylemiştir. Ancak Zeki Kuneralp, Ali Kemal'in Halep'ten Paris'e nasıl gidebildiği konusuna da net bir izah getirememektedir.

Tüm bu bilgileri alt alta koyduğumuz zaman Ali Kemal'in, Rıfat Bey'in kızıyla düğün yapmasa bile en kötü ihtimalle nişanlandığı fakat daha sonradan bu ilişkiyi inkar ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

f- EVLİLİKLERİ

Ali Kemal iki kez evlenmiştir. Bu evliliklerden ilki İngiliz asıllı Wnifred Brun'la ikinci ise ,Tophane Müşiri Zeki Paşa'nın kızı Sabiha Hanım'la gerçekleşmiştir.

Ali Kemal'in Wnifred Brun'la evliliğini oğlu Zeki Kuneralp şöyle anlatır:³²

Ali Kemal, Mısır'a geldikten sonra sık sık Paris'e ve İsviçre'ye giderdi. Yine bu seyahatlerinden birisinde İsviçre'nin Lüseen şehrine gidiyor. Orada bir pansiyonda kalıyor. İsmi Santral olması gerek. Orada da genç bir kızla tanışıyor. Kendisinden on yaş küçük. Kendisi o zamanlarda otuz yaşında, kız da yirmi yaşında. Birbirlerini çok beğeniyorlar. Fakat Ali Kemal, Kahire'ye dönmek durumunda, kızın da babası İsviçre'de, annesi İngiliz vesaire komplikasyonlar var. Aileden bana intikal ettiğine göre, bunu Wnifred'in kızı,

³² Zeki Kuneralp'in tarafımıza verdiği şifahi bilgi.

benim üvey ablam Selma anlattı, Wnifred, Ali Kemal'i çok beğeniyor ve evlenmek için ısrar ediyor. Fakat Ali Kemal mütereddit. Sebep de var. Birisi Türk, öbürü İngiliz vesaire.(...) ³³Ali Kemal ayrılacakları zaman diyor ki, (Ben şimdi Kahire'ye dönüyorum, bir sene boyunca sana ne kart ne de mektup yazmayacağım ama bir sene sonra buraya tekrar geleceğim. Eğer sen de gelersen o zaman konuşur karar veririz) diyor. Nitekim bir sene sonra Ali Kemal Pansiyon Santral'e geliyor. Wnifred de pansiyona gelmiştir. Tabii aileler arasında tereddütler oluyor. Bir Türk'e kız vermeye kolay razı olmuyorlar. Nihayet karar veriliyor. Bu defa nikahın nasıl kıyılacağı konuşuluyor. Kız Hristiyan, Ali Kemal Müslüman. Hiçbir papaz nikahlarını kıymaya yanaşmıyor. Niyahet açık fikirli bir papaz, madem ki birbirlerini seviyorlar, ben bu nikahı kıyarım diyor ve nikahları kıyılıyor.."

Görüldüğü gibi Ali Kemal'in bu nikahı tamamen Hristiyan geleneklerine göre, kilisede gerçekleşmiştir.(1903)

Wnifred Brun, Ali Kemal'le evlendikten sonra Mısır'a gelir. Oradan da Meşrutiyet'ten birkaç gün önce İstanbul'a gelirler. Zeki Kuneralp bu sıralarda Ali Kemal'in kayınvalidesinin de beraberlerinde bulunduğunu kaydetmiştir. Bebek'te bir evde oturmaya başlarlar. Zeki Kuneralp, Ali Kemal'in Wnifred'e çok bağlı ve aşık olduğunu da söylemektedir. Wnifred, 1909'da çok genç yaşta iken (26-27) vefat etmiştir. O günlerde Ali Kemal yine Paris'tedir. Çünkü İttihatçılar işbaşındadır ve Ali Kemal hakkında divan-ı harp tarafından verilmiş bir müebbet sürgün kararı bile vardır. Hattâ eşi ölmeden az önce Bebek'teki evine girilmiş arama ve taramalarla rahatsız edilmiştir.

Ali Kemal eşinin ölümünden duyduğu üzüntüyü "Fetret"te şöyle anlatır. ³⁴

"Lakin bu saadet çok sürmemiştir, zevce, Fitret'i ³⁵ doğururken, henüz yirmi beş yaşında, hüsnünün sabahetinin evc-i ikbalinde sönmüştü. Nur topu

³³ Bu tereddütte Ali Kemal'in daha önce yediği Droz ailesinden yediği kazığın etkisi olsa gerektir.

³⁴ Ali Kemal, Fetret, C.1.,2, İst.1911-1912. İktibas için: Ali Kemal, Ömrüm, sf.174,

³⁵ Ali Kemal'in bu eserinin adı normalde "Fetret" olarak okunması gerekirken, Zeki Kuneralp bu ismin "Fitret" olduğunda ısrar etmektedir. Ona göre Ali Kemal, adı

gibi iki çocuğunu doya doya olsun sevmeden, dedikleri gibi, dünyasına doymadan vefat etmişti. Bu felaketten sonra zavallı zevc kalben perişan olmuştu, en can alacak yerinden vurulmuştu, çünkü refikasını var kudret-i kalbiyle seviyordu. O mateme karşı yanık yanık, için için :

Hemrâhım idin bu yolda ey mâh!

Hemrâhımı terk eder mi hemrâh?

diye figan ediyordu. Çünkü böyle bir sevda öyle bir sekteye uğrarsa sevdazedeyi ma'dâmülhayat zedeler, sarsar."

Ali Kemal'in bu olayla beraber siyasî sıkıntılarının da tazyikiyle Paris'te bir dönem kendini toplayamadığı, öğrencilerin arasında başıboş günler geçirdiği bilinmektedir.

Ali Kemal'in ikinci eşi Tophane Müşir-i sabıkı Zeki Paşa'nın kızı Sabiha Hanım'dır:

Ali Kemal, 31 Mart'tan sonra yine İttihatçıların iktidara gelmesiyle beraber, İstanbul Muhafızı Cemal Paşa (o zamanlar bey) vasıtasıyla Viyana'ya bir göreve atanmıştı. Burada Tophane Müşiri Zeki Paşa ve ailesiyle tanışmış, kendileriyle sık sık görüşmüştü. Ali Kemal yaklaşık dört ay süren bu Viyana hadisesinden sonra Mayıs 1913'te İstanbul'a tekrar döndü. Büyükağa'ya yerleşti. Zeki Paşa da dönmüş o da Büyükağa'ya yerleşmişti. Ali Kemal bugünlerde Viyana'dan tanıdığı Paşa'nın en küçük kızı Sabiha Hanım'a tâlip oldu. Aradaki yaş farkı çok büyük idi. Uzun süren tereddütten sonra bu evliliğe izin verildi ve 1 Ocak 1914'de Ali Kemal ikinci kez evlendi.

Sabiha Hanım, görgüsü, göreneği ve asaleti ile tanıyanların takdirini toplamış bir hanımdır :

"...Ev sahibesi, bir eski devir müşirinin kızı, kibar ve sade, fakat frenk terbiyesiyle yetişmiş İstanbul hanımlarındandı. Patiska entarisi ile bizi yalın

"Wnifred" olan karısına telmihen bu adı oto- biyografisi sayılabilecek olan eserine isim olarak seçmiştir.

ayak ve terlikle karşılayan Ali Kemal ile bize çay ikramına hazırlanan hanımı arasındaki aykırılık hâlâ gözümün önünden gitmez."³⁶

Sabiha Hanım kocasının dar günlerinde hep yanında olmuştur. Ali Kemal'in maddi sıkıntıya düştüğü zamanlarda mücevherlerini satarak ailenin geçimini sağlayan Sabiha Hanım, 1922'de eşinin öldürülmesi üzerine onun zengin kütüphanesini satarak kumar borçlarını ödemiş ve oğlu Zeki'yi de yanına alarak bir Alman subayı ile evli olan ablasının yanına, Bavyera'ya gitmiştir.(Ocak 1923).

Zeki Kunalp'in verdiği şifahi bilgiye göre Sabiha Hanım, Ali Kemal'in kütüphanesini satarak elde ettiği paranın kalan miktarını, onun ilk eşinden olan çocukları ile paylaşmıştır. Zeki Kunalp, çok genç yaşta dul kalan annesinin çok güzel bir kadın olduğunu ve bir çok evlenme teklifi almasına rağmen kabul etmediğini de kaydetmektedir.

Sabiha Hanım'ın 1950'lerde (ya da 1949) tekrar İstanbul'a döndüğü biliyoruz.Çünkü bu yıllarda Ahmet Emin Yalman'a yazdığı meşhur mektup yayımlanmıştır. Sabiha Hanım, 1990 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

g- ÇOCUKLARI

Ali Kemal'in dört çocuğu olmuştur. Bunlardan üçü ilk karısı Wnifred'den dördüncüsü ise Sabiha Hanım'dandır.

Ali Kemal'in Mısır'da iken (muhtemelen 1904'te) Wnifred Brun'dan bir oğlu olduğunu biliyoruz. Bu çocuk geçirdiği boğmacanın neticesi henüz birkaç aylıkken ölmüştür. Zeki Kunalp'in verdiği bilgiye göre Baydur'un boğmaca olduğu anlaşılınca beraberinde teyzesi de olduğu halde İsviçre'de bir hastaneye getirilmiş ancak kurtarılamamıştır.

Ali Kemal'in Wnifred'den iki çocuğu daha olmuştur. Bunlardan birincisi kız ikincisi oğlandır : Selma ve Osman. Ali Kemal'in bu iki çocuğu da anneleri Wnifred'in ölmesinden sonra, Wnifred ailesinin Londra yakınlardaki

³⁶ Atay,Falih Rıfki,Çankaya ,sf.138

çiftliklerinde kalmışlar (1909) ve Türkiye'ye dönmemişlerdir. Zeki Kunalalp bu konuda bize verdiği şifahi bilgide ailenin İsviçre veya Londra'da zaman zaman bir araya gelerek görüştüklerini söylemiştir.

Osman Wnifred, İngiliz Kraliyet Ordusu'nda pilot subay olarak görev almış, İkinci Dünya harbine katılmış ve çok büyük başarılar göstermiştir. Kendisi İngiliz üstün liyakat madalyasına da sahip olan Osman, malûlen emekli olmuştur. Zeki Kunalalp, Selma ve Osman'ın geçen yıl (1993) içerisinde vefat ettiklerini söylemiştir. Osman'ın bir oğlu İngiliz Parlamentosu'na milletvekili olarak seçilmiş ve 1983 yılında bu sıfatla, resmi bir heyet arasında dedesinin ülkesini ziyarete gelmiştir. Bu olay o tarihli gazetelere yansımıştır.³⁷

Ali Kemal'in Sabiha Hanım'dan olan oğlu ise Zeki Kunalalp'tir.1914 doğumlu olan Zeki Kunalalp, annesi ile beraber İsviçre'ye gitmiş, 24 yaşına kadar İngiltere ve İsviçre'de tahsilini tamamlamıştır. Bu dönemde Türkiye'ye gelen Zeki Kunalalp, Dışişleri Bakanlığı'na memur olarak girmiş ve Bern, Londra, Madrid Büyükelçilikleri ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur. Son olarak Madrid Büyükelçiliği görevini yaparken 2 Haziran 1978'de, içinde bulunduğu araç Ermeni militanların saldırısına uğramış, saldırıda araçta bulunan eşi ve bacanağı hayatını kaybetmiş, kendisi de felç kalmıştır.1979'da emekliye ayrılan Zeki Kunalalp, halen İstanbul'da Kalamış'taki evinde tekerlekli sandalyede hayatını tek başına sürdürmektedir.

Ali Kemal'in Zeki Kunalalp'ten olma iki de torunu vardır. Sinan ve Selim Kunalalp kardeşlerden Sinan Kunalalp İstanbul'da yayıncılıkla uğraşmakta, Selim Kunalalp ise Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda memur olarak çalışmaktadır.

2- ALİ KEMAL'İN HAYATI

a- ALİ KEMAL'İN DOĞUM TARİHİNDEKİ İHTİLAFLAR VE BİR BELGE:

Ali Kemal'in doğum tarihi bir çok kaynakta çok değişik şekillerde verilmektedir. Bu konuda en sağlıklı kaynak olarak görülen İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Süleyman Nazif'e dayanarak verdiği bilgide Ali Kemal'in doğum tarihi olarak 1867 yılını göstermektedir.³⁸ Birçok Ansiklopedi .bu bilgiyi esas almaktadır.³⁹ Resimli Gazete'nin Ali Kemal'in ölümünü tefrika eden yazı dizisinde de bu tarih kullanılmıştır. Ancak bu yapılırken birtakım zorlamalara gidildiği aşıkardır. Faruk Gezgin ise Başbakanlık Arşivlerine dayanarak verdiği tarihte Ali Kemal'in Hicri 1284 (miladi 1867-1868 , ay verilmediği için) esas alınması gerektiği görüşündedir.⁴⁰ Ancak resmi kayıtların sonradan düzenlendiğine de dikkat çeken Gezgin, verdiği bu tarihin kesinlik kazanmayacağını söyler. Bu arada Ali Kemal'li ilgili bir çok yazıda çok farklı tarihlerin karşımıza çıktığını belirtelim. 5 Mart 1919 tarihli Sabah Gazetesi onun doğum tarihini 1285, aynı tarihli Vakit Gazetesi ise miladi 1870 tarihini vermektedir.

Ali Kemal'in kendisi tarafından kaleme alınan ve bizim için birinci derecede kaynak sayılabilecek dökümanlarda ise 1869 tarihi ağırlık kazanmaktadır. İkdam'da yayımlanan yazılarından birinde doğum tarihi olarak 7 Recep 1285'i vermektedir. Ancak bu yazının yer aldığı Paris Musahabeleri kitabında bu tarihin değiştirilerek 7 Teşrinievvel 1285 tarihine dönüştürüldüğü gözlenmektedir. Yine onun verdiği bilgilerde 1889'da tutuklu bulunduğu günlerde 19 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Ömrüm'de de aynı yıl Halep'e

³⁸ İnal, İ.M.K., Son Asır Türk Şairleri , sf.837

³⁹ Meydan Larousse, Ali Kemal maddesi.

⁴⁰ Gezgin F. Ali Kemal, sf.2

⁴¹ Bahattin Şakir, şurâ-yı Ümmet - Ali Kemal Davası. sf.13

giderken 18 yaşında olduğunu tekrarlar.⁴² Yine Mizancı Murat Bey'e yazdığı 1 Eylül 1900 tarihli mektupta yaşının artık otuza geldiğini anlatır.⁴³

Tüm bu bilgilere ilave olarak ilk defa elimize geçen bir belgeden söz etmek istiyoruz. Ali Kemal'in oğlu Zeki Kunalp tarafından bize verilen bu belgede Ali Kemal'in 26 Haziran 1329 (takriben 1913) tarihinde Adalar Kaymakamlığı'na kendisine nüfus kaydı verilmesi için yaptığı müracaat bulunmaktadır. Adalar Nüfus Müdürlüğü tarafından 23.12.1993 tarihinde eski yazı uzmanına okutturularak tasdik edilen bu nüfus kayıt belgelerinde şunlar yazılıdır.⁴⁴

"Adalar Kaymakamlığı Canib-i Alisine

Saadetlü Efendim,

Memâlik-i ecnebiyyede yaşamış olduğuma binâen Tezkire-i Osmaniyeyemin bulunmadığı cihetle leffen takdim olunan ilmuhabere tevfikân yed-i âcizaneme bir kıt'a tezkerenin i'tası hususunda mücade-i aliyyeleri arz buyurulmak bâbında emir ve irade efendi hazretlerindedir.

26 Haziran 1329

Ali Kemal

Pul-imza-tarih

Bu yazıya karşılık olarak Adalar Nüfus Müdürlüğü tarafından Ali Kemal'e verilen nüfus belgesinde şu ifadeler yer almaktadır:

"Büyükkada'nın Nizam Caddesinde müsteciren sakin deraliyeden orta boylu, ela gözlü, beyaz benizli, muharrirîn-i Osmaniyeden ;

⁴² Ali Kemal, Ömrüm, sf.126

⁴³ Emil B., Jöntürklere Dair Vesikalar 1., sf.56

⁴⁴ Ali Kemal'in doğum tarihi ve nüfus varakası ile ilgili bu belgelerin bir fotokopisi çalışmamızın sonundaki belgeler bölümünde verilmiştir.

Balmumcu zade

Ali Kemal bin Hacı Ahmet Hamdi Efendi

Mahall-i velâdeti

Dersaadet

5 Teşrinevvel 1285

Validesi

Hanife Feride Hanım

Balada ismi muharrer muharrirîn-i Osmaniyyeden Ali Kemal Bey esna-yı tahrir-i nüfusta burada bulunmadığı cihetle haric-i tahrir kalarak tezkere-i Osmaniye istihsal edemediği cihetle usule ve nizama tevfikân müceddeden bir kıta tezkire-i Osmaniyyenin itası zımnında işbu ilmuhaber bittanzim Adalar Nüfus Memurluğuna takdim kıldı.

28 Haziran 1329

pul-mühür

Not: Hacı Ahmet Hamdi Efendi 1228 doğumlu olup Çankırı ili Kalfat Köyü Orta Mahalle hane 30'da kayıtlıdır."

Tüm bilgiler Ali Kemal'in doğum tarihinin 5 Terşinevvel 1285 yani 17 Ekim 1869 olduğunu göstermektedir. Bu durumda bugüne kadar verilen tarihler içerisinde en yakın tesbiti Faruk Gezgin yapmıştır.⁴⁵ Gezgin, Ali Kemal'in doğum tarihi olarak 7 Teşrinevvel 1285'i vermiştir ki bizim belgelediğimiz tarihten iki gün farklıdır.

⁴⁵ Gezgin,F.,Ali Kemal, sf.3

b- ÇOCUKLUK YILLARI VE İLK TAHSİLİ:

Ali Kemal 1869 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ali Rıza'dır. Ali Kemal ilk tahsiline mahalle mektebinde başlar (1874). İki yıl sonra bu tahsilini tamamlayarak Kaptanpaşa Rüşdiyesine kaydolur. Bir kaç yıl devam ettikten sonra bu okulu bitiremez ve 1878'de Gülhane Askeri Rüşdiyesine başlar. Ancak bu okulun da son sınıfında iken disiplinsizlik ve devamsızlığı sebebiyle okuldan atılır. Bir yıl kadar babasının Balkapanı'ndaki işyerinde çalışır. Bu süre içerisinde babasıyla beraber sabah namazlarında Süleymaniye Camii'ne devam eder. Süleymaniye'de namazlardan sonra izhar, kafiye şerhi, Tuhfe, Gülistan ve Baharistan gibi dersler dinler.

Bu durum babasını memnun etmekte ancak annesini oldukça üzmemektedir. Bir gün yine babası ile birlikte sabah namazından dönerken komşuları Başmabeynci İzzet Beyle karşılaşır. İzzet Bey Ali Kemal'i Tuhfe-i Vehbi ve Gülistan'dan imtihan eder. Verdiği cevapları çok beğenerek Hacı Ahmet Efendi'ye oğlunun çok zeki olduğunu söyler ve mutlaka okula göndermesini ister.⁴⁶ Bu sözler Hacı Ahmet Efendi'nin hoşuna gider ama işine gelmez, çünkü o oğlunu ticarete alıştırarak mağazada çalıştırmak istemektedir. Fakat İzzet Bey'in bu teklifi anne Feride Hanımı heyecana düşürür. Nihayet, Hademe-i Hümayun Zabitlerinden olan dayısının yardımı ile Hafız Beyram Ağa tavassut eder ve Ali Kemal Mekteb-i Mülkiye'ye kaydettirilir. Saraydan referanslı olduğu için Ali Kemal'in daha önceki tahsil durumu kayıt sırasında sorulmaz.(1882)

c- MÜLKİYE MEKTEBİ YILLARI

Mekteb-i Mülkiye bu yıl ilk kez yatılı olmuştur. Ali Kemal de yatılı kaydettirilir. Kendisindeki esas değişiklik bu okulda meydana gelir. Artık kitap

⁴⁶ Kunalp Zeki, Ali Kemal-Ömrüm, İst 1985, sf.2

okumaya merak salmış, sosyal konulara ilgili, ülkenin ve vatanın geleceğini düşünen, sanat ve edebiyatla yakından ilgilenen bir Ali Kemal vardır. Naci-Ekrem tartışmasını yakından izler.

Ali Kemal Mülkiye Mektebi'nde bir çok önemli şahsiyetten de dersler alır. Mizancı Murat bunların başında gelir. Zaten Murat Bey'le burada başlayan ilişkisi hayatının sonuna kadar devam edecektir.

Ali Kemal'in yazı hayatı da Mülkiye'de başlar. Yazdıkları Tercüman-ı Hakikat ve Saadet gibi devrin önde gelen gazetelerinde yayınlanmaya başlar. Bu arada babası Hacı Ahmet Efendi vefat etmiştir (1883).

Mülkiye Mektebi'nin üçüncü sınıfta iken Ali Kemal iki arkadaşı ile beraber Gülşen adlı bir edebiyat dergisi çıkarmaya başlar. Bu dergi 27 sayı çıkmayı başarır. Bu dönemde Menemenlizâde Tahir de Gayret dergisini çıkarmaktadır ve aralarında ciddi bir polemik yaşanır.

Mülkiye Mektebi'nin son sınıfında iken hocalarının da tesiriyle Ali Kemal'de büyük fikir değişiklikleri olur. Artık Naci'den hoşlanmamakta, istibdadı ağır bulmaktadır. Hattâ bu sınıfta iken Recaîzâde Ekrem Bey tarafından tercüme edilen ünlü Atala oyununu izlemek için arkadaşlarıyla okuldan kaçar ve oyunu siyasî bir gösteriye dönüştürürler.

Aynı yıl Ali Kemal'de batıya karşı ciddi bir yöneliş başlar. Fransızca'yı hakkıyla öğrenmek, hattâ mümkünse Fransa'ya gitmek istemektedir. Okulda öğrendiği Fransızca'yı da yetersiz bulmaktadır. Fransızca öğretmeni Greatin Efendi'nin Pelissier'in "Münthebat"ını okutmaya kalkması Ali Kemal ve arkadaşları için zevkli bir hadise olmuştur.⁴⁷ Çünkü kitapta bir köpekten bahsedilmekte ve köpeğe "Sultan" adı verilmektedir. Bu dönemde Beşir Fuad ve Ahmet Mithat Efendi'nin Ali Kemal üzerinde tesirli olduğunu söylemek mümkündür.

d- ALİ KEMAL PARİS'TE

Ali Kemal bu yıl içerisinde Jules ve Louis Fuare kardeşlerin Beyoğlu'ndaki dil okuluna iki ay kadar devam eder. Fransızcasını artık oldukça ilerletmiştir.

Fransaya gitme sevdasına artık iyice kapılan Ali Kemal, arkadaşı Uşşakîzâde Süleyman Bey'in de teşvikiyle, onunla beraber Paris'e kaçmaya karar verir ve bu kararı uygulamaya koyar. Temmuz 1887'de Marsilya üzerinden Paris'e varırlar. İlk iş olarak bir Fransızca öğretmeni tutup dil çalışmaya başlarlar.

O dönemde Paris'te Ali Ferruh ve Ubeydullah Efendi gibi isimlerin başı çektiği rejim aleyhtarı bir grup vardır. Çoğu okullarını terkedip Paris'e kaçan gençlerden olan bu grup Cafe des Thermes denilen kahvehanede buluşup vakit geçirirler.⁴⁸ Ali Kemal de bir kaç gün bu grupla beraber olur ancak sıkılır. Daha önce oraya giden arkadaşı Sadık Belig'in daveti üzerine onun yanına, Cenevre'ye gider. Burada arkadaşı ile beraber şehir merkezine yarım saat mesafede bulunan Confinon denilen bir sayfiyede Mösyö Gros'un çiftliğinde kalmaya başlarlar. Daha sonra şehir merkezinde Mösyö Gros'un evinde devam eden bu hayat Ali Kemal için son derece faydalı olmuş, Fransızcasını oldukça ilerletmiştir. Ayrıca Cenevre Üniversitesi'ne de devam ederek kültürünü ilerletmeye çalışır. Bir müddet sonra arkadaşı Sadık Belig ile ciddi şekilde tartışan Ali Kemal Paris'e dönerse de burada yine rahat edemez ve Cenevre'ye tekrar döner. Bu defa Mont Blanc caddesindeki Pencion Richardet denilen yerde kalır. Bu pansiyonu yaşlı Madam Richardet işletmektedir.

Ali Kemal ilk aşkı burada yaşar.⁴⁹ Matmazel Rozenşild adlı Petersburglu bir Rus kızı ile tanışır. Bu kızla, Rozenşild'in Cenevre'den ayrılmasına kadar

⁴⁸ a.g.e sf.78

⁴⁹ a.g.e. sf.90-92

devam eden bir arkadaşlığı olur. Ali Kemal bu kızı hayatının ilerleyen dönemlerinde zaman zaman hatırlayacaktır.

Matmazel Rozenşild'in Pansiyondan ayrılması Ali Kemal'i etkilemiştir. Memleketini özlediğini düşünür ve ani bir kararla İstanbul'a döner.(1888)

e- İSTANBUL'A DÖNÜŞ

Karadenizli Türklerin bulunmasından dolayı hiç de sıkıcı geçmeyen bir vapur seyahatinden sonra Ali Kemal İstanbul'a gelir. Daha önceden telgrafla bildirmesine rağmen kendisini karşılamaya gelen tek arkadaşı Süleyman Paşazâde Sami'dir. Mülkiye son sınıf öğrenciliği tekrar başlamıştır. Bu arada Ali Kemal Avrupa'da gördüğü talebe cemiyetlerini etraflıca anlatır ve benzeri bir derneğin kurulmasını teklif eder. Bu dernek hemen kurulur. Derneğin kuruluşunun dördüncü haftasında toplantı halinde iken basılır ve yakalanırlar. Toplantıyı basan grubun amiri Ahmet Celaleddin Paşa'dır.(O zamanlar hentiz bey)

Önce Beşiktaş Karakolu'na götürülen grup buradan saraya götürülür ve Ceb-i Hümayun'dan 25'er mecdiye ile mükafatlandırılarak bir daha böyle şeyler yapmamak üzere serbest bırakılırlar. Ancak bu olaydan dolayı Mülkiye Müdürü Abdurrahman Bey bir hafta oda hapsi ile hepsini cezalandırır.

Bu yılın sonunda Ali Kemal imtihanlarını başarı ile vererek Mülkiye'nin son sınıfına geçer.

Mülkiye'de artık ünlü hocalar kalmamıştır. Mizancı Murad Bey, Recaîzâde Ekrem Bey gibi hocaların görevlerine siyasî sebeplerden dolayı son verilmiştir. Artık dersler tad vermemektedir. Ali Kemal bu yıl içerisinde "Mütalea" adıyla sırf tercüme yazılardan oluşan bir dergi çıkarmayı dener. Ancak dergi ilk sayısı çıkar çıkmaz toplatılır ve yasaklanır. Bu yıl içerisinde Namık Kemal'in vefat etmesi kendisini çok üzer. Uzun süre bu olayın etkisinden kurtulamaz. Bu günlerde dışarıdan Almanca dersleri de almaktadır.

Ali Kemal'in hayatında büyük değişiklik yapacak olaylar bugünlerde yaşanmaya başlanır:

Arkadaşı Abdulhalim Memduh bir gün Ali Kemal'e gelir ve "Azizim hazırlan ..Ciddi ve hafi bir cemiyet teşkil ediyoruz..Bu memleketi istibdattan kurtaracağız." der. Bu teklif Ali Kemal'e ilginç gelir.⁵⁰ Hemen kimleri bu cemiyete alabileceklerini düşünmeye başlarlar. Akıllarına ilk olarak arkadaşları Midillili Hüsamettin ile Düyun-u umumiye katiplerinden Fahri gelir Yalnız Memduh işin arkasında bir başkası olduğundan bahsetmekte ancak kim olduğunu söylememektedir. Bir gün sonra Hüsamettin'i okulun bahçesinde bulur ve konuşurlar. Hüsamettin teklifi kabul eder ancak olayın içinde bir "tertup" olmasından endişeleri vardır. Fahri'yi o gün göremezler. Ertesi gün Hüsamettin ile Ali Kemal Beyoğlu'na Nikoli'nin birahanesine giderler. Orada Abdulhalim Memduh'u, Tahir Kenan ile otururken bulurlar. Tahir Kenan'dan Ali Kemal bir türlü hazzetmez ama bir kez işe başlamışlardır.

Ali Kemal ve arkadaşları hemen o gece tutuklanırlar. Zaptiye Nezaretinde yapılan sorgulamalarında suçlarını itiraf etmeleri istenir. Ali Kemal suçsuz olduğunda ısrar eder. Bunun üzerine bir dilekçe yazarak saraya göndermeleri istenir. Gözaltında kaldıkları süre içerisinde bir çok ziyaretçileri olur. Abdullah Cevdet de ziyaretçiler arasındadır. Bu gözaltı süresi idarecilerin gayet iyi muameleleri ile geçer. Gündüzleri çarşıya çıkmalarına, hamama gitmelerine bile izin verilmekte kendilerine misafir gibi davranılmaktadır.⁵¹ Ancak kaçıma teşebbüs edeceklerinin anlaşılması üzerine Bâb-ı Zaptiye'de geçen dört aylık süreden sonra Mehterhâne'ye nakledilirler. Burada da kendilerine ayrı bir oda tahsis edilen geçler yine kaçma planları yapmaktan vazgeçmezler.

1889 sonlarında tutukluların uygun yerlere sürgün gönderilmesi kararı çıkmıştır. Buna göre Hüsamettin Şam'a, Memduh Konya'ya , Tahir Kenan

⁵⁰ a.g.e. sf.106

⁵¹ a.g.e. sf 109-117

Yemen'e, muzır evrak bulundurmak suçundan yakalanarak yanlarına atılan, Paris'e beraber kaçtığı Uşşakîzâde Süleyman Bağdad'a, Fahri ile Ali Kemal de Halep'e gönderilirler.

f- HALEP'E SÜRGÜN

"Vilayet Maiyetinde Memur" ünvanı ve bin kuruş maaşla Halep'e yolcu edilen Ali Kemal bu seyahatte yanına amesi ve iki kız kardeşi ile hizmetçilerini de alır. Seyahat esnasında aynı vapurda karşılaştığı, daha önce polemige girdikleri Menemenlizâde Tahir ile güzel bir arkadaşlıkları olur. Bu arada vapurda gördüğü güzel bir kıza ilgi duyar ve onun için bir şiir söyler. Seyahat esnasında beraber geldikleri bir bir müdürün hanımı ve çocuklarını da yanlarına alan Ali Kemal ve ailesi Halep'e İskenderun üzerinden Hacı adlı bir Ermeni'nin arabalarıyla gelir ve yerleşirler. "Çölde Bir Sergüzeşt" bu ailenin öyküsüdür.

O yıllarda Halep Valisi Hasan Paşa'dır. Ali Kemal Halep'te çoğunluğunu muhaliflerin oluşturduğu bir arkadaş grubu ile görüşmektedir. Bunlar arasında Redif Miralay, Ali Muhsin Bey, Kolağası Halit Bey, Nikola Hacı, Ceza Reisi Esat Bey gibi isimler bulunmaktadır. Bu isimlerden Nikola Hacı Suriye Mason Locasının kurucusudur. Vali Hasan Paşa önceleri Ali Kemal ve arkadaşları Fahri'ye belediyede vazife teklif eder ama kabul görmez. Bunun üzerinde vilayet maiyetinde görevlendirir.

Burada Halep İdadisi tarih ve edebiyat öğretmenliği görevini de üstlenen Ali Kemal bu günlerde göreve yeni atanan Vali Arif Paşa ile pek geçinememektedir. Rüşvetçi bir komiseri dövmesi üzerine vali tarafından azarlanan Ali Kemal saraya valiyi şikayet eden telgraflar çeker. Bu arada kader arkadaşı Fahri bunalıma girmiş ve intihar etmiştir.

Ali Kemal kendisini tamamen ilme ve edebiyata vermiştir. Şeyh Beşir Gazzi'den Arapça, Hadis ve Tefsir dersleri alır. Bu arada Fransızcasını ilerletmeyi de ihmal etmez. Ali Kemal bu dönemde kazandığı birikimin faydasını hayatının sonuna kadar devam eden gazeteciliğinde görecektir.⁵²

Halep'teki memuriyeti sırasında Ali Kemal'e para ile ilgili önemli görevler de verilir. Bunlar arasında "Antakya Kazası aşar ihale memuriyeti" ile "Bâb kazası ağnam hasılatı" görevleri de vardır. Ali Kemal 1890'dan itibaren Meclis-i İdare Müskantıklığı görevini de yürütmüştür. Ali Kemal'in Halep'teki faaliyetleri arasında en göze çarpanı yazdığı "İlm-i Ahlak" kitabının Maarif Nezaretinin açtığı yarışmada birincilik kazanmasıdır.(1893)⁵³

Ancak bu durum Vali Tevfik Beyin görevinden alınmasına sebep olur. Bunun üzerine Ali Kemal o zamana kadar sürdürdüğü Halep Maarif Müdür Vekilliği ve idadideki öğretmenlik görevlerinden istifa eder ve vilayet tercümanlığı görevine atanır.

Ali Kemal 1894 yılında İki Hemşire romanını yazar, 1895'te de Çölde Bir Sergüzeşt'i kaleme alır.

Ali Kemal'in Halep'te bulunduğu yıllarda, başka kaynaklarda bahsedilmeyen bir evliliği olduğunu da biliyoruz.

g- İKİNCİ KEZ PARİS

1895 yılının yaz aylarında sebebi ve şekli kazanmayan bir şekilde İstanbul'a gelen Ali Kemal buradan ikinci kez Avrupa'ya gider.

Ali Kemal'in Paris'te bulunduğu bu yıllarda geçim sıkıntısına düştüğü ve durumunu düzeltmek için çareler aradığı bilinmektedir. Nihayet İkdâm gazetesi ile anlaşır uzun süre diğer bazı gazetelerle birlikte İkdâm'a yazılar gönderir. Bu arada düzenli olarak Paris Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne ve Sorbon Darülfünunu'na devam etmektedir. Sorbon'da dinlediği dersleri önce gazetesinde neşreder, sonra da kitap olarak yayımlar.⁵⁴

Ali Kemal'in bu defaki Paris hayatında en dikkati çeken husus Jöntürklerle olan ilişkileridir. İlk günlerde hareketin başında bulunan Ahmet Rıza'ya duyduğu olumsuz hisler nedeniyle hareketle pek yakın ilişkiye girmeyen

⁵² Gezgin F., Ali Kemal, 9 Eylül Ü., Yüksek L. Tezi, İzmir, 1990

⁵³ a.g.e. sf.57

⁵⁴ Ali Kemal, Sorbonne Darülfünununda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri, İst.1914

Ali Kemal, Mülkiye'den hocası Mizancı Murad Beyin reis seçilmesiyle fiilen hareketin içinde yer alır. Hatta Murat Bey'in seçilmesinde çok önemli roller üstlenir. Kendisinin daha sonraları inkar etmesine rağmen Ali Kemal'in derneğe üye olduğu kayıtlarda vardır.⁵⁵ Cemiyetin o günkü yapısı içerisinde, Ahmet Rıza, Bahaeddin Şakir, Dr.Nâzım, Şerif Bey gibi isimler daha aşırı Batıcı ve ihtilalci bir görüntü oluştururken, Mizancı Murad Bey, Dr.Şerafeddin Mağmumi, Süleyman Nazif, İshak Sükutî ve Ali Kemal daha ılımlı bir grup olarak kendini göstermektedir.

"Aslında Murat Bey, uzun süre ihtilafı önlemek için kendisi, bizzat Ahmet Rıza etrafında birleşilmesini telkin eder. Fakat bilhassa mekteb-i mülkiyeden öğrencisi Ali Kemal'in teşviki ile 1896 Kasım sonları ya da Aralık başlarında yapıldığı sanılan kongrede büyük çoğunluğun oyu ile reisliğe getirilir. Bu kongrede Ahmet Rıza'ya çok az oy çıkar. Toplantıda seçilen "Heyet-i Teftiş ve İcra " Murat Beyi reisliğe, Çürüksulu Ahmet'i Paris şubesi müdürü olarak onun yardımcılığına, Dr.Nâzım, Şerafettin Mağmumî ve İshak Sükutî'yi de üyeliklere getirir. "Mizan" cemiyetin yayın organı olur. Gazetede çıkacak yazıları denetleyecek heyete ise Ali Kemal, Şerafettin Mağmumî, Şefik ve Şeri Beyler seçilir. Seçimi kaybeden Ahmet Rıza ise yeni durumdan hoşlanmadığını Meşveret'in yayını kendi başına devam ettirerek gösterir. 1897 Ocak ayından itibaren huzursuzluk tekrar başlar, bunun sonucunda da İttihat ve Terakki'nin merkezi Cenevre'ye taşınır.⁵⁶"

Jöntürk Hareketinin giderek büyümesi Sultan Abdülhamit'i harekete geçirir ve serhafiyesi Ahmet Celaleddin Paşa'yı bu konuyu çözmek üzere Paris'e gönderir.(1897) Bu günlerde cemiyette yaşanan iç karışıklık da had safhadadır. Bir tarafta "dinsiz" olduğu söylenen Ahmet Rıza Meşveret'te yayını sürdürmekte, diğer taraftan Murad Bey gerekli dirayeti göstererek örgütü toparlayamamaktadır. Nitekim Mizan'da yayınladığı bir mektup ile

⁵⁵ Bahaeddin Şakir, şurâ-yı Ümmet Ali Kemal Davası sf.26, Ali Fahri, Ali Pinhan Beye açık mektup, Sf.6-7

⁵⁶ Sezgin F., Ali Kemal, 9 Eylül Ü. Yüksek L. Tezi, İzmir 1990

başkanlıktan istifa eder. Aynı gazetede Ahmet Rıza'nın da cemiyetten ihraç edildiğine dair bir fezleke yayımlanır.

Bu dönemde Murat Bey Ahmet Celaleddin Paşa ile bir seri görüşme yapar ve sonuçta anlaşılır. Buna göre, cemiyet mensupları yayımlarını durduracak, Hükümet de umumî af çıkaracak ve reformları gerçekleştirecektir. Buna paralel olarak arkadaşları muadil görevlere getirilen Ali Kemal de Brüksel Sefareti kâtipliğine getirilir. Ali Kemal'in serhafiye Ahmet Celaleddin Paşa ile çok yakın temasları bulunduğu, sürekli jurnaller gönderdiği, hattâ Jöntürklerin Avrupa'daki yayım faaliyetlerini engellemekle görevli olduğu, buna karşılık hem yazı yazmasına izin verildiği hem sefaret kâtipliği maaşı tahsis edildiği hem de gelir temin ettiği kayıtlarda vardır.⁵⁷

Ali Kemal şüphe çeken tavırları neticesinde Jöntürkler arasındaki güvenini giderek kaybeder. Üstlendiği yayım görevini geciktirmesi, bazı şifreli mesajları kaybetmesi ve saklaması bu şüphelerin yoğunlaşmasına sebep olur. Bu tür tartışmalar 1897 ve 1898'de devam eder.

Ali Kemal'in Paris'te üzerinde çalışmalar yaptığı bir konu da "Teavün" adlı bir cemiyet kurmaktır. Jöntürk hareketini engellemek ya da faydalı bir mecraya çekmek amacıyla alternatif bir oluşuma gitmeye çalışan Ali Kemal "Teavün" adını verdiği bu cemiyeti kurabilmek için bazı yazışmalarda da bulunursa da⁵⁸ bu teşebbüsü başarıya ulaşmaz. Ali Kemal, bu derneği Avrupa'daki gençlere faydalı olmak, neşriyatı, ilmi ve edebi bir yöne çekebilmek amacıyla kurduğunu iddia eder ve hükümetten gerekli desteği görememekten yakınır.

⁵⁷ Ali Kemal'in Jöntürklerle ilişkileri için bakınız:

Emil Birol, Mizancı Murad Bey, Hayatı, Eserleri, Emil Birol, Jöntürlere Dair Vesikalar, Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sina Akşin, Jöntürkler ve İttihat ve Terakki, Tugay Asaf, İbret Abdulhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler, Bahaeddin Şakir, şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası:

⁵⁸ Emil B., Jöntürlere Dair Vesikalar, Ali Kemal'in Murad Bey'e yazdığı imzasız mektup, sf.46.

Ali Kemal'in bugünlerdeki resmi görevleri arasında "Paris Talebe Müfettişliği" de vardır. Ali Kemal'in fikirleri arasında Avrupa'da bir Türk okulu açma projesi de vardır. Ancak bu teşebbüsü de başarılı olamaz.

Bu dönem için Ali Kemal'a yapılan suçlamalar arasında hükümetle anlaşarak, para karşılığında öğrencileri hükümet lehine çekme, hükümet aleyhine yapılacak yayınlara engel olma ve bilgi satma gibi iddialar bulunmaktadır.

Ali Kemal'in bu dönemde sürdürdüğü Brüksel Sefareti ikinci katipliği görevi daha sonraları kendisi için problem olmuştur. Uzun süre gitmeden maaşını aldığı bu görev için Kara Todorî'nin yerine atanan Sefir Salih Münir Bey Temmuz 1897'de bir yazı çıkarır ve 20 gün içerisinde görevinin başına dönmediği takdirde müstafi sayılacağını bildirir. Ali Kemal bunun üzerine istifa ettiğini söylerse de bu göreve ait maaşı almaya devam ettiği bir jurnalinden anlaşılmaktadır.⁵⁹

Ali Kemal'in istediklerini elde edemediği ya da ilişkilerinin kötüye gittiği dönemlerde hükümeti tehdit etme yoluna başvurduğu da gözlenmiştir.⁶⁰

Ali Kemal'in Paris yıllarında bir de evlilik teşebbüsü olur. Sık sık gidip geldiği Cenevre seyahatlerinden birinde İsviçre'nin yerlisi bir aileye mensup genç bir kızla tanışır. Mella Clara Amez Droz adlı bu kızla nişanlanan Ali Kemal, 1898'den 1901'e kadar bu kızla nişanlı kalır. Kızın annesinin 5 bin Frank dolandırması üzerine felaket getireceği endişesi ile bu evlilikten vazgeçer.

Paris, Ali Kemal'in yazı hayatı bakımından en verimli dönemlerinden biridir. Bu dönemde İkdâm, Malumât, Mütalaa, Osmanlı, Servet, Pul Mecmuası gibi yayım organlarında yazıları çıkar. İki Hemşire, Jülyet'in İzdivacı, Çölde Bir Sergüzeşt, Paris Musahabeleri ve Muterizlere Ecvibe-i Müskite adlı kitapları basılır ayrıca bazı gezi yazıları gazetelerde tefrika edilir.⁶¹ Yazarımız bu arada Paris Siyasal Bilgiler Okulunu da iyi derece ile bitirmiştir

⁵⁹ Tugay A.,İbret, sf.211.

⁶⁰ Tugay A.,İbret,Malumât Sahibi Tahir Beye yazdığı mektup,Sf.214

⁶¹ Gezgin F.,Ali Kemal,sf.84.

Ali Kemal'in bu dönemde aldığı görevlerden birisi de Mahmut Muhtar Paşa'nın yurda döndürülmesidir. Aralık 1899'dan itibaren Jöntürklerin lideri durumuna geçen Mahmut Muhtar Paşa'yı vazgeçirmek için Ahmet Celalettin Paşa tarafından kendisine görev verilen Ali Kemal çeşitli defalar Londra'ya giderek Mahmut Muhtar Paşa ile görüşmeler yapar ancak bu görevinde muvaffak olamaz.

ğ- ALİ KEMAL MISIR'DA

1900 yılı Ali Kemal için iyi başlamamıştır. Jöntürklerle ilişkileri iyice bozulmuş, aleyhinde bir çok iddialar ortaya atılmış ve yazılar yazılmış, Hüseyin Cahit'le girdiği polemikten mağlup çıkmış, nihayet yazı yazması yasaklanmış ve nişanlısının annesi tarafından 5 bin Frank dolandırılmıştır. Tüm bu olaylar Ali Kemal'in mali durumunu iyice sarsmış, Paris'te geçinmesi hemen hemen imkansız hale gelmiştir. Bu arada Mahmut Muhtar Paşa'nın Mısır'a dönmesi ile Jöntürk hareketinin merkezi de Mısır'a kaymıştır. Ali Kemal daha sonraları hakkında, "...bu zat hakikaten hüsn-ü hulka maliktir, civanmerddir, daima aleme iyilik etmiştir."⁶² dediği Ahmet Celalettin Paşa'nın hanımının Mısır'daki çiftliğini idare etmek üzere Paris'ten ayrılır (Ekim 1900) . Ancak Mısır'a gelişinde başka maksatlar da bulunduğu, burada Jöntürkleri yakından izlediği ve sık sık görevlerle Avrupa'ya gidip geldiği Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı mektuplardan ortaya çıkmaktadır.⁶³ Ali Kemal tam yetki ile üstlendiği çiftlik işlerinden ilk yıllarda oldukça iyi sonuçlar almıştır. Hattâ iyi ilişkiler içerisinde olduğu Mahmut Muhtar Paşa da kendi çiftliğinin idaresini Ali Kemal'e teklif eder. Ali Kemal Mısır yıllarında ilk resmi evliliğini yapar. İsviçre'nin Lucerne kentinde bir pansiyonda tanıştığı babası İsviçreli, annesi İngiliz olan Winifred Brun'la, tanışmasından bir yıl sonra Londra'da evlenir(1903). Bu evlilikten olan

⁶² Kunalp Z., Ömrüm-Ali Kemal, Sf.96

⁶³ Bu mektuplar Asaf Tugay, İbret ve Ahmet Bedevi Kuran'ın İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler adlı kitaplarında geniş olarak yayınlanmıştır. Ayrıca bu ilişki Ali Kemal'in Mizancı Murat Beye yazdığı mektuplardan da anlaşılmaktadır. (Biol Emil, Jöntürlere Dair Vesikalar I)

ilk çocukları Baydur, bir kaç aylıkken geçirdiği boğmaca sonucu ölüyor. Daha sonraları ise Brun'dan Selma ve Osman adında iki çocuğu dünyaya getirir.

Kahire'de Ali Kemal'in yazı hayatı da yeniden hızlanmıştır. İlk olarak Mecmua-yı Kemal'i çıkarır.⁶⁴ Bu derginin bir iki yazısı dışında bütün yazıları Ali Kemal'e aittir. Daha sonra da yazıları Türk dergisinde yayımlanmaya başlar. Burada Yusuf Akçura ile bir polemikleri de olur.⁶⁵

Bu arada başlangıçta iyi giden çiftlik işleri giderek bozulmuş ve Ali Kemal ağır mali kayıplara uğramıştır. Bunun üzerine Ahmet Celaledin Paşa ile de araları açılır. Bu konu daha sonraları Şura-yı Ümmet - Ali Kemal Davasında da Ali Kemal'in suçlanmasına sebep olmuştur.⁶⁶ Ali Kemal'in özellikle Ahmet Celaledin Paşa ile araları açıldıktan sonra Jöntürklerle artık eskisi kadar ilgilenmediği gözlenmektedir.(1901 ve sonrası)

Mısır yıllarında Ali Kemal, Mahmut Muhtar Paşa'nın çiftliğini bir müddet onun adına işletmiş daha sonra da üç yıllığına kiralamıştır. Fakat kışkırtmalar sonucu Ali Kemal'in Londra'da bulunduğu bir sırada adamları ile evini basar ve kira sözleşmesini karısı Winifred Brun'un elinden alır.⁶⁷ Bu olay artık iplerin kopmasına sebep olur.

h- TEKRAR İSTANBUL

Ali Kemal artık yurda dönmenin yollarını aramaktadır. Sarayla yazışmalara başlar ve edindiği intibaları gelip bizzat anlatmak istediğini ifade eder .Bu talebi kabul edilir. Bunun üzerine 2.Meşrutiyet'in ilanından bir iki gün önce İstanbul'a döner. Burada Sultan Abdülhamit'le görüşür. Bu olayı Yahya Kemal şöyle anlatır.⁶⁸

"Sonra Ali Kemal Mısır'a yerleşmiş orada da idareye muhalif olanlardan başka bir hüviyet göstermişti. Abdülhamit'in son günleriydi. Ali Kemal sarayla

⁶⁴ Mecmua-yı Kemal, No:1, 1 Haziran 1901, Kahire.

⁶⁵ Akçura Y., Üç Tarz-ı Siyaset

⁶⁶ Bahaeddin Şakir, Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, Sf.25

⁶⁷ a.g.e. sf. 116

⁶⁸ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler ,sf.80

muhabereye girişmiş ve İstanbul'a girmesini temin etmişti. Meşrutiyetin ilanından birkaç gün evvel İstanbul'a gitmiş, Sultan Abdülhamit'le görüşmüştü ...Bu meraklı mülakatı sonraları bir çok kerreler kendi anlatır dururdu. Derdi ki:

(Rumeli'de işin sarpa sardığını hissettim, ben huzurda iken bir çok mabeynciler ve kâtipler de kapımın yanındaydılar. Sultan Abdülhamit telaşlı ve korkak bir halde "Sizce son çare nedir?" dedi, dedim ki;

"Efendimiz,etrafınızdan bu adamları kovunuz, hareketi ikaa edenlerin rüesası ise ihsan-ı şahaneleriniz ve mansıplarınız ile avutulur, bu buhran izale edilir.)"

Bu nasihatı orada o gün apaşıkâre, hem kendisini bir kaç gün evvel saraya idhal edenlerin yüzüne karşı söylemek, hem de yeni ricalin hangi vasıtalarla uyuşturulacağını tavsiye etmek tam kendi ahlak ve zihniyetini gösterir bir hareketti. O günlerde Ali Kemal'in bir kırmızı kese içinde bir miktar ihsan aldığı doğrudur."

Bu görüşmeden bir gün sonra 2.Meşrutiyet ilan edilir.(26 Temmuz 1908). Ali Kemal yeni siyasî tablo karşısında bir gün önce sarayda tâlip olduğu "Peşte Şehbenderliği" görevinin kendisi için bu durumda uygun olmayacağını düşünür ve gitmekten vazgeçerek İkdam'ın başyazarlığını üstlenir. İki yıl süre ile hiç aralıksız hattâ bazen günde birkaç yazı yazmak kaydıyla bu görevi yürütür. Bu arada mülkiye mektebinde tarih, darülfünunda da Osmanlı tarihi dersleri okutmaya başlamıştır. İkdam'daki yazıları ile İttihatçıların tepkisini çeker. Bu günlerde başlayan Hüseyin Cahit'le polemigi 31 Mart'a kadar fasilasız devam eder. Bu arada Mülkiye ve Darülfünundaki dersleri son derece canlı geçmektedir. Hattâ bu derslerde öğrencileri tahrik ettiği gerekçesiyle Ali Kemal de 31 Mart'ın müsebbipleri arasında değerlendirilir.

Ali Kemal bu dönemde aktif politikaya da atılır. İttihat ve Terakki muhaliflerince oluşturulan Osmanlı Ahrar Fırkası'nda yer alır. Hattâ 1908 ara seçimlerinde bu partiden aday olur fakat seçilemez. Bu olayda Şura-yı Ümmet gazetesinde çıkan Bahattin Şakir'e ait bir yazının etkili olduğunu düşünen Ali

Kemal, yazarı mahkemeye verir. Uzun süren dava Bahattin Şakir'in beraati ile sonuçlanır.⁶⁹

Seçimlerden sonra Ali Kemal'in bir müddet Budapeşte'ye gittiğini, yazılarına oradan devam ettiğini görüyoruz. Ali Kemal dönüşte Kâmil Paşa Hükümetini destekleyici yazılar yazar ve bir gensoru ile bu hükümetin düşmesine sebep olan Hüseyin Cahit'i menfaatçilikle suçlar.⁷⁰

Bu arada Ali Kemal İstanbul milletvekillerinden birisinin ölümü üzerine boşalan sandalyeye yine Ahrar Partisinden aday olur. 5 Nisan 1909'da yapılan seçimi yine kaybeder. Bu seçimden galip çıkan, kendisinin de takdir ettiği Rıfat Paşa'dır. Bu seçimden bir gün sonra Ali Kemal'in arkadaşı Serbesti Başmuharriri Hasan Fehmi vurulur. Ali Kemal ertesi gün Mülkiye'deki dersinde ateşli bir konuşma yapar. Dersten çıkan öğrenciler kalabalıklaşarak Meclis'e yürürler. Bu günlerde Ali Kemal de hayatından endişe etmektedir.

Bu olaydan bir kaç gün sonra 31 Mart Vak'ası meydana gelir (13 Nisan 1909). İttihatçıların bizzat kendilerinin getirdikleri avcı taburları kendilerine saldırır, gazeteleri tahrip edilir, önde gelen isimleri vurulur. Bu günlerde Ali Kemal'in olayları tasvip etmeyen tutumlar sergilediğini görüyoruz.⁷¹ Nitekim Beyoğlu Kroker Otelinde toplanarak olayların seyrini tasvip etmeyen bir genelge imzalayan dönemin ünlü isimleri arasında Ali Kemal de vardır.

1- 31 MART SONRASI

Olaydan 10 gün sonra İstanbul'a gelen Hareket Ordusunun hedefleri arasında Ali Kemal de vardır.⁷² Ali Kemal, Hareket Ordusuna övgüler yağdıran yazılar yazsa da güvenlikte olmadığını anlayarak eşi ve çocuklarını Bebek'teki evinde bırakarak İngiliz Vitol'ün evinden Ocean zırhlısına binerek İstanbul'u

⁶⁹ Bu mahkemenin tutanakları daha sonra Bahaeddin Şakir tarafından kitap olarak yayınlanmıştır: şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, İst, 1325.

⁷⁰ Gezgin F., Ali Kemal, Tez, Sf. 131.

⁷¹ Bu konuda İkdan'da o günlerdeki başyazıları : "En Büyük Tehlike Nedir?", 17 Nisan 1909, "Bir Haftadan Beri", 21 Nisan 1909.

⁷² Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, sf. 301, 303.

terkeder (22 Nisan 1909). Bu defa yerleştiği yer Londra yakınlarındaki Bournemounth'dur . Ancak sık sık Paris'e gidip gelmektedir.

Bu günlerde İstanbul'da Ali Kemal aleyhine şiddetli bir kampanya yürütülmektedir. Jurnalcilikle, ikiyüzlülükle, casuslukla, gericilikle suçlanmaktadır . Hattâ firarından sonra Bebek'teki evi basılır, eşi ve çocukları rahatsız edilir. Bu arada Yıldız evrakı arasında ele geçirilen bazı jurnalleri gazetelerde yayımlanır. Gıyaben yargılanır ve ömür boyu yurda girişi yasaklanır. Ali Kemal yapılan suçlamalardan son derece rahatsızdır. Kendisini savunmak için Paris'te bir dergi çıkarmaya karar verir. "Yeni Yol" adındaki bu derginin ilk sayısı 19 Ekim 1909'da çıkmış ve ancak 5 sayı yayımlanabilmiştir.

Ali Kemal bu derginin ilk sayısındaki "Nasibimiz" başlıklı yazıda geçmiş siyasî hayatını özetledi ve yapılan suçlamalarla ilgili olarak kendisini savunur. Aynı dergide yayınladığı diğer bir yazısı ise "Hatt-ı Hareketimiz" başlığını taşıyor ve yeni rejime başarılar diliyordu.⁷³ Ancak bu derginin Hükümetçe yurda sokulması yasaklanmıştır. Bu olay Ali Kemal'i iyice yaralamıştır. Tam o sırada karısı Winifred Brun oğlu Osman'ı dünyaya getirdikten az sonra ,henüz 25 yaşında iken vefat etmiştir (Eylül 1909). Ali Kemal karısı Winifred'i ve oğlu Osman'ı 1911 yılında yazmaya başladığı "Fetret" romanına başkahraman yapar.⁷⁴ Bu biyografi-romanda Ali Kemal düşüncelerini ,kısmen de kendisinin ve ailesinin hayatını ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Ali Kemal'in Paris'teki bu günlerini Yahya Kemal şöyle anlatır:⁷⁵

"...Ömrünü Quartier- Latin'de Montparnasse Caddesi üzerinde Türk talebeleri arasında, bir delikanlı gibi havai geçiriyordu.Yeni neslin bilahare beliren bir çok simalarını o zaman tanıdı."

1912 Temmuzunda Türkiye'de iktidar değişir.Yeni kurulan Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti umumî af çıkarınca, Ali Kemal Ağustos 1912'de yurda döner. İkdam'da yine başyazarlık görevi üstlenir.Bu sıralarda Balkan Harbi

⁷³ Kunalp Z.,Ömrüm-Ali Kemal,sf.171-173.

⁷⁴ Ali Kemal,Fetret,İst.,1912

⁷⁵ Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler,Sf.82.

patlak vermiştir. Ali Kemal yazılarında sık sık bu bölgedeki tehlikeye işaret etmektedir. Balkanlardaki tehlikeden ancak İngiliz ve Fransızlarla iyi ilişkiler kurmakla kurtulmanın mümkün olacağına inanır ve kendisi gibi düşündüğünü bildiği Kâmil Paşa hükümetini destekler. Kâmil Paşa hükümeti de uzun ömürlü olmaz ve meşhur Babıâli Baskını meydana gelir(23 Ocak 1913). Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa ⁷⁶öldürülmüş, Kâmil Paşa hükümeti yıkılmış ve İttihatçılar tekrar iktidara gelmiştir. Ali Kemal diğer muhalifler gibi hemen tutuklanır. Bekir Ağa bölüğüne götürülür. Bir gece orada kaldıktan sonra İstanbul Muhafızı Cemal Paşa'nın tavassutu ile muhalefet yapmamak şartıyla salıverilirler. Feroz Ahmet, Ali Kemal ve Rıza Nur'un bu olayda satın alındıklarını öne sürer.⁷⁷

Ali Kemal Viyana'ya Rıza Nur da Paris'e gider. Nitekim Ali Kemal Cemal Paşa'ya daha sonraları gönderdiği mektuplarda şükranlarını arz eder ve Paşa'nın isteklerini yerine getirdiğini belirtir.

Bu defaki sürgün hayatı kısa sürmüştür. Ocak 1913'te başlayan Viyana sürgünü yine Cemal Paşa'nın izniyle Mayıs 1913'te sona erer. Ali Kemal artık yorulmuştur. Büyükkada'ya yerleşir. Daha yumuşak fakat daha üretken bir yazı dönemi başlamıştır. "Fetret", "İlm-i Ahlak", "Sorbonne Darülfünununda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri" ve "Yeni Kadın Mektupları"nı yayımlar. Bunları "Bir Safha-yı Tarih", "Bir Safha-yı Şebap" ve "Ricâl-i İhtilal" izler. Bunlardan sonra da "Paris Musahebeleri"nin ikinci baskısını hazırlar.

1913 Eylülünde Sabah'dan ayrılır. Kasım ayında ise Peyam'ı çıkarmaya başlar. Peyam'da dönemin Türk milliyetçileri ile bir polemige girer. Ağaoğlu Ahmet ile İsmail Gaspıralı bu polemige karışır.

Bu aylarda Ali Kemal'in ailevi durumunda da yeni bir gelişme olur. Viyana'da iken eski Tophane Müşiri Zeki Paşa ile tanışmışlar ve dostluğu ilerletmişlerdir. Bu sırada Paşa'nın yanında karısı ile küçük kızı Sabiha Hanım da vardır. Büyükkada da bu beraberlik sürer ve Ali Kemal, Paşa'nın kendisinden

⁷⁶ Feroz Ahmet, İttihat ve Terakki, Sf.184,185

⁷⁷ Gezgin F., Ali Kemal, Tez, Sf.143

yaşça çok küçük olan kızı Sabiha Hanıma tâlip olur. Paşa ve ailesi aradaki yaş farkından dolayı tereddüt gösterse de sonuçta bu evliliğe razı olurlar.1 Ocak 1914'de nikah kıyılır. Ali Kemal'in bu evlilikten Zeki adını verdiği bir oğlu dünyaya gelecektir (5 Ekim 1914).

Temmuz 1914'de Hükümet tarafından Peyam gazetesi kapatılır ve Ali Kemal'in yazı yazması yasaklanır . Ağustos'ta I.Dünya Harbi patlak vermiş, Kasım'da da Türkiye bu harbe kapatılmıştır. Yazı yazamayan Ali Kemal, başlıca gelir kaynağından mahrum kalmış, maddi durumu iyice bozulmuştur. Gelir sağlamak amacıyla özel bir okulda dersler vermeye başlar, ticaretle uğraşmayı dener ama başarılı olamaz. Nihayet karısı mücevherlerini satmak zorunda kalır.⁷⁸

i- MÜTAREKE'DEN SONRA

Harbin sonlarına doğru (Temmuz 1918) hükümetin basın üzerindeki baskısı azalır. Ali Kemal Sabah'ta iki yazı yayımlar. Ekim ayından itibaren de bu gazeteye başyazar olur. Bu arada ülkede büyük siyasi değişiklikler olur. Talat Paşa hükümeti yıkılır, Ahmet İzzet Paşa hükümet kurar. İttihat ve Terakki kongresinden "partinin feshedilmesi" kararı çıkar .Enver, Talat ve Cemal Paşalar yurtdışına kaçarlar. İttihatçıların baskısının azalması üzerine Ali Kemal sert üsluplu yazılarına başlar.

Ali Kemal ,İttihatçılar ve İzmir'in işgalinden sonra ortaya çıkan kuva-yı milliye hareketi için hakaretlerle dolu yazılar kaleme almaktadır. "Zorbalar, hinoğlu hinler, karpuz kabukları, finolar" gibi ifadelerle dolu yazıları gazete sütunlarını doldurmaktadır.⁷⁹ Savaşmakla bir sonuç elde edilemeyeceğine her vesile ile temas eden Yazar, baştan beri izlenen "itilafçı" siyasetin devam etmesi gerektiğini savunur. İngiliz ve Fransızlarla iyi geçinmenin İmparatorluğu kurtaracağı inancındadır.⁸⁰

⁷⁸ Kunalp Z.,Ömrüm-Ali Kemal,sf.181.

⁷⁹ Göztepe T.M.,Vahdettin Mütareke Gayyasında,Sf.32,34, Atay F.R.,Çankaya,sf.134.

Daha önce bir daha kesinlikle siyasete girmeyeceğine dair Yahya Kemal'e söz veren⁸¹ Yazarın bu sözünde durmadığını kopkoyu politika dolu günlerle acı sonunu hazırladığını görüyoruz:

Ali Kemal Kasım 1918'de İttihatçılara karşı kurulan "Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti"nin kurucu üyesidir. Aralık ayında da Halide Edip Hanımlarla birlikte "Wilson Prensipleri Cemiyeti"ni kurarlar. Aynı günlerde toplanan Matbuat Cemiyeti Kongresi'nde de yönetim kurulu üyeliğine seçilir. Bugünlerde darülfünun ve mülkiyedeki hocalıklarına da tekrar dönmüştür.

Ali Kemal'i 1919 yılı başlarında Hürriyet ve İtilaf Fırkası yönetiminde ve partinin "Katib-i Umumisi" olarak görüyoruz. Bu günlerde iktidarda olan Tevfik Paşa hükümetinde Ali Kemal'in Dahiliye Nâzırı olacağı söylentileri çıkmıştır.

4 Mart 1919'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarı yakalar ve ilk Damat Ferit Hükümeti kurulur. Bu hükümette Ali Kemal Maarif Nazırı'dır. Damat Ferit Paşa'dan çok ümitli olan Ali Kemal, Paris Konferansı'ndan da başarılı bir sonuç alınacağına inanmaktadır. Ancak hükümet içi çekişmeler büyüyünce kabine fazla uzun ömürlü olmaz. Ali Kemal diğer arkadaşlarının şiddetli partizanlık yapmasına rağmen kendi bakanlığında son derece ılımlı davranır ve "liyakatı" ön planda tutar. Hattâ İkdâm'da yayınladığı bir tamimde partizanlık yapmayan memurların vazifelerini iyi yapmaları kaydıyla görevlerini sürdüreceklarını, ancak İttihatçılık yapmaya çalışanların görevine son verileceğini açıklar⁸². Hattâ darülfünununun islah edilmesi ve Maarif Nezaretinin yeniden yapılandırılması için komisyon çalışmaları başlatır. Ancak Maarif Nezaretince yürütülmekte olan Lügat Komisyonu çalışmalarını durdurur. Kendisinin de o günlerde hususî bir lügat çalışması yapmakta olduğu bilinmektedir.⁸³

⁸⁰ Ali Kemal, "İngiliz Dostuluğu" Sabah, 9 Kasım 1918

⁸¹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf. 86

⁸² Ali Kemal, "Maarif Memurlarına Tamim" İkdâm, 11 Nisan 1919.

⁸³ Tahiri'l-Mevlevi, Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri, sf. 53

19 Mayıs 1919'da İkinci Damat Ferit Hükümeti kurulur. Ali Kemal bu kabinede Dahiliye Nâzırı olarak görev almıştır. Sina Akşin, Ali Kemal'in göreve başladığının ertesi günü (20 Mayıs 1919) Fransız Yüksek Komiserliğine giderek Fransız himayesinin sözkonusu olması durumunda hükümetin bunu kabule hazır olduğunu belirtmesine rağmen daha sonra hükümetin bu konudan haberdar olmadığını anlaşıldığını bildirir.⁸⁴

Ali Kemal'in bu dönemde üyesi olduğu bir diğer önemli kuruluş da "İngiliz Muhipleri Cemiyeti"dir. Cemiyete resmen üye olan Ali Kemal'i İngiliz casusu Rahip Frew ve Sait Molla'nın kazanmak için çok gayret sarfettikleri bilinmekte ve Ali Kemal'in İngilizlerle çok yakın temas içerisinde olduğu anlaşılmakla beraber onun İngiliz casusu olduğuna dair kesin bir bilgi ve belgeye henüz rastlanamamıştır.

Ali Kemal millî mücadele yıllarında çelişkili kararlar verir ve uygular. İlk önce redd-i ilhak cemiyetlerinin her türlü yazışmalarının engellenmesi yolunda bir karar alırken hemen ertesi günü bu kararı kaldırır ve silahlı olmamak şartıyla işgalleri kınamak için düzenlenecek her türlü miting ve gösteriye izin verilmesi yolunda tamim yayımlar.⁸⁵

Bu sırada Paris Konferansına gidecek heyetin tesbiti çalışmaları yapılmaktadır. Damat Ferit Paşa, Ali Kemal ve Rıza Nur'un da heyette yer almasını ister ancak yoğun baskılar sonucu bu isimleri listesinden çıkarmak zorunda kalır. Bu sıralarda Ali Kemal işgal güçlerine karşı çıkılmasına razı olmamakta, sadece protesto edilerek konferanstan çıkacak kararın beklenilmesini tavsiye etmektedir. İngiltere hükümeti temsilcileri ve Sultan Vahdettin'le peşpeşe görüşmeler yapan Ali Kemal nihayet Mustafa Kemal'in görevden alındığına dair olan hükümet tamimini yayımlar. Tarihi önem taşıyan bu genelgenin metni şöyledir:⁸⁷

⁸⁴ Gezgin F., Ali Kemal, Tez, sf.171.

⁸⁵ Karay R.H., Minelbab İlelmihrab, sf.126.

⁸⁶ Ali Kemal'in samimiyetine inandığı bazı millî mücadele hareketlerini desteklediği de kayıtlarda yer almaktadır. (Apak R., İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, Sf.52, Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Sf.238)

"Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber siyaset-i zamana o derece agâh olmadığı için, fart-ı hamiyet ve gayretine rağmen, memuriyet-i cedidesinde asla muvaffak olamadı. İngiliz Mümessil-i Fevkaladesinin talep ve ısrarıyla azledildi ve azledildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurları daha ziyade meydana vurdu. Redd-i ilhak cemiyetleri gibi Karasi ve Aydın havalisinde ahali-yi islamiyyeyi nâhak yere kırdırmaktan ve fakat bu vesileden istifade ile halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen emirsiz, saygısız ve gayr-i kanuni teşkil edilen bazı heyetler için öteden beri çektiği telgrafnamelerle de hatâ-yı siyasîsini idareten de artırdı. Müşarileyhin İstanbul'a celbi Harbiye Nezareti'ne ait bir vazifedir. Lakin Dahiliye Nezareti'nin size emr-i kasisi artık o zatın mazul olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir muamele-i resmiyeye girişmemek, umur-u hükümete müteallik hiçbir matlubunu is'af getirmemektir. Bu talimat dairesinde hareket eylemekle ne gibi mesuliyetlerin mündefi olacağını takdir buyuracağımızdan ve mühim ve vahim dakikalarda memur, ahali, her Osmanlıya terettüp eden en büyük vazife sulh konferansınca mukadderatımıza dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız cinnetlerin hesabını devşirdiğimizi göstermek, âkılane ve müdebbirane hareketler imtisal etmek, fırka, mezhep, ırk ihtilaflarını gözetmeksizin her ferdin hayatını, malını, ırzını siyanetle nazar-ı medeniyette bu memleketi bir daha lekelememek değil midir?"

Bu tamimden sonra bir karşı tamim yayımlayan Mustafa Kemal ise azline dair hiçbir emir almadığını öne sürer. Anadolunun bir çok yerlerindeki mülki ve askeri idareciler de beyannameler yayımlayarak Mustafa Kemal'i desteklediklerini belirtirler.⁸⁸

Bu sıralarda Ali Kemal'in baştan beri savunduğu tezler birer birer geçersiz hale gelmektedir. Paris Sulh Konferansından bir netice çıkmamıştır, Yunanlıların ilerlemeleri durdurulamamıştır, İngilizler ve Fransızlardan

⁸⁷ Z.Kuneralp, Ömrüm-Ali Kemal, Sf.183-184

⁸⁸ Bu konudaki geniş bilgi için: Mustafa Kemal, Nutuk, c.1., Sf.30-44

beklenen yardım görülememiştir. Tüm bunlara dayanarak Anadolu hareketlerini engellemek için en sert tedbirlere başvurulmasını isteyen Ali Kemal giderek büyüyen tepkilere maruz kalmıştır. Hükümette Anadolu hareketini destekleyen bakanlar, Ali Kemal'i yalnız bırakmışlardır. Nitekim bir kabine toplantısında Ali Kemal ile Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa sert şekilde tartışırlar. Şevket Turgut Paşa istifasını sunar. Bunun üzerine diğer bakanlar Ali Kemal'in de istifa etmesini isterler. Ali Kemal bir müddet direnirse de aynı gün istifasını hem sadaret makamına hem de padişaha sunar (26 Haziran 1919). Padişaha sunduğu istifa mektubunda arkadaşlarının çekememezliğinden şikayet eder. Ayrıca sözlüğü olarak verdiği arizada her zaman padişahın emrinde olduğunu belirtmiştir.⁸⁹ Ali Kemal'in istifasından hemen önce imzaladığı bir genelge ile milli mücadeleçilerin asker alma ile ilgili teşebbüslerinin engellenmesini istemiştir.⁹⁰

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra Ali Kemal yazı hayatına tekrar döner. Ağustos 1919'da Peyam'ı tekrar yayınlamaya koyulur. Bu dönemde çok daha şiddetli milli mücadele aleyhtarıdır. Hattâ kuva-yı milliye aleyhine düzenlenen organizasyonların basındaki tahrikçisi durumundadır. Yazılarında sürekli İngilizlerle iyi geçinmeyi tavsiye eder.⁹¹ Ali Kemal yazılarında sürekli olarak milliyetçilik fikrinden zarar görüleceğini savunur ve kuva-yı milliyecilerle sonuna kadar uğraşacağını söyler.⁹² Yazdığı şiddetli yazılar yüzünden Müslüman-Türk halkının tepkisini çekmiş ve artık "Artın Kemal" diye anılmaya başlanmıştır. Ancak o bu iddialara "Türk oğlu Türköldüğünü" söyleyerek cevap verir.⁹³ Buna karşılık kuva-yı milliyecilerin şecerelerine dair hakaretimiz ifadelerle dolu yazılar yazar. Bu dönemde, Celal Nuri, Ahmet Emin (Yalman),

⁸⁹ Kemal Atatürk, Nutuk, Vesikalar, sf.629-630.

⁹⁰ Gezgin F., Ali Kemal, Tez, sf.183.

⁹¹ Akşin S., İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Sf.,441-442.

Ali Kemal'in bu konudaki yazılarına örnekler: Peyam, 18 Ağustos 1919, 3 Eylül 1919 vb.

⁹² Ali Kemal, Peyam, 15 Ağustos 1919.

⁹³ Ali Kemal, Peyam-ı Eyyam, 12 Mayıs 1920.

Velid EbuZZiya ve Yunus Nadi gibi millî mücadeleyi destekleyen yazarlarla da polemiklere girer. Hattâ Ziya Gökalp bile bu polemikten nasibini almıştır.

j- MİLLÎ MÜCADELE YILLARI

Ekim başlarında Damat Ferit hükümeti yıkılmış, Padişah Vahdettin, Ali Rıza Paşa'yı yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Ali Rıza Paşa hükümeti ilk iş olarak Anadolu ile kesilen irtibatı yeniden kurar. Mustafa Kemal Paşa'nın yeni hükümetten istekleri arasında "Eski nazırlardan Ali Kemal ve Adil Beylerle Süleyman Şefik Paşa Meclis açıldığında divan-ı âliye verilmeli o zamana kadar da bir yere kaçmalarına engel olunmalıdır" talebi de yer almaktadır.⁹⁴

Millî mücadele aleyhine olan tavrı giderek kemikleşen Ali Kemal'in bugünlerde artık iyice zıtlığı ve millî mücadele aleyhine olacak her türlü ittifakın içerisinde yer almaya hazır olduğu gözlenmektedir⁹⁵.

Ali Kemal tek başına mali külfetini kaldıramadığı Peyam'ı 1 Ocak 1920'den itibaren Mihran Efendi'nin Sabah'ı ile birleştirerek "Peyam-ı Sabah" olarak yeniden çıkarmaya başlar. "Peyam-ı Sabah"ta da aynı millî mücadele aleyhtarlığı sürmüştür. Hattâ bu neşriyattan son derece rahatsız olan millî mücadele taraftarları aynı isimle bir gazete çıkarmışlardır. Ankara'da Aka Gündüz tarafından çıkarılan gazeteye "Peyam-ı Sabah" adı verilmiş ve yine Aka Gündüz tarafından "Ali Kemal" imzasıyla yazılar yayınlanmıştır. Gazetenin kılışında "İstanbul'daki Peyam-ı Sabah sahtedir, doğrusu budur" ibaresi yer almaktadır.⁹⁶

Ali Kemal'i 1920'nin başlarında yine bir muhalif olarak görüyoruz 12 Ocak 1920'de son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. İktidarda Ali Rıza Paşa hükümeti vardır. Hükümet üyelerinin de dahil bulunduğu "felâh-ı vatan" grubu

⁹⁴ Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C.3, sf.594

⁹⁵ Bu konuda, İngiliz Ajansı Sait Molla Rahip Frew'e yazdığı mektupta Ali Kemal'in giderek İngilizlere daha çok yaklaştığını ve millî mücadele aleyhinde olacak her türlü faaliyetin içerisinde yer alabileceğini belirtir. (Nutuk C.1, Sf.296-300)

⁹⁶ Gezgin F., Ali Kemal, Tez, sf.194

millî mücadele hareketini desteklemektedir. Ali Kemal bu hükümetle şiddetle uğraşır. Maksudı tekrar Damat Ferit Paşa'nın iktidara gelmesidir. Bu faaliyetlere İngiliz casusu Rahip Frew de katılmıştır. Kısmen muvaffak olur, hükümet yıkılır ama yerine Salih Paşa hükümeti kurulur. Salih Paşa, hem kuva-yı milliyeyi desteklemekte hem de bunu temin etmek için İtilaf devletlerini oyalamaktadır. Ali Kemal de hem hükümete hem de Anadoluya karşı sertliğini artırmaktadır.⁹⁷ Hükümetin bu tutumu İtilaf devletlerini kızdırır. 15 Martta 150 kadar Türk aydınını tevkif ederler. 16 Martta da İstanbul işgal edilir. 18 Martta Osmanlı Mebusan Meclisi son toplantısını yapar. Mebuslardan kaçabilenler kaçar. Padişah Vahdettin de 11 Nisan 1920'de Meclis-i Mebusan'ı feshettiğini açıklamıştır.

Salih Paşa hükümeti 2 Nisan 1920'de düşer. Yerine 5 Nisan'da Dördüncü Damat Ferit hükümeti kurulur. Ali Kemal, içinde yer almadığı hükümetin ılımlı şahsiyetlerce kurulmasını daha uygun bulmuştur.⁹⁸ Bu sırada Roma'da haklarımızı müdafaa için çalışan Galip Kemalî ile de uğraştığı görülmektedir. Kazım Karabekir artık Damat Ferit ve Ali Kemal gibilerin "hain" sayılmaları gerektiğine inanmaktadır.⁹⁹ Rıza Nur da Türk insanının uzun süre Ali Kemal'in etkisiyle millî mücadele hareketine ısınmadığını söyler.¹⁰⁰ Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk oturumunda Ali Kemal'in yaptıkları Meclis kürsüsünden Mustafa Kemal tarafından dile getirilince Milletvekilleri tarafından "alçak" diye bağırılmıştır. Bunun peşisıra 29 Nisan 1920'de çıkarılan Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nda adı en başta sayılanlar arasında Ali Kemal de vardır. Bu kanunla gıyaben idama mahkum edilmiştir. 26 Nisanda son bulan San Remo Konferansı'nda lehimize bir karar çıkmamasını da Ali Kemal kuva-yı milliyecilere bağlamaktadır.¹⁰¹

⁹⁷ K.Atatürk,Nutuk,C.1.,Sf.400-402

⁹⁸ Yahya Kemal,Portreler,sf.89.,Karay R.H.,Minelbal İlelmihrab sf.187-188

⁹⁹ Kazım Karabekir,İstiklal Harbimiz,sf.609.

¹⁰⁰ Rıza Nur,Hayat ve Hatıratım ,2.c.,sf.511

¹⁰¹ Ali Kemal,Peyam-ı Sabah ,1 Mayıs 1920

Damat Ferit Paşa, Sait Molla ve Ali Kemal gibi tanınmış kuva-yı milliye aleyhtarlarına suikast düzenleme suçuyla 11 Haziran 1920'de dört kişi idama mahkum edilir ve bu hüküm uygulanır.

Ali Kemal'in Damat Ferit Paşa'nın son hükümeti döneminde artık ona da muhalif olduğunu görmekteyiz. Kader birliği ettikleri, kabinede görevi olsun ya da olmasın Damat Ferit hükümetlerinin en etkili ismi olan Ali Kemal bu defa Damat Ferit Paşa'ya cephe almış ve hükümetin düşürülmesi için kulislere başlamıştır. Muhalefet grubunda Cemal Bey, Refik Halit ve Mustafa Sabri Efendi de bulunmaktadır. Olaydan haberdar olan Damat Ferit Paşa, Sait Molla ve Rıza Tevfik'le görüşmeler yapar ve eski en yakın çalışma arkadaşı Ali Kemal'in yazılarına zaman zaman sansür uygular. Damat Ferit Paşa bu arada bir de beyanname neşrederek "gazetelerin şahsî emellere alet edilmemesini" ister. Yerini Sultan Vahdettin'le görüşerek korumayı başaran Ferit Paşa'yı Sait Molla ve Rıza Nur'un uyardığı , başlangıçta Ali Kemal grubunda yer alan Rıza Nur'un son anda yer değiştirdiği gözlenmektedir.¹⁰² Bu olayın sonunda Ali Kemal'in yanında yer alan Cemal Bey, Mustafa Sabri Efendi, Refik Halit ve Mahir Sait görevden alınır.

Hükümetle bağlarını koparan Ali Kemal artık serbest gazetecilik yapmakta, her gün fikir değiştirerek önüne gelene çatmaktadır. Dönemin gazetecilerinden Celal Nuri, Velid Ebuuzziya ve Lütfi Fikri ile de mahkemelik olmuştur. Hattâ "Anadolu taraftarı" olmakla suçladığı Şevket Turgut Paşa tarafından divan-ı harbe bile verilmiştir. Millî mücadele aleyhtarı yazıları yüzünden gazetesi çok satmaktadır. Ayda dört bin lira kar ettiği bile olmuştur. Buna karşılık yazılarını yazmak dışında kalan bütün vaktini Cercile de Orient'ta kumar oynayarak geçirmektedir.¹⁰³ Damat Ferit Paşa kabinesinin son günlerinde gidip kendisi ile görüşerek barışır. Bu günlerde yönetiminde görev aldığı bilinen bir başka kuruluş da İnkışaf-ı İçtimâî Cemiyeti'dir.

¹⁰² Gezgin F.,Ali Kemal, Sf.198

¹⁰³ Karay R.H.,Minelbal İlelmihrab,sf.205

Ali Kemal bu günlerde peşpeşe gelen zaferlere sevinmekte ancak inadında da ısrar etmektedir. Her fırsatta kuva-yı milliyecileri tenkit etmeye devam eder.

1922 başları Ali Kemal için iyi günler değildir. Kendisinin üzerinde babasından çok daha tesirli olan annesi Hanife Feride'yi kaybeder.(Ocak 1920). Çocukları Selma ve Osman İngiltere'dedir. Türk istihbarî birimleri onun bugünlerde Londra'ya kaçmayı düşündüğünü tesbit ederler. Mart 1922 sonlarında ise doğrudan Ali Kemal'i hedef aldığı bilinen "Darülfünun Boykotu" meydana gelir.¹⁰⁴ Öğrencilerin millî duygularını hafife alan ve rencide eden 5 müderrisin okuldan uzaklaştırılması isteğiyle başlayan grev şöyle gelişmiştir:

Olaylar Rıza Tevfik'in daha önceden Süleyman Nazif ve Hüseyin Daniş'le aralarında geçen "Fuzulî'nin Türklüğüne dair" münakaşanın devamı şeklinde başlar. Rıza Tevfik, 29 Martta Darülfünun Konferans Salonunda verdiği "Fuzulî'nin Mülâhazat-ı Felsefiyyesi" konulu konferansta yine Fuzulî'nin Türk değil Acem olduğunu söyler. Bunun üzerinde salonda bulunan Süleyman Nazif ayağa kalkarak Fuzulî'nin Azeri Türklerinden olduğunu söyler. Rıza Tevfik ise görüşünde ısrar ederek, "Eğer Türk olsa idi bir şiirinde 'Türk dili şiir dili olmaya müsait değilse de benim kudret-i şairânem bu lisana bu kabiliyeti bahşetmiştir' demezdi.Hem Türk olsa ne çıkar? Siz Türkler birtek Fuzulî'yi aranızda almakla ne kazanırsınız? İmam-ı Azam da Türk değildir. Türk'ün asırlar boyu bileğinde salladığı kılıcından başka övünülecek nesi var? Siz Türkler bugün hâlâ daha makarr-ı hilâfet-i islamiyye olan İstanbul'da oturabiliyorsanız, bunu düvel-i muazzamanın âlem-i İslama karşı olan hürmetine borçlusunuz" der. Öğrenciler bu sözlere tahammül edemezler. Sıra kapaklarına vurarak, "sus,

¹⁰⁴ Darülfünun Boykotu ile ilgili olarak:
Ali Kemal,Peyam-ı Sabah "Darülfünun Hadisesi" başlıklı yazıları 10,11,12 Nisan 1922 tarihli yazıları.

Ali Kemal,"Darülfünun'da",İkdam,27 Nisan 1922

Gürkan,Kazım İsmail,Darülfünun Grevi İst.1971

Göztepe,Tarık Mümtaz,Vahdettin Mütareke Gayyasında,İst,1969

Tunaya,Tarık Zafer,Türkiye'de Siyasal Partiler c.2.İst.1988

namussuz, milliyetsiz herif" hitapları ile Rıza Tevfik'i sustururlar. Bu olay öğrencilerin birikmiş olan tepkilerini ilk kez ortaya koymalarıdır.

Hadise bununla kalmaz. Ertesi gün (30 Mart 1922) darülfünun edebiyat şubesi öğrencileri bir toplantı yaparak, milliyeti tahkir eden, düşmanı vatandan kovmaya çalışanları tezyif eden hocalardan Rıza Tevfik, Cenap Şehabettin, Ali Kemal, Hüseyin Daniş ve Barsamyan Efendi'nin istifasını istemeyi kararlaştırırlar. Aksi takdirde derslere girmeyeceklerdir. İstekler Edebiyat Medreresi Reisi İsmail Hakkı Bey'e (Baltacıoğlu) iletilir. Barsamyan Efendi, Azerbaycan eski Dahiliye Nâzırı Civanşir'i öldüren Ermeni militan Torlakyan'ın savunmasını üstlendiği için listeye alınmıştır.

Rıza Tevfik ve Hüseyin Daniş hemen olayların başında istifa ederler. Ali Kemal ise 31 Mart ve 1 Nisan tarihli gazetesinde yazdığı yazılarla Rıza Tevfik'i savunmakta, öğrencileri yordakçılık yapmakla suçlamaktadır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise gazetelere verdiği beyanatta eğer müderrislerin gerçekten millî hisleri rencide eden bir tutumları varsa, bunun öğrenciler tarafından belgelendirilmesi halinde gereğinin yapılacağını söyler. Öğrenciler tarafından hazırlanan ithamnamede, "Hüseyin Daniş'in Türkleri tahkir ettiği, Rıza Tevfik'in ise Sevr'i imzaladığı kalemını Robert Koleje hediye etmekle millî haysiyetle oynadığı, Türk bayrağı için 'masumların kanı ile boyalı bir bez parçası' dediği, hatalı davranışlarından vazgeçmesi için kendisi ile görüşmeye gelen -aralarında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da bulunduğu- bir öğrenci grubuna limandaki düşman zırhlılarını göstererek, 'bunlar burada iken bana bir b.. yiyemezsiniz' şeklinde cevap verdiği" belirtilir. Fakat Ali Kemal ile Cenap Şehabettin aleyhinde bir şey bulunamaz. Öğrenciler Ali Kemal'e millî mücadele aleyhindeki yazılarından dolayı kızmaktadırlar.

4 Nisan 1922 tarihinde toplanan Müderrisler Meclisi beş hoca hakkında ithama değer bir şey bulamayarak isteklerin reddine karar verir. Darülfünun divanı ise yetkinin müderrisler meclisinde olduğu gerekçesiyle öğrencilerin dilekçelerini değerlendirmeye almaz. Hadisede muhalif ses sadece Ali

Kemal'den gelir. Hem gazetesinde olayı sürekli işler hem de grev kırıcılığı yaparak derslere girmeye çalışırsa da sonradan vazgeçer. Bu arada öğrenciler üniversite yetkililerini sürekli sıkıştırılmaktadırlar. Ancak yönetim iki taraf arasında kararsız kalmıştır. Bir türlü karar alamamakta, davayı sürekli ertelemektedir.

20 Mayıs tarihinde Maarif Nezareti artık darülfünunda derslerin başlamasını kararlaştırır. Ancak boykotçu öğrencilerle diğerleri arasında kavga çıkar ve derslere girişler yine engellenir. Hemen ertesi gün Ali Kemal gazetesinden çıkarken yumurta yağmuruna tutulur. Boykot Mayıs ve Haziran ile Temmuz ayının sonuna kadar devam ettirilmiştir. Temmuz sonlarında bir tüzük değişikliği yapılarak istenmeyen müderrisler hakkında değişiklik yapma yetkisi müderrisler meclisinden darülfünun senatosuna verilir. Padişah da bunu tasdik eder. Senato, Ali Kemal'in yerine Ali Reşat'ın, Cenap Şehabettin'in yerine Yahya Kemal'in, Rıza Tevfik'in yerine Ahmet Naim ve İsmail Hakkı'nın, Hüseyin Daniş'in yerine Veled Çelebi'nin, Barsamyan'ın yerine de Şerif Bey'in girmesini teklif eder. Teklif Vahdettin tarafından kabul edilir. Meclis-i Vükela da 3 Eylül 1922 tarihli toplantısında Ali Kemal ve Cenap Şehabettin'in azledilerek yerlerine Ali Reşat ve Yahya Kemal'in tayin edilmesini kararlaştırır.

Boykot böylece öğrencilerin istediği şekilde sonuçlanmışır. Ağustos ayında darülfünunda tedrisat başlar. Ancak Ali Kemal bu olayda Yahya Kemal'in kendisine halef olmasının etkisiyle olacak ki bir müddet onun çıkardığı ve etrafında gençlerin toplandığı Dergah Dergisi ve Yahya Kemal'in şahsıyla uğraşmıştır.

Ali Kemal ,1922 sonlarında tekrar siyasî kulislerin içerisinde. Tevfik Paşa Hükümetine cephe alır. Kurdukları İtila-yı Necat adlı cemiyetle Ermenilerle teşrik-i mesai içerisinde, Tevfik Paşa Hükümetini düşürmeye çalışır. Baştaki niyeti kendisi Sadrazam olmaktır. Daha sonraları Damat Ferit Paşa ile dirsek temasına geçer. Damat Ferit, çıktığı Avrupa seyahati neticesi

istediği desteği bulamayıp bu teşebbüsünden vazgeçince bu defa da Mahmut Muhtar Paşa'yı sadrazam yapmaya çalışır ama Paşa bu işe yanaşmaz.

Yeni hükümet kurma konusunda Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Sadık Bey'in de bir teşebbüsü olmuştur. Dağıttığı beyannamede hükümetin Ankara'ya meylettiği kastedilerek İstanbul'u yeni tehlikelerin beklediği yolunda tehditler savrulmaktadır. Bunun üzerine Padişah Vahdettin Ali Kemal ve Mustafa Sabri Efendi'yi huzuruna çağırarak durum değerlendirmesi yapar.

Ali Kemal'in hayatının bundan sonraki kısmıyla ilgili olarak Faruk Gezgin, "Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri" konulu yüksek lisans tezinde şunları söyler:¹⁰⁵

"Kendisine sataşanlara karşı en sert cevaplar vermeye devam eden Ali Kemal¹⁰⁶, Türk ordusunun Büyük Taarruz'daki başarısını ancak 31 Ağustos'ta öğrenebilmiştir. 1 Eylül 1922'de çıkan "Taarruz Münasebetiyle" başlıklı yazısında zafere sevinmekte, ama ihtiyatlı davranmak, düvel-i muazzama ile münasebetlerimizi iyi ayarlayarak zaferi perçinlemek gerektiğini hatırlatmaktadır. Sonraki günlerdeki yazılarında da Yunan'ın ezilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade eden Ali Kemal, kurtuluşumuzun harple olamayacağına inanmakla birlikte buna inananların haklı çıktığını, halbuki iktisaden, irfanen kurtuluş kavgasının gerekli olduğunu belirtir. 9 Eylülde yazdığı "Cevabımız" başlıklı yazısında "cihanın dahilerinin bile hatalar işlediklerini, kendisinin bundan uzak sayılamayacağını" kabul etmekte, ama muarızlarımızın kendisinin milliyet ve dinden habersiz olarak göstermelerini kabullenmemekte, muhaliflerin de vatan muhabbetinden, milliyet aşkından geri kalmayacaklarını ifade etmektedir.¹⁰⁷

Eylül ayının ilk haftasında Ankara İstiklal Mahkemesi Ali Kemal'in yazı yazmasını men eden bir karar alır. Zaten Ali Kemal de bir çok yazısında Ankara'nın siyasetinin haklı çıkması halinde kalemini kıracağından söz etmiştir.

¹⁰⁵ Gezgin F., Ali Kemal, sf.209-213

¹⁰⁶ Ali Kemal, Peyam-1 Sabah, 7 Haziran 1922

¹⁰⁷ Ali Kemal, "Taarruz Münasebetiyle", Peyam-1 Sabah 1 Eylül 1922

Ali Kemal, "Cevabımız" Peyam-1 Sabah 6 Eylül 1922

İstanbul gazetelerinden İleri ve Vakit'te çıkan mahkeme kararını "hükm-i karakuşi" olarak değerlendiren Ali Kemal¹⁰⁸, Ankara'nın bu akılla devletler arasında hukukumuzu koruyamayacağını belirtmektedir. O, gelecek için endişelerini de "hakları, selahiyetleri yok iken bu hal ile bizi bu derecede ağır cezalara mahkum ediyorlar, ya üzerimizde keyfemayeşâ fermanfermâ olurlarsa ne yapmazlar? Hele 15 seneden beri her fırsatta muttasıl kırdıkları kalemimizden acaba ne istiyorlar?" şeklinde dile getirir.

Ali Kemal, 9 Eylülde yazdığı "Türk'ün Bayramı" başlıklı yazısında her Türk gibi zaferi paylaştığını söylemekte, ama ruhuna işleyen muhalifliğin doğurduğu bir inat ile eski fikirlerini tekrarlamakta, siyasi kanaatlerinden dönmeyeceğini yazmaktadır:¹⁰⁹

"Eskişehir'den İzmir'e kadar o muazzam Türk yurtlarından düşmanı sürmek, çıkarmak hattâ denize dökmek kuva-yı milliye için en büyük bir vazife, adeta bir fariza-yı mukaddese idi. Biz daim feryatlarımızla bu farizanın ifasını talep ediyorduk. İşte muradımız hasıl oldu. Seviniriz, fakat bu sevincimiz bizi siyasi içtihadımızdan vazgeçiremez."

Kuva-yı milliyenin haklılığını kabul eden Ali Kemal'in son yazısı Peyam-ı Sabah'ta 10 Eylül 1922'de "Gayeler Bir İdi ve Birdir" başlığıyla çıkmıştır.¹¹⁰ Artık sert tenkitten vazgeçen, hattâ kalemini kırmaya hazır olan Ali Kemal, yine de inandığı "itidal ile, devletler arasındaki görüşmelerle lehimize iyi sonucun çıkabileceği" şeklindeki görüşünü tekrarlayarak şunları söylemektedir:

"Yunan'ın İzmir'de denize dökülmesi, Edirne'nin istidrat olunması, hasılı bu devletin harb-i umumide gördüğü bu feci ziyanların böyle kısmen olsun tamir edilmesi gibi bir saadeti hangi Türk takdir etmez? Hangi Türk her fiilin fevkinde telakki eylemez?"

Muhalefet bu hakikatleri tesellüm etmemek, küçüklüğünü asla asla kabul etmez. Ancak mesel-i meşhurumuzdur, sütten ağız yoğurdu üfleyerek yer. Bu

¹⁰⁸ Ali Kemal, "Hükm-ü Mahkumiyetimiz" Peyam-ı Sabah, 8 Eylül 1922

¹⁰⁹ Ali Kemal, "Türk'ün Bayramı"

¹¹⁰ Ali Kemal, "Gayelerimiz Bir İdi ve Birdir", Peyam-ı Sabah, 10 Eylül 1922

mazhariyetler esaslı ve sürekli olmak için bazı şartlar gerektir ki aradığımız ve dilediğimiz onlardır.

Bu şartların biz halen ancak maslahatcuyâne siyasetle istihsal edebileceğine kâni'iz. Şayet Ankara ricali parlak bir surette azmettikleri veçhile bu gayeyi kılıçla elde ederlerse bizi hem mebhut ve hem minnettar kılarlar, hâme-i muhalefetimizi ise kırar, parça parça ederler. Şu kadar ki o şaş'a'apâş, hatamak vadidinin henüz ilk merhalesindeyiz. Şimdiden karar-ı kat'imizi veremezsek elbette mazuruz."

Zeki Kunalalp de babasının o günlerdeki sevincini, çocuk yaşta olmasına rağmen hatırladığı kadarıyla şöyle anlatmaktadır:¹¹¹

"Sene 1922 idi. O yazı yine Büyükdere'de geçiriyorduk. Büyük taarruz başlamıştı. Babamla beraber aynı odada idik. Ben İstanbul'da Fransızca olarak çıkan bir gazeteyi okuyordum. Gazete, cepheden gelen son haberleri yazıyor ve harita üzerinde Türk kuvvetlerinin ilerleyişini gösteriyordu. Heyecanla gazeteyi babama doğru uzattım ve "Baba, Yunanlılar dayak yedi" diye bağırdım. " O da sevinç dolu bir sesle "Evet yavrum, hem de temiz bir sopa yediler" dedi. İhanetle itham edilen bir adam böyle bir tepki gösterebilir mi idi?"

O günlerde Peyam-ı Sabah'ın sahibi Mihran Efendi ise yaklaşan tehlikeyi hesaplayarak Ali Kemal'i 11 Eylül 1922'de gazetesinden uzaklaştırır. Mihran, iki üç yıldır Ali Kemal'in peşine takıldığı, onunla daha fazla çalışamayacağını okuyucularına duyurur. Mihran'ın böylece kendini emniyete almak istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca gazete 15 Eylül 1922'den itibaren "Sabah" adıyla çıkmaya başlar.¹¹²

19 Ekim 1922'de İstanbul'a giren Refet Paşa ,Padişah'a çok fazla kimse ile görüşmemesini tavsiye eder. Fakat Refet Paşa'nın İstanbul'a girişinden telaşa kapılan muhaliflerin ısrarı üzerine Vahdettin, Mustafa Sabri ve Ali Kemal'le bir

¹¹¹ Kunalalp Z.,Sadece Diplomat,sf.,16

¹¹² Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler,Sf.94.

görüşme yapar. Mustafa Sabri ve Ali Kemal'in Vahdettin'e Tevfik Paşa Hükümetinin Anadolu'ya çok müsait davrandığını, bu yüzden yakında durumlarının tehlikeye düşeceğini söyledikleri sanılıyor.¹¹³ Rıza Nur'a göre o günlerde muhalifler yaptıkları bir toplantıda Mustafa Sabri'yi sadrazamlığa getirmeyi, silahlı kuvvetle Ankara güçlerini İstanbul'a sokmamayı kararlaştırmışlardır. Hattâ bu konuda Ermenilerin silahlandırılması bile düşünülmüştür.

Ekim 1922 sonlarına doğru muhaliflerin İstanbul'dan kaçmaya hazırlandıkları bir sırada Ali Kemal'in Peyam'ı yeniden çıkaracağına dair söylentiler bu cephedeki son çırpınışlar olarak görülebilir. Göztepe'nin verdiği bilgilere göre Ali Kemal, zengin kütüphanesini satmış, cebinde 50-60 bin lira ve pasaportla hazır beklemektedir. Fakat bir türlü harekete karar verememekte ve hattâ dostlarına sürekli Peyam'ı çıkaracağını söyleyip durmaktadır.¹¹⁴

Halbuki Zeki Kuneralp'in verdiği şifahi bilgiye göre, Sabiha Hanım, kocasının linç edilmesinden sonra, onun borçlarını kütüphanesini satarak kapatmıştır. Bu durum, onun çok fazla kaçış hazırlığı içerisinde olmadığını gösterir. Yahya Kemal de Ali Kemal'in öldürüldüğünde ailesine hiç para bırakmadığını yazmaktadır.¹¹⁵

Ali Kemal hazin sonuna doğru ilerlemektedir. Bundan sonra ölümüne kadar olaylar şöyle gelişmiştir.¹¹⁶

-
- ¹¹³ Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C.3., Sf.957
¹¹⁴ Göztepe, T.M., Vahdettin Mütareke Gayyasında, sf.443-445
¹¹⁵ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.78
¹¹⁶ Ali Kemal'in öldürülmesi, öncesi ve sonrasına dair ayrıntılı bilgi için:
 İnal, İ.M.K., Son Asır Türk Şairleri, Sf.839
 Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf.96-97
 Göztepe T.M., Vahdettin Mütareke Gayyasında, Sf.455-456
 Borak S., İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına Sf.151-180
 Atay, F.R., Çankaya, Sf.342,
 Apak R., Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, sf.262-265
 Himmetoğlu H., Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları sf.423-425

k- ACI SONA DOĞRU

Ankara'da Bakanlar Kurulu toplantısında İstanbul'da İngilizler için çalışan bazı isimlerin tutuklanarak Ankara'ya getirilmesi fikri ortaya atılır genellikle kabul görür. Ancak hâlâ işgal altındaki İstanbul'da bu işin yapılabilmesi pek mümkün görülmemektedir. İstenecek isimlerin belli olması halinde İngilizlerin kendilerinden önce davranacağı ve yakalanmış olsa bile İstanbul polisinin elinden bunları geri alacağı endişesi vardır. Bu durumda tesbit edilen yaklaşık 20 isimden ilk önce Ali Kemal'in istenmesi kararlaştırılır. İstanbul Polis Müdürü Esat Bey'e gizli şifre ile bir telgraf çekilerek bu emir tebliğ edilir.

Refet Paşa'nın 19 Ekim 1922'de İstanbul'a girişinden sonra Hürriyet ve İtilafçılar telaşa düşmüşlerdir. Ankara'dan Ali Kemal'in tevkifi için İstanbul Polis Müdürü Esat Bey'e emir gelince, vazife Şehzadebaşı Polis Karakolu'ndan Cem'i Bey'e verilir. Kendisine Bâbıalî Komiseri Mazlum, sivil memurlardan Mehmet ve Emin Beylerin yardım etmesi kararlaştırılır. Operasyon sırasında ekibe iki sivil memurun daha yardım ettiği bilinmektedir. Önce Ali Kemal'in evi kontrol altına alınır. 5 Kasım 1922'de Ali Kemal'in Nişantaşı'ndaki evinde Hürriyet ve İtilafçıların bir toplantısı olmuştur. Öğleden sonra evden çıkan Ali Kemal, Cercile d'Orient'a uğrar. Berberde tıraşa oturur. Bu sırada dostlarının ona birini yollayarak hayatının tehlikede olduğunu ilettikleri, haberi getiren kişiye Ali Kemal'in, "Siz delisiniz, çocuksunuz. İngilizler burada. Bu dritnotlar burada iken bizim kılıma dokunabilirler mi?" dediği de rivayet edilmektedir.¹¹⁷

Cem'i Bey, berberde traş olan Ali Kemal'e kendisini polis müdürlüğüne götüreceğini tebliğ eder. Soğukkanlı görünerek traşın bitmesini rica eden Ali Kemal'in üzerinde taşıdığı tabancayı kullanamadığı, bir ara can korkusuyla kaçmaya çalıştığı ve son bir gayretle "Haydutlar, Beyoğlu'ndan adam

¹¹⁷ Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C.3., Sf.972-973

kaldırıyorlar." diyerek feryat ettiği, fakat bir iki meraklının hadiseyi seyretmesinden başka kendisini kurtarak kimsenin olmadığını görünce çaresiz silahlı sivil polislerin talimatına uyduğu görülür. Bir otomobile konulan Ali Kemal, Beyoğlu'ndan Samatya'ya, Mazlum Beyin evine götürülür.

Cem'i Bey, Polis Müdürü Esat Bey'e vazifenin yerine getirildiğini iletir ve bundan sonra ne yapacağını sorar. İngilizlerin Ali Kemal'i her yerde arayacakları ihtimali gözönünde tutularak bir an önce Anadolu'ya geçirilmesi uygun bulunmuştur. Mülazım Cevdet Beyin kullandığı küçük bir motorlu ile gece saat 10'da Samatya'dan hareket edilir. Ali Kemal'e Cem'i ve Mazlum Beyler refakat ederler. Yolda İngilizlerin devriye motorları ve gemileri arasından geçilir. Fakat tekneleri bozular. Bir yelkenli sayesinde Değirmendere'ye çıkarlar. Orada Cevdet Bey İzmit'teki ordu karargahına durumu bildiren bir telgraf çeker. İzmit'ten yolcuları almak için bir yardım gemisi gönderilir. Samatya'dan 15 saat sonra, ertesi gün öğle vakti İzmit'e varılır. Ali Kemal, İzmit sahillerine varıncaya kadar her an kurtarılacağına inanmıştır. Bu arada, yolda refakatçilerinin kendisinin serbest bırakılacağını söylemeleri üzerine, "Dünyaya ikinci gelişte" diye cevap vermesi kendisini acı sona hazırladığını göstermektedir.

Ali Kemal'in öldürülmesini, olayın birinci dereceden şahidi olan, o sıralarda İzmit'teki Birinci Ordu'nun haberalma şubesi başkanı olarak görev yapan Rahmi Apak hatıralarında şöyle anlatır:¹¹⁸

"Bir gün öğle yemeğini yemiş eve dönüyordum. Kapıdan girerken, Nurettin Paşa'nın da aynı zamanda girmekte olduğunu gördüm. Nurettin Paşa beni görünce, (İşittin mi, Ali Kemal'i tutmuşlar, buraya getirmişler. Hemen şimdi haber gönder, karargaha getirsinler) dedi.

Mazlum ve Cem adında, ikisi de iri yapılı ve genç iki polis komiseri Beyoğlu'nda traş olduğu berber dükkanından çıkarken, Ali Kemal'i zorla yakalayıp taksiye atmışlar. Düşman işgal kuvvetlerinin mevcudiyetine rağmen,

¹¹⁸ Apak, R. Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Sf., 262-265

onu bağırtmayarak Kumkapı'ya götürüp bir eve tıkmışlar. Geceleyin tedarik ettikleri bir motora bindirerek kaçırıp İzmit'e getirmişler. Bu fedakar polis komiserlerine, bu tehlikeli iş için yaptıkları masrafın yarısını bile ödeyemeyecek olan, ancak otuzar lira para verebildiğimizi hatırladıkça hâlâ utanırım.

Ali Kemal'i bizim odaya getirttim. Şubemizde sorgu hakimliği ödevini yapan Yedeksubay Necip Ali Bey'i (Bilahere uzun müddet Denizli Milletvekilliği yapan Necip Ali Küçükağa) Ali Kemal'in ilk ifadesini almaya memur ettim. Necip Ali Beyin kendisine sorduklarından ve Ali Kemal'in verdiği cevaplardan hatırımda kalanlar şunlardır:

Necip Ali Bey: - Millî Mücadele davamızın aleyhinde çalışmaklığımızın sebep ve hikmeti nedir?

Ali Kemal: - Bu davanın muvaffak olacağını hiç tahmin etmiyordum. Muvaffakiyetsizlik halinde ise büyük devletleri daha ziyade hiddete sevk ederek vatanın tamamıyla harap olmasına sebep olunacaktı.

Necip Ali Bey: - O halde düşüncenizin yanlış oyduğu meydana çıktı. Millî mücadele, bize vatanımızı ve şerefimizi tekrar kazandırdı. Yaptıklarınızdan pişmanlık duymuyor musunuz?

Ali Kemal: -Evet, çok doğru söylüyorsunuz. Ben, Türk Milletinde bu kadar büyük yaşama gayreti ve mücadele ruhu mevcut olduğunu bilmiyordum. Bu bilgisizliğimden dolayı da mazur görülmeliyim. Çünkü hayatımın büyük kısmı Avrupa'da geçmiştir. Türk Milletini tanımyormuşum, tanıyamamışım.

Nurettin Paşa, Ali Kemal'i yukarıya getirmekliğim emrini gönderdi. Birlikte merdivenleri çıkararak paşanın odasının önündeki genişçe salona geldik. Orada günlük evrakı ordu kumandanına imzaya getirmiş olan yüzbaşidan albaya kadar on kadar şube müdürü dizilmiş, sıra bekliyorlar. Kendisine bir sandalye gösterdim, oturdu.

İki dakika sonra Nurettin Paşa odasından çıktı. Sandalyeden ayağa kalkan Ali Kemal'e: (Sen kimsin) dedi. Ali Kemal: (Ali Kemal bendeniz) cevabını verince, (Haa, Artin Kemal dedikleri adam sen misin?) diye ekledi. Bu ikinci

sual karşısında hiç istifini bozmayarak: (Hayır efendim, ben Artin Kemal değilim. Ali Kemal'im) cevabını verdi. Nurettin Paşa devam etti: (Bilgisiz bir adam bir suç işlese, aynı suçu işleyen bilgili ve aydın bir adam gibi aynı cezaya mı çarptırılır, yoksa cezaları arasında bir fark bulunur mu ?) Ali Kemal, düşünmeden: (Tabii bilgili ve aydın kişinin cezası daha ağır olmak gerektir) cevabını verdi. Nurettin Paşa, (O halde seni askeri mahkeme huzuruna sevkedeceğiz.) deyince, Ali Kemal, (Ben adaletin karşısına çıkmaya hazırım) dedi.

Kendisini aldım, tekrar aşığıya odama indirdim. Necip Ali Beyin karşısına tekrar oturttum. Hemen bir subay geldi, Paşa'nın beni istediğini söyledi. Paşa'nın yanına girdim. Bana şu emri verdi:(Şimdi sokaktan bir kaç yüz kişiyi büyük kapının önüne toplat. Kapıdan çıkarken Ali Kemal'i öldürsünler, linç etsinler.)

Bu, çok ağır bir iş. İzmit'te merkez kumandanlığı emrinde Kel Sait adında bir inzibat yüzbaşısı vardı. Bu zatı Birinci Cihan Savaşı'ndan beri tanırım. Alaydan yetişmedir. Hattâ son senelerde emekli olarak Adapazarı'nda yerleşmiş gördüm. Yüzbaşı Sait'i çağırttım: "Paşanın yanına git. Sana mühim bir emir verecekmış" dedim. Ben kendim, paş'nın bu emrini vermek istemiyordum .Sebebi sorumluluk korkusu ya da vicdan azabı değildi. Çünkü Ali Kemal'in millî mücadele davamıza karşı ne büyük ihanetler ettiğini yakından biliyordum. Benim çekingenliğim, bu ölümün kanun yolu dışında yapılmasına taraftar olmadığım dandı. Her askeri mahkeme, pek tabii olarak, Ali Kemal'e ölüm cezası kararını verecekti.

Kel Sait tertibatını yapmak üzere çıktı, gitti. Necap Ali Bey hiçbir şeyden haberi olmaksızın Ali Kemal ile konuşmakta ve notlarını almakta devam ediyor. Konuşmalarına kulak veriyorum. Ali Kemal bundan sonra bütün mevcudiyeti ile Mustafa Kemal davası ile beraber çalışacağını söylüyordu.

Ali Kemal, iyi bir terzi elinden çıkmış, koyu renkli bir elbise giymişti. Yakışıklı bir adam, pek iyi giyinmiş, orta boylu, biraz tıknaz, gözlüklü,

ak yüzlü ve kırmızıca yanaklı .Beş on dakika sonra başma gelecek olandan habersiz olduğundan arkasına düşen kapıdan, arkasından esen rüzgarın sırtına dokunduğunu söyleyerek sandalyesinin değiştirilmesine müsaade edilmesini rica etti. Bu ricası kabul edildi.

Onbeş dakika sonra, Kel Sait, yarı açık kapıdan bana (herşey tamamdır) işaretini verdi. Ben de Necip Ali Bey'e ;(Haydi Necip Ali Bey, Ali Kemal Beyefendi'yi al, birlikte askeri cezaevine götür) dedim. İki birlikte kalktılar, odadan çıktılar. Odamda çalışan diğer arkadaşlarımm da hiçbir şeyden haberleri yok. Ben faciayı gözlerimle görmemek için masamın başında üzüntü ile bekliyorum. Birdenbire, dışarıda gürültüler, bağırımlar oldu. Arkasından da Necip Ali Bey başından kalpağı düşmüş, saçlar dikilmiş, yüzü, gözü şişmiş ve morarmış ve büyük bir telaş içinde odaya girerek, "Beyefendi, ne duruyorsunuz, Ali Kemal'i öldürüyorlar.. Ne duruyorsunuz?" diye bağırmaya başladı. Ben, sükunetle, "Yahu, onu öldürüyorlarsa sana ne, otur yerine" deyince, birdenbire afalladı ve bana kızgın kızgın bakarak, "Ey, bu işi önceden bana niye söylemediniz? Beni de mi öldürtmek istiyordunuz? Benim suçum ne?" diye mırıldanarak yerine oturdu.

Hakikatte de Ali Kemal, köşkün büyük kapısından çıkar çıkmaz elleri bıçaklı, taşlı, demirli halk, küçük ve büyük çocuklar ve gençler üzerine saldırmışlar. Necip Ali Bey, kurtarmak için Ali Kemal'e sarılmış. Ali Kemal de kurtulmak için ona sarılmış. Bu esnada birkaç yumruk ve taş Necip Ali Bey'e de isabet etmiş. Birisi arkasından Ali Kemal'in beline uzun bir bıçak sokunca bunun acısı ile Ali Kemal bağırarak yere yatmış, diğerleri de taşla ve tekmeyle kafasını ezmişler. Necip Ali Bey de patirtimin içinden güç hal ile kendisini sıyrarak kaçabilmiş. Toplanan grup derhal Ali Kemal'in yeni elbiselerini soyup almışlar. Parmağındaki yüzüğü, altın saatini ve ceplerinde nesi varsa tırtıklamışlar. Sonra ayaklarına bir ip bağlayarak can çekişen bu adamı yokuş aşağıya don gömlek sürüklemişler.

O gün, Lozan Konferansına gitmek üzere İsmet Paşa trenle İzmit'ten geçecek idi. Nurettin Paşa, istasyon yanındaki ve demiryolunun altından geçtiği küçük tünelin üstünde bir sehpa kurdurdu. İsmet Paşa görsün diye onun ölü vücudunu astırdı.

İşte Ali Kemal böylece öldürüldü. Onu İstanbul'da yakalayıp getiren iki fedakar polis komiserimizi sonradan arayıp soran bulundu mu bulunmadı mı bunu da bilmiyorum. Fakat bu linç hadisesi hâlâ İstanbul'da İngilizlere hizmet etmekte devam eden İngiliz muhipleri ve millî mücadele düşmanı kimseler arasında bir panik yarattı. İngiliz ordusunun İstanbul'da mevcut olmasına rağmen hayatlarının tehlikede olduğunu gören bu satılmışlar, İstanbul'dan kaçtılar.."

6 Kasım'da linç hadisesi bittikten sonra Ali Kemal'in cesedi istasyondaki köprü başında darağacına asılmış, ibret olmak üzere saatlerce bekletilmiştir. Nurettin Paşa'nın bu tertibi o gün akşam saatlerinde İzmit'e gelen İsmet Paşa başkanlığındaki Lozan heyetine bir şenlik olmak üzere yaptırdığı inananlar da vardır. Fakat gerek İsmet Paşa ve gerek heyette bulunanlar bu hareketi tasvip etmediklerini davranışlarıyla Nurettin Paşa'ya göstermişlerdir. İsmet Paşa ve Rıza Nur Nurettin Paşa'yı sert dille tenkit ederler. Heyette bulunan Yahya Kemal de Nurettin Paşa'nın mülkî ve idarî mercileri hiçe sayarak icraatta bulunduğu kanaatindedir. Yahya Kemal, paşanın sert tenkitler karşısında mühadahale ettiği halde lince mani olamadığını söylediğini belirtir. Yahya Kemal, Ali Kemal'i göğsünde "Hain-i din-i vatan Artin Kemal" yazılı bir yafta ile darağacında asılı olarak gördüğünü kaydeder.¹¹⁹

Nurettin Paşa'nın kanlı ve aşırı sertlik yanlısı tutumu daha sonraki hayatında da gözlenmektedir. Böyle bir linç olayını daha sonra İzmir'de de tertipler. Ayrıca Sivas olaylarını çok kanlı bir şekilde bastırıldığı için divan-ı harbe verilecekken Atatürk'ün gayretiyle kurtulur.¹²⁰ Nurettin Paşa daha sonraları şapka meselesinden dolayı Atatürk'le de ters düşecektir.

¹¹⁹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.94-99

Nurettin Paşa'nın, Dahiliye Vekili Fethi Bey'in Ali Kemal'i Ankara'da kurtaracağına inandığından dolayı linç hadisesini tertiplemediği iddia edilmektedir. Gerçekten de Fethi Bey, Ali Kemal'e 31 Mart'tan sonra kaçtığı Fransa'da yakınlık göstermiş, yurda dönmesi için uğraşmıştır. Fakat Nurettin Paşa'nın Ali Kemal'i Ankara'ya götürmek için görevli olan Polis Memuru Cem'i Beyi oyaladığı bilinmektedir. Linç olayından sonra Fethi Bey'den, "Ali Kemal'i derhal Ankara'ya sevk ediniz" şeklinde bir telgraf gelmiş olsa da artık iş işten geçmiştir.¹²¹

Ali Kemal'in gömülmesi de olaylı olmuştur. Şehrin dışında "Paç" denilen yerde bulunan mezarlığa gömülmek istenmiş ancak halk buna muhalefet etmiştir. Bunun üzerine ceset belediye görevlilerince mezarlığın dışında açılan bir çukura defnedilir. 1950 yılında mezarın yerini kısmen tesbit ettiğini belirten Gazeteci Cevdet Yakup Baykal, bir mezar yaptırılması için Gazeteciler Cemiyetine müracaat ederse de bu talebe olumlu bir cevap gelmez. Hattâ uzun yıllar aralarında düşmanlık olmasına rağmen, Ahmet Emin Yalman bu olaya sahip çıkarak Ali Kemal'e bir mezar yaptırılmasını isterse de bu konuda herhangi bir gelişme gözlenmez.¹²²

Ali Kemal'in eşi Sabiha Hanım bu teşebbüslerinden dolayı Ahmet Emin Yalman'a gönderdiği mektupta, kendisine teşekkür eder ve şunları söyler:¹²³

"Politikada muvaffak olana kahraman, yanılana hain demek bizde ve belki bir çok memleketlerde adet yerine geçmiştir. Zevcim sizin de dediğiniz gibi fikrinde yanılmış bedbaht bir politika adamı diye tavsif edilebilir. Fakat hiçbir zaman hain denilemez. Memleketini candan severdi. Bundan hiç şüphe yoktur."

Ali Kemal'in kaçırılmasından sonra İngiliz işgal kuvvetleri 6 Kasım 1922'de Ankara Hükümetine bir nota vererek adı geçenin tevkifinin doğru

¹²⁰ Atay,F.R.,Çankaya ,341,342.

¹²¹ Borak,S.,İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına ,Sf.178

¹²² Baykal,C.Y., "Ali Kemal'in Mezarı Bulundu", Vatan,21 Ocak 1950

¹²³ "Ali Kemal'in Eşinden Mektup", Vatan,9 Şubat 1950

olmadığını, derhal iadesinin gerektiğini bildirir. Fakat bir iki arama faaliyeti dışında İngilizlerin pek bir şey yapmadıkları görülür. Ali Kemal'in feci sonu diğer muhalifler arasında tam bir paniğe sebep olmuştur. Artık her an sıranın kendilerine de geleceğini hesaplayan önde gelen Hürriyet ve İtilafçılar, İngilizlerin himayesi altında yurtdışına kaçmanın yollarını ararlar. İngilizlerin İstanbul'da bulunmaları bile onlar için hayat garantisi taşımamaktadır¹²⁴

Kocasının öldürülmesi üzerine perişan hale düşen Sabiha Hanım, onun borçlarını (ki bunlar kumar borcudur) zengin kütüphanesini satarak kapatır. Zeki Kunalalp daha sonra verdiği şifahi bilgide annesinin kumar borçlarından sonra kalan parayı İngiltere'de ilk karısından olan çocukları ile paylaştığını belirtmektedir.

Sabiha Hanım kocasının borçlarını ödedikten sonra, oğlu Zeki Kunalalp'i alarak 1923 Ocak ayında bir Alman subayı ile evli olup Bavyera'da yaşayan ablasının yanına gider. Fransa ve İsviçre'de iyi bir tahsil gören Zeki Kunalalp 24 yaşında Türkiye'ye döner; İkinci Dünya Savaşı sırasında Dışişleri Bakanlığı'na girer. Hükümet Ali Kemal'in durumunu Zeki Kunalalp'in aleyhine kullanmamıştır.¹²⁵ Bern, Londra, Madrid Büyükelçilikleri ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği de yapan Zeki Kunalalp, 1979'da emekli olmuştur. Zeki Kunalalp, en son Madrid Büyükelçisi iken 2 Haziran 1978'de Ermeni militanların saldırısına uğramış; eşinin öldüğü bu hadisede kendisi de felç olmuştur. Zeki Kunalalp felçli olarak halen İstanbul'da Kalamış'ta yaşamaktadır. Sinan ve Selim Kunalalp adlarında iki oğlu da hayattadır. Bunlardan Sinan Kunalalp İstanbul'da yayıncılıkla uğraşmakta, Selim Kunalalp ise Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaktadır.

Sabiha Hanım, 12 Kasım 1990 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Ali Kemal'in ilk eşi Wnifred Brun'dan olan Selma ve Osman ise 1909'dan itibaren İngiltere'de yaşamaya başlamışlar, babaları ile irtibatları kesilmiştir. Osman

¹²⁴ Karay R.H., Minelbab İlelmihrab, Sf.214-230

¹²⁵ Zeki Kunalalp, şifahi verdiği bilgilerde, bu husus üzerinde ısrarla durmuştur.

İngiliz Hava Kuvvetlerinde pilot subay olarak çalışmış ve bir çok üstün başarı ödülleri ile madalyalar almıştır.¹²⁶ Osman'ın oğlu (Ali Kemal'in torunu) Stanley Johnson 1983'te bir parlamento heyeti ile Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

3-ALİ KEMAL'İN ÖZELLİKLERİ

a- FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

Ali Kemal'in fizikî özelliklerde kaynaklarda genellikle aşağı yukarı benzer ifadelerle verilmektedir. Bunlar arasında "resmi" olması münasebetiyle Zaptiye Nezareti'nin Hariciye Nezareti'ne yazdığı "eşkâl"i ilk önce verelim:

Ali Kemal'in Halep'te sürgün iken buradan Avrupa'ya geçmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı bir yazı çıkararak, Ali Kemal'in nerede olduğunun bildirilmesini ister. Bunun üzerine Roma Sefareti bir cevabî yazı ile Ali Kemal'in eşkalinin bildirilmesini ister. Bu yazı Dışişleri Bakanlığı tarafından Zaptiye Nezareti'ne bildirilir. Zaptiye Nezareti'nin Sadaret'e 22 Ekim 1895 tarih ve 255 numaralı yazının ekinde Ali Kemal'in en son eşkâl-i mahsusası şöyle verilir:¹²⁷

"Orta boylu, tıknazca, ablak ve toparlak çehreli, ince sarı bryıklı, mavi gözlü, sarı saçlı, çekme burunlu, sarı kaşlı ve kirpikli, tahminen yirmi dört ve yirmi beş yaşlarında Asitaneli Ali Kemal Efendi."

Ali Kemal'in fizik özellikleri hakkında kendisine ait son nüfus tezkeresinde de özet bilgiler verilmektedir:¹²⁸ Bu belgede Ali Kemal şöyle tarif edilmektedir:

"Büyükkada'nın Nizam Caddesinde müsteciren sakin Deraliye'den orta boylu, ela gözlü, beyaz benizli, muharririn-i Osmaniyeden, Balmumcuzade Ali Kemal bin Hacı Ahmet Efendi"

Ali Kemal daha çok şen kahkahalar atabilen, kısmen vurdumduymaz, neşeli, iyi giyinen, orta boylu, tıknaz ve iyice sarışın birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²⁷ Gezgin F., Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, (Başbakanlık Arşivlerine istinaden) sf.63-64.

¹²⁸ İlk kez bu araştırmada kullanılan bu kimlik belgesi, çalışmanın sonundaki "Belgeler" kısmındadır.

Ali Kemal'in son anlarında yanında bulunan Rahmi Apak ise onun fizikî portresini şöyle çizer.¹²⁹

"Ali Kemal iyi bir terzi elinden çıkmış koyu renkli bir elbise giyinmişti. Yakışıklı bir adam, pek iyi giyinmiş, orta boylu, biraz tıknaz, gözlüklü, ak yüzlü ve kırmızıca yanaklı."

Refik Halit de onunla ilk tanışmasını anlatırken, "..kuvvetli bünyesi,şakrak kahkahası ve laubali coşkunuğu ile beş dakikada beni kendi lehine celbetmişti .Bu ne rind, bu ne coşkun adamdı" ifadesini kullanır.¹³⁰ Ruşen Eşref de aşağı yukarı aynı özellikleri sıralar:¹³¹

"Kumral ve dolgun yüzüne bir genç neşesi veren tebessümler ve kahkahalarla konuşuyordu. İngilizvari giyinişi; uzunca boylu, sağlam ve dolgun vücuduna pek yakışmıştı."

Giyimindeki titizliği konusunda Falih Rıfkı Atay, diğer yazarların görüşlerini paylaşmamaktadır. O, Ali Kemal'e Yahya Kemal'le birlikte yaptıkları ziyarette, kendilerini patiska entarisi, başında terliği ve yalın ayağı ile karşılayan Ali Kemal'in bu görünüşü ile Frenk terbiyesi ile yetişen eşi Sabiha Hanım ile tam tezat teşkil ettiğini söyler.¹³²

Yahya Kemal, Ali Kemal'in fizikî portresi ile ilgili tesbitlerde bulunurken, "Tam manasıyla nev'i şahsına mahsus bir insandı" diye kanaatini belirttikten sonra şunları sıralar:¹³³

"Sarışm, iri yarı, çevik sıhhatli bir insandı. Elli yaşındayken bile taze ve çalak bir delikanlı görünürdü. Kışın paltosuz, ellerini ceplerine sokmuş, soğuktan pervasız bir çok yürürdü. İyi yüzerdi.."

Yahya Kemal, Ali Kemal'in üç Avrupalı özellik taşıdığını, bunun dışında her yönüyle tam bir şarklı olduğunu söyler. Avrupalı özelliklerini ise şöyle

¹²⁹ Apak,R., Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları,Sf.264

¹³⁰ Karay,R.H.,Minelbab İlelmihrab,sf.79

¹³¹ Ünaydın,R.E.,Diyorlar ki,Sf.269

¹³² Atay,F.R.,Çankaya,Sf.138

¹³³ Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler,sf.70-71.

sıralar; bünyesi, şehveti ve münakaşa gazeteciliği.Yazar, Ali Kemal'le ilgili şu tesbitlerde de bulunur:

"Pürğu (bol konuşkan) idi.Çok tatlı ve sevimli bir sesi vardı.Çok güzel gülerdi.Gülüştünün hoşluğunu kendisini tanımış olanlar daima yâd ederler."

b- KARAKTER ÖZELLİKLERİ

Ali Kemal'in karakter özellikleri incelendiğinde onun, herhangi bir konuda uzmanlaşmak ve derinlemesine incelemelerde bulunmak yerine, genel malumatlarla muhalefet yapmayı tercih eden bir çizgide görürüz. Uzun yıllar darülfünun ve mülkiyede tarih hocalığı yapmasına rağmen, tarih bilgisinin "merak" seviyesinde olduğunu, edebiyatçılığında da "genel malumât ve merak" seviyesinde bir kişiliğin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Yahya Kemal onun tarih merakını şu şekilde anlatır:¹³⁴

"Tahsili nakıs ve sathi idi. En ziyade meylettığı tarih idi. Paris (Sciences Politiques) mektebinde Albert Sorel'in ve Albert Vandal'in derslerini dinlemiş, 1713'ten beri Avrupa'nın diploması tarihini fazla ta'mik etmeksizin sathî ve sürekli bir hâhişle severdi. Lakin metin bir vukufu bilmezdi. Pitt, Talleyrand, Metternich, Palmerston, Cavour, Bismarck gibi şahsiyetlere vâkıf olmaktan ziyade hayrandı. Bu adamları hemen hemen aynı malumatla methederdi. Bu iki asrı da diploması münasebatı haricinde bilmezdi. Tarih-i umumiyi lise talebesine mahsus bir görüşle olsun ihata etmemişti. Osmanlı tarihini de pek iyi okumamıştı."

Yahya Kemal, onun yabancı dil bilgisinin de aynı sathilikte olduğunu, Fransızca'yı ve İngilizce'yı karısının da İngiliz olmasına rağmen yetersiz derecede bildiğini Arapçadaki durumunu tam bilmediğini fakat Farsçayı da ancak anlayacak kadar bildiğini söyler.¹³⁵

Cemil Meriç de Ali Kemal'in tarihe çok meraklı olduğunu ve bu merakı ona Ahmet Mithat Efendi'nin aşıladığını kaydeder. Ona göre Ali Kemal'in mümeyyiz vasfı nankörlüktür.¹³⁶

Ali Kemal'in en çok dikkati çeken ve bütün hayatı boyunca kişiliğinde etkili olan özelliği, "Herhangi bir fikre sürekli bağlı kalamaması, çok çabuk

¹³⁴ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf. 73

¹³⁵ a.g.e., sf. 71-74

¹³⁶ Açıkgöz H., Cemil Meriç'le Sohbetler, Sf. 195.

görüş değiştirebilmesidir". Bu özelliğini bütün hayatında ve bütün yazılarında görebilmek mümkündür.

Ali Kemal ilk başlarda aileden aldığı terbiyenin etkisi ile padişaha bağlı bir Osmanlı teb'ası olarak yetişmeye başlar. Babası ile birlikte Cuma selamlıklarına gider. Hattâ herhangi bir şekilde padişaha karşı saygısız bir ifade kullanmasına bile izin verilmez.¹³⁷ Ancak bu hisler kısa bir süre sonra mekteb-i mülkiye yıllarında değişmeye başlar. Artık Ali Kemal de "istibdattan, baskıdan, kötü idareden" bahsetmekte, köpeğine "sultan" adını veren Fransızların şüirlerini ezberlemektedir.¹³⁸ Nitekim rejim aleyhtarlığından hapse atılıp sürgün cezası yemesine rağmen daha sürgün hayatının ilk yıllarında Padişahlık rejiminin ülke için ne kadar kıymetli olduğunu anlamaya başlar. Padişaha sevgisi ve bağlılığı ona jurnaller verecek kadar artmıştır. O dönemdeki düşünce değişimini kendisi şöyle anlatır.¹³⁹

"Maamafih devr-i Hamidînin idare itibariyle şu mesavîsiyle beraber, yine Halep'te gördüklerimize nazaran, başlıca bir fazlı, bir meziyeti var idi ki o da insafı, ihtirazı, itidali idi. (Reise'l-hükümet mehafetullah) derler. Validen itibaren bütün memurlarda az çok bir Allah korkusu ile beraber bir de padişah havfı vardı. En küçükten en büyüğe kadar herkesin mercii atabe-yi ulyâ idi. Herkes o merciden südur eden hükümlere mümkün mertebe itimat ve itaat eylerdi.

Bir vali ne olsa zulümde, irtikapta pek ileri gidemezdi. Padişahı çekinirdi. Ahali ise mezalime karşı isyan etmekten, silaha sarılmaktan ise padişaha müracaatla teselli bulurdu. Saltanat ve hilafetin bu kuvveti ve kudreti daha o zamandan beni düşündürmeye başlamıştı. Ziya-yı hükümetin bu istinatgahını zayıflatmak böyle ahval-i muhtelifeden tereküp eden bu koca imparatorluk için muzır mı idi? Değil mi idi? Bu mesele uzun uzadıya tettebbüe şayan idi.

¹³⁷ Kunalp Z., Ali Kemal- Ömrüm, Sf.14-15

¹³⁸ a.g.e., sf.68

¹³⁹ a.g.e. sf.151-152.

Halep'in en bâlâpervâz en azametli eşrâfi hattâ müslüman ve hristiyan ayânı ,büyükleri bile Abdülhamit Han'ın küçük bir taltifi, bir rütbe ya bir nişanı için çıldırırlardı. Mâmafih bu adamlar öyle pek boş değildi. Ekseriya oldukça, bazen küllî idrak ve irfan eshabından, servet ve samana mâlik idiler. Kalbî, ezeli bir rabıta ile taht-ı Osmaniye bu sadakati ibraz ediyorlardı."

Ali Kemal'in aynı değişken tutumu yine ilk yetişme dönemlerine rastlayan Naci-Ekrem tartışmasında tuttuğu tarafın netleşmemesinden de gözlenebilir. Ali Kemal, ilk başlarda gelenekten gelen yapısı itibariyle Muallim Naci taraftarıdır. Hattâ onun peryeveleri arasında yer alır. İlk yazı ve şiirleri de onun etkisinde kaleme alınmıştır: "Ahmet Mithat'ın iltifatına rağmen Naciperest kaldığımı gösterdim. Tabii Muallim bu hareketimden memnun oldu. Saadet'te neşrolunan bir manzumenin altına şu kıt'ayı yazdı;

Tahsil ile sa'y eylersen,
Şâyeste-yi aferin olursun,
Râhında devam edip gidersen
Fahr-i âver-i nâzımın olursun." ¹⁴⁰

Fakat bir süre sonra mülkiye mektebindeki hocalarının tesiri üzerine Ali Kemal'de artık, "..Pek öyle Naciyane iptilalar kalmaz. Gözü gönlü diğer vadilere in'itaf eyler. O zaman muhitinin darlığını hissetmeye, istibdadı ağır bulmaya başlar."¹⁴¹ Hattâ o derece Ekrem taraftarı olur ki, Onun tercüme ettiği Atala oyununu izlemek için arkadaşları ile okuldan kaçır ve tiyatroyu bir siyasî gösteriye bile dönüştürür. Bu yüzden okul idaresinden azar işitir.¹⁴²

Ali Kemal'in buna benzer hızlı fikir değiştirmelerine bütün hayatı boyunca rastlamak mümkündür. Menemenlizâde Tahir ile Gülşen ve Gayret Dergilerinde karşılıklı atışmaları henüz hafızalardan silinmemişken, Halep'e sürgün giderken aynı gemide yolculuk yapmaları sonucu Menemenlizâde

¹⁴⁰ a.g.e sf.43
¹⁴¹ a.g.e. sf.67
¹⁴² a.g.e. sf.68-70

Tahir hakkında son derece olumlu kanaatler taşımaya başlar: "Tahir Bey ahlak-ı hamide sahibi bir genç idi .Edebiyatta büyükçe bir behreye mâlik idi. "¹⁴³

Yine aynı kişilik özelliği Paris'e ilk kez kaçtığı sıralarda da gayet belirgindir. En büyük hevesi Paris olmasına rağmen daha vardığı ilk hafta sıkılır ve Paris'i terketmek ister. Kader birliği ettiği ve kendisini Paris'e getiren o günler için en yakın arkadaşı olan Uşşakîzâde Süleyman'ı karar verdiği an terkeder. Cenevre'de Sadık Belîğ kendisini yanına alır. Aynı evi paylaşmaya başlarlar. Sadık Belîğ kendisinin sahip olduğu her türlü imkanı Ali Kemal için de kullanmaya başlamıştır. Fakat çok kısa bir süre sonra bu beraberlik biter ve Ali Kemal tekrar Paris'e yollanır. Kendisinden dinleyelim:¹⁴⁴

"...Beyitlerini perişan bir tarzda inşad eyliyordu. Bu zevksizliğe canım sıkıldı.(Kuzum Sadık, işin gücün kalmadı da şimdi şairliğe mi kalkıştın?) dedim. Bu sözler ona fena dokundu, aramızda uzun bir münakaşa bâdi' oldu. O kadar ki birbirimizle kavga etmek derecesine geldik. Bu ufak hadise hayatımı değiştirdi. Zaten Fransızcamı oldukça ilerlettim. Paris ile muhaberede idim. Süleyman Bey bana muttasıl o şehri-şâ'şaadârın kemalâtını yazıyordu .Yazıyor, bitiremiyordu. Hemen pılımı pırtımı topladım, trene bindim.Yine Paris'e geldim."

Ali Kemal'in Jöntürklerle olan ilişkilerinde de aynı karakteristik özelliği görmek mümkündür. İlk başlarda (sonradan kendisi kabul etmese de) Jöntürk hareketinin içerisinde yer alan, hattâ yönetimde görev üstlenen Ali Kemal bir müddet sonra bu fikirden vazgeçmiş ve hayatının sonuna kadar şiddetli bir Jöntürk aleyhtarı olarak kalmıştır. Bu anlamda onun "Türk Milliyetçiliği" fikrine de muhalif olduğunu hemen kaydedelim.Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset"ine karşı yazdığı "Cevabımız" başlıklı yazıyla başlayan Türk milliyetçileri ile arasındaki fikir düellosu 1922 yılında Ziya Gökalp'le giriştiği polemige kadar devam etmiştir. Bu anlamda Ali Kemal'in bir "fıkr-i sabitler"

¹⁴³ a.g.e. sf.183

¹⁴⁴ a.g.e. sf 87

insanı olduğunu da söyleyebiliriz. Buna kısmen "inatçı" kişiliğine bağlamak da mümkündür. Jöntürklere muhalifliği ile başlayan İttihatçı düşmanlığı fikr-i sabit halinde hayatının sonuna kadar devam etmiş, hattâ İttihatçıların devamı olduklarına inandığı için millî mücadele hareketine bu kadar şiddetli muhalefet etmiştir. Aynı şekilde "Batıya inanmış bir Osmanlıcı" olma fikriyatı da Ali Kemal'de hayatının sonuna kadar devam etmiştir. O Halep'te edindiği "saltanatın lüzumu" kanaatini hayatının sonuna kadar sürdürmüş ve bu görüşten hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Fakat diğer konularda olduğu gibi bu konuda da çok sağlam fikri temellere oturduğunu söylemek mümkün değildir. Onun bu konudaki düşüncelerini oğlu Zeki Kunalalp şöyle özetler:¹⁴⁵

"Türk devletinin Tanzimat prensipleri dahilinde biçimlenmesi Ali Kemal'in mülkiyeliliğinden beri benimsediği bir fikir idi. Tanzimatın kurucusu Mustafa Reşit Paşa'ya hayran idi....

Ali Kemal'e göre Tanzimat tarzındaki Türk devletinin temellerini hilafet ve saltanat teşkil ederdi. Memleketin iç huzuru ve dış itibarı bunlara bağlı idi."

İnsanların hayatlarında öğretmenlerin ayrı bir yeri vardır. Bir çok insan öğrenim yıllarında bir veya iki öğretmenin çok ciddi olarak etkisinde kalır ve bu etki hayatlarının sonuna kadar devam eder. Ali Kemal'in kişiliği üzerinde de böyle bir etkiden bahsetmek mümkündür. Onun karakterinin şekillenmesinde Mülkiye'deki iki hocasının çok belirgin etkisini gözlemek mümkündür. Bunlardan birisi Ahmet Mithat Efendi'dir. Ali Kemal'de tarih zevkinin oluşmasında, tarihe, Batı tarihine ve Batıya karşı belli bir bakış açısı kazanmasında Ahmet Mithat Efendi'nin büyük payı olmuştur. Bu hususta Cemil Meriç'in de ilginç tesbitleri vardır.¹⁴⁶

Ali Kemal'in karakteri üzerinde en mühim etki ise Mizancı Murat Bey'e aittir. Mülkiye Mektebi'nde tarih hocası olan Murat Beyle ilişkileri Avrupa'da da devam etmiş, Ali Kemal, Murat Bey'i Jöntürk hareketinin başına geçirmek

¹⁴⁵ Z.Kunalalp, Ali Kemal- Ömrüm, sf.185

¹⁴⁶ Açıkgöz H., Cemil Meriç'le Sohbetler, Sf.195,205.

için çok ciddi mücadele vermiştir. Hattâ bu ilişki Murat Beyin ölümüne kadar devam etmiş, Mizancı Murat'ın ölüm haberini gazetesinde yayımlayabilen tek kişi Ali Kemal olmuştur. Hattâ Ali Kemal'in kişiliğinin en önemli özelliği olan "muhalif olma" itiyadının Mizancı Murat Bey'den geldiğini kabul etmek gerekir. Ali Kemal'in kişiliği üzerinde Murat Bey'in etkisini Prof.Dr.Birol Emil'in tesbitlerinden verelim:¹⁴⁷

Daha mekteb-i mülkiye talebesi iken politikanın tadını almış, politika mahkumu damgasıyla Halep'e sürgün edilmiş olan Ali Kemal, bazı hatıra ve yazılarından anlaşıldığına göre bu okulda bilhassa tarih hocası Murat Bey'in tesiri altında kalmıştı. Onların bu yıllarda başlayan münasebetleri Murat Bey'in ölümüne kadar devam etmiştir. Umumî bir bakışla şu kanaate varılabilir ki, Murat Bey ile Ali Kemal'in arasında sadece bir hoca-talebe bağı değil, zaman zaman bir talih benzerliği de vardır. Hattâ her ikisinin mizaçlarında -çok ihtiyatlı davranmak kaydıyla- bazı ortak özellikler bulunduğu da bahsedilebilir."

Bu konuda Ali Kemal'in bir çok ifadesine rastlamak mümkündür. Bunlardan bir kaç örnek:

Ali Kemal hatıralarında mekteb-i mülkiye'deki ilk yılında okulu ve hocalarını tanıtırken tarih dersi ve hocası Murat Bey için şu ifadeleri kullanır:¹⁴⁸

"Tarihi haftada bir kere Murat Bey'den iki kere de Asaf Bey'den okurduk. Murat Bey nazarımızda büyük, pek bülük idi. Veçhen beşuş, şahsen latif, lakin fikren hür, gayetle de natuk idi. Hasılı gençliği cezbetmek, teheyyüce düşürmek için her meziyete malikti. Hürriyet-i fikriyesi, en sade muamelelere varıncaya kadar tavıryla, her hal ve kaliyle gösterirdi. Meselâ biz bir kere bahçede kar topu oynuyorduk, o da mektebe geliyordu. Birdenbire çocuk gibi aramıza girdi, bir lahza oyunumuza karıştı, bizimle oynamaya başladı. O devr-i tazyik ve tekellüfte böyle mükellef bir hoca, böyle bir hareketle o gençlerin ne

¹⁴⁷ Emil,Doç.Dr.B.,Jön Türklere Dair Vesikalar 1,Edebiyatçı Jöntürklerin Mektupları sf. 15-18

¹⁴⁸ Ömrüm,sf.24

derece kalbine girdi, tasavvur buyurulsun. Murat Bey daha ilk sınıftan itibaren mahbub-u kulubumuz idi. Bu muhabbet gittikçe arttı, eksilmedi."

Ali Kemal'in bu ifadesinin ömrünün sonuna kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Yine Ali Kemal hatıralarında Mülkiye'nin üçüncü sınıfında iken Murat Beyin bir imtihanda kendisinin yazdığı kağıdı çok beğendiğini ve kendisine özel iltifatlar göstererek, "Sınıfınızda ne kadar çok Ali Rıza Efendi var"¹⁴⁹, altı mı yedi mi, maalesef bu Ali Rıza Efendiler o isme şeref verir bir liyakat göstermiyorlar. Bereket versin ki arada bir 85 Ali Rıza Efendi var. Şayan-ı tebriktir, bir kudret-i kalemiyeye maliktir. Bu yaşta bu kadar yazı yazabilmek büyük bir muvaffakiyet " dediğini kaydeder.¹⁵⁰ Yine hatıralarında Murat Beyin, kendisinin okuldan kaçarak Atala oyununu izlemeye gittiği günün ertesinde okul müdürü tarafından songuya çekildiği sırada orada bulunduğunu ve kendisine hak verdiğini,¹⁵¹ ve son sınıfta okurlarken Murat Beyin okuldan ayrılmasından büyük üzüntü duyduğunu kaydeder.¹⁵² Ali Kemal, Murat Bey'i öğrencilerinin sefaletle düşürdüğünü ve kendisinin bundan duyduğu üzüntüyü, Halep hatıraları arasında şöyle anlatır:¹⁵³

"Hazret-i Ali'nin sözlerindendir: (mine elmana harfen, fekad siyrini abden)¹⁵⁴ Bizde hakk-ı ta'limin zerrece hükmü yoktur. Senelerce rahle-i tedrisinde bulunduğumuz bir hocayı yarın hesabımıza, dolabımıza uyarsa taşlarız. Murat Bey merhumu öyle sefaletten sefaletle felaketten felakete mahkum edenlerin çoğu o üstad-ı kemalâtın şakirtlerinden değil mi idiler?

Ali Kemal daha sonraları padişaha yazdığı bir jurnalinde Mizancı Murat Bey'in Jöntürkler hadisesinde "daire-i itaate" sokulması olayında mühim gayretlerde bulunduğunu hatırlatır.¹⁵⁵ Prof.Dr.Birol Emil, Ali Kemal'in Mizancı

¹⁴⁹ Ali Kemal'in gerçek adı Ali Rıza'dır. "Ali Kemal" adını Mülkiye üçüncü sınıfta iken çıkardığı "Gülşen" adlı dergide yazdığı yazılarda kullanmaya başlamış ve ondan sonra bu adla tanınmaya başlamıştır.

¹⁵⁰ Ömrüm, sf. 64.

¹⁵¹ a.g.e. sf.70

¹⁵² a.g.e. sf.99

¹⁵³ a.g.e sf.146

¹⁵⁴ "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum."

Murat Beyle ilgili olarak, onun aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunabileceğine ihtimal vermemekte ve onun bu tür davranışlarını "karanlık noktalar" olarak değerlendirerek Mizancı Murat Bey'in Ali Kemal'e tesirleri konusunda şunları söylemektedir:¹⁵⁶

"İşte Ali Kemal yarı moda yarı ihtiras saikiyle Mekteb-i Mülkiye'de politik faaliyetlere girişirken böyle bir hocanın talebesiydi ve hattâ denilebilir ki, ona sonuna kadar bağlı kalmış belki de tek talebesiydi. Gerçi Paris devresinde bu bağlılığın bazı karanlık noktaları vardır ve gerek o zaman, gerekse sonradan bazı siyasî durumların aralarına soktuğu fikir ve içtihat farkları yok değildir. Ancak bahsettiğimiz bağlılık daha ziyade psikolojik yöndendir ve bu konuda Ali Kemal üzerinde hiçbir şüpheye yer yoktur. Meselâ, zamanın gazetelerinden hiçbirinin vermeye cesaret edemediği Murat Beyin ölüm haberi, yalnız Ali Kemal'in yazarı olduğu İkdam gazetesinde çıkmıştır. Keza, Murat Bey'in "İkbal"inin tam bir "idbar" ve "neket"e dönüştüğü 1897-1901 yılları arasında ona gönderdiği "üstad-ı ekremim.." yahut "üstad-ı e'azz u ekremim, efendim hazretleri.." hitabıyla başlayan mektuplarındaki hayranlık ifadeleri gibi yıllar sonra neşrettiği hatıra ve kitaplarında hocasına dair yazdıkları, Ali Kemal'in bu psikolojik bağlılığından şüpheye yer bırakmaz. Bir vesikanın gösterdiği zaaf ise, duygusunun ihaneti değil, şahsî ikbâl hırslarının ifadesidir."

Birol Emil Hocamızın bahsettiği vesika, yukarıda kaydettiğimiz Abdülhamit'e sunulan jurnaldır. Hocamız, ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, bu jurnalın Murat Bey'e herhangi bir şekilde sadakatsizlik örneği olarak değerlendirilemeyeceği, daha çok Ali Kemal'in şahsî ikbâl hırslarıyla yazdığı bir mektup olduğu kanaatindedir. Nitekim Ali Kemal de bu jurnalle ilgili olarak kendisini savunurken şunları söyler:¹⁵⁷

¹⁵⁵ Tugay, A., İbret, sf.203

Ömrüm sf.171-172

¹⁵⁶ Emil, Doç. Dr. Birol, Jöntürklere Dair Vesikalar I. sf.17 - 18

¹⁵⁷ Ömrüm, sf.172

"..Bir endişem var idiye o da derhal mâbeyne giderek ikinci bir darbe-yi hapis ve nefye uğramaktan yakamı kurtarmaktı. Bunun içindir ki o vakit hakan-ı mahlu'a sırf bir muvazaadan, bir hile-i meşruadan ibaret olduğu her satırından tebeyyün eden mahut ilk mektubumu yazdım. Nazar-ı insafta ancak bir nev'i fikdan-ı şecaat, şecaat-ı medeniyyeye vasf edilebilen bu hareket için beni bugün muaheze etmek kolaydır. Fakat o devrin yine benim gibi darbelerini yiyenler bu nev'i ihtiyatların, ihtirazların ne zaruri olduğunu bilirler."

Ali Kemal, Murat Bey'e yazdığı mektupların birisine şu ifadelerle başlar.¹⁵⁸

"Üstad-ı ekremim efendim hazretleri, lütuf-namenizi aldım. Takdim-i arizada kusuruma sebep bundan evvelki mektubumun cevapsız kalması idi. Vusulünden emin olsam cevap göndermeseniz de yazarım. Sizi ne derece sevdiğimi elbette şimdiye kadar anladınız. Ben bir zatı zor severim, fakat bir kere de sevince bir daha unutmam."

Prof.Dr.Birol Emil, Ali Kemal ile Mizancı Murat Beyin ortak karakter özelliklerine ise şu şekilde işaret eder.¹⁵⁹

"Gerek Murat Bey, gerekse Ali Kemal sanki hep (muhalif) olmak için yaratılmışlar. Daima ,(cidal adamı) olarak yaşamışlardı. Akıbetleri de aynı olabilirdi. Siyaset ve gazetecilikte tuttıkları içtihat yüzünden Murat Bey ikinci Meşrutiyet'in, Ali Kemal millî mücadelenin kasırgaları arasında savrulup gittiler. Zamanlar değişmiş, hadiseler başka mecralarda cereyan etmiş, fakat onlar kendi içtihatlarında inatla ısrar etmişler, daima ön safta olmak, unutulmaya razı olmamak ihtirasından kendilerini kurtaramamışlardı. Bu yüzden Murat Bey 31 Mart'ın darağacından kılıpayı kurtulmuş, Ali Kemal millî mücadelenin sonunda bilinen akibetine uğramıştı. Bu itibarla denilebilir ki Yahya Kemal'in Ali Kemal hakkında verdiği hüküm hakikatte her ikisi için de

¹⁵⁸ Emil,Doç.Dr.B.,Jöntürlere Dair Vesikalar 1, sf.40

¹⁵⁹ a.g.e. sf.18

doğrudur: (Ali Kemal kurtulup Avrupa'ya gitseydi, bir müddet susar, sonra yine şahlanır, gazete çıkararak cidaline bir daha başlardı. Buna şüphe yoktur.)

Aynı davranış Murat Bey için de düşünülebilirdi."

Ali Kemal'in karakteri ile ilgili çok iddialı sözler söyleyebilme cesaretini kendimizde bulamıyoruz. Ancak hakkında yazılanlardan, kendi yazdıklarından ve tüm hayatından edindiğimiz bazı tesbitleri de burada verme mecburiyeti hissediyoruz:

Ali Kemal'de genel bir "bedbinlik ve muhalefet" havası gözlenmektedir. Zaten yıkılışlar, çöküşler ve bunalımlar içerisindeki bir imparatorluğun bu dönem aydınlarında genel olarak böyle bir havanın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Ali Kemal de ümitsiz, güvensiz ve karamsar bir ruh hali içerisinde görülür. Nitekim önce Meşrutiyet'e inanmaz, sonra milli mücadelenin kazanılabileceğine ihtimal vermez ve bu olaylara karşı hep muhalif safta yer alır. Bu özelliği tahlil ederken "İdaresinde benim olmadığım herhangi bir teşebbüsün muvaffak olması mümkün değildir" karakteristiğinin etkisini görmek mümkündür. Ali Kemal, kendisinin içerisinde bulunmadığı veya yönetiminde görev almadığı her türlü harekete muhalif bir çizgi gösterir.

Yahya Kemal, onun bu yönlerini şu sözlerle anlatır:¹⁶⁰

"Ali Kemal bir cemiyete ve bir maksada yâr olmak hilkatinde değildi. Bu müteferridlik hassasını mütareke sırasında kendisinin bağlanabileceği gruplara da göstermişti.(..) Devlet ve millet varlığımıza karşı Ali Kemal, iç yüzünden tamamen bedbindi. Muhalif olmak için yaratılmıştı. Onun politikacılıkta tutacağı en tabii yol muhalefetti."

Yıllarca en yakın çalışma arkadaşı olan gazetede halef-selef, hükümette ast-üst ilişkisi ile kendisiyle beraber çalışan Refik Halit de onun bedbin ve muhalif bir karakter sahibi olduğuna inanmaktadır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.80

¹⁶¹ Karay ,R.H.,Minelbab İlelmihrab. sf.94

"Benim anladığım, ruhen bedbin olan Sabah başmuharriri, hiçbir muvaffakiyete inanmadığı gibi, fırkanın hükümete geçebileceğine ve Ferit Paşa'nın da sadrazam olacağına inanmazdı.."

Yahya Kemal, eserinin bir başka yerinde de Ali Kemal ruhen bedbin olduğu için yazılarının özellikle "kudema" sınıfına mensup okuyucular tarafından okunduğunu ve onların bu yazılarda kendilerinden bir şeyler bulduklarını kaydederek, "Şöyle feylesofane, bedbin ve müstehzi bir çeşni ki o sınıfın hoşuna giderdi" der.¹⁶²

Türk milliyetçilerine düşmandır¹⁶³, ittihatçılara düşmandır. Hattâ ittihatçılara düşman olduğu içindir ki görüşlerini paylaşmadığı halde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yönetiminde görev alır.¹⁶⁴ Yine Ali Kemal'e göre ülkenin herhangi bir şekilde kurtulması mümkün değildir. Ancak Batı'nın himayesi altında, onlarla iyi ilişkiler kurarak¹⁶⁵ kurtulmamız mümkündür.

Ali Kemal'in Ahmet Celalettin Paşa ile ilişkileri de onun karakterini yansıtmaları bakımından önem taşır. Ali Kemal, Ahmet Celalettin Paşa ile

¹⁶² Yahya Kemal, Siyasî ve Edebî Portreler, sf.74.

¹⁶³ Yahya Kemal aynı eserinde, Ali Kemal'in Hareket Ordusunun İstanbul'a girdiği sıralarda İngiliz Vitol'un evinden Avrupa'ya koştuğunu ve Avrupa'daki bu kısa hayatı içerisinde Türk Milliyetçilerine karşı şüursuzca bir nefret edindiğini anlatır. (a.g.e., sf.81)

¹⁶⁴ Bu konuda Sadi Borak'ın daha farklı görüşleri vardır. Borak, Ali Kemal'in "muhafazakar" olduğu için kendi fikirleriyle uyuşan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı seçtiğini belirtir. Ancak Ali Kemal'deki muhalif kişiliği belirtmeden de geçemez. Sadi Borak'ın bu konu ile ilgili tesbitleri şöyledir:

"Ali Kemal, öğrenimini Avrupa'da yapmış olmasına rağmen, daima Şarklı ve muhafazakar kalmış, Türkiye'nin yükselmesini islami ölçüler içerisinde mütalaa etmiştir. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin programı, ana hatları itibarıyla muhafazakar olduğu için bu partiyi kendi kanaat ve mizacına da uygun bulmuştur.

Ali Kemal bu tarihten sonra İktidar gazetesinde İttihat ve Terakki Partisi'ne aman vermez bir hücumla geçmiştir. Bir yandan da: "Peyam" adında siyasî bir gazete çıkarmaya başlamıştır. İttihatçılar, muhaliflerinin bu kalem darbelerine kurşunla mukabele etmek yolunu tercih ettikleri için İştirakçi Hilmi, Zeki, Hasan Fehmi ve Samim Beyler gibi gazeteciler, muhalefetlerini hayatlarıyla ödemişlerdir.

Fakat Ali Kemal, çok daha şiddetli muhalefet yapmış olmasına rağmen, bu serseri kurşunlardan hayatını kurtarabilmiştir. Buna karşılık, İttihatçıların sönmez ve dinmez kinine ve çok ağır mukabelelerine hedef olmuştur. Bu parti ile aralarındaki münaferet böylece deva bulmaz bir şekilde müzminleşmiştir."

(Borak, Sadi, İktidar Koltuğundan İdam Sehmasına, İst., 1962., sf.172-173)

¹⁶⁵ Ancak Ali Kemal'in manda fikrini savunduğunu gösterir herhangi bir belge, kaynak ve yazısına rastlayamadığımızı belirtmek gerekir.

Paris'te Jöntürk hareketinin düzeltilmesi için bulunduğu zamanlarda ilişkiye geçer ve bu ilişki uzun yıllar devam eder. Ancak bu ilişkinin seyrine dikkat edildiği zaman, Ahmet Celalettin Paşa'nın Ali Kemal'in menfaatlerini teminde faydalı olduğu zaman ilişkilerin gayet iyi gittiği, Ali Kemal'in herhangi bir şekilde menfaatleri zarar gördüğü zaman ise paşanın "kötü adam" olduğu ve hattâ zaman zaman Ali Kemal tarafından tehdit bile edildiği anlaşılır.¹⁶⁶

Bu cümleden olarak Ali Kemal'in Ahmet Celalettin Paşa hakkında bazı ifadelerine kulak verelim:

Ali Kemal'in Murat Bey'e yazdığı 15 Ekim 1897 tarihli mektuptan:

"Ahmet Paşa Hazretleri beni sefaret-i seniyye ikinci kitabetine, talebelerin nezaretine tayin ettirdiler.. Ahmet Paşa Hazretleri âlidirler, insaniyetperverdirler.."¹⁶⁷

Bir başka mektupta o günlerde yeni nişanlandığı (daha sonra ayrılacaktır) Clara Droz'la Ahmet Paşa'yı tanıştirmasını anlatırken:¹⁶⁸

Ahmet Paşa Hazretleri ile Nazif Bey bu kızcağzı tanırılar. Biz Cenevre'de iken bir akşam validesi Paşa'yı davet etti. Musikî filan çaldılar. Paşa Hazretleri de o gece bütün kadınları ayrı ayrı birer nevaziş, birer iltifat ile teshir ederek Türklerin, bilhassa Türk paşalarının ne hoş, ne latif barbar olduklarını güzelce ispat ettikten sonra bu kızcağza da şu güzel sözü söylediler ki, biçarenin hâlâ hatırmadadır, (Matmazel, sizden en büyük ricam, hayatınızın en mesut günü beni hatıra getirmeniz, bana küçük bir telgraf göndermenizdir) dedi."

Ali Kemal, her vesile ile Ahmet Celalettin Paşa'ya minnet duygularını ifade etmeye devam eder:¹⁶⁹

"Mahut mesele için Ahmet Paşa'ya yazdım.Siz de görürseniz söyleyiniz. Hükümete karşı asla su-i fikrim yoktur. Kendilerine de minnettaram. Hattâ bittabiî elimden, vicdanımdan gelen her türlü emirlerini infaza hazırım."

¹⁶⁶ Bu konuda bakınız :Kuran,Ahmet Bedevi,Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele, sf.297-309

¹⁶⁷ Emil Birol,Jöntürklere Dair Vesikalar, sf.35,

¹⁶⁸ a.g.e. sf. 41-42

¹⁶⁹ a.g.e. sf.43

Köprü'nün altından biraz su akmış, Ali Kemal'in Brüksel Sefaretimizden, hiç gitmeden aldığı "ikinci katiplik" maaşının engellenmesi ihtimali belirlemiştir. Sefir Münir Bey, (Ali Kemal'le hiçbir zaman anlaşmamıştır) çıkardığı bir yazı ile Ali Kemal'in 20 gün içerisinde göreve başlamaması halinde müstafi sayılacağını ve maaşının kesileceğini duyurmuştur. Bu arada hükümet kanadı Jöntürklerle ilişkilerde Ali Kemal'i değil de Sefir Münir Bey'i kullanmaya, o vasıta ile bir sonuç almaya yönelmiştir. Ali Kemal, bu olayda Ahmet Celalettin Paşa'dan şüphelenir.¹⁷⁰

"Gerek İstanbul, gerek Ahmet Paşa Hazretleri insan kıymeti bilmiyorlar, ahvali takdir edemiyorlar..."

Bu mektuptan 8 ay kadar sonradır ki Ahmet Celalettin Paşa, mektupta ne olduğundan bahsedilmeyen bir şekilde Ali Kemal'i memnun etmiştir.¹⁷¹ Murat Bey'e gönderdiği 10 Nisan 1900 tarihli mektupta şöyle der.¹⁷²

"Ahmet Paşa Hazretlerine cidden müteşekkirim, büyüklüklerini ispat eylediler. Buna da siz sebep oldunuz, yine de teşekkürümün en büyüğü sizedir. Mecmua-i EbuZZiya makalelerimi neşre başladı. Malumât ise bir bendimi derc eyledi. Demek ki o şaibeden kurtulduk, yine çalışabileceğiz. Ahmet Paşa Hazretlerine ne yapayım? Bir teşekkürname mi takdim edeyim; Çünkü hiç şüphe yok, lütuf oradan geldi. Emin olsunlar ki şimdiden sonra bende pek sadık, pek fedakar -şayet kabul buyururlarsa- dost bulurlar. Öyle dost ki bir kuldandan ziyade emirlerini infaza çalışır. Buna mukabil ise ne rütbe, ne nişan, hiçbir atıfet, hiçbir alayış beklemez, istemez.. İsteddiği böyle ölmeyecek kadar bir kut-ı lâyemut ile bir köşede neşr-i irfana, tezyid-i kemale çalışmaktır. Bu ufak nimeti olsun kaptırmamaktır."

Ali Kemal'in Ahmet Celalettin Paşa ile ilişkileri o kadar iyileşmiştir ki, Jöntürk hareketinin Mısır'da daha etkili hale gelmesine de tesadüf eden bir vakitte onu karısının Mısır'daki çiftliğine idare amiri olarak gönderir. Buradan

¹⁷⁰ a.g.e. sf.49

¹⁷¹ Bahsedilen lütuf, büyük ihtimalle Ali Kemal'e yazı yazma izninin tekrar verilmesidir.

¹⁷² Emil, Doç. Dr. B., Jöntürlere Dair Vesikalar 1, Sf.53

Ahmet Celalettin Paşa'ya gönderdiği mektuplar Ahmet Bedevi Kuran tarafından neşredilmiştir. Ahmet Bedevi Kuran bu mektupları verirken şu giriş ifadelerini kullanır:¹⁷³

"İkdam gazetesi başmuharriri sıfatiyle memleketimizde şöhret kazanan İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine yaptığı neşriyatla matbuatta mühim akisler uyandıran Ali Kemal Bey'in Avrupa'da bulunduğu ve Jöntürk hayatına iştirak ediyor sanıldığı zamanlarda takip eylediği asıl maksadı anlatan bazı mektuplarını buraya bilmünasebe ilave ediyorum. Edip ve alim geçinen Ali Kemal Beyin bu karaktersizliği, efrad-ı milletten bazılarının bu gibi ahlak sukutuna maruz bulunmaları, şahsî menfaat gütmek gayesiyle hareket eden bu densizlik zaafı maateessüf yalnız Jöntürk alemini değil, devletin varlığını da bütün kuvvetiyle rahnedar eden bir keyfiyettir. İçtimaî mevzular ve ruhî kaideler bu hakikati tasdik eylemektedir."

Ahmet Bedevi Kuran tarafından yayımlanan hemen bütün mektuplar, Ali Kemal'in Jöntürk hareketinin aldığı seyirle ilgili olarak verdiği bilgiler ve bu hareketi engellemeye yönelik çalışmalarını anlatmasıyla doludur.¹⁷⁴

Ali Kemal çiftliği ilk iki sene gayet iyi idare eder. Bu süre içerisinde Ahmet Celalettin Paşa ile ilişkileri de son derece iyidir. Ancak 1903'ten itibaren çiftlik işleri kötüye gider. Ali Kemal'in de Paşa ile ilişkileri bozulmuştur, tehditler savurur. Bu durumu da (kalemimi aleyhte kullanacağımı belirterek tehdit etme) Ali Kemal'in karakter özelliklerinden birisi olarak değerlendirmek mümkündür.¹⁷⁵

"Avrupa'da tul müddet bulunmuş, herkesi, her hakikati, etrafıyla anlamış, benim gibi bir adamı öyle çoluk çocukla karıştırmamalıdır. Bizden muhaceme, muhalefet görmek bir parça tuzlu oturur."

¹⁷³ Kuran, A.B., Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele, sf. 303

¹⁷⁴ a.g.e. sf. 295- 309

¹⁷⁵ Kuran A.B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 145

Bir müddet sonra çiftlik işlerinin bozulması üzerine başlayan huzursuzluk, Ali Kemal'in çiftlik yönetiminden ayrılmasıyla son bulur. Tabii ki en büyük hâmişisi de artık yoktur.¹⁷⁶

Faruk Gezgin'in bu konudaki tesbitleri ise şöyledir:¹⁷⁷

"1909'da görülen Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davasına da malzeme olan çiftlik meselesi, karşılıklı suçlamalara sebep olur. Ali Kemal, bu mahkemedeki ifadesinde, gelirden yüzde 20 aldığını; daha önce ayda 4-5 yüz lira gelir elde edilirken kendi zamanında bunun yılda 12 bin liraya vardığını; bu sayede kendisinin de üç senede 5-10 bin lira kadar kazandığını; üçüncü senede çiftliği rehine koyup 30 bin lira isteyen Ahmet Celalettin Paşa'ya red cevabı verdiği için aralarının bozulduğunu belirtir ki buna inanmak zordur. Ali Kemal'in kendisinden 5 bin Frank borç alan kayınvalidesi tarafından dolandırıldığı da bilindiğine göre, hemen bütün tasarrufunu bu şekilde kaybettikten sonra çiftliğin gelirinden daha fazla istifade etmeye kalktığı düşünülebilir. Adı geçen mahkeme sırasında Ahmet Celalettin Paşa, Bahaeddin Şakir'e gönderdiği mektupta, gelirin yılda 4 bin liradan 6 - 7 bin ve daha sonra 8 bin liraya çıktığını kabul etmekle beraber, bunun Ali Kemal'in başarısından ziyade yükselen pamuk fiyatlarından meydana geldiğini iddia eder. Onun bu noktada Ali Kemal'in başarısını küçümsediği anlaşılıyor. Ahmet Celalettin Paşa'ya göre iyi durumdayken çiftliğe 14 bin lira vermek isteyenler varken, Ali Kemal 9 bin liraya üzerine alıp kendisini (5-6 bin lira çarpmak) istemiştir. Bu sebepten, çiftlik müdürlüğünden uzaklaştırılır, yerine bir İngiliz getirilir. Kanaatimizce, Ali Kemal'in düzelttiği çiftliğin gelirini istismarı kırgınlığa sebep olmuştur."

Görüldüğü gibi menfaat çatışması Ali Kemal'in yıllarca himayesini üstlenen, kendisini her türlü maddi imkanı sağlayan, makam-mevki almasına

¹⁷⁶ Bu konuda Sadaret'e yazdığı 8 Eylül 1903 tarihli mektupta Mısır'daki işinin sona erdiğini belirterek,Brüksel Sefaretinde aldığı maaş ile Londra Sefaretinde görevlendirilmek istediğini belirtir.(Tugay,A.,İbret,C.1.,sf.211)

¹⁷⁷ Gezgin F.,Ali Kemal- Hayatı ve Eserleri ,sf.107-108

vesile olan ve hattâ yazı yazmasına bile izin verdiren hâmişî ile bir anda ilişkilerini koparabilmesine sebep olabilmıştır.

Yahya Kemal, onun bu olaydaki "trynet ve zihniyeti"ni şöyle anlatır:¹⁷⁸

"Hürriyetten yüksek sesle bahseden, kendi gazeteciliği için geniş bir hürriyet meydanı isteyen Ali Kemal'in trynetçe ve zihniyetçe muhafazakar olduğu bu senelerdeki vaziyetinden anlaşılır. Ahmet Celalettin Paşa Paris'e gelip de Murat Bey'i ve etrafını Sultan Abdülhamit'le uzlaştırdığı vakit programını Ali Kemal'den almıştı. Ali Kemal bu gizli müşavirliğin mükafatı olarak Brüksel Sefaretinde bir katiplik elde etmişti. O devrin idare ve siyaset kafasına göre Avrupa'dan hiçbir Türk muharriri İstanbul gazetelerine yazı yazamazken, Ali Kemal'in (Paris Mektupları) İkdam gazetesine muntazaman konulmuştu. İdare-i Hamidiyye'nin Ali Kemal'e hususî bir itimadı olduğu daha o zamandan anlaşılır. Sonra Ali Kemal, Mısır'da yerleşmiş orada da idareye muhalif olanlardan başka bir hüviyet göstermişti."

Ali Kemal, hareketlerini izleyip Ahmet Celalettin Paşa'ya bildirmekle görevli olduğu Mahmut Muhtar Paşa ile temasa geçerek, Ahmet Celalettin Paşa'nın yanından ayrılır ayrılmaz, onun çiftliğinde yönetici olmuştur. Mahmut Muhtar Paşa'nın çiftliğinde de ilk yıllarda başarılı olur ve 30 bin lira kadar para kazanır. Mahmut Muhtar Paşa, Ali Kemal'e son derece güven duymaktadır. Hattâ bir çok işinde Ali Kemal'i tam yetkili kılmuş, bir çok gizli evrakın da onun eline ulaşmasına imkan vermiştir. Üç yıllık kârlı dönemden sonra Mısır'da başgösteren kuraklık çiftliği de etkiler. Ali Kemal zarar etmektedir. Bunun üzerine Mahmut Muhtar Paşa üç yıllığına çiftliğini Ali Kemal'e kiraya verir. Buna karşılık da kendisinden 7 bin liralık borç senedi alır.

Bir müddet sonra Mahmut Muhtar Paşa ile de araları açılır. Ali Kemal'in Londra'da bulunduğu bir sırada adamları ile birlikte çiftliği basan Mahmut Muhtar Paşa karısının elinden mukaveleyi zorla alır. Bu olaydan sonra Ali Kemal'in Mahmut Muhtar Paşa ile olan ilişkisi de kesilmiş olur.

¹⁷⁸ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.78

Ali Kemal'in uzun müddet siyasî kader arkadaşlığı yaptığı, bir çok defalar Sadrazam olmasında çok önemli roller üstlendiği¹⁷⁹ ve iktidara gelmesi halinde kabinesinde görevler aldığı, almasa bile perde arkasındaki etkili yönetici rolünü üstlendiği Damat Ferit Paşa ile olan ilişkilerinde de zaman zaman ani dönüşler görülmüştür.¹⁸⁰

Nitekim o güne kadar son derece iyi ilişkiler içerisinde olduğu Damat Ferit Paşa'nın son hükümetini yine bizzat Ali Kemal Beyin yıkmaya çalıştığını görmekteyiz:

Ali Kemal 13 Eylül 1920 tarihinde Peyam'-ı Sabah'ta yazdığı yazıda o güne kadar sürekli desteklediği hükümeti tenkit eden bir yazısı yayımlanır. Yazıda iş yapmayan nazırların çekilmeleri gerektiği belirtir ve suskunluğunu artık bozacağını söyler. Bu yazı bir planın parçasıdır. Ali Kemal, Refik Halit ve eski Konya Valisi Cemal Bey, hükümeti Anadolu hareketine karşı yetersiz görmekte, yerine kendilerine daha yakın gördükleri Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi başkanlığında bir hükümet kurulmasını istemektedirler. Bu çerçevede Mustafa Sabri Efendi'nin istifa etmesi sağlanır. Fakat tertipten vaktinde haberdar olan Ferit Paşa da Rıza Tevfik, Sait Molla ve başka etkili isimlerle görüşmelerde bulunarak 21 Eylül'de gazetelerde yayımlanan sert bir bildiri hazırlar. Bildiride gazetelerin "şahsî emellere alet edilmemesi gerektiği" hatırlatılır. Üstelik aynı gün Ali Kemal'in başmakalesi yıllarca çalışma arkadaşlığı yaptığı Sadrazam tarafından sansür edilir. Bu bildiri ve tavırla "Ali Kemal'in köşesini şahsî menfaatlerine alet ettiği" ifade edilmiştir.¹⁸¹ Bu durumu fırsat bilen Ali Kemal'e muhalif yayın organları hemen kendisine karşı taarruza

¹⁷⁹ Bu konuda Yahya Kemal'in tesbiti şöyledir: "Kat'i olarak denilebilir ki Ali Kemal olmasaydı, şevk ve cüret vermeseydi, Ferit Paşa tekrar iktidara gelemezdi. Ali Kemal, ihtirasının ateşiyle ikinci ve asıl yaman olan Ferit Paşa kabinesini mevki-i iktidara getirmiş yegane adamdır" (Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf.89).
a.g.e sf.198-200

¹⁸⁰ Nitekim Yahya Kemal bir münasebetle bu olaydan bahseder ve şöyle der:
¹⁸¹ "...Paris'te ve İstanbul'da maişet darlığı içinde zaafına delalet eden bir iki vak'asına şahit olmuştuk. Ferit Paşa Hükümeti'nden Peyam-ı Sabah'a tahsisat aldığı ise Ferit Paşa ile bir aralık giriştiği kavga sırasında meydana çıkmıştı." (Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf.78)

geçerler. Ali Kemal'in ortağı olan Mihran Efendi, gazetenin durumunu sıkıntıda görerek Ferit Paşa'nın huzuruna çıkmış ve aleyhlerinde oluşan havayı silmek istemiştir.

Bu ortamda yıpranma sürecine giren Sadrazam, Padişah Vahdettin'le görüşmeler yaparak ancak yerini koruyabilmiştir. Ali Kemal'in giriştiği bu darbe teşebbüsünde İngiliz ajanı olduğu sonradan ortaya çıkan Sait Molla'nın Ferit Paşa'yı uyardığı, Rıza Tevfik'in ilk başlarda muhaliflerin yanında yer almasına rağmen son anda Damat Ferit Paşa'yı desteklediği bilinmektedir. Bu teşebbüs hükümette görevi bulunan Cemal Bey, Mustafa Sabri Efendi, Refik Halit ve Mahir Sait'in görevden alınmalarına, Ali Kemal'in de çabuk devrileceğine inandığı hükümetten bir müddet iyi muamele görememesine sebep olur. Ancak kısa bir süre sonra Ali Kemal Ferit Paşa'yı Hariciye Konağı'nda ziyaret ederek barışır.¹⁸²

Ali Kemal, yönetiminde de görev aldığı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sadık Bey grubuyla bu günlerde münasebetini keser. 24 Eylül 1920 tarihli "Siyaset Değil Oyuncak" başlıklı yazısında bu grup tarafından yayımlanan "Tesbit ve Tayin-i Siyaset" adlı beyannameyi eleştirir. Böylece uzun süre beraber çalıştığı Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile de ters düşmüştür. Zaten o sıralarda kendisine "her gün kanaat değiştiren biri" denmektedir. Hattâ "her şeyi tenkit eden muhalif tavrı" yüzünden girdiği demek ve kurumlarda kısa sürede olumsuz bir görüntü verdiği ve çabucak uzaklaştığını görmekteyiz. Nitekim Yahya Kemal onun İzmir'in işgali üzerine "son kez değiştğini" kaydetmektedir

.183

"İzmir faciası üzerine Ali Kemal bir daha ve son bir defa olmak üzere değişti. Milletın fevranından, İstanbul mitinglerinden, kendisinin Versailles Konferansına murahhas olarak gitmesini protesto ediliştten müteessir oldu.

¹⁸² Göztepe , T.M., Vahdettin Mütareke Gayyasında ,sf.367-368

¹⁸³ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, Sf. 88

Bütün bu millî galeyanın kendisini bir madde gibi harice ifraz ettiğini görüyordu."

Yahya Kemal'e göre Ali Kemal o günlerde "kaypak" bir karakter özelliği göstermektedir.¹⁸⁴

"Anadolu ordusu iyice teşekkül etmiş ve ilk İnönü Meydan Muharebesi olmuştu. Ali Kemal, Yunan ordusunun savletli yürüyüşünü görür görmez birden bire bir vaveylaya başladı. Lakin hiç intizar etmediği muzafferiyet olunca, o gün akıntıya karşı kürek çekmemek için İsmet Paşa'nın ve ordunun lehinde birşeyler yazdı, müddeasının bu güç merhalesini geçiriverdi. Bir kaç gün sonra yine eski nakaratına başladı."

Ali Kemal'in dikkatimizi çeken kişilik özelliklerinden birisi de Ermeni ve Rumlara karşı duyduğu sempatidir. Zaman zaman başına gaileler açılmasına sebep de olan bu hususiyeti ilk olarak Mekteb-i Mülkiye'den Paris'e kaçtığı sıralarda gözlenmektedir. Buradan Cenevre'ye geçtiğinde devam ettiği darülfünunda Ermeni gençleri ile tanışır. İlk sempati muhtemelen bu zamanlarda başlamıştır.¹⁸⁵

"O devirde bu darülfünunda benden başka Türk yoktu. Ancak gerek Rusya'dan gerek Anadolu'dan gelme bir çok Ermeniler, Ermeni gençleri vardı ki fakirü'l-hal idiler. Fakat son derece çalışkan, ilmen de müterakki idiler. Hocaların takrirlerini güzelce zapteyliyorlardı. Bu gençlerin bazılarıyla muarefe peyda ettikti. Hattâ onların himmetiyle bu şehrin hayat-ı siyasiyesine bile agah olduktu."

Ali Kemal'in Ermeniler hakkında ikinci kayda değer hatırası Mehterhâne'de tutuklu iken tanıştığı Ermeni Papazı Vartanyan Efendi'dir. O günleri anlatırken, "O Ermeni rahibi ile bu Musevi zengini istisna edilirse hapishanede tanıdığımız diğer eşhas ehemmiyetten ari idi"¹⁸⁶ diye bahsettiği bu Ermeni papazı Ali Kemal çok sever. Onun sık sık, "Emin olunuz ki bu

¹⁸⁴ a.g.e. sf.92

¹⁸⁵ Ömrüm, sf.85

¹⁸⁶ a.g.e. sf. 120

memleket adalete susamıştır. Ermeniler adalet istiyorlarsa cinayet mi? Onlar da insan değil mi? Yaşamak hakkına mâlik değiller mi ?" dediğini nakleden Ali Kemal, bu papazın kendilerinin fikirlerini pek takdir ettiğini ve ağladığını anlatır.

Hatıralarında, annesi, iki kızkardeşi ve hizmetçileri ile çıktığı Halep'e sürgün yolculuğunda "Hacı" adındaki bir Ermeni arabacısının kendilerini İskenderun'dan Halep'e kadar taşıdığını, burada da kendilerine güzel bir ev bulduğunu anlatır ve Hacı'dan uzun uzadıya sitayişle söz eder.¹⁸⁷ Yine Halep'teki en yakın dostlarından birisi azınlık cemaatine mensup olan, Suriye mason locasının kurucusu, Sultan 5.Murat'ın silahşörü Nikola Hacı'dır.¹⁸⁸

Yahya Kemal ise Ali Kemal'in Ermeni ve Rumluğa karşı muhabbetini hayatının son döneminde, mütareke yıllarında edindiği kanaatindedir.¹⁸⁹

"Ali Kemal, Rumluğa ve Ermeniliğe karşı muhabbetini ve her türlü Türk milliyetperverliğinden nefretini bu kısa devrede gayr-i şuurî olarak edindi. Meb'usluğa namzetliğini vaz'ettiği vakit Rum ve Ermeni teşkilat-ı milliyesinin kendisine muzaheret ettiğini yakından hissetti. Memlekette en samimi taraftarlarının Rum ve Ermeniler arasında bulunduğunu hissetmekle beraber ,Türklüğün kitle ruhunda kendisinden çekindiğini anladı. İzmit lincine müncer olan illetin mikrobunu Ali Kemal'in hüviyetine Temmuz nümâyişlerinin itilaf-ı anasır gürültüleri arasında işlemiştir.(..)

Urfanidis namında sinsi bir Rum'un Ayasofya'yı kiliseye çevirmek fikrini ilkaa eden bir yazısını, toprakdaşlık diye Yunan istilasını meşrulaştırmaya çalışan diğer bir Rum muharririn makale silsilesini gazetesine koyacak kadar ileri gitmişti."

Yahya Kemal, onun milliyetperverlere duyduğu bu tepkinin "benliğinin rencide olmasından" kaynaklandığını söyleyerek, "nefsani galeyanlarına kendini fazla kaptırdığını" söyler.¹⁹⁰

¹⁸⁷ a.g.e. , sf.126-127

¹⁸⁸ a.g.e. sf.128

¹⁸⁹ Yahya Kemal,Siyasi ve Edebi Portlere, sf. 81.

¹⁹⁰ a.g.e sf.81

"Millîliklerimize bir çok milliyetperverden fazla aşına olan bu adam, yalnız benliği rencide olduğu için kendini nefsanîyetinin galeyanlarına kaptırarak her zaman ve her memlekette, hattâ vatan ve milliyet fikirlerini reddeden siyasî zümreler karşısında bile affdilemeyen bir ruhiyyet gösterdi."

Kaderin bir cilvesi olmalıdır ki: Ermenilere ve Ermeni davasına her zaman sempati ile baktığını bildiğimiz Ali Kemal'in oğlu Zeki Kuneralp, Ermenilerin hain saldırılarına hedef olmuştur. Madrid Büyükelçisi iken 2 Haziran 1978'de Ermeni militanların saldırısına uğrayan Zeki Kuneralp'in eşi ve bacanağı bu hadisede hayatını kaybetmiş, kendisi de felç olmuştur. Bu hadiseden hemen sonra, 1979'da emekliye ayrılan Zeki Kuneralp, halen hayatını tekerli sandalyeye mahkum olarak İstanbul'daki evinde tek başına geçirmektedir.¹⁹¹

Ali Kemal'in Batrya bakış açısı ve duyduğu hayranlığı onun düşünceleri bölümünde başlıbaşına ele almak gerektiğine inanıyoruz. Ancak Batı ile ilgili olarak tesbit ettiğimiz bir karakter özelliği var ki onu bu bölümde değerlendirmek gerekir:

Ali Kemal'in kişiliğinde "Batrya karşı bir eziklik ve hattâ aşağılık duygusu" bulunduğunu söylemek mümkündür. Gerçi bu özellik, o dönemde (ve hattâ günümüzde) sadece Ali Kemal'e has bir durum değildir. Yüz elli yılı aşan Batılılaşma maceramızın bir yerlerinde hep bu kompleksin izlerini görmez miyiz? Ali Kemal'de de bu ezikliği gerek aldığı eğitim gerekse çok küçük yaşta Avrupa ile tanışma¹⁹² gibi özel durumları da gözönünde tutulursa tabii karşılamak gerekir. Ancak böyle bir ezikliğin ya da kompleksin mevcudiyetini de elbette ki belirtmek durumundayız.

Ali Kemal'de Batrya yöneliş ilk olarak mekteb-i mülkiyede öğrenci iken ortaya çıkar. Dördüncü sınıfa geçtiği vakit hocaların tesiriyle Ali Kemal, "devr-i

¹⁹¹ Zeki Kuneralp'ten edindiğimiz şifahi bilgi.

¹⁹² Ali Kemal Paris'e gittiğinde henüz 18 yaşlarındadır.

istibdadı ağır bulmakta, Fransızca'yı bihakkin öğrenmek ve Fransa'ya gitmek istemekte"dir.¹⁹³ Giderek bu istek "ezikliğe" dönüşür:

"Fransızca'yı bihakkin bilmemek beni eziyordu. Hem matbuatta bir mevki sahibi olmak, hem de bu acz içerisinde yuvarlanmak ciğerime işliyordu..."

Ali Kemal bu sıralarda henüz 16-17 yaşlarındadır. Fakat muhitinde üdebâdan, şuarâdan geçinmektedir. Ancak Beyoğlu'nda bir özel okulda çoluk-çocukla beraber Fransızca dersleri almaktadır.¹⁹⁴

"Fransızca'nın bu kadarcık lezzetini aldıktan, bahusus irfanen hiçliğimi anladıktan sonra artık ne mektep ne de matbuat gözümde değildi."

Görüldüğü gibi artık Ali Kemal'in gözünde Fransızca bilmemek "hiç olmak"tır. Bu yöneliş Ali Kemal'i daha okul bitmeden Fransa yoluna düşürür. Nitekim henüz 18 yaşında Cenevre'de Madam Richardet'in pansiyonundadır. Pansiyon sahibesi gün görmüş bir hanımdır. Ali Kemal, ondan kendisini akşam yemeklerinde Fransızcası iyi olan birisinin yanına oturtulmasını ister. İlk akşam sofraya inilir, kalabalıktır.¹⁹⁵

"Daha o zamana kadar öyle bir ecnebî cemaatinde bulunmadımdı. Bu cemaatten sıkıldım, kızardım. Sağ tarafımda uzun boylu, sarı saçlı latif bir hanım vardı. Solumda ise öyle güzel değil, fakat kısıkrak, bir parça yaşını almış bir kadın kadın oturuyordu. Kitaplarda okuduğuma, ağızdan işittiklerime müsteniden odaya girince lüzumundan fazla bir itibarla selam verdimdi. Sahibe-i hane ben gelmeden evvel kim olduğumu anlatmış olmalı ki herkes bana merak ile baktı, çünkü o tarihte, 1888 iptidalarında Cenevre'de Türk nevadirden idi, şimdi olduğu gibi değildi. Zaten o vakitler Türk Avrupa'da alelittlak bir nev'-i garibe idi. Montesquieu'nun Acem Mektupları'ndaki (İnsan nasıl Türk olabilir?) kavli-i marufu henüz dillerde idi."

¹⁹³ Ömrüm, sf.67-68

¹⁹⁴ a.g.e. sf.74

¹⁹⁵ a.g.e sf.90

Ali Kemal son derece mahçup durumdadır: "Öyle sanıyordum ki sofradakiler bana bakıyorlardı, benimle için için eğleniyorlardı. Belki de öyle idi."

Ali Kemal'in psikolojisinde bu şekilde başlayan Batrya karşı yöneliş bir yabancı ile evlenmede belki de ısrarlı bir direnişe dönüşmüştür. Çünkü ilk nişanlısı bir İngilizdir. Bir yıla yakın nişanlılıktan sonra 5 bin Frank kazık yiyerek bu nişanlısından ayrılan Ali Kemal¹⁹⁶ ilk evliliğini yine bir Avrupalı hanımla yapar. Ali Kemal'in ilk eşi Wnifred Brun çok genç yaşta hayatını kaybetmiş ancak kendisine iki çocuk bırakmıştır. Bu çocuklar tamamen İngiliz terbiyesi ile büyümüşlerdir. Selma ve Osman, yine İngiltere'de yerleşmiş ve orada çoluk çocuk sahibi olmuşlardır. Ali Kemal'in bu ilk karısından olan oğlu Osman, İngiltere Kraliyet Ordusunda pilot subay olarak görev yapmış, İkinci Dünya Savaşı'nda çok büyük başarılar göstermiş ve madalyalarla taltif edilmiştir. Osman'ın oğlu, yani Ali Kemal'in torunu İngiliz Milletvekili Stanley Johnson, 1983'te bir İngiliz parlamenterler grubu ile Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu olay o günkü gazetelere konu olmuştur.¹⁹⁷ Ali Kemal'in ikinci eşi Sabiha Hanım'dan olan oğlu Zeki Kunalp de 24 yaşına kadar İngiltere ve İsviçre'de büyümüş, eğitimini oralarda tamamlamıştır. Tüm bunlar gazetesindeki yazılarına "Yaşasın İngiltere, Yaşasın Osmanlılar" diye başlıklar atmaktan çekinmeyen Ali Kemal'deki ruh halini göstermeye yeterlidir. Zaten galiba bu sebeplerdendir ki Ali Kemal'e ısrarla "Artin Kemal" adı halk tarafından yakıştırılmıştır.

Bu kişilik saplantısı Ali Kemal'de o dereceye varmıştır ki onu zaman zaman "Türk olarak dünyaya geldiğinden pişmanlık duymaya" kadar götürür.¹⁹⁸ Karakteri üzerinde büyük tesir sahibi olan Mizancı Murat Bey'e yazdığı 24 Nisan 1900 tarihli mektupta şu ifadeleri kullanır:

¹⁹⁶ Ali Kemal Murat Bey'e yazdığı mektuplarda bu nişanlılıktan ve kayınvalidesinin kendisine attığı kazıktan uzun uzadıya bahsetmektedir. (Emil, Birol, Jöntürlere Dair Vesikalar 1., sf.37-60)

¹⁹⁷ Milliyet, 29 Eylül 1983.

¹⁹⁸ Emil, B., Jöntürlere Dair Vesikalar 1. sf.55

"Bilseniz Türk olarak dünyaya geldiğime, şu Avrupa'da Türk olarak bulunduğuma ne kadar nadimim..Ne namus, ne haysiyet, ne ikbâl, hiçbir emel kalmadı. Buna sebep de hep erkân-ı rezile-i hükümetimizdir.."

Ali Kemal'in bir çok menfi karakter özelliği taşıdığı zaman zaman yakın arkadaşları tarafından itiraf edilmiş, düşmanları tarafından da kendisini yıpratmakta malzeme yapılmıştır. Ali Kemal'in kişilik tahlillerinde en derli toplu ve ilginç değerlendirmeye Yahya Kemal'de rastlamak mümkündür. Yahya Kemal, Ali Kemal'in hiçbir zaman tam Avrupalı olmadığını da vurgular:¹⁹⁹

"Ali Kemal'in Avrupalıyı andıran üç tarafı vardı; bünyesi, şehveti ve münakaşa gazeteciliği. Bu üç taraftan maada Ali Kemal tam bir şarklıydı."

der ve ilave eder:

"Avrupa'nın ilmini, felsefesini, şiirini, sanatını bir türlü anlayamamıştı."²⁰⁰

Yahya Kemal'in onun "şehveti"ne dair iddiasını bir karakter özelliği olarak dikkate almamız gerekir. Onun kadınlara olan aşırı bir ilgisinden her halde söz edilmesi gerekir. Çünkü henüz 14 yaşında iken kendisinden üç yaş büyük, ikinci evliliğini yapmış komşu kızına duyulan ilgi ile başlayan bu tutku, 17 yaşında Cenevre'de iken yine kendisinden 10 yaş büyük olan Matmazel Rozensilt ile devam etmiştir. Halep seyahati esnasında vapurda gördüğü kıza duyduğu ilgi, yine vapur inişinde tanışarak bir ay kadar misafir ettikleri ailenin kızına yaklaşımı, yine Halep'te yaptığı ve sonradan gizlediği evliliği, Paris'te iken bir İngiliz kıızıyla bir kaç yıl süren nişanlılığı ve ayrılması gibi evlilikleri dışındaki tesbit edebildiğimiz bu ilişkileri onun başka ilişkilerinin varlığını da göstermektedir.

Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler bu çalışmanın "Aşkları" ve "Evlilikleri" başlıklı bölümlerinde verildiği için burada ayrıntıya girmiyor, sadece Ali Kemal'in "kadınlara olan aşırı düşkünlüğü"nü bir karakter özelliği olarak tesbit etmekle yetiniyoruz.

¹⁹⁹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portrelere, Sf.70

²⁰⁰ a.g.e. sf.71.

Yahya Kemal, Ali Kemal'in karakter özelliklerine dair tesbitlerine şöyle devam eder:²⁰¹

"Terbiyece çok yontulmuş bir adam olmakla beraber, zaman zaman kabahıklar ederdi. Galiz sözler söylerdi. Bazen kadımların bulunduğu meclislerde de ağzından bu nev'i kelimelerin çıktığı olmuştu. Hiddetli zamanlarında fena küfürbazdı. Matbaasında mürettipleri ve uşakları payladığı zamanlar hayli sert sıfatlar savururdu.

(...)

Gariptir ki tam şarklı olan bu adam, şarka mahsus güzide hazlara olduğu gibi şaibelere de tamamiyle bigane idi; zendosttu, kumarı çok sever, çok oynar, yalnız kağıt oyunlarında iyi oynamayı beceremezdi. Kulüplerde, hususi mahfillerde, oyunculuğunun epiy gülünç ve güldürücü sahneleri olmuştur.

Ali Kemal, ahlâk ve seciye itibariyle büyük bir ekseriyet tarafından daima kötü ve meşuk bir adam farzedilmiştir."

Yahya Kemal, onun paraya olan aşırı tutkusunu da şöyle anlatır:

"Ali Kemal'in ömrü bir çok kazanç ve iflas işlerinin, borsa oyunlarının buhranları içinde geçti; büyük hesap işlerine girişi, Ahmet Celalettin ve Mahmut Muhtar Paşaların Mısır'daki çiftliklerine nâzır oluşuyla başlamıştır. Bu iki paşanın vekilliğinden de kavgalı ve gürültülü olarak çekildi. Onların işlerine bakarken Mısır'da borsa oyunlarına girmiş, bir müddet büyük bir para kazanmış, hayatına zengin bir düzen vermişti. Sonra Mısır'da birçok bankerleri yere seren maruf (cerac) olunca Ali Kemal de iflas etmiş ve Mısır mahkemelerinde bir ilişik bırakarak tekrar Paris'e gelmiş, zaruretlere düşmüştü. Bu ikbâl ve idbar münasebetiyle hakkında çok güft ü gu'lar olmuştur. Aleyhindeki ithamların ne dereceye kadar doğru olduğu belli değildir. Mâmafih sonra gerek Celalettin gerek Muhtar Paşa ile tekrar dost oldu."

Ali Kemal'in gerek Ahmet Celalettin Paşa gerekse Mahmut Muhtar Paşa ile olan ilişkilerinden daha önce bahsedilmişti.

Yahya Kemal bu konudaki tesbitlerini şöyle sürdürür:

"Ali Kemal kazancı severdi. Borsa ile alakardı. Esrarengiz kazanç işleriyle uğraşan adamlar tanırdı. Yalnız gözü büyük parada idi. Mısır'da talihin sevkiyle bir defa nasılsa kazanmış olduğu paranın tadı damağındaydı.

O tecrübeden beri borsaya vukufu vardı. İstanbul'da gazetecilik ederken bir taraftan da iş kollardı. Denilebilir ki para tekliflerine karşı zayıftı. Paris'te ve İstanbul'da maişet darlığı içinde zaafına delalat eder bir iki vak'asına şahit olmuşuk..."

Yahya Kemal'in Ali Kemal hakkında "Denilebilir ki para tekliflerine karşı zayıftı" şeklindeki kanaatini daha başka yazarlar da doğrulamaktadır. Hattâ kendisi hatıralarında, Paris'e ilk kaçışında, Cenevre'de iken yaşadığı pansiyon hayatında kadın ve kumara olan tutkusu yüzünden ailesinden gelen aylığın yetmediğini söyler.²⁰²

Bu hususta Faruk Gezgin'in tesbiti de şöyledir.²⁰³

"Hacı Ahmet Efendi'nin serveti ölümünden sonra aileyi uzun müddet rahat yaşatmaya yetmiştir. Ali Kemal, 1889'da Halep'e sürüldüğünde ailesi ile birlikte hizmetçilerini de yanında götürmüş, pek maddi sıkıntı çekmemiştir. Ancak 1895'te Avrupa'ya ikinci firarından itibaren sıkıntıya düşmüş, bunun sonucunda İkdam, Malumât vb. gazete ve mecmualara, para hususunda anlaştıktan sonra yazılar göndermeye başlamıştır. Yazı yazmasına ara sıra mani olduğunda bundan yakınacak olan Ali Kemal'in gösterişli yaşamaya düşkün olduğu, hattâ müsrif olduğu bilinmektedir."

Paraya olan tutkusu daha sonraları mahkemeye düşeceği Bahattin Şakir tarafından da ısrarla vurgulanır. Hattâ duruşma sırasında Bahattin Şakir tarafından Ali Kemal'e, "Vicdanını, namusunu, kalemni satmadan bir firarının yurda dönerek Peşte şehbenderliğini kabul etmesi mümkün değildir"²⁰⁴ denilerek, Ali Kemal'in bütün bu mefhumlarını sattığı ifade edilmiştir.

²⁰² Kazak, B., Ömrüm - Ali Kemal'in Hatıratı sf.107

²⁰³ Gezgin, F., Ali Kemal - Hayatı ve Eserleri Sf.5

²⁰⁴ şurâ-yı Ümmet - Ali Kemal Davası sf.102

Ali Kemal'in menfi karakter özellikleri ile ilgili olarak Ahmet Bedevi Kuran'ın bir başka kaynak dışında hiçbir yerde rastlanmayan bir iddiası vardır ki ailesi ile ilgili kısımda geniş olarak değerlendirilmiştir. Ancak zehir zemberek ifadelerle bir karakter hususiyetini ortaya koyması bakımından buraya kaydedilmesi gerekir.²⁰⁵

"Gerek matbuat ve gerek Jöntürk aleminde büyük bir şöhret bırakan Ali Kemal Bey, maateessüf karakter bakımından pek zavallı bir şahsiyettir. Bu zat Sultan Abdülhamit devrinde genç bir yaşta Şam'a nefyedilmişti.²⁰⁶ Orada erkân-ı harp miralayını meşhur Manastırlı Rıfat Bey ve ailesi efradı ile tanışmış ve Rıfat Beyin kızı Ganimet Hanım'la nikahlanmıştır. Fakat velime cemiyetinden evvel Ali Kemal Bey'in Avrupa'da tahsilini ikmalini takarrur ettiği için kendisi Rıfat Bey tarafından Avrupa'ya kaçırılmış ve bu hususta lüzumlu tahsisat da muntazaman kendisine gönderilmiştir. Fakat bilahere muhtelif vasıta ve sefaretlerle temin ettiği yardımlar sebebiyle bu gibi ilgi ve ihtiyaçtan varetse kalan bu nankör, bir müddet sonra akdedilen nikahı reddetmiş ve bu sebep dolayısıyla teessüre düşen Rıfat Beyin ölümüne sebep olmuştur."

Ahmet Bedevi Kuran'ın bu iddiasını Ali Kemal'in oğlu Zeki Kunalalp'e sorduğumuzda aldığımız cevap "kendisinin bu hususta bir şey bilmediği, aile arasında böyle bir mevzunun geçmediği" şeklinde olmuştur.

Yine yaptığımız görüşmede, babasının aşırı bir kumar tutkunu olduğunu kaydeden Zeki Kunalalp, çok miktarda kumar borcu bulunduğunu, öldüğü zaman annesinin kütüphanelerini satarak bu borcu ödediğini, kalan parayı da Avrupa'ya gittikleri zaman babasının ilk karısından olan çocukları ile paylaştığını söylemiştir.

Ali Kemal'in kumar tutkusunu Refik Halit şu ifadelerle anlatır. Aynı ifadeden Ali Kemal'in bedbin ruh halini yakalamak da mümkündür.²⁰⁷

²⁰⁵ Kuran, A.B., Osmanlı İmp.'da İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele sf.718'deki dipnot.

²⁰⁶ Bu sürgün Şam'a değil Halep'dir.

²⁰⁷ Karay, R.H. Minelbab İlelmihrab sf.251

"Peyam-ı Sabah'ın satışı Kuva-yı İnzibatiyyenin muzafferiyetleri zamanında azami haddine vasil olmuştu. Ali Kemal Bey'in hissesine ayda dört bin lira isabet ettiğini duyuyorduk. Bu defa Nezaret kabul etmemekte çok isabet etmişti. Zaten doğrusunu isterseniz o da ipe un sermeye başlamış, pestenkerani bir kaç makale ile işi geçiştirmek tarafını tutmuştu. Galiba vaktini Serkl Doryan'da oyunla geçiriyordu. Yüzünü gördüğüm yoktu. Sabah matbaasına bir iki kere o da Ramazana tesadüf ettiğimden rahat öğle yemeği yemek için girmiştim."

Ahmet İzzet Paşa da "Feryadım"da Ali Kemal'i haksız menfaat temini ile suçlayanlar arasında yer alır. Meşrutiyet'le birlikte yurda dönerek "parsa kapma" yarışında yer alanlar arasında Ali Kemal'i de zikreden Ahmet İzzet Paşa, Ali Kemal için, "..daha sonra anlaşıldığı üzere şantaj yaparak, jurnal ederek çektiği paralarla Mısır ve Avrupa'da hayat sürdürmüş Ali Kemal gibileriyle.." ²⁰⁸ ifadesini kullanır.

Tahirü'l Mevlevi de bir çok yerde faydalı çalışmalarından bahsettiği Ali Kemal'in kendi menfaati ile ilgili konularda tarafsız kalamadığını öne sürmektedir. Onun ifadesine göre Ali Kemal, Maarif Nâzırı iken, bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren lügat komisyonunu o günlerde kendisi de bir lügat hazırladığı hattâ örnek olmak üzere bir kısmını yayınladığı için, kendisine rakip olacak ve menfaati zedelenecek diye lağvetmiştir. ²⁰⁹

Ali Kemal'in bu kadar menfi hususiyeti yanında elbette ki müsbet karakter özellikleri de vardır. Bu karakter özelliklerini de yine ya kendi tesbitlerimizden ya da mümkün mertebe birinci derecede kaynaklardan tesbit etmeye çalıştık.

Bu manada ilk olarak Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun hatıralarına yer vermek istiyoruz. Kendisi Ali Kemal'in Maarif Nâzırı olduğu dönemlerde "Tedrisat-ı Aliye Umum Müdürü" sıfatıyla bakanlığında görev almış, hattâ çok

²⁰⁸ Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, Sf.68

²⁰⁹ Tahirü'l Mevlevi, Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri sf.53.

yakın çalışma ortamında bile bulunmuştur. Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu o dönemde Ali Kemal'in kişiliğine ışık tutabilecek olan şu hatıraları kaydetmektedir.²¹⁰

"Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmıştı. O gün Ali Kemal Bey çok zgnd. Yanına girdiğim zaman ,(İsmail Hakkı Bey) dedi, (İngilizler bize verdikleri sözü tutmadılar; Yunanlılar İzmir'e çıkardılar. Fakat üzülmeyin, halk cephe gerisinde ayaklanmıştır. Yakın tarihte Yunanlılar denize dökülecektir.)

(...)

Ali Kemal Bey niversitede tenkisat yapmış, bir çok hocaları kürsülerden uzaklaştırmıştı. Bu arada şemsettin Günaltay da kadro harici bırakılmıştı. şemsettin Bey aracılık yapmam iin bana başvurdu. Kendisini seviyor ve takdir ediyordum da. Ali Kemal Bey'e (Efendim) dedim, (şemsettin Bey de kadro harici bırakılmış, halbuki kendisi ilmi eserler vermiş kıymetli bir hocadır. Mümkünse kendisinin kürsüsüne iadesini rica ediyorum.)

Bir adeti vardı; hoşlanmadığı bir söz işitince başını havaya kaldırır, yüzünü buruştururdu. Aynen yle yaptı ve uzaklaştı. Ertesi gün beni ağırdı:

(Haber gönderin) dedi. (şemsettin'i kürsüsüne iade ettim. İhbar ediyorlar, ittihatı imiş, ittihatının da itilafının da Allah belasını versin. Bana vatan lazım.)

(...)

Ali Kemal'i herhangi hatasından dolayı her türlü kıymetten, bilhassa ahlk ve fikri kıymetten mahrum sanmak büyük bir hatadır. Bu zat bilhassa fikre değer veren bir kimsedir."

Ali Kemal'in bakanlık yaptığı dönemlere ait bir ok hatırayı paylaşan, onunla bir ok konuda kader birliği eden ve birlikte mesai veren Refik Halit ise onun "iyi bir yönetici" ve "dürüst bir devlet adamı" kişiliğinde olduğu inancındadır. Onun daha nceki Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali Bey'in alalttığı bakanlık koltuğunu "doldurduğunu " ve "devlet siyasetine doğrudan karıştığını"

²¹⁰ Borak,S.,İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına sf.185-186

belirten Refik Halit, ancak işlerin bunaltması karşısında çok hiddetlendiğini de kaydeder.²¹¹ Refik Halit, onun en çok kızdığı bir başka özelliğini ve dürüstlüğüne örnek olarak verdiği bir hususiyetini şöyle anlatır:

"Yeni Nâzır²¹² en fazla bir şeye düşmandı; tahsisat-ı mesture (örtülü ödenek) sarfiyatına. Zaten geldiği zaman kendinden öncekiler mevcudu tüketmişlerdi. Yeni havale almaya bir türlü razı olmuyor, kimseye kırk para verilmesine muvafakat göstermiyordu. Öyle tahmin ediyorum ki nezarete bulunduğu müddetçe bütün masraf dört beş yüz lirayı geçmez. Bunun yüz lirasını ben almıştım. Hah, kendi ağzımla tutuldum değil mi? Vay hain vay! Vaktiyle Bahriye'den erzak aldığı (!) yetmiyormuş gibi, sonra da Dahiliye tahsisatına el atmış!. Benim cebime girmeyen bu yüz Türk kağıdı mukabili posta ve telgraf ambarına bedava binlerce liralık eşya ,edevat ve malzeme soktum. Kısaca anlatayım:

İngiliz karargahı, Batum'la muhabere için muayyen saatlerde tıpkı İzmir telini kullandıkları gibi Kastamonu, Samsun ve Trabzon hattını kullanıyorlardı. Bu, her hat gibi hayli bozuktu. Karargah, irtibat memurumuz vasıtasıyla mütemadiyen tamirini talep ediyorlardı. Harp münasebetiyle depomuzda kafi malzeme olmadığını ileri sürerek imkansızlıktan bahsettim. Nihayet istediğim noktaya geldiler:

Lüzumu olan eşyayı, -tel, pil, fincan vs- hepsini vereceklerdi. Beş mislini almaya muvaffak oldum. Bunları ambarımıza nakil için kamyonlara beş yüz liralık benzin sarf etmek icap ediyordu; bunu da kendilerine yaptırdım. İşte bütün bu menfaat mukabili, arada tavassut vazifesini gören bir şahsa mükafaten yüz lira vaad etmiştim .Aldığım para işte bu idi. Ali Kemal Bey için muhasebeciyi çağırıp :

- Bana tahsisat-ı mestureden yüz, beş yüz, bin lira veriniz !

²¹¹ Karay,R.H.,Minelbab İlelmihrab, sf.161-162

²¹² Dahiliye Nâzırını Ali Kemal Bey.

demek kafi iken yapmıyordu. Bunu imzama makbuz mukabili kendim almaya ve makbuza dört satır izahat vermeye mecbur olmuşum. Bu ne lüzumsuz bir ihtiyat, bir taassuptu! Cemal Bey Dahiliye Nazırlığında bir redingot yaptırmaya muvaffak olamamış, Mehmet Ali Bey, yemeğini evinden taşımaya mecbur kalmış, Ali Kemal Bey bir gün gözümün önünde, ayağını atınca ziyaretçilere, ucuna pençe vurulmuş bir çift iskarpin arzetmişti.

Benim redingottan çevrilmiş gümüşü bonjurum ise akran arasında meşhurdu; hâlâ hatırlayanlar vardır; vücudumun el, burun, kulak cinsinden bir parçası gibi sırtımda taşıya taşıya en küçük teferruatına kadar ezber bilirim!

Günün birinde dairemde meşgulken General Franchet Desperet'nin mektubunu hamilen bir zabıt geldiğini haber verdiler. Kabul ettim. Meğerse Mehmet Ali Bey hoşça gitsin diye çekinmeksizin Fransızlardan posta idaresine bazı mütehasşısalar talep ,yani büyük bir hata irtikap etmiş.. General buna şimdi cevap veriyor ve isimleri yazılı dört zabiti gönderdiğini söylüyordu.

Bundan nahoş ne haber olabilirdi? Bir defa haricî siyasetimize, sonra iç siyasetimize aykırı idi. İngiltere, İtalya ne der, mukabeleten ne talep etmezlerdi? Dört Fransız zabiti posta gibi en mahrem bir dairemizde niçin bulunacaktı ve neye yarayacaktı? Hemen telefonla Ali Kemal Beyi buldum. (Aman) dedim, (Beni ve müdüriyeti şu beladan kurtar) çağırdı; zabitle gittik.

Doğrusu söz gücü ve iyi idaresine hayran kaldım. Fransızların ağızlarından girdi, burunlarından çıktı,kandırdı ve menfi bir cevapla başımızdan attı. Mesele de kapandı. Bazı günler dimağı o kadar mükemmel işlerdi ki büsbütün başka adam, bir idare adamı olurdu. Polis Müdürü Halil Bey meselesini de muvaffakiyetle halletmiş, Nurettin Bey onun zamanında memuriyete dönmeye muvaffak olabilmmişti. Bir gün beni çocukça bir neşe içinde karşıladı:

- Nurettin'i polise iade ediyoruz. Şimdi iradesini yazacağız! dedi.

Gözümün önünde yazıldı ve Nurettin Bey de gene gözümün önünde Dahiliye Nezareti'nden çıkarak memuriyetine kavuştu.

O sırada çok meşgul bulunduğumdan işin nasıl temin edildiği hakkında tafsilata vakıf değilim ama bu, o zaman için bir muvaffakiyet addolunabilirdi. Ali Kemal Bey, lüzumsuz aziller, tayinler yapmadıktan başka hasımlarının kendisinden hiç beklemedikleri bir fevkaladelik gösterdi; idareten Anadolu'ya gönderilmiş olan gazeteci sürgünleri İstanbul'a celbettirdi. Bir şey daha yaptı; eski Kütahya Mebusu Ferit Beyi (Tek) Şeyhülislam Sabri Efendi'nin de himmetiyle, Ferit Paşa'ya Nafia Nâzırı tayin ettirdi! Tuhaf adamdı vesselam!"

Araştırmalarımız sırasında Ali Kemal'e "vatan haini" diye kesin hüküm verebilmemize yetecek bir delile rastlayamadığımızı kaydedelim. İttihatçı düşmanlığı, millî mücadele aleyhtarlığı, azınlıklara sempatisi, Batrya olan aşırı kompleksi ve bağlılığı o dönem aydınları içerisinde bir çok kimsede ratlanabilecek olan ortak vasıflardandır. Onun menfaatperetliği, kumarbazlığı, kadın düşkünlüğü vesaire gibi kişiliğine yönelik kusurları "vatan haini" olması için bir sebep teşkil etmeyecektir. Millî mücadele sırasındaki tutumunu ise daha çok "içtihat farkı", bir kısmını da "İngiliz oyunlarına alet olma" olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü o bütün mütareke dönemi boyunca hep Batı ile iyi ilişkiler kurulup sulh yolunun aranması halinde vatanın kurtulmasının daha mümkün olacağı kanaatini taşımıştır.

Ali Kemal'in Millî Mücadele ve Mustafa Kemal aleyhinde yazdığı en şiddetli yazılardan birisi "Harekat-ı Milliye'nin İçyüzü" başlığını taşır.²¹³ Bu yazı şöyledir:

"Evvela pek bariz bir hakikattir ki harekât-ı milliye'nin ruhu Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey vesairelerdir. Bu zatlar, âlâ insan olabilirler. Fakat inkar edilemez ki şöhret, ikbâl ve mevki hırsı içindedirler. Ocağın saltanat devrinde beş on seneden beri parladılar, nam kazandılar. Her biri bir kahraman mertebesine yükseldi. Filvaki kısmen fitrî şecaatleri fakat kısmen de İttihat ve Terakki sayesinde bunu sağladılar. İttihat ve Terakki olmasaydı hattâ ne Hamidiye, ne Çanakkale kahramanlıkları olabilirdi ne de o efendiler bu

²¹³ Ali Kemal, "Harekat-ı Milliye'nin İçyüzü", Peyam, 14 Kasım 1919

rütbelere ererlerdi. Vakta ki umumî harp bitti, bu paşalar, bu beyler de ızdıraplara müstağrak oldular. Hususiyle hükümetten, hakimiyetten, ordudan ve donanmadan da uzaklarda kalınca sıkıntıdan sıkıntıya tutuldular. Ne yapsalar, ne marifet gösterebilirler, ne iş görseler de yine güneş gibi parlasalardı. Tevfik Paşa'nın ve Damat Ferit Paşa hükümetleri devrinde kaplarına sığmadılar, gizliden gizliye ayyıldız diye cemiyetler mi kurmadılar, alttan alta toplantılar mı yapmadılar. Bir defa hırs saikasıyla zaten huzursuz idiler. Bu kere de memleketin günden güne izmihlâle doğru koştuğunu görmeye başladılar. Kızdılar, ateşlere düştüler. Tabî öfkelerini, hırslarını evvelemirde muhaliflerden almayı düşündüler. Çünkü ikbalde, hükümet sandalyesinde oturan onlar idiler. Belki bu felaketlerin bir bakıma göre bir türlü sebepleri de yine onlar idiler. Hasılı onların zamanında bu mülkün başına bu belalar çöktü. O derece uzun düşünmeye hacet var mı? Evvela onları ortadan kaldırmak, fırlatmak, atmak gerektir. Sonra Allah kerimdir. Var kuvveti bazuya verince vatani yine kurtarmak müyesser olur. (Himmetü'l-ricâl taklatü'l-cibal). Halbuki bu meskenetle bu devlet bir daha beline doğrultamaz. Bu merdane, kahramanca olsa da siyasete, hakikate hiç uymayan bu idrak elbette bir Mustafa Kemal veya bir Rauf'tan asla uzak görülmez. İşte vaktâ ki İzmir felaketi birdenbire zuhur eyledi. Bu zatlar bu ruh haleti içinde idiler. Bu hâlet-i ruhiye ile ne yapabilirlerdi. O zamandan beri yaptıklarını değil mi? Anadolu'yu alt üst etmek, hükümeti devirmek, memlekette hâkim-i küllî olmak istediler. Fakat oldular mı? Olabilirler mi? Bir devlet yalnız kuvvetle, satvetle idare olunamaz. Siyaset de ister. Bu hakikati defalarca arz²¹⁴ eyledik. Devletimiz kılıcına, kudretine dayanıldığı zamanlarda bile siyaseti ihmal eylediği için büyük zararlara uğradı. İnkırazını eliyle hazırladı. Şimdi böyle zaaf içinde iken yine o hakikatten tegafül eylerse elbette perişan olur. Gerek Rauf Bey, gerek Mustafa Kemal Paşa mükemmel asker olabilirler. Fakat siyasetin mebadisinden habersizdirler. Böyle olmasaydı, bu hakikatleri ile bu mülkü, bu milleti yeniden yeniye ne belalara

sevk ettiklerini görürlerdi. Millî kuvvetler ateş olsalar cirimleri kadar yer yakarlar. Yaktıkları yer de Anadolu olur. Anadolu'nun yanması ile hiçbir düşmanımıza zarar gelmez, fakat felaketimiz bir derece daha artar. Artmadı mı? Bugün bizde azıcık bir siyasî irfan olsa, asırlardan beri vurmaktan, kırmaktan başka bir surette idare etmeyi bilmediğimiz bu zavallı Türk yurdunun taşına, toprağına şöyle sertçe basmaya bile kıyamayız. Hürmet ve şefkat nazarıyla bakarız. Çünkü en son ilticagâhımız odur. O da elden elden giderse vatansız kalır, dünyanın en sefili oluruz. Halbuki harekât-ı milliye diye biz yurtlara neleri reva gördük. Bozkır faciaları gözümüzün önündedir. Mustafa Kemal Paşalar, Rauf Beyler vesaire Erzurum'dan ve Sivas'tan şöyle bir çıksalar, Avrupa'ya doğru bir sarksalar, yalnız Konya'yı değil, bütün dünyayı dinleseler ne korkunç, akibetimiz, istikbalimiz için ne korkunç sesler işitirler. (Müslüman lânet okur, gayrimüslüman lânet) dedikleri gibi Anadolu Türklerini bile dilgîr eyledik. Hristiyanların ise ezeli şekvalarını ahmakça artırdık. Devletleri büsbütün aleyhimizde düşüncelere sevkeyledik. Bugün pek çoğumuzun idrak edemediğimiz bu endişeler yarın bedahet olur. İşte millî hareketlerden kazandıklarımız. Hangi İzmir'i kurtardık? Hangi istikbalimizi, âtimizi hazırladık? Ancak paşalar, beyler bugün bir lahza malum hırslarını teskin eder gibi oldular.

Harekat-ı milliyenin dışı bile nazarımızda renksiz, neşesiz idi. Fakat maalesef içi, içyüzü adeta çirkindir. Çünkü hurs, heva, ihtiras, gaflet ile perişandır."

Onun millî mücadele aleyhinde bulunmasındaki gerekçeleri şöyle sıralamak mümkündür.²¹⁵

Ali Kemal şahsı itibariyle her zaman savaş aleyhtarı olmuştur. Ona göre, bileğinden kılıç düşmeyen Türklerin artık ilmen, irfanen terakki etmesi gerekmektedir.

Ona göre millî mücadele hareketini Anadolu'ya geçmiş ittihatçılar idare etmektedir. Mustafa Kemal de bu ittihatçılardan birisidir. Bunların gayesi

²¹⁵ Borak,S.,İktidar Koltuğundan İdam Sehmasına sf.180-181

vatanı kurtarmak değil, şahsî makam mevki sahibi olmak ve kendilerini kahraman göstermektir. Ancak Ali Kemal'in Mustafa Kemal ve arkadaşlarının harp dehasına, hattâ vatanperverliklerine bir itirazı yoktur. Hattâ Ali Kemal'in Mustafa Kemal'in hatırını ne kadar saydığına ve ona duyduğu güvene dair bilgiler mevcuttur.

İzmir işgal edilmiş, Anadolu'da karşı hareketler başlamıştır. Mustafa Kemal, "Üçüncü Ordu Kıta'âtı Müfettişi" sıfatıyla Samsun'a henüz çıkmıştır. Bu arada redd-i ilhak cemiyetleri namına hem protesto hem de birlikte hareket edilmesi yolunda telgraflar çekilmektedir. İstanbul hükümeti o zamanki Dahiliye Nâzırı Ali Kemal Bey'in talimatıyla bir genelge yayımlayarak bu tür tegrafların işleme alınmamasını ister. Bu olay İstanbul ile Ankara'nın iplerinin kopmasında en önemli olay olacaktır. Gerisini Refik Halit'ten dinleyelim:²¹⁶

"Hükümete mensup olmayan bir ateşli genç, cesur kumandan (Mustafa Kemal) Anadolu'daki askeri kuvvetlerin başına gönderilmişti. Hem de adeta İstanbul'da bulunmasın diye gönderilmişti. Orada ne yaptığını bilmiyorum. Yalnız bu tamimden evvel idi, bir gün nezarete Ali Kemal Bey (Canik Mutasarrıflığına Hamit Bey'in tayinini Mustafa Kemal Paşa iltimas ediyor, ne dersin?) diye bana arkadaşça sormuştu. Hamit Bey'i severdim, vapur arkadaşımıydı, delidolu fakat gayretli, haksever bir adamdı. (muvafık olur!) dedim; hemen birini göndertip nezarete çağırttım. Geldi, konuştular, konuştuk. Vaktiyle valilikte bulunmuş bir zatın mutasarrıflığına nasbı usulsüz olmakla beraber, Ali Kemal Bey kabul etti. Hattâ Hamit Bey'in bana çıtlatması üzerinde maaş meselesini de valilik maaşı tahsisi suretinde halle muvaffk oldum."

Ali Kemal'e göre ülkenin içine düştüğü çukurdan ancak siyaset yoluyla çıkması mümkündür. Bunun dışında çıkış yolu aramak yanlıştır.

O, Birinci Dünya Savaşından mağlup çıkmış, elinden silahı ve cephanesi alınmış, askeri terhis edilmiş Türkiye'nin harp gücüne sahip olduğuna asla inanmıyordu. Bu şartlar altında müttefiklere karşı silahlı mücadeleye geçmenin

imkansızlığına ve bunun Türkiye'nin başına daha büyük galeler açacağına samimi olarak inanmaktadır.²¹⁷

Hattâ kendisini yakalayıp Ankara'ya ,muhtemelen de ölüme götüren polis memurunun sorusuna karşı şu cevabı vermektedir:

"Türkler, istiklal mücadelesi adını verdikleri bu mücadeleye evvela meşru bir şekilde atılmadılar; eşkiyalar gibi dağlara çıktılar. Biz burada galip Avrupa ile Osmanlı hükümetinin satvet ve azamatine iade ettirmek için çalışırken onlar daima bizim çalışmalarımızı baltaladılar. İngilizler evvela Türkler için çok iyi davranıyorlardı. Kemalîlerin eşkiyalığı bu adamları kızdırdı. Elbette kızarlardı. Senelerce devam eden dünya harbinden galip çıkmışlardı. Yunanlılar İzmir'e girdi diye silaha sarılmağa mana var mıydı?.. Silahlı ve muntazam bir ordu, çetecilik şeklinde vahşicesine İzmir'den kovulabilir miydi? Bu zafer ancak kalemle kazanılabilir, Türkler artık harp meydanlarında kan dökemezlerdi. Zaten yorgundular. Dökülen kanlar boşa giderdi. Çünkü bizim, Yunanlıları İzmir'den atacak kuvvetlerimiz yoktu ve emin olunuz kovamadık da.. Bugün siz zaferin elde edildiğine inanıyor musunuz? Eğer inanıyorsanız hata ediyorsunuz, yanıyorsunuz. Zafer böyle kazanılmaz. Böyle çocukça fikirlerle asırlara sahip koca bir devlet yıkılarak yerine dünyanın hiçbir yerinde eşine rastlanamayan "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" konulamaz.

Kemalîlerin bugün kazandıklarını iddia ettikleri zafer hakikaten kazanılmış bir zafer olsaydı, eşine rastlanmamış olarak tarihe geçerdi, fakat onlar burada da yanıldılar, burada da aldandılar, hata ettiler.."

Hata edenin kim olduğunu tarih göstermiş, Türklerin millî mücadelede kazandıkları zafer tarihe "eşine rastlanmamış" olarak geçerken, Ali Kemal, Batrya fazla güvenmenin, kendi milletini tanımamanın, kendi insanına güvenmemenin ve bir fikre bağlı bir insan olamamanın²¹⁸ faturasını hem zaferi geciktirip İngiliz oyunlarına alet olarak daha fazla masum insanın kanının

²¹⁷ Borak,S.İktidar Koltuğundan İdam Sehvasına, sf.168

²¹⁸ Tüm bu özellikler baştan beri Ali Kemal'de tesbit ettiğimiz karakter vasıflarıdır.

akmasıyla hem de kendisinin genç yaşta linç edilerek yıllarca adının bile anılmamasıyla ödemıştır.

Bununla beraber o devrede Ali Kemal gibi düşünen hattâ Ali Kemal'i bu konuda kat kat geçen insanların var olduğu da bilinmektedir.²¹⁹ Rahip Frewler, Sait Mollalar, Saip Beyler Ali Kemal'in maruz kaldığı akibete uğramamışlardır.

Ali Kemal'in bu sonunu belki de biraz da şu kişilik özellikleri hazırlamıştır:²²⁰

"Mücadeleci bir ruha sahip olan, tartışmayı seven, inandığı gerçekleri serbestçe ortaya atan, memleketi ilgilendiren fikir tartışmalarına hevesle katılan Ali Kemal'in yurtseverliğine rağmen o dönemde geçerli olan inançlara aykırı düşen siyasî görüşler savunması, onun en büyük talihsizliği olmuştur."

Bu konuda Yahya Kemal'in de tesbitleri bu düşünceyi kuvvetlendirecek tarzdadır:²²¹

"Ali Kemal'in vatana ihanet ettiği ileri sürülemez. Uğradığı akibet millet mizacına ve millet ekseriyetine muhalif bir içtihadta inat ve ısrar etmesindedir."

Onun baştan beri muhalif olduğu millî mücadelenin zaferle sonuçlanması üzerine Peyam-ı Sabah'ta yazdığı son yazısı "Türk'ün Bayramı" adını taşımakta ve "seviniyoruz ama bu sevincimiz bizi siyasî içtihadımızdan vazgeçiremez" demek suretiyle "siyasî inadı"nda ısrar etmektedir. Ancak "görüşlerimizde, düşüncelerimizde hata ettiğimizi anladık, artık kalemimizi kırıyor ve çekiliyoruz" şeklindeki ifadesiyle bitmektedir.

Ali Kemal'in oğlu Zeki Kunalalp de yaptığımız görüşmede, babasının millî mücadele hareketinin her başarısına sevindiğini, bunu da hem kendisine hem de annesine ifade ettiğini kaydetmiştir. Zeki Kunalalp, babasının "dobra sözlü" olduğunu ısrarla belirterek, "Benim katılmadığım nokta budur.

²¹⁹ Meselâ Ali Kemal hiçbir zaman manda fikrini savunmamış, bu fikri savunulara da her vesile ile karşı çıkmıştır.

²²⁰ İnüçür, M.N., Basın ve Yayın Tarihi, sf.277

²²¹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler sf.99

Riyakarlık denmez ama gerektiği zaman insan alttan almasını da bilmelidir. Babamda bu yoktu. Bir söylediğinde sonuna kadar direnirdi. Sözüne çekmezdi. Zaten başına ne geldiyse hep bu yüzden geldi." demiştir.

Ali Kemal'in "cesur ve gözüpek bir karakter taşıdığı" da baştan beri verdiği mücadelelerden ortaya çıkan bir sonuçtur. O, muhalif kişiliğinin de etkisiyle herkesin susmayı tercih ettiği dönemlerde kalemiyle, inandığı (belki inanmadan savunduğu ama savunduğu) görüşleri yüksek sesle telaffuz etmekten çekinmemiştir.

İlk başlardaki şiddetli Abdülhamit aleyhtarlığı bu karakter özelliğinin sonucudur. Hattâ daha mülkiyede öğrenci iken başlattıkları rejim muhalifi hareketi daha sonra siyaset bilimciler o dönemlerin ilk siyasî muhalif öğrenci hareketi olarak değerlendirilmektedir. Ali Kemal, o dönemde de cesur ve gözüpektir. Daha sonra hayatının sonuna kadar sürecek olan İttihatçı düşmanlığı sırasında da aynı cesaretle mücadelesini sürdürür. Bu arada hemen şunu eklemek zorundayız ki; bu mücadele menfaatler sözkonusu olunca duraklamıştır.²²² Ancak bu ilişkinin bozulmasından sonra yine mücadelesi aynı hızla devam etmiştir. Ali Kemal kafası bozulunca padişahı, devletin en yetkili birimlerini bile tehdit etmekten çekinmeyen bir karaktere sahiptir.

Ali Kemal kaleminin "samimiliği" konusunda ısrarlı ve iddialıdır. O fikirleri ve vicdanına uymadığı takdirde tek bir satır bile karalamadığı iddiasındadır. Fakat insan olmak muktezası ile yanlabileceğini de itiraf eder. Bu konudaki düşüncelerini "Raşid Mürevvih mi Şair mi?" adlı kitabının giriş bölümünde bulmak mümkündür.²²³

"Yazılarımı öteden beri okumak lütfunda bulunanlar bilirler, kalemimin ancak bir hasiyeti vardır; o da samimiliktir. Sırf düşündüklerimi yazmaktır. Fikren, vicdanen kanaatimin hilafına - velev kırılmak, parça parça olmak

²²² Ali Kemal 31 Mart'tan sonra Cemal Paşa (o günlerde henüz bey) tarafından bir anlaşmaya mukabil cezaevinden çıkarılmış ve Viyana'ya gönderilmiştir. Bu dönemde Ali Kemal'in İttihatçı düşmanlığı yaptığına şahit olunmadığı gibi Cemal Paşa'ya yazdığı mektuplarda övgü dolu ifadeler kullanır. Bu mektuplar için bakınız: Tugay, A. İbret, sf.199-217

²²³ Ali Kemal, Raşid Mürevvih mi Şair mi? İst 1334 ,giriş bölümü.

tehlikesine maruz kalsa da- bir satır bile karalamamaktır. Bu fikirlerim, bu kanaatlerim yanlış olabilir. -Çünkü ben insanım!.. Ne derece zilletten, zülletten mürekkep olduğumu bilmek için bu sıfat kâfidir.- Fakat o hata samimidir. Hataların böyleleri ise bence samimi olmayan hakikatlara müreccahtır. Bir Frenk şairin dediği gibi: Kadehim büyük değil, fakat ben kadehimle içerim. Menfaat, korku her ne saikâ ile olursa olsun, düşündüğünün aksini söylemek, alehusus bâtil bildiğini hak diye göstermeye çabalamak, hakikati böyle rüsvay cylemektense susmayı tercih etmemek bence insanlığın basamak basamak en aşağı tabakasına kadar inmektir."

M. Nuri İnuğur da "Basın ve Yayın Tarihi" adlı eserinde benzer tesbitlerde bulunmuştur:²²⁴

"İttihatçılara muhalefetiyle ün yapan, çok cesur ve gözüpek bir başyazar olan Ali Kemal kendisine yapılan aşırı saldırılara aldırış etmeksizin muhalefet yazarlığını sürdürmüştür. Gazetede ki başyazarlarda İttihatçılara zaman zaman (hinoğlu hinler) şeklinde hitap eden ,İttihatçıları tutan gazetecilere (lahana yaprakları, karpuz kabukları) diye saldıran Ali Kemal, Akşam gazetesi yazarları için de (finolar) diye yazılar yazmıştır."

İnuğur, tesbitlerini şöyle sürdürür:

"Ali Kemal, doğu kültürüne bağlı olmakla birlikte daha çok batının etkisi altında özgürlük taraftarı bulunan, siyasî amaçları yüzünden muhalefet dönemlerinde takibata uğrayan, en geniş ölçüde özgürlükçü fikir adamı olan, siyasî tartışma ve mücadele yolunda fikir özgürlüğünü ülkenin en tehlikeli ve karanlık günlerinde aşırı şekilde kullanan meşrutî bir saltanat etrafında birleşmek gerektiğine dair inancını ısrarla belirtmekten vazgeçmeyen kalemi ile vatana ve millete hizmet edeceği yerde gaflete düşmüş bir bahtsız olarak nitelendirilmektedir."

Bu anlamda eşi Sabiha Hanım'ın Ali Kemal'in ölümünden sonra, 1950'de Gazeteci Ahmet Emin Yalman'a gönderdiği ve o tarihte (Kasım 1950)

²²⁴ İnuğur,M.N.,Basın ve yayın Tarihi,Sf.276

Vatan Gazetesi'nde yayınlanan mektubundaki bir ifadeyi de buraya kaydetmek gerekir:

Politikada muvaffak olana kahraman, yanlına hain demek bizde ve belki diğer birçok memleketlerde adet yerine geçmiştir. Zevcim, sizin de dediğiniz gibi fikrinde yanılmış bedbaht bir politika adamı diye tavsif edilebilir. Fakat hiçbir zaman hain denilemez. Memleketini candan sevdi. Bundan hiç şüphe yoktur."

Ali Kemal'in "haysiyet ve namusuna düşkün, feragat sahibi, maddeye ehemmiyet vermeyen fedakar" bir insan olduğu yolundaki iddia sahiplerinden birisi de Ebuzziya Tevfik'tir. Ebuzziya, Mecmuasının Recep 1315 tarih ve 74 numaralı sayısında Ali Kemal hakkında şunları söyler:²²⁵

"...Üç seneden beri Paris'te bi'kesâne ve fakat dosta düşmana nefsi için ilka-yı hürmet ve muhabbet ettirecek bir tavr-ı mukdimane ile geçirdiği maişet-i haysiyetkâranesi ve bâhusus meftun olduğu sevda-yı maarifin sevkiyle iki mekteb-i âlîde kemalât-ı beşeriyeden zevkine giden ulumu istikmale gösterdiği verzişi, kendisini pek çok erbab-ı fazl-ı irfana tanıttırmış ve pek çok fuzalâ ile muarefesine sebep olmuştur.

Siyahbahtâne düçar-ı istiğrab olduğu bir zamanda mevrus-i peder olan medar-ı zindekîsini - ki kendisi gibi birkaç genci Paris gibi bir belde müreffehen yaşatmaya kafi idi - iddia-yı vesayet eden birtakım süfehânın eydi-i tahripkeranesine terke mecbur olmuş ve altı sene sonra Paris'e vusulünde ise sıfırü'l-yed kalmıştı. İşte elde bir akça medar-ı maişet bulunmadığı ve fakat dilde sevda-yı guna gun-ı marifet bulunduğu bir zamanda Ali Kemal bir taraftan derslerine devam etmekle beraber bir taraftan da İkdâm'a yazı yazarak o menba-ı yegânedan eline geçen beş on Frangı akrabasının israf-ı muhribânesinden kurtulabilmiş bir hisse-i iraddan gelen birkaç altına ilave ile muhafaza-yı haysiyet eyleyecek kadar te'min-i maişet etmekte idi.

Paris'e düştüğü günden beri devlet kesesinden harceden süfehâ gibi değil, her şahs-ı âkile numune-i kemalât olan efâzıl gibi kendisine hiçbir vakit, hiçbir suretle bâis-i muâheze olamayacak bir meslek-i savâb intihab etmiş ve onun mükafatını ise padişah-ı maa'l-agah efendimizin saye-i lütfunda idrake muvaffak olmuştur.²²⁶

Ali Kemal, "kin tutmayan, şahıslarla alışverişi olmayan, mücadelesini fikir yoluyla yürüten" bir karakter sahibi olduğunu, kendisi ifade eder.²²⁷

"Garip bir tecellidir; öteden beri vatandaşlarımdan hattâ külliyetle beni yakından tanımayanlardan haklı ve haksız, bence ekseriye haksız, bana kin bağlayanlar, aleyhimde yazanlar, çizenler çok oldu. Fakat benim, elhamd, kimseye kinim yoktur. Fıtratımın en mesut ciheti de bu hasletimdir. Bu kadar cidal içinde felekin bu derece kerem ve serdine göğüs gererken saçım bile vaktinden sonra da ağarmadı ise bu manevi inşirahtandır.

Muarızlarıma mukabelelerim, hattâ muhacemelerim hiç bir zaman şahsa değildi, fakat fikre, mesleğe, çünkü indimde eşhasın, bittabiî şahsımın da hiç hükmü, ehemmiyeti olamaz. İyi fena onlar geçerler, hepimiz geçer gideriz:

Bir kaidedir, bu cavidâne

Elbette gider,gelen cihâne

dedikleri gibi, ateş olsak cürmümüz kadar yer yakarız. Fakat bir mülke, bir millete her fenalık, fena fikirlerden, fena mesleklerden gelir. Onlar daha ziyade payıdardılar, daha çok icrâ-yı te'sir ederler."

Ali Kemal'in kişilik özellikleri arasında onun "gamsız ve neşeli" bir karaktere sahip olduğunu da belirtmeliyiz. Ali Kemal çoğu zaman meseleleri ciddiye almayan, gamsız, kendine has kahkahası ile etrafı inleyen bir insan olarak tanınır. Hattâ yakın arkadaşı Refik Halit, onun, İstanbul sokakları "kahrolsun Ali Kemal" haykırıışları ile çnladığı günlerde gamsız ve sakin bir

²²⁶ Ali Kemal'in oğlu Zeki Kunalp,metinde bahsedilen,Ali Kemal'e babası Hacı Ahmet Efendi'den kalacak olan mirasla ilgili olarak bir dava açıldığını ve halen bu davanın devam ettiğini yaptığımız görüşmede anlatmıştır.Kunalp'e göre Hacı Ahmet Efendi'den kalan servet birkaç aileye birkaç nesil yetecek miktardadır.

²²⁷ Ömrüm, sf.11

hayat sürdüğünü, günlük işlerine devam ettiğini kaydeder. Hattâ artık "herşeyin bittiğine inandığı" son günü anlatan Refik Halit, "Ali Kemal'in ise hayatta ilk defa olarak kahkahasını o gün işitmemiştim" diyerek onun neşeli kişiliğine işaret eder.²²⁸

Yahya Kemal, onun faziletli yönlerini belirtirken şöyle der:²²⁹

"Temizliği sever ve temiz giyinirdi. Fazla fırtınalı ve seyr ü seferli bir ömür sürdüğü halde yaşayışında rind değildi. Nefy ü menkubiyyet zamanlarında bile daima bir ev bulur, yerleşir, evinde yer içerdi."

Yahya Kemal, yazarın kitap merakı ve okuma sevgisi ile ilgili şunları anlatır:

"Ali Kemal kitap adamıydı. Okumayı sever, Türkçe ve Fransızcada daima okurdu. Kayınpederi Zeki Paşa'nın vefatından sonra onun kitaplarını tevarüs etmiş ve ondan sonra, bir nevi serbest menkubiyet devri olan harb-i umumî senelerinde, kitap devşirmek merakını edinmiş, muttasıl çarşıya, sahaflara devam etmiş, el yazması, eski cilt, nadir nüsha, nefir hatlar müptelası olmuş, nihayet zengin bir koleksiyon vücuda getirmişti. Karısına ve oğluna bıraktığı yegane mirası da bu oldu."

Ruşen Eşref de Ali Kemal'le röportaja gittiğinde kendisini, "Arnavutköyü tepelerinden birinde bir küçük eve çekilmiş.. Beni eski ve yeni pek çok ve pek güzel kitaplarla süslü zarif bir odada karşıladı" der.²³⁰

Ali Kemal'deki okuma merakının daha mülkiyeye ilk başladığı çocukluk günlerinde oluştuğunu söylemek gerekir.²³¹

"Mekteb-i mülkiye o sene leyliye tahvil olunmuştu. Beni de leyli kaydettirdiler. O mektebe girdiğimden itibaren büsbütün başka bir insan oldum, alemi başka nazarla görmeye, düşünmeye, fikren, ruhen yaşamaya başladım.

²²⁸ Karay,R.H., Minelbab İlelmihrab, sf.267.

²²⁹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler , sf.76

²³⁰ Ruşen Eşref, Diyorlar ki.,Sf.269.

²³¹ Ömrüm, sf.22

Aleme muhabbetim arttı, artık uçurtmalara ,kuşlara bedel; eğlenceyi, zevki kitaplarda aramaya koyuldum."

Yatılı kaldıkları okuldan haftada bir çıkar çıkmaz soluğu kitapçı dükkanında almaktadır.²³²

"...Perşembeleri ise mektepten çıkar çıkmaz doğru Bâbıalfi caddesinde, kitapçı dükkanlarında soluğu alıyorduk. O zaman en meşhur kitaphane sahipleri Arapel Efendi ile Karabet ve Kasbar bir de Kirkor ve Ohannes efendiler idiler. Asır ve Vatan kitaphaneleri bu son iki kardeşin idi. Biz en ziyade onlara giderdik, çünkü onlar bize hürmetle ehemmiyetle muamele eder, adeta birer istikbal-i edep nazarıyla bakarlardı."

Yahya Kemal, onun en buhranlı zamanlarında ,meselâ Mısır'da borsa oynadığı ya da İstanbul'da politikayla uğraştığı günlerde bile okumak ve yazmak alışkanlığından vazgeçmediğini söyler.²³³

Ali Kemal hakkında belki de en sağlıklı değerlendirmeyi Falih Rıfkı Atay da bulmak mümkündür. Onu, yetiştiği dönemin ve ortamın şartları içerisinde artıları ve eksileri ile tahlil eden Falih Rıfkı Atay'ın "Ali Kemal o kadar Türk halli iken Türkçülüğe karşı idi. Satılmış bir adam değilse bile kaybolmuş bir adamdı." şeklindeki değerlendirmesine Ali Kemal'i az çok tanıyan herkes katılır. Falih Rıfkı, Ali Kemal'in o günkü toplum değerlerinin yetiştirebileceği normal bir "aydın tipi" olduğunu kaydeder. Ali Kemal'in karakter hususiyetleri ile ilgili değerlendirmelerimizi Falih Rıfkı'nın sözleri ile kapatalım.²³⁴

"..Hain olduğundan mı? Hangi mânâya? Ali Kemal parasız ölmüştür ve yabancı uşaklığı yapacak bir mizaçta da değildi.

Ali Kemal bir Tanzimatçıdır. Ne istiklâlcî ne de milliyetçidir. Fakat huyu suyu, ahlakı, üslubu ile zamanın tam (millî)si, o günkü toplumun yetiştirdiği normal bir insan tipi idi. Ona göre Osmanlı devleti ancak, düvel-i muazzamanın himayesi altında yaşayabilir. Hattâ, aynı devletlerin teminatı ile meşruti bir

²³² a.g.e. sf.56

²³³ Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler sf.74

²³⁴ Atay,F.R.,Çankaya, sf.138-139

hayat evrimi geçirmelidir. Türkler kendi başlarına kaldılar mı, İttihat ve Terakki rejiminden başka türlüünü yapamazlar. Ne ekonomilerini, ne de maliyelerini düzeltebilirler. Şimdi buna bir şey daha eklemek lazımdır: Ali Kemal bu memlekette dilediği gibi yazarak yaşayabilmek için imtiyazlı yabancılar kadar arkalı ve teminatlı olmalı idi. İttihat ve Terakki yahut ona benzer milliyetçiler iktidara geldi mi, Ali Kemal için ömrünü gurbette veya hapiste geçirmekten başka çare kalmazdı.

Ali Kemal bu yüzden, mütarekede amansız ittihatçı düşmanlığı yapacaktı. Bir ittihatçı isyanı saydığı, yahut nasıl olsa öyle bir rejime varacağı için kuva-yı milliyenin de hasmı olacaktı. Bir zafer havadisi duyduğu zaman bile :

- Evet iyi, iyi ama, tarihimizde zafer mi yok. Eğer bunun faydasını görmek istiyorsak, Mustafa Kemal artık işi düvel-i muazzamanın güveneceği bir bâbıaliye bırakmalıdır diyecekti.

Unutulmamalıdır ki Osmanlı saltanatı bir yarı sömürge idi. Kapütilyasyonlar rejimi altında idi. Osmanlı ideali, düvel-i muazzamanın kontrolü altında (tamamiyet-i mülkiyesini) toprak bütünlüğünü koruyabilmekten ibarettir. Kayıtsız şartsız bağımsızlık, bir ihtilal ve zafer parolasıdır. Meşrutiyet Türkçülüğünün gayesi de, hiç şüphesiz bu topraklara bütün kaynaklarıyla Türkleri sahip kılmaktı. Ama bu uzak, hayale benzer bir amaçtı. Ali Kemal, o kadar Türk halli iken, Türkçülüğe karşı idi. Satılmış bir adam değilse de kaybolmuş bir adamdı."

3- DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Ali Kemal, dil ve üslup özellikleri itibariyle dönemin aydınları içerisinde müstesna bir hüviyet gösterir. Zaten çok okunmasında, dönemin en etkili (hükümetler kurup hükümetler yıkacak kadar) gazetecisi olmasında dil ve üslubunun çok önemli bir payı olduğu muhakkaktır. Yahya Kemal, onun bu özelliğini, "Denilebilir ki hiç bir Türk muharriri onun kadar üslup hususiyeti göstermemiştir" ifadesiyle anlatır.²³⁵

Son derece anlaşılır, açık ve dönemine (hattâ bugüne) göre sade ve kısa cümleler kurabilen Ali Kemal'in en bariz üslup özelliği "tekrarlarla te'kide" başvurarak etkili bir anlatım kazanabilmesidir. Sorulu cevaplı, sohbet havası içerisinde yazdığı yazılar büyük bir zevkle okunmuş, kalabalıkları etkilemeyi başarabilmiştir. Yazılarını büyük bir ciddiyetle, planlı bir şekilde hazırlamış ve "faydalılık" prensibini esas almıştır. Gazetecilikte "en büyük düşmanı" olan ve dönemin en büyük polemliğini birlikte yaşadıkları Hüseyin Cahit bile onun bu yönünü takdir etmekten kendini alamaz. "Edebiyat-ı Cedide Menşe' ve Esasları" başlıklı yazısında Ali Kemal'in üslubu için şunları söyler.²³⁶

"Ali Kemal Bey iki seneden beri muharrerat-ı muhtelifesini İkdam sütunlarında halka zevkle okutuyor. Bu bâbda ihtiyar ettiği tarz-ı hareketi takdir etmemek elden gelmez."

Buna paralel olarak Ali Kemal'in çok iyi bir "sanatı" olduğunu söylemek mümkün değildir. Yazdığı roman- hikaye arası eserleri meselâ bir fikir kitabı olarak mı değerlendirmek gerektiği yoksa bir edebi eser gözüyle mi bakılması gerektiği konusunda tereddüde düştüğümüzü ifade edelim. Siyasî hayatı iyi bir sonla neticelenmeyen Ali Kemal'in edebi hayatı da pek parlak değildir. İyi bir gazeteci olmakla beraber edebiyat tarihlerimizde ikinci derece ediplerden yukarıya çıkamayacağı muhakkaktır. Yahya Kemal onun romanlarını değerlendirirken, "Gençliğinde Halep'te menfa iken neşrettiği bir iki roman da

²³⁵ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portlere, sf.71

²³⁶ Hüseyin Cahit, Kavgalarım, sf.48,49

yavan ve acemicedir." der.²³⁷ Ancak fikir yazılarında, günlük makalalarda ve tenkidcilikte çok önemli bir yeri olduğunu belirtmek gerekir.

a- Dil Hususiyetleri

Ali Kemal'in dil konusundaki tesbitleri ve değerlendirmeleri çok önemlidir. Bu görüşlerini büyük ölçüde kendi yazılarında da gördüğümüz için "dil özellikleri" bahsi içerisinde kısmen bu tesbitleri vermemizin gerekli olduğuna inanıyoruz. Onun dil ve edebiyat konusunda başlıbaşına müstakil eserleri²³⁸ bulunduğu gibi, bir çok yazısı ve yine bir çok kitabının muhtevası da dil ve edebiyatla ilgilidir. Biz çok özet olmak kaydıyla bazı tesbitlerimizi buraya almak durumundayız.

Ali Kemal, Peyam-ı Sabah'taki dil ile ilgili yazılarından birinde şöyle der.²³⁹

"Lisan-ı Osmanî nedir? Osmanlılık ne ise, ne kadar müphem, muğlak, müşkil ise Osmanlı lisanı da öyledir. Osmanlı Türkleri bir veya birkaç aşiret olarak Anadolu'dan türüyorlar. Bir, iki nihayet üç asır içinde Asya'nın bir çok yerlerine, Avrupa'nın şark-ı cenubisini, Afrika'nın şimalini istila ediyorlar, lâkin ilk devirde olduğu gibi Türk kalıyor, Türklüklerini o ruh-i nuhbeyi muhafaza ediyorlar mı? Heyhat! Her unsur ile imtizaç ediyor, her kavim ile karışıyorlar. Adeta bir halita-i ecnas olmuyorlar mı? Belki Türklükte bazı cevherleri sakladıktan maada temsil ve temessül eyledikleri akvamın en güzidelerine de ilka ediyorlar."

Ali Kemal'e göre, böyle kozmopolit bir halk topluluğunun lisanı, edebiyatı, elbette sadece Türk kalamazdı. Lisanda o hayatı devam ettirecek Türkler bu topluluğun içinde kaybolmuştur. Bu topluluğa yepyeni bir lisan-ı edebi, yepyeni bir edebiyat lazımdı. İşte bu edebiyatı kurabilmek için Türkçe,

²³⁷ Yahya Kemal, Siyasal ve Edebi Portreler. sf.74

²³⁸ Ali Kemal, Sorbonne Darülfünunu'nda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri, İst, 1314, 2. baskı İst. 1912, Edebiyat ve Siyasiyyat İst. 1910 .

²³⁹ Ali Kemal, Peyam-ı Sabah Edebi Nüshası, 23 teşrinievvel 1335

Arap ve Acemden istifade yoluna koyuldu. Mahiyetini de tamamıyla değiştirmiş oldu. Böylece Osmanlı lisanı ve edebiyatı dediğimiz yepyeni bir lisan ve edebiyat doğdu.

Bu lisan hakkında Ali Kemal şöyle der:²⁴⁰

"Artık bu temel kuruldu. O bildiğimiz sade, saf ve Farisi kelimelerden uzak Türkçeye kimse rağbet etmez. Şimdi marifet, lisana, Arabî ve Farisî kelimeleri, terkipleri, şiveleri daha ziyade sokmak, fakat şiirde imaleleri, zihafı gidermeye çalışmalı, Araptan, bilhassa Acemden olduğu gibi elfazın ahengine, ihtişamına son derece riayet eylemeli, nesirde ise secilere, izafetlerin tettebbuuna, terkiib-i vasıflere alehusus vasf-ı terkiplere gelişigüzel boğulmamalıdır. Üç dört asır mütemadiyen bu lisan, bu garip tekamülü takip eyler."

Ali Kemal'e göre, Osmanlıların meydana çıkışında Türk ruhu dinî, ilmî, siyasî bir çok sebeplerle bir çok değişikliğe uğramıştır.

O, Osmanlı lisan ve edebiyatının uğradığı değişiklikleri zikrederken, eski Osmanlı şairlerinden de bahseder. Edebiyatımızın değişmesinde en büyük rolü olduğunu belirttiği Aşık Paşa'dan genişçe bahseder.

Ali Kemal'e göre, Aşık Paşa sade, Arap ve Acem terkiplerinden uzak şiirleri ile Türk lisanına yepyeni bir ruh vermiştir. Zaten Aşık Paşa devrinde lisanımız Türklükten o kadar uzaklaşmamıştı. Bu Osmanlı lisanını kuran ise Niyazî, Şeyhî ve Ahmedî'dir.

Ali Kemal bu üç şair hakkında şöyle der:²⁴¹

"Bu şairler, mütefekkirler, Arap ve Acemden aldıkları şevk ile Türkçemize bugüne kadar kullandıkları şeklini veriyorlar. Kisveyi giydiriyorlar. Bir şekil ve kiske ki ne Araptır, ne Acemdir ne Türktür. Fakat asırlarca eğri-doğru, hissiyatımıza efkarımıza tercüman olmuş, nakıs-tamam, işimize yaramıştır. Maziye değiştirmek elimizden gelebilir mi ? Tarihin izlerini eserlerini

²⁴⁰ Ali Kemal, Peyam-ı Sabah Edebi Nüshası, 23 Ekim 1335
²⁴¹ a.g.y.

bozabilir, sülebilir miyiz? Şu kadar yaparız ki onları ibretle tetebbu, tedkik ederek atimizi nurlandırmaya çalışırız."

Bu paragrafta bir taraftan Ali Kemal'in dil tarihimiz hakkındaki görüşlerini okurken diğer taraftan da üslubu hakkında bir fikir edinmemiz mümkündür. Sualli cevaplı ve tekrarlarla kuvvetlendirilmiş akıcı bir anlatım hemen dikkatimizi çekmektedir. Nitekim Ali Kemal'in en büyük yazarlık hususisiyeti de budur. Okuyucuyu sıkmadan karşılıklı konuşuyormuş gibi ve kısa (hele dönemine göre son derece sade, kısa ve anlaşılır) cümlelerle okuyucunun karşısına çıkmakta kendisini okutmakta, fikirlerini açık ve net bir biçimde anlatmaktadır. Bu özelliğinden dolayıdır ki halk meselâ son günlerinde bir taraftan evinin penceresinin önünde toplanarak "kahrolsun Ali Kemal" diye yeri göğü inletmekte, ama diğer taraftan Ali Kemal'i okumaktan da vazgeçememektedir. Onun kendi değerlerine hakaretler ettiğini, inançlarıyla alay ettiğini bile bile okumakta, bu itiyadından vazgeçememektedir²⁴². Ali Kemal çok kötü bir siyasetçi, çok kötü bir ilim adamı, çok kötü bir sanatçıdır ama çok kuvvetli ve çok başarılı bir üslupçudur. Hattâ araştırmacılar onun müstear isimlerle ya da imzasız yazdığı yazıları bile üslubundan dolayı rahatlıkla tanıyabilmişlerdir²⁴³.

Ali Kemal'e göre bu üç şairimizden sonra lisanımız yepyeni bir ruh alarak tekamülüne devam eder. Zamanla en güzel örneklerini vererek, en büyük şairlerini yetiştirmiştir. Bu tekamül birdenbire olmamıştır. Şairlerimiz altı asır bu uğurda emek ve zahmet çekerek bunu hazırlamışlardır. Eğer böyle olmasaydı, Türkçemiz böyle tekamül etmezdi. Türkçeye en büyük hizmeti şairlerimiz yaptı. İşte bizim şairlerimiz ve şiirlerimize verdiğimiz kıymet ve şiirimizin diğer edebi türlerden çok daha fazla gelişmiş olması bundandır.

Ali Kemal, lisanımızın çok gelişmiş olduğunu "mehasin-i lafziyyede terakkimiz fevkaladedir" diyerek belirtir. Lisanımızın edebiyatımızdan çok daha

²⁴² Karay R.H., *Mînelbab İlelmihrab*, sf.266.

²⁴³ Ali Kemal'in yazılarını devrin gazetelerini tek tek tarayarak tesbit eden araştırmacı Faruk Gezgin'in şifahi ifadesi.

ileride olduğunu söyler. Sonra dilimizi meydana getiren kelimeleri ele alır. Bunların çoğunun Arapça ve Farsçadan me'huz olduğunu söyleyerek, "Lisanımızda istimal olunan kelimat ya Arabî ve Farisiden me'huzdur, yahut sırf Türkçedir, veya başka bir lisan-ı ecnebiden alınmadır" der.²⁴⁴

Ona göre en çok Arapça ve Farsçadan gelen kelimeler lisanımızın aslını meydana getirir. Aslı yabancı olan (ecnebî) kelimeler hakkındaki fikrini belirttikten sonra şöyle misaller verir:²⁴⁵

"(Konser) henüz lisanımızda mukabili bulunamayan kelimat-ı ecnebiyyedendir. Bu nevi kelimelerden bazıları muhalû't-tercümedir. Meselâ telefon gibi. Zaten bunları tercümeye çalışmamak da evladır. Çünkü bu yolda menâibimiz olsa olsa Arabî ve Farisî değil mi? Arapların, Acemlerin zaman-ı feyzinde ise telefon yoktu. Fakat (kongre) böyle değil, (ekonomi) böyle değil. Elde mü'temer, iktisat gibi nice sermayeler var. (Konser) ise bu ikisinin ortasındadır."

Ali Kemal, daha sonra çok fazla Arapça, Farsça kelime kullanmanın, terkipler arasında boğulmanın lisanımız için hiç de iyi olmayacağını söyler. Arapça ve Farsça kelimelerin ancak dilimize yerleşmiş olanlarını kullanmamamız lüzumlu olduğunu söyler ve "Bir Türk bence Arabî ve Farisî kavaidine pek dalarsa hoş, serbest, serin Türkçe yazamaz" der. Sonra kelimelerimizin tahrif olduğunu, pek çok kelimemizi imla kurallarına uymadan gelişigüzel okuduğumuzu söyler. "Yalnız Arap ve Farisîden me'huz kelimeler imlamızın büsbütün bozulmamasına ve selametine hizmet ediyor" der. Bunun sebebini de bu kelimelerin imlalarının bir kâmus üzerine mevzu' olduğu için katiyyen tahrif kabul etmeyeceğini söyler. Bu tahrifi önlemek için tek çarenin kelimelerimizi bir kâmus altına alarak, bir düzene koymak olduğunu sözlerine ilave eder.²⁴⁶

²⁴⁴ Paris Musesabeleri c.1.,sf. 169-170

²⁴⁵ a.g.e. c.3.,sf.129

²⁴⁶ Nitekim Ali Kemal'in Viyana dönüşü, Büyükkada'da inzivaya çekildiği günlerde böyle bir kâmus düzenleme çalışması olmuş hattâ örnek olarak bir kısmını yayınlamıştır. Ancak daha sonra aktif politikaya yeniden dönmesi ve kısa bir süre sonra

Ali Kemal'in dil hakkındaki titizliğini ve hassasiyetini şu sözlerinden anlamak mümkündür.²⁴⁷

"Bu kaideleri epeyce vaz' etmeliyiz. Bunlara riayet etmeyenleri cehl ile ithama kadar varmalıyız. Ta ki bilenle bilmeyen tefrik olsun. Hoş bu fark daima zâhirdir."

Bir başka yerde de Muallim Naci'den bahsederken şöyle der:²⁴⁸

"Yazarken çoğumuzun yaptığımız galatlardan münezzehe, son derece münezzehe idi. Bilfarz hiçbir zaman (ya) ile (hakayık), (netayic) yazmazdı. Lakin hemze ile (hakaik), (netaic) yazardı. Yalnız nihayette ayın olursa hemzeye ya'ya kalbederdi, (fecayi), (vakayi) gibi.

Yine meselâ (işgal) fiilini cematat için kullanmazdı. Bir yer bir mevki değil, insan işgal olunur derdi. Daha böyle bir çok dekâik-i lisanıyyeye vakıf idi, hattâ Türkçe kelimelerde bile bu dikkati gösterirdi. Meselâ, (başlamazdan, gitmezden) yerine (başlamadan, gitmeden) suret-i sahihesini kullanırdı. Çünkü (den) edatı fiillere ilave olunamaz. Ancak masdarlarda olunur.

Mamafih çoğumuz lisanen bu hataları hâlâ ihtiyar ediyoruz, çünkü Naci'yi sevmiyor, okumuyor, dinlemiyoruz. Veleve doğru söylese de Naci'ye zıt gitmeyi bir şeref biliyoruz. Meselâ inadına (başlamazdan evvel) yazar, (sehl) yerine (sehil) der, (şöhret-i sehil) gibi terkipler yaparız. Hakikatte kimseye değil, kendimize, lisanımıza fenalık ediyoruz.

Arabî ve Farisî yerine mümkün olduğu kadar, kudret-i ifadeyi, ahengi, insicamı bozmadan Türkçe kelimeler kullanmak bugün lisanca belli başlı

da ölmesi ile bu teşebbüs yarım kalmıştır. Yahya Kemal onun bu lügat çalışmasından şöyle bahseder:

"En iyi ve kuvvetli bildiği şey konuştuğumuz ve yazdığımız Türkçe idi. Konuştuğumuz ve yazdığımız Türkçeyi sarf ü nahivde emsalsiz bir istidat ve mütareseyle bilirdi. Ömrünün son senelerinde Türkçe bir lügat yazıyordu. Bu lügatte tasarruf ettiğimiz her kelimeyi eski şüirden ve halk lehçesinden misallerle gösteriyordu. Bu eserin yazılmış kısmı bir gün intişar ederse Ali Kemal'in Türkçedeki kudreti belli olur. Eski şiirimizle olan alakası lisan dolayısıyla idi." (Yahya

Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.71)

Ali Kemal, Paris Musahebeleri, 1.c., sf.173

Ömrüm sf.50

endişelerimizdendir. Keza kısa kısa cümlelerle, açık seçik sözlerle, beyan-ı meram etmeyi beğenmeye başladık. Fakat hatırlıyor muyuz ki lisanımızda bu iki tarzın da hemen hemen mucidi o zavallı Naci'dir."

Yahya Kemal, onun dildeki titizliği ve bu konuda Muallim Naci'den etkilenişini şöyle anlatır:²⁴⁹

"Muallim Naci'nin (İstimal-i Osmanî) kaidelerini Türkçenin esas telakki ederdi. Böyle düşündüğü için de Halit Ziya Bey'den ve bütün edebiyat-ı cedideden müteneffirdi. Türkçülerin yazısını da sevmezdi. Sadeliğin en hararetli bir mürevviciydi. Mamafih zihniyetçe esasen Şarklı olduğu için frenk kelimelerini kullanmaktan çekinir, (konferans)'a mü'temer derdi. Arapça ve Acemce kelimelerin Arapta ve Acemdeki telakkileriyle Türkçe istimali telif etmeye meyyaldi."

Ali Kemal dil yanlışları konusunda son derece dikkatli ve titiz davranmasıyla dikkati çeken bir kişiliğe sahiptir. İmla ve dilbilgisi konusunda gördüğü yanlışları hiç affetmez. Yahya Kemal onun bu yönünü de şöyle anlatmaktadır:²⁵⁰

"Ali Kemal'e bir gün Hüseyin Cahit'in bir makalesini uzattım; eline almaz, (Hah hah ha! ilk cümlesinde Türkçe hatası var: Bahse girmezden önce... diyor, iyi ki bahse girerden önce... dememiş, bahse girmeden önce.. demek lazım. Buradaki 'girme' hafif mastardır, muzari değildir!) dedi. Namık Kemal de Cevdet Paşa'da Ziya Paşa'da Türkçe yanlışları görürdü, hattâ Muallim Naci'nin bile bir iki yanlış olduğunu naklederdi. İstanbul'un yarattığı (sünepe, zibidi, düttürü Leyla) gibi sıfatları çok kullanırdı. İkdâm sahibi Cevdet Bey'e (İlahi Cevdet Bey, ilahilerle güvey giresin...) hitabıyla adeta söyler gibi yazı yazardı."

²⁴⁹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.72

²⁵⁰ a.g.e. sf.73

Yahya Kemal, bir başka münasebetle onun İstanbul Türkçesini son derece güzel kullandığına değinir ve Süleyman Nazif'in onun dili kullanma gücü hakkında şöyle dediğini nakleder.²⁵¹

"Süleyman Nazif, Ali Kemal'i tehzil sadedinde derdi ki, (Bu adam dâhîdir, çünkü Şark ve Garbin sarfiyyunu müttehiden derler ki; bir cümle için laakal iki kelimeye ihtiyaç vardır. Halbuki bu adam bir kelime ile iki cümle vücuda getiriyor. Meselâ 'oldu da oldu..' gibi."

Ali Kemal, yeni neslin içinden eski dilimizi ihmale kalkışan, inceliklerine dikkat etmeyen ve bunlara uymayanların perişan olduğunu da söyler. Nitekim altı asırlık birikimi ihmale kalkışmanın zararlı olacağını Ruşen Eşref'e şöyle anlatır.²⁵²

"Bilhassa şu geçen altyüz yıldır ki bugünkü dilimizi meydana getirmiştir. Şimdi bu devreyi sırf taraf tutmak yüzünden ihmale kalkışmak, eski, ölmez eserlerimizi okumamak, öğrenmemek, eski edebiyatımıza hiç ehemmiyet vermemek, Türkçenin bundan sonraki ilerlemesine de zarar verir, hattâ buna tamamen mani olur."

Nitekim Ali Kemal'i de kendi yazılarında ısrarlı bir şekilde, "Arabî ve Farisî yerine mümkün olduğu kadar, kudret-i ifadeyi bozmadan, Türkçe kelimeler kullanmak, kısa cümlelerle açık seçik sözlerle beyan-ı meram etmek" isterken görüyoruz.

b- Üslup Özellikleri

Ali Kemal'in üslubunun İkdâm'a Paris'ten yazılar göndermeye başladığı 1895'lerden itibaren oturmaya başladığını söylemek gerekir. 1895'ten itibaren sürekli günlük olarak yazmaya başladığı (daha sonra büyük bir kısmı Paris Musahabeleri adıyla kitaplaşacaktır) yazıları Ali Kemal'in gerçek yazarlık

²⁵¹ a.g.e. sf.72

²⁵² Ünaydın,R.,E., Diyorlar ki.,sf.307

şahsiyetinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Yahya Kemal, onun "Paris Mektupları" ile ilgili olarak şu ifadeler yer verir:²⁵³

"Şöhretinin başlangıcı olan Paris Mektupları Larroumet'nin Sorbonne'deki derslerinden yahut da Comedie- Française'de gördüğü derslerden ziyade Paris edebi matbuatının akisleriydi. Nitekim o zamanın basit kâripleri tarafından pek ziyade beğenilmiş olan o 'mektuplar' edebi bir eser olarak zamana mukavemet edemediler."

"Makale-i Mahsusa", "Musahabe" ya da "Muharrerat" adlı köşelerde İkdâm'da çıkan yazılarında Ali Kemal, tarih, edebiyat, siyasî ve sosyal hayat, basın hayatı gibi konulardan bahsetmekte; devrin Avrupasını, bilhassa Fransa'yı anlatan yazılar yazmaktadır. Çok kolay yazılmış havasını veren bu yazılar, yazarına kısa zamanda büyük bir şöhret getirmiştir. Ali Kemal'in üslubu İkdâm'daki bu yazılarla oturmuştur. Ciddi ve ilmi konuları bile Ali Kemal'in Türk okuyucusuna hoş ve kolay bir üslupla anlatabildiği görülmektedir. Onun yazılarına başlık olarak seçtiği vurucu ve çarpıcı sözler de yazıların okunmasında etkili olmuştur. Ali Kemal iyi başlıklar seçebilen bir gazeteci olarak karşımıza çıkar. Yazılarındaki etrafındaki herşeyle ilgilenen kuvvetli bir dikkat ve ilginin izlerini bulmak mümkündür.

Ancak daha önce kitapları için söylediğimiz bir üslup özelliğini yazıları için de tekrarlamak durumundayız ki; bu da Ali Kemal'in yazılarına isim vermekte çektiğimiz zorluktur. Bu gayet ilgi gören yazıların makale, sohbet, seyahatname ya da hatıra türlerinden hangisine girdiği konusunda kesin hüküm vermek zor olmaktadır. Karşılıklı soru-cevap ve bol tekrara dayanan bu anlatım, Ali Kemal'in kısa zamanda şöhret olmasında önemli etkisi olan üslup özellikleridir. Hattâ Ali Kemal'in siyasî hayatında sürekli başarısız olmasına rağmen ayakta kalmasında en büyük faktör bu kendine has üsluptur denilebilir. Yine bu özellikleri dolayısıyla ki hiçbir muhalif gazete millî mücadele

²⁵³ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.74.

hareketi için Ali Kemal'in çıkardığı Peyam-ı Sabah kadar tehlikeli olamamıştır.²⁵⁴

Refik Halit Karay Ali Kemal'le ilk tanışmasını anlatırken onun dil ve üslubuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:²⁵⁵

"İkdam başmuharririnin yazı tarzı ne eski edebiyata, ne yenisine, ne de halkın kullandığı şive ve lisana uymayan bu nev'i şahsına münhasır yazılar içinde hakikat, ilim, irfan bile dolu olsa, sadeliğe aşık ve yapmacıklardan hazzetmez ruhuma cicili bicili, renk ve çizgilerle taşkın (arts nouveau) (yeni sanat biçimi) köşk tezyinatı kadar çirkin görünüyor; makalaları frenklerin güya şarkkari döşenmiş odaları ve şarklıların sanki frengane süslenmiş salonları kadar acabime gidiyordu. (Lisanımı çoğumuzdan iyi bilen bu muharrir niçin doğru dürüst yazmak istemiyor?) diye daima şaşırıyordum. Hülasa Paris Muhabir-i Mahsusunun ne ahlakına emniyetim ne de kalemine zerre kadar muhabbetim vardı."

Ali Kemal'in üslup özellikleri içerisinde en dikkati çekici hususlardan birisi de çok sert yazılar yazabilmesidir. Bu tür yazılarda hiç çekinmeden bir mahalle kabadayısı ağzıyla hakaretler, küfürler yağdırır, muhatabını yerden yere vurmaya çekinmez. Yazılardaki bu sert üslubu ittihatçıları bir tarafa millî mücadele için çalışanları hattâ yer yer bütün Türk Milletini rencide etmiş, kırmıştır. "Polemik Gazeteciliği" konusunda Türk basın tarihinde belki de örneğine az rastlanacak bir yapıya sahip olan Ali Kemal, hakaretli, küfürlü, kavgalı yazılarıyla farklı bir üslup özelliği gösterir. Ali Kemal'in bu üslup özelliğini daha çok Mütareke yıllarından itibaren göstermeye başladığını söylemek gerekir. İttihatçılara saldırmakla başlayan bu kamelşörlük havası millî mücadele yıllarında Mustafa Kemal arkadaşlarına yağdırdığı hakaretlerle

²⁵⁴ Ali Kemal'in o dönemde yazılarıyla Millî Mücadeleye verdiği zararı önlemek için Ankara'da Aka Gündüz tarafından aynı isimle bir gazete çıkarılmış ve yine Ali Kemal imzasıyla onun üslup özelliklerini taşıyan, Millî Mücadele lehinde yazılar yazılmıştır. Bu gazete 1920 Ocak ayından Eylül 1922'ye kadar yaklaşık iki sene neşriyatta bulunmuştur.

²⁵⁵ Karay, R.H., Minelbab, İlelmihrab sf.77

devam etmiş, hattâ hızını alamayıp "Türk Milleti ittihatçıdır" bütün millete hücum eden bir yapı kazanmıştır. Ali Kemal'in Sabah Gazetesi'nde başyazarlığa başladığı günlerden itibaren başlayan bu üslup özelliğini Tarık Mümtaz Göztepe hatıralarında en bariz örnekleriyle şöyle anlatır:²⁵⁶

"Sabah Gazetesinin baş tarafında ve üç sütunluk bir çerçeve içinde yayımlanan bu (arz-ı mahsus) yazısının tam metni şu idi:

(Gazetemiz, yarından itibaren, Peyam Gazetesi başmuharriri Ali Kemal Bey'e tevdi edilmiştir.

Meşrutiyetimizin iptidalarından, hattâ devr-i sabıktan beri siyaseten, ilmen, edeben meslekini hiç değiştirmemiş, kalem ve vicdanından başka hâkim tanımamış birkaç muharririmiz varsa, şayet varsa, onlar da hiç şüphe yoktur ki Ali Kemal Bey'le arkadaşlarıdır. O halde şimdiden sonra Sabah Gazetesinin ne olabileceğini okurlarımıza anlatmayı fazla buluruz.

Devlet ve millet itibariyle böyle ciddi ve korkunç bir devrimizde atıldıkları kalem hizmetinde muvaffak olmalarını Tanrı'nın o sonu olmayan rahmetinden bekleriz. Yaşamın hürriyet...)

Muhalefetin bir meydan okuyuşu ve İttihat Terakki Fırkası'na karşı yılların biriktirdiği bir dış dış gıcirtısı sezilen ve Ali Kemal Bey'i kalem mücadelesinin bir baş pehlivanı olarak takdim eden bu izahtan sonra, Sabah Gazetesi'nin sakın ve mutedil sütunlarında bir kızılca kıyamettir kopacaktı.

Kopacaktı değil, kopmuştu bile ve Sabah Gazetesi ilk yayım ateşi açmıştı Bunun gören muhalifler de canlanmaya ve derlenip toplanmaya başlamışlardı.

Ali Kemal Bey, Sabah Gazetesi'nin baş sütununda Arapçalı, Farsçalı, ayetli, hadisli, mısralı, beyitli doludizgin bir kalem muharebesine girişmişti.

Bu hışımlı ve hınçlı kalem pehlivanı, ittihatçılara topyekün (hinoğlu hinler) diyor, ittihatçıları tutan ve kendisine çatan gazetelere, şekillerine ve boylarına poslarına göre isimler takıyor:

²⁵⁶ Göztepe, T.M., Vahdettin Mütareke Gayyasında, sf.32-34

(Lahana yaprakları), (karpuz kabukları), (buram buram tütüyorlar) diye verip veriştiriyor ve o sırada küçük boyda çıkan Akşam Gazetesi'ne (finolar) diyordu.

Ali Kemal Bey, gazetelerden başka belli başlı hasımlarına da acaip bir takım isimler takıyor ve meselâ:

O zamanki Yeni Gün Gazetesi'nin sahibi, şimdiki Cumhuriyet Gazetesi'nin kurucusu Yunus Nadi'ye Yunus balığından kinaye olarak ,(hayvan-ı maruf) diyordu.

(Hasımları kahrelemeye elde asadır kalemim) diye bütün İstanbul basımına meydan okuyan Üstad, İttihat ve Terakki iktidarının on senelik idaresinin temiz yerini bırakmıyordu.

İstanbul basımına yepyeni bir hava ve hiç alışılmamış bir üslup getiren bu yazılar, yurdun ve dünyanın dört bir bucağındaki sürgün ve gurbet yerlerinden vatana dönmeye başlayan muhaliflere bir hücum borusu tesiri yapıyor ve taptaze bir ümit ve kuvvet aşıyordu.

Yıllardan beri sindirilip susturulan ağızlar, görülmemiş bir hürriyet susamışlığı ile açılırvermişti."

Tarık Mümtaz bir başka yerde Ali Kemal'in İttihatçılar için "zırtabozlar" dediğini ve Türk Milletine verip veriştirdiğini de şöyle anlatmaktadır.²⁵⁷

"Peyam-ı Sabah Başmuharriri Ali Kemal Bey'e gelince, o da kalemine sarılıp doludizgin hücumuna geçmiş ve :

- (Yaşasın Enverland!) diye bar bar bağıyordu. Bu üstad, muharebe günlerinden birinde Sirkeci istasyonunda Almanya'dan gelmiş bulunan vagonlardan birinin üzerinde gördüğü münasebetsiz bir yazıyı diline dolamıştı. Üstadı çileden çıkaran bu yazı, Türkiye'yi Enver Paşa'nın çiftliği sanan cahil bir Alman memuru tarafından, Enveristan manasına gelen böyle bir yazıyı vagonun üstüne tebeşirle yazıvermişti.

Ali Kemal Bey bu yazının ifade etmek istediği kurnazca manadan fena halde sinirlenerek ittihatçıların aleyhine binbir hüküm çıkarıyor ve:

-(Vatanı kendi isimlerine tapu ettirecek kadar zırtaboza kadar ileri giden bu türediler, millete hesap vermek faziletini bile kendilerine yakıştıramayıp kaçtılar, fakat Yaşamın Enverland!.) diye acı acı kahkahalarla gültüyor, vakit vakit milletimizin sabır ve tevekkülüne de kızarak;

-(On senedir bu derece zâlim bir iktidarı başlarında taşıyanlara ne demeli?) diye soruyor. (Kimi görsek eteklerimiz!) diye topyekun verip veriştiyordu."

Ali Kemal'in yazılarında dikkat çeken bir diğer üslup özelliği de "bedbin" bir ruh halinin yazılarına yansımalarıdır. Ali Kemal genelde olumsuz bir hava ile yazılar yazar, ümitsizdir, karamsardır. Devlet ve milletin tek başına badireleri aşabileceğine inanmamaktadır. Bu kişilik özelliği yazılarına da yansımaları ve bir üslup özelliği olarak yazılarına farklı bir hüviyet kazandırmıştır. Yahya Kemal, onun okuyucu kitlesinin hususiyetlerinden bahsederken, üslubunun bu özelliğine de işaret eder.²⁵⁸

"Yazılarının hayranları kudema sınıfında olanlardı; onlar Ali Kemal'i feridü'l-asr addederler, arada sırada gazetesindeki odasında ziyarete gelirler, hürmetle görüşürlerdi. Ali Kemal'in her günlük makalesinde bu sınıfın zihniyetine göre bir hitap çeşni vardı; şöyle feylesofane, bedbin ve müstehzi bir çeşni ki o sınıfın hoşuna giderdi."

Onda göze çarpan bir üslup özelliği de hemen her yazısında mutlaka bir iki beyte yer vermesidir. Kitaplarında olduğu gibi günlük yazılarında da azıcık münasebet kurabildiği herhangi bir beyti yazısının arasına sıkıştırmayı çok sever. Bu arada onun eski edebiyata vukufundan şiire olan sevgisinden de söz etmek gerekir. Ancak kendisinin iyi bir şair olduğunu söylemek mümkün değildir. Yazdığı bir çok şiir denemesi içerisinde sadece bir mısra tarihe mal olabilecek güzelliktedir ki o da;

"Ne söylesem ki harabım,ne eylesem ki harab"

beytidir. Ancak yazılarına daha çok usta şairlerimizin beyitlerini hattâ zaman zaman bir manzumenin tamamını koymaktan çekinmez.Yahya Kemal onun bu hususiyetini şöyle anlatır:²⁵⁹

"Ali Kemal'in nesri edebi tarihimizde nazımla karışık giden son nesir sayılır. O da cedlerimiz İbn-i Kemal gibi, Hoca Sadettin gibi, Peçevi gibi Naima gibi, Raşid gibi, Cevdet Paşa gibi hasılı bütün eski nasirler gibi yazının zemin ve zamanına göre (irsal-ı mesel) usuliyle beyitler söylerdi.

(...)

Maruf bir hususiyeti olan bu irsal-i mesel sevkiyle bazen kendi kendisiyle eğlenirdi. Meselâ millî harekete karşı doludizgin makale yazarken kendi fikirlerini bir türlü anlatamadığını telehhüf etmek vadisine girer ve:

(Kimse idrak etmedi manasını davamızın

Biz dahi hayranıyız dava-yı bî manamızın)

beytini irad ederdi. İrad-ı mesel bir itiyadı olmakla beraber bir gün (Beyit yahut mısralarla dolu makaleler bizim halkın pek hoşuna gidiyor) demişti."

Ali Kemal'in dil ve üslup özellikleri hakkındaki tesbitlerimizi Yahya Kemal'in şu değerlendirmesi ile bitirelim:²⁶⁰

"Çok müsellemler bir hakikat olmak üzere Ali Kemal'in kendine has bir üslubu vardır. Denilebilir ki hiçbir Türk muharriri onun kadar üslup hususiyeti göstermemiştir. Kolay, çabuk, bol, sürekli ve tashihsiz yazardı. Kavgalı, dağdağalı, buhranlı bir matbaa hayatı ortasında başmakale, tarihi makale, kitap faslı, mücadele fikrası hasılı bu kabilden dört beş yazıyı bir kaç saat içinde çıkarıverirdi. Kalemî garip bir tarzda iki parmağını kırmaksızın, hafif tutar ve kağıda fazla basmaksızın, cümleler üzerinde tevakkuf etmeksizin, cümlede gelişi güzel nahiv kıvraklıkları yapar, ıtnabdan, girizgahlardan, tekrarlardan çekinmezdi. Yazısı sathi olmakla beraber açıktı."

²⁵⁹ a.g.e sf.75.

²⁶⁰ a.g.e sf.72

4- ESERLERİ

Ali Kemal, döneminin en "velud" kalemlerinden birisidir. Yayınlayabildiği eserlerin yanısıra, başlayıp bitiremediği, bitirip de yayınlama imkanı bulamadığı pek çok eseri vardır. Tabii ki esas itibariyle gazete yazarı olması münasebetiyle yazdığı bir çok yazılar gazete sayfaları arasında kalmıştır.

Bu anlamda onun yazdığı yazıların tam bir derlenip toparlanması henüz yapılmış değildir. Değişik zamanlarda, değişik imzaları da kullandığı için bu işin zorluğu meydandadır. Fakat onun yazılarının derlenmesi ve tesbiti konusunda son derece güzel bir çalışma vardır ki buraya kaydetmek gerekir:

Faruk Gezgin, Dokuz Eylül Üniversitesi için hazırladığı yüksek lisans tezinde onun bu yazılarının tesbiti için çok faydalı ve güzel bir çalışma yapmıştır. Değişik imzalarla değişik gazetelerde yazdığı yazıları, bir kısmını da üslup hususiyetlerinden hareket ederek yaptığı tahminlerle tesbit etmiştir.²⁶¹ Sırf başlıkları ve tarihleri ile yayımlandıkları gazetenin adı yaklaşık iki yüz sayfa tutan bu tesbit çalışmasıyla Faruk Gezgin tebrike değer bir eser ortaya koymuştur.

Ali Kemal'in matbu ve yayına hazır eserleri konusunda da değişik kaynaklarda değişik bilgilere rastlanmaktadır. Ancak biz Faruk Gezgin'in yaptığı tesbitleri esas alarak onun eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a- Matbu Eserleri

1- Bir Mahkumun İzdivacı Yahut Istakad Köprüsü Cinayeti, (Alexis Pouillet'den tercüme), c.1-2; İstanbul, A.Asudaryan Matbaası, 1306/ 1890, 135 sf. c.3; İst.,A.Asudaryan Matbaası, 1307/ 1891, 137- 208 sf. : c.4; İst.,Ahter Matbaası, 1307/1891, 210-260 sf.

²⁶¹ Gezgin,F., Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, Sf.241- 409

- 2- Kadın Mektupları (Marcel Prevost'dan tercüme) İst.,İkdam Matbaası,1313/1896, 250 sf., 2.baskı; Yeni Kadın mektupları, İst., 1330/1912. 152 sf.
- 3- Sorbonne Darülfünununda Edebiyat-ı Hakikiyye Dersleri, İst, 1314/1897 ,275 sf., 2.baskı; İst.,1330/1912, 203 sf
- 4- İki Hemşire, İst.,1315, 144 sf.,2.baskı; Bir Safha-i Şebab, İst,1329, 203 sf.
- 5- Jülyet'in İzdivacı (Marcel Prevost'tan Tercüme), İst,1315.,142 sf.
- 6- Çölde Bir Sergüzeşt, İst.,1316, 141 sf., 2.baskı; Bir Safha-yı Şebab, İst.,1329,100-208 sf.
- 7- Paris Musahabeleri,c.1,2,3,. İst.,1315,320 sf.,2.baskı; c.1,İst,1329, 2.baskı; c.2, İst, 1331
- 8- Muterizlere Ecvibe-i Müskite, İst.,1316, 72 sf.
- 9- Aventure de Desert (Fransızcaya çeviren Gustave Seon) İst.,112 sf.
- 10- Tunus, Karihe, 1900,16 sf.
- 11- Mesele-i Şarkiye: Medhal, Kahire,1900,112 sf.
- 13- Tarih-i Siyasî c.1,(Charles Seignobos'tan Ali Reşat'la birlikte tercüme) İst.1324.461 sf.
- 14- Yıldız Hatırat-ı Elimesi,İs,1326, 33 sf.
- 15- Edebiyyat ve Siyasiyyat, İst.,1326, 108 sf.
- 16- Fetret, c.1,2 İst.,1329 157,128 sf.
- 17- İlm-i Ahlâk,İst, 1330,300 sf.
- 18- Bir Safha-yı Tarih İst.,1329 ,156 sf.
- 19- Bir Safha-yı Şebab,İst.,1329, 208 sf. (İki Hemşire ve Çölde Bir Sergüzeşt'in birarada baskısı)
- 20- Ricâl-i İhtilal,İst.,1329, 201 sf.
- 21- Raşid Mürevvih mi Şair mi? İst.,1334, 112 sf.

Bunların dışında Ali Kemal'in 1901 yılında tek sayı çıkarabildiği Mecmua-i Kemal'in sonunda yazarın Fransızca olarak yayımladığı Ahval-i

Nisvan-ı İslam, Tunus Müslümanları ve Reşid Paşa adlı eserlerinden de bahsedilmektedir.

b- Basılmamış Eserleri:

1- Makaleler

2- Müselles Yahut Garam

3-Hikayeler (Bu üç kitabın baskıya hazır olduğu Sorbonne Darülfünununda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri adlı kitabın sonunda duyurulmuştur)

4- Bir Safha-yı Hayat (Bir Safha-yı Tarih'in arkasında duyurulmuştur)

5- Nisvan-ı İhtilal (Ricâl-i İhtilal'in sonunda duyurulmuştur)

6- Hayatım (Fetret'in sonunda duyurulmuştur)

7- Tarih-i Siyasî Dersleri: Devlet-i Osmaniye ve Avrupa.

8- Kamus-ı Kemal, (bu iki eser, Raşid Mürevvih mi Şair mi?'nin sonunda duyurulmuştur.)

9- Tercüme-i Şerife (Kuneralp ailesinde bulunan Kur'an tercüme ve tefsiri)

II. B Ö L Ü M

SİYASİ VE SOSYAL FAALİYETLERİ

A- İLK SİYASİ FAALİYETLER:

1- Ali Kemal'de Siyasete Yöneliş

Ali Kemal'de politikaya yönelişin, devrin, ülkenin siyasi ve sosyal meseleleri ile ilgilinmeye başlayışın, mülkiye mektebine kaydolduktan sonra başladığını görürüz. Hatıralarında "mektebin leyliye tahvil olunduğu sene" okula başladığını söyleyen Ali Kemal'in 1883 yılında bu okula başladığını anlamak mümkündür. Bu durumda Ali Kemal'in 14 yaşında iken bu okula başladığını ve bu yaştan itibaren de politika ile kısmen ilgilendiğini söylemek doğru olur.²⁶²

Ali Kemal'in bu tarihe kadar daha önce okuduğu okullarda haylaz bir talebe olduğunu, derslerle ilgilenmediğini, okuldan sürekli kaçarak oyun oynamaya, yüzmeye ya da yürümeye gittiğini biliyoruz.

Ali Kemal, mülkiye mektebinin kendisini siyasete nasıl hazırlamaya başladığını şu sözlerle anlatır:²⁶³

"O mektebe girdiğimden itibaren büsbütün başka bir insan oldum, alemi başka bir nazarla görmeye, düşünmeye, fikren, ruhen yaşamaya başladım. Aleme muhabbetim arttı. Artık, uçurtmalara, kuşlar bedel eğlenceyi zevki kitaplarda aramaya koyuldum.

Ali Kemal, mülkiyeyi sevmiştir. Haftada bir defa eve gelir. Bunun dışında kalan vakitlerini dersleriyle, okumakla geçirmektedir. Matematik derslerinde diğer arkadaşlarından geridir ama Süleymaniye Camii'nde aldığı derslerin etkisiyle, Farsçada, Arapçada ve Türkçede diğer arkadaşlarından daha ileridedir.

Matbuatla ilgilenmeye başlaması da bu dönemde olmuştur. Ceride-i Havadis ve Tercüman-ı Hakikat'i takip etmeye başlar. Üst sınıftan bu gazetelere yazı ve şiir gönderen arkadaşlarına gıpta etmektedir. Hüsnü Efendi adındaki

²⁶² Çankaya, A., Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, c.2., sf.937

²⁶³ Ali Kemal, Ömrüm, sf.22

Farsça hocası da aruz, vezin ve benzeri şiir bilgileri vererek eksikliklerini tamamlamış ve şiiri sevmesinde etkili olmuştur.

Ali Kemal'in edebiyat ve gazeteciliği olduğu kadar siyasete meyletmesinde de en büyük tesir mülkiyedeki hocalarına aittir.

Meselâ, coğrafya derslerine giren o zamanki Mülkiye Mektebi Müdürü Abdurrahman Şeref Beyin derste anlattığı siyasî fıkralar Ali Kemal'in ilgisini çekmekte ve siyasete meyletmesinde etkili olmaktadır. Bu etkiyi Ali Kemal şöyle anlatır.²⁶⁴

"Abdurrahman Şeref Bey, coğrafya hocamızdı. Derin değil, fakat latif bir hoca idi. Derste ufak fıkralar nakleder, fikrimizi tenşit eyler, gözümüzü açar, hasılı bizi hoşnut kılardı."

Ali Kemal, Abdurrahman Şeref Bey'in yarı hürriyetçi, yarı gerici fikra ve hikayelerle kendilerinin gözünü açtığını anlatırken, Onun bir keresinde şu fikrayı anlattığını söyler:

"Meselâ bir kere 94 Kanun-ı Esasisi ilan olunduğu vakit, İstanbul'da yaptıkları intihabatı anlatmıştı. Hükümet her mahallede ahaliyi memleketin en doğru, en salih, en fatin adamını mebus intihap etmeyi tavsiye eylemişti. Üsküdar'ın bilmem hangi hangi mahallesindeki halk da bu tavsiye üzerine hay u huy u dünyadan feragat ederek münzevi bir tekkeye çekilmiş, gayet kendi halinde gayet sülehadan bir zatı intihaba kalkışmıştı. Abdurrahman Şeref Bey'in böyle yarı ahrrarane, yarı mürteciyane, her halde hoş fıkraları, hikayeleri çoktu."

Ali Kemal'i öncelikle Mülkiye'de sonrada bütün hayatı boyunca etkileyecek olan bir diğer hocası hiç şüphesiz ki Murat Bey'dir. Mülkiyede tarih hocası olan Mizancı Murat Bey Ali Kemal'in nazarında "büyük, pek büyük"tür. Hürriyet-i fikriyesini en küçük hareketlerine varıncaya kadar gösteren bu hoca Ali Kemal'in siyasî hayatını hiç şüphesiz etkilemiş hatta yönlendirmiştir.

²⁶⁴ Ali Kemal, Ömrüm, sf.24

Bu arada Muallim Naci ve Ekrem tartışmasının Ali Kemal'i o yıllarda aşırı derecede etkilediğini belirtmek gerekir. İlk başlarda Naci taraftarı olan Ali Kemal, bir aralık Ekrem'e (ki mülkiyede hocasıdır) yöneldiği gözlenirse de ömrünün sonuna kadar Naciperest kaldığını söylemek gerekir.

Ahmet Mithat Efendi de mülkiyede Ali Kemal'e tarih hocalığı yapmış ve onun siyasî yönünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. Beşir Fuad'ın da o dönemde Ali Kemal'in siyasî yapısının şekillenmesinde etkili olduğunu belirtelim.

Ali Kemal'in mülkiyedeki arkadaşları da onun siyasî faaliyetlerinin şekillenmesinde etkili rol oynamışlardır. Kendisi o dönemde arkadaşları arasında Mehmet Reşat, Ahmet Reşit (Rey), Mehmet Ali (Ayni), Hüseyin Celal Kavurzade, Ahmet Saip, Süleymanpaşazade Sami, Mehmet Suat, Sermet, Hüsamettin, Kamilpaşazade Haşmet, İbrahim Fehim, Tepedelenizade Kâmil, Nuri, Mustafa Refik ve Sadık Belig gibi isimleri saymaktadır ki bu isimlerin bir çoğu ile müşterek siyasî faaliyetlere girişmiştir.

Ali Kemal daha bu mektebin üçüncü sınıfında iken arkadaşları ile beraber "Gülşen" adlı bir edebiyat dergisi çıkarmış, devrin kalem sahipleri arasında boy göstermeye başlamıştır. Hattâ bir meseleden dolayı Rezaîzâde Ekrem'in önde gelen perşevlerinden Menemenlizâde Tahir ile etraflı bir polemige bile girişmiş, derste Naci aleyhine konuşan Ekrem Bey'e yanıldığını söyleyecek kadar atak bir yapı kazanmıştır.

Ali Kemal'de ilk siyasî denemenin mülkiye dördüncü sınıfın başlarında görüldüğünü söylemek mümkündür. Hocaların ve derslerin tesiri ile Ali Kemal kendindeki siyasî düşünce teşekkülünü şöyle anlatır:²⁶⁵

"Bu dersler, bu hocalar fikrimize başka küşâyiş verdi. Artık şiirde öyle Naciyâne iptilalarımız kalmadı. Gönlümüz, gözümüz, diğçer vadilere in'itaf eyledi. O zaman muhitimizin darlığını, hissetmeye ,o devr-i istibdadı ağır bulmaya başladık."

Ali Kemal ve arkadaşları artık hürriyet, meşrutiyet gibi kavramlarla ilgilenmekteydiler. Memleket idaresinde giderek tek yetkili olmaya başlayan Sultan Abdülhamit'in bu siyaseti onlara ağır gelmektedir. Bu idareden memnuniyetsizlik, zamanla onu nasıl değiştirecekleri sorusuna cevap aramaya yöneltecek ve grup artık ihtilalci fikirlerin üniversite çevresindeki ilk temsilci kuşağını oluşturacaktır.

Bu grupta yer alan Midillili Hüsamettin hem memleketi hem de ağabeyinin mutasarrıflığı zamanında özel kalem müdürlüğünü yapması münasebetiyle Namık Kemal'i yakından tanımaktadır. Bu sebeple Hüsamettin Namık Kemal'in özel hayatına dair bir çok şey bilebilmekte ve bunu da arkadaşlarına anlatmaktadır.

Ali Kemal bu dönemde şiddetli bir Namık Kemal hayranıdır. Onun fikirlerini, görüşlerini, şiirlerini ezberlemekte, anlatmaktadır. İşte bu dönemde adını değiştirir ve o güne kadar Ali Rıza olan kahramanımız artık "Ali Kemal" olur.²⁶⁶

Ali Kemal'de meydana gelen bu değişiklik, Fransızca derslerinden birisinde meydana gelen bir olayda çok rahat gözlenmektedir. Artık padişaha iyice muhalif olduğunu gösteren bu olayı kendisi hatıralarında şöyle anlatır:²⁶⁷

"Fransızca Muallimimiz Gaetan Efendi idi. Tuhaf bir hoca idi. Bir kere az kaldı faka basıyordu. Talebeye Pellisier'nin "Müntehabat"ını aldırılmıştı, okutuyordu. O asar-ı müntahabeden bir şiirin içinde bir köpekten bahsolunuyordu, fakat hayvana Fransızların itiyadı veçhiyle (sultan) adı verilmişti. Biçare Gaetan Efendi o şiiri tesadüfen okurken işin farkına varınca birdenbire sustu, sahifeyi çevirdi, başka bir fasla geçti. Fakat yine kızardı, bozardı, nihayet dayanamadı, mutaddan evvel dershaneyi terkederek doğru Müdür Beyin yanında soluğu aldı.

²⁶⁶ Çankaya, A., Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler. c.1., sf.216

²⁶⁷ Ali Kemal, Ömrüm. sf.68

Biz artık pürneşe idik. O şiiri evire çevire okuyorduk. Lakin paydos düdüğü çalmadan, efendiler dışarı çıkmadan, mubassırlar, muallimler geldiler, o kitabı topladılar."

Ali Kemal bu tür olayların gözlerini açtığını, o müstebit idarenin hakikatini gösterdiğini ve fikirlerinin uyanmasına sebep olduğunu ifade eder.

Mülkiyenin dördüncü sınıfında iken Ali Kemal artık siyasî fikirleri ile arkadaş grubu içerisinde kendisine bir yer edinmiş görünür. Bir çok olayda elebaşı konumundadır. Bu sınıfta iken düzenledikleri tabiri caiz ise bir "siyasal eylem" vardır ki kayda değerdir. Anlaşıldığı kadarıyla o dönemde "ilk" olma özelliği de taşıyan bu olay şöyle gelişir:

Recaizâde Ekrem Bey'in Chateaubriand'dan tercüme ettiği meşhur "Atala" oyunu Şehzadebaşı'ndaki tiyatroların birisinde sahnelenmeye başlamıştır. Ali Kemal'e göre bu eser sırf edebî amaçlıdır ve Ekrem Bey de öyle pek siyasetle ilgilenen bir insan değildir. Zamaneye az çok uyar.

Ali Kemal ve mülkiyedeki arkadaşları bu olaya çok önem verirler. Zaten onlar hürriyetçi gösterilerde bulunabilmek için fırsat aramaktadırlar. Sınıfça anlaşılır; o gece o tiyatroya gidecekler, o oyunda bulunacaklar ve Ekrem Bey'i de o münasebetle alkışlayacaklardır.

İşin kötü tarafı bu işi yapacak olan grup yatılı okumaktadır. Hafta ortasına rastgelen böyle bir gecede dışarı çıkabilmek için izin almak zorundadırlar. Hemen bir plan hazırlanır; bütün öğrenciler velilerinden birer izin tezkeresi getirtirler.

O gün ders saati biter bitmez birer ikişer Müdür Yardımcısı Recai Bey'in karşısına dikilir ve izin isterler. Müdür Yardımcısı, ilk isteyen bir kaç kişiye izin verirse de işin farkına varır. Niyetlerini anlayınca, onların böyle kalabalık bir prupla oraya gitmelerine izin vermez.

Akşam olmuş, okulun kapıları kapanmıştır. Öğrencilerin büyük kısmı firar ederek kaçmışlardır. Ali Kemal ve birkaç arkadaşı asıl kışkırtıcılar oldukları halde okuldan dışarı çıkamamışlardır. Nihayet Ali Kemal'in hatırına

bir çare gelir. Akşam ezanının okunduğu sıralarda okulun demir parmaklıklarından Sultan Mahmut türbesine bakan tarafa doğru atlar ve okuldan ayrılır. Arkadaşları Şehzadebaşı'ndaki Şevki'nin kiraathanesinde beklemekteydiler. Ali Kemal'in gelmeyeceğini zannederek ona kızmışlardır. Nihayet toplu halde giderek tiyatro salonunun en ön sıralarını doldururlar. Bundan sonrasını Ali Kemal şöyle anlatır:²⁶⁸

"Oyun tiyatrodan başka her şeye benziyordu. Zaten o eser bir eser-i temaşa değidi, sahne için yazılmamıştı. Tercüme de nakıs idi. Maamafih biz bu hakikatlara vakıf değil idik. Ekrem Bey en ortadaki locada meşhur Baba Tahir ile beraber oturuyordu. Tahir daha o devirde maruf idi, eâzım-ı üdebâya böyle hulul eylerdi. İlmen, edeben bir kıymeti haiz olmadığı halde bu sayede yarım yamalak bir şöhret kazanırdı. Bu oyunu böylece tertip eden de o idi. Perdeler indi, kalktı, temaşa, ruhumuzu sıktıkça sıktı. Mümessiller fena, mevzu müz'iciti. Chateaubriand'ın esasen üslup ,ruhiyat itibariyle temeyyüz eden o telifi Türkçede gülünç bir şekle girmişti. Maamafih biz oralarda değil idik. Münasebetli münasebetsiz alkışları bastık. Hattâ oyun bitince Ekrem Bey'in locasına müteveccihen ufak bir nümâyişte bile bulunmak istedik. Fakat o zavallı hoca her neden ise evvela locanın arka tarafına çekilmişti. Sonra daha manzara bitmeden galibe bu tezahürü hissederek sıvışmış gitmişti."

Ertesi gün okula döndüklerinde herkes endişe içerisindeydi. Çünkü o devirde öyle bir hareket çok büyütülebilir ve başlarına çok büyük işler açılabilir. Ancak Müdür Yardımcısı Recai Bey'in müsamahası ve -Ali Kemal'in anlattıklarına göre- muhtemelen Murat Bey'in de tavassutu ile bu olay kapatılmıştır.

Ali Kemal ve arkadaşları artık ciddi ciddi rejim muhalifidirler. Müstebit saydıkları bu yönetime karşı büyük faaliyetler düzenleyemeyen bu grup, evlerde sohbet toplantıları tertip ederek o dönemdeki öğrenciler arasında karşı

örgütlenmenin ilk örneklerini teşkil ederler. Sık sık arkadaşları Sadık Belig'in konağında toplanıp yurtdışına kaçma planları yapmaktadırlar.

Bu günlerde Beşir Fuad intihar etmiştir. Bu olay Ali Kemal'i büyük ölçüde etkilemiştir. Onun kısmen kanıyla Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı mektup, hayatı istihfafi, ölümünün bütün hissiyatını kağıda dökmesi ve baştan beri hür fikirleriyle tanınan çok genç bir insan olması bu intihar olayını aleladelikten çıkarmıştır. Ali Kemal, Süleymanpaşazade Sezai ve Sadık Belig küçücük bir cemaat oluşturarak Beşir Fuad'ın cenazesini kaldırır ve çok süratle dini vecibelerini yerine getirerek Eyüp Sultan'a defnederler.

Mülkiyedeki bu muhalif grup içerisinde, o günlerde, Avrupa'ya kaçma fikrini icraya dönebilen bir tek Sadık Belig olmuştur. Sadık Belig, önce Mısır'a gitmiş, oradaki işlerini yoluna koyduktan sonra Cenevre'ye geçmiştir. Ali Kemal ve diğer arkadaşları ise bu konuda cesaretlerini bir türlü toplayamamaktadırlar.

Mülkiye dördüncü sınıfında Ali Kemal'in Fransızcaya aşırı ilgisi vardır. Okuldaki yabancı dil eğitimini yeterli bulmamakta, ancak leyli okudukları için bir başka eğitim kurumuna devam etmeyi de becerememektedir. Ama bu konuda kesin karardır. Önce Cizvitlerin yönetimindeki bir okula müracaat eder. Bu okul Ali Kemal'in teklifini kabul etmez. Ondan sonra Beyoğlu'ndaki Jules ve Louis Fuare kardeşlerin açtıkları özel okula yazılır. Bu okulda çok küçük yaşta öğrencilerin bulunması, Ali Kemal'in ise o devirde "üdebâdan, fuzalâdan" geçinmesine -ki henüz onaltı onyediy yaşlarındadır- ve çok sıkılmasına rağmen, sabırla bu okula devam eder.

İki ay süren bu yabancı dil eğitimi sonucu Ali Kemal Fransızca'yı okuduğunu anlayacak ve biraz konuşabilecek kadar öğrenmiştir. Mülkiyede imtihan vakti geldiği için Ali Kemal bu kursu bırakarak okuluna döner.

Artık, Ali Kemal'in gözünde Avrupa'ya kaçmaktan başka hiçbir şeyin önemi kalmamıştır.²⁶⁹

²⁶⁹ a.g.e. sf.74

"Fransızcanın bu kadarcık olsun lezzetini aldıktan, bahusus irfanen hiçliğimi anladıktan sonra artık ne mektep, ne matbuat gözümde değildi. Ben de ilk fırsatta arkadaşım Sadık'a peryev olmak emelinde idim."

2- AVRUPA'YA KAÇIŞ,PARİS VE CENEVRE

Mülkiye dördüncü sınıfın yaz tatilidir. Ali Kemal, Uşşakîzâde Süleyman Bey vasıtasıyla İzmir'den Halit Ziya Bey ile temasa geçmiştir. Onların çıkardıkları Hizmet'e yazılar göndermektedirler. Bu günlerde Muallim Naci "Ukaz-ı Osmanî" diye bir edebiyat zümresi toplamış, Saadet Gazetesi'nde yayım yapmaktadır. Ali Kemal ve arkadaşları da onlarla alay etmek maksadıyla İzmir'deki Hizmet Gazetesi etrafında bir "Ukaz-ı Şebab" grubu kurarlar ve Muallim Naci ile dalga geçmeye başlarlar.

Tabii Matbuat Müdürlüğü durumun farkına varır ve bu grubun faaliyetlerini engeller. Bu baskıcı (!) tutum Ali Kemal için bardağı taşıran son damla olur:²⁷⁰

"Bu tazyik bize fena tesir etmeye başladı. Uşşakîzâde Süleyman Bey lisan bildiği için ahval-i garbe aşına görünüyordu. Daima Fransa'dan bahsediyordu. Bu zemin-i esareti terkederek o diyâr-ı hürriyete bir an evvel atılmak fikrinde olduğunu söylüyordu .Mekteplerimizi, matbuatımızı her halimizi istihfaf ediyordu. (Bu memlekette, bu muhitte insan asla feyiz bulamaz) diyordu. Bu sözlere hepimiz hak veriyorduk."

Bu grup hergün Mariça Otel'de Süleyman Bey'in odasında toplanıp hep bu mevzulardan bahsetmektedir. Bir gün Uşşakîzâde Süleyman Bey Ali Kemal'e der ki; "Ben artık kararımı verdim, validenin muvafakatini istihsal eyledim. Bu hafta Paris'e gidiyorum. Aileni razı edebilirsen benimle gel. İstanbul'da kaldıkça bu öğrendiğinden ziyade bir marifet edinemezsin, istidadına yazık olur."

²⁷⁰ Ali Kemal,Ömrüm, sf.76

Bu teklif üzerine Ali Kemal harekete geçer. Ailesinden elli lira kadar yol masrafları için para koparır. Süleyman Bey de yetmiş lira kadar tedarik etmiştir. Arkadaşları da yaklaşık 200 Frank kadar aralarında para toplamışlardır. Önce Paquet vapuruyla Marsilya'ya oradan da Paris'e gideceklerdir. Bu paraları Fransız altınına tahvil ettirirler. Ayrılış hayli hüzünlü olmuştur. Ali Kemal bu sahneyi şöyle anlatır:²⁷¹

"Birinci mevki biletlerimizi aldık, çünkü ikinci mevki yoktu. Bir gün öğleden sonra Mariça Otelinde toplandık. Sami, Memduh, Reşit, Nâzım, hasılı bir çok arkadaşlarımız bizi vapura kadar teşyi eylediler. İstanbul'u ilk defa terkeylediğim, hattâ o gün hareket edeceğimizi efrad-ı aileme haber vermediğim için beni bir mahzunluktur aldı."

Ali Kemal daha gemideki ilk saatlerde bu mahzunluğun bir pişmanlığa dönüştüğünü, İskanbul'un, okulunun, arkadaşlarının ve ailesinin, hattâ Erenköyü'nün suyunun bile gözünde tüttüğünü anlatırsa da artık iş işten geçmiştir. Genç rejim muhalifleri Avrupa yollarına düşmüşlerdir.

Bu olayın meydana geldiği tarih, bir çok kaynakta 1885 veya 1886 olarak bildirilmektedir. Biz bu yanlışlığın İbnülemin Mahmut Kemal İnal'den kaynaklandığını düşünüyoruz.²⁷² Ancak doğru tarihin Ali Kemal'in hatıralarında da belirttiği gibi 1887 Temmuz ayı olması gerekir.²⁷³

Ali Kemal hatıralarında vapur yolculuğunun bir hafta sürdüğünü, 55 altın lirasını belinde sakladığını, Marsilya'dan Paris'e ucuz bir trenle ancak 22 saatte gelebildiklerini ve Paris'te Quartier Latin'de Saint Michel Caddesindeki Süveyş Otelinde aylık 30 Franga oda tuttuklarını anlatır. Ali Kemal, kısa sürede Süleyman Bey'le uyuşamayacağını anlamıştır. Ona göre, Süleyman Bey ilimde, irfanda gözü olmayan "havai işler peşinde" bir tiptir.

Ali Kemal, Paris'te ilk olarak oradaki Türk öğrenci topluluğu ile tanışır. Bunlar arasında çok şiddetli rejim muhalifi, "iş gücü hükümete çatmak" olan

²⁷¹ a.g.e. sf.77

²⁷² İnal, İ., M., K., Son Asır Türk Şairleri C.2., sf.837

²⁷³ Ali Kemal, Ömrüm, sf.76

gençler de vardır. Ali Kemal ve Süleyman Bey bir taraftan tuttıkları bir hocadan Fransızca öğrenmekte, kalan vakitlerini ise bu grupla eğlenerek geçirmektedirler. Bu grup içerisinde en dikkati çeken Ali Ferruh'tur. Ali Kemal, Ali Ferruh'u şu ifadelerle tanıtır:²⁷⁴

"O zaman Boulevard St.Germain'de Cluny Tiyatrosunun karşısında Cafe des Thermes derler bir kahve vardı. Hep Türkler orada toplanırdı. Onların serfirazı İbnürreşat Ali Ferruh idi. Ferruh fevkalade zeki, zeki olduğu kadar da şarlatan ve haylaz idi. Türkçe güzel bilir, yazar, şiir söyler lakin daima hakikatten fazla görünmeye çabalar idi. Mekteb-i mülkiyeyi her nedense son sınıfında terkeylemiş, Paris'e adeta firar etmişti. Fakat her gün muntazaman sefarethaneye devam eyliyordu. Göze görünmek, hükümete çatmak için ne lazımsa yapıyordu."

Ali Ferruh'un yüksek bir hiciv ve mizah kabiliyeti olduğunu anlatan Ali Kemal, onun etrafındaki , "elektrik, mühendislik vesaire tahsili için gelmiş, lakin Fransızca bir tarafa dursun, Türkçe doğru dürüst okumak yazmak bilmeyen gençlerle" kahvehane ve otel odalarında dolaşarak padişah aleyhine, hükümet aleyhine hicivlerle eğlendiklerini, günlerini gün ettiklerini anlatır.

Ali Ferruh'un padişaha sataşmaları sonucu, susturulmak için sefaret katipliği kopardığı, daha ileriki günlerde elçiliklerde daha üst görevlere getirildiği yine Ali Kemal tarafından anlatılmakta, ancak onun çalışmayı hiç sevmediği ve hiç bir şey bilmediği, devam ettiği mekteplerde de son derece başarısız olduğu kaydedilmektedir.

Şurasını belirtmek gerekir ki Ali Ferruh'un çizdiği portre o dönem için son derece önemli ve uygun bir göstergedir. Ali Kemal o günlerde Ali Ferruh'u ayıplayan ifadeler kullanmaktadır ama kendisi de daha sonraki hayatında az çok farklılıklarla aynı tiplmeyi çizecektir. Hükümet aleyhine bulunacak sonra da el altından "ben bunları susturabilirim, faaliyetlerini kontrol altında tutmayı becerebilirim " gibi yanaşmalarla ya da "istediğimi vermezseniz, şiddetli

muhalefet yapar, Avrupa'yı aleyhinize çeviririm" gibi tehditlerle devletten makam, mevki ve maddi menfaat temini yoluna gitmek o dönem genç kuşak aydınları arasında çok sık rastlanan bir siyasî tavır olarak dikkatimizi çekmektedir.

Bu bakımdan Ali Ferruh olayının Ali Kemal'in siyasî yönelişlerinde etkili olabildiğini düşünmek mümkündür.

Ali Kemal, Paris'teki bu gruptan çok kısa sürede sıkılır. Çünkü kendisi, yine kendi tabiriyle "teşne-i irfan"dır, ilim, irfan öğrenmeye gelmiştir. Fakat burada içerisine düştüğü arkadaş grubunun ilimle irfanla alakası yoktur. Hükümeti çekiştirmekten ve günlerini gün etmekten başka bir meşguliyetleri görünmemektedir. Bunun üzerine İsviçre'deki arkadaşı Sadık Belig'e mektup yazarak bunları anlatır. Arkadaşı da ona yazdığı cevabi mektupta, bulunduğu ortamın çok iyi olduğunu belirterek kendisini de davet eder. Bu teklif onun canına minnettir. Hemen bavulunu topladığı gibi İsviçre'ye, Cenevre'ye Sadık Belig'in yanına yollanır. Ali Kemal'in Paris'teki bu ilk ikameti 12 gün sürmüştür.

Sadık Belig, Mösyö Gros adında bilgili bir öğretmenin yanındadır. Ali Kemal de Sadık Belig'in yanında kalmaya başlar .Bir taraftan da Cenevre darülfünununa gitmekte ders dinlemektedir. Onun ilk kez bulunduğu ülke ve dünya siyaseti ile ciddi ciddi ilgilendiğini gözlüyoruz.

Cenevre'de ilk olarak Ermeniler dikkatini çeker.²⁷⁵

"O devirde bu darülfünunda benden başka Türk yoktu. Ancak gerek Rusya'dan gerek Anadolu'dan gelme bir çok Ermeniler, Ermeni gençleri vardı ki fakirü'lhal idiler. Fakat son derece çalışkan ilmen de müterakki idiler. Hocaların takrirlerini güzelce zapt eyliyorlardı. Bu gençlerin bazılarıyla muarefe peyda ettikti. Hattâ onların himmetiyle bu şehrin hayat-ı siyasiyesine bile agah olduktu."

Ali Kemal Cenevre'nin ve İsviçre'nin politik hayatını da yakından inceler ve değerlendirir. Parlamenteoya gider, politik tartışmaları ilgi ile izler ve yorumlamaya çalışır. En çok bu tartışmalardaki seviyeye ve ülke bütünlüğünün söz konusu olduğu zamanlarda bütün siyasi farklılıkların bir anda kaybolmasına ve ortak hareket edilebilmesine hayran olmuştur. Kendisi bu tesbitlerini şöyle anlatır:²⁷⁶

İsviçre siyaseten nezih olduğu kadar garip bir memlekettir. Bir devlet itibariyle bütün İsviçre'nin umumî bir siyaseti vardır. Lakin müteaddit ve bir dereceye kadar müstakil kantonlardan, eyaletlerden müteşekkil olduğu için hususî bir siyaseti de vardır. Her eyalet merkeze karşı istiklalini şiddetle muhafaza eyer, merkez de o istiklale hürmet eder. Fazla olarak her eyalet başı başına da bir siyasete, bir cidal-i siyasiye, bir hayat-ı siyasiye mazhardır. Meselâ Cenevre o zaman siyaseten ne teheyyüçler içinde idi. Mutedil ve müterakki iki fırkaya ayrılmıştı, mücadelelere tutulmuştu. Şehrin hemen ortasında "Mebna-yı İntihabat" dedikleri bir bina-yı mahsusa vardı. Meclis-i millînin intihabatında halk o daireye toplanırdı. Her fırkanın murahhasları kürsü-yü hitabete çıkarlar, fikirlerini, mesleklerini müdafaa eyerlerdi. O sıralarda Cenevre'nin meclis-i millisinde ekseriyet fırka-yı müfritede idi. O fırkanın reisi de Carteret isminde bir ihtiyar idi. Mutediller mevki-i iktidarı müfritlerden almak için yeni intihabatta var kuvvetleriyle çabalıyorlardı. Hâlâ hatırımdadır; bir gece o intihabat dairesine gittikti. Her fırkadan binlerce halk, kadın ve erkek, vâsi bir divana toplanmışlardı. Muhalif, muvafık her gürhün gürhün hatipleri birer birer kürsü-yü mahsusa çıkıyor, meslek ve maksad-ı siyasîlerini kemal-i talakatla bast eyliyorlardı. Fakat her iki taraf yekdiğerine karşı ne derece nezahat ve hürmetle muamele ediyordu.

İptida fırka-yı müfriteden o zikrettiğimiz Carteret gelmişti. Yetmişlik bir pîr ki söyleyeceğini uzun uzadıya cerbeze-yi nutkiyyesini göstererekten söylemişti. Huzzârın alkışlarına nail olmuştu. Sonra fırka-yı mutedilenin bir

hatib-i marufu, hukuk darülfünununun bir üstad-ı benamı Richard ona cevap verdi, mutedillerin nokta-i nazarlarını izah kıldı, müfritleri muaheze etti. O da mazhar-ı takdir oldu.

İsviçre her cihetce mes'ut, müreffeh bir memlekettir. Siyasette bile hercümerç, ihtiras, iğtişaş nedir bilmez, huzur ve sükun içinde yaşar."

Ali Kemal, ömrünün sonuna kadar irtibatını kesemeyeceği bu ülkenin siyasi yapısını böyle değerlendirmektedir. Görüldüğü gibi onun İsviçre siyasetinde en çok dikkatini çeken, politikacıların seviyeli ve birbirine saygılı üslubu ile eyaletlerin yarı özerk yapıları olmuştur.

Ali Kemal Cenevre'ye bu ilk gelişinde uzun süre kalmamıştır. Arkadaşı Sadık Belig ile sudan bir bahane yüzünden (bir beyti zevksiz bir tarzda okuması) tartışmış ve Uşşakîzâde Süleyman Bey'in de teşvikiyle tekrar Paris'e yollanmıştır.

Paris'te bu defa onu artık o ülkenin iç siyasi gelişmeleri ilgilendirmektedir. Başka şeylerle meşguliyeti azalmış, Fransa'daki hükümet buhranlarını, siyasi çekişmeleri, halkın yönetime katkısını ilgi ile izlemeye koyulmuştur. Bu sıralarda Paris yakınlarında, Neuilly'de "Institut de Casseborne" adındaki bir okula kaydolmuştur. Ancak bu okuldan memnun olmadığını, İsviçre'deki hocası Mösyö Gros'un gözünde tuttuğunu kendi ifadelerinden anlamak mümkündür.

Ali Kemal, Paris'te siyasetle bu kadar yakından ilgilenmesinin sebebini şöyle izah eder:²⁷⁷

"Memleketimizde böyle siyasiyyât ile meşgul olamadığımız, bir cidal-i siyasiyyeye atlamadığımız için o zaman biz gençler böyle uzaktan uzağa olsun Fransız siyasetine samimi alakadar olmakla, bu mücadeleleri harfiyyen takip etmeye koyulduktuk."

Ali Kemal'i Paris'e bu ikinci gelişinde en çok ilgilendiren gelişme, o günlerde ortaya çıkan cumhurbaşkanlığı buhranıdır. 1879'dan itibaren

²⁷⁷ a.g.e sf.89

cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmekte olan Jules Grevy, o günlerde damadı Wilson'un usulsüz nişan alışverişi gibi bazı yolsuzluklara adının karışmasından dolayı rahatsızdır. Bu yolsuzlukların ortaya çıkması üzerine hükümet mensuplarından hiç kimse Cumhurbaşkanı Grevy'i istemediği için istifa etmek zorunda kalır.

Yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesi gerekmektedir. Ancak ortalık pek karışıktır. İlimli gruplar çeşitli defalar başbakanlık yapmış olan Jules Ferry'yi cumhurbaşkanı seçtirmek istemektedirler. Aşırıları ise buna şiddetle karşı çıkmaktadır. Hele o dönemin en önde gelen polemikçi yazarı Rochefort'un bu adaya karşı aşırı tepkisi Ali Kemal'in iyice dikkatini çeker. Rochefort yazdığı şiddetli makalelerle halkın Ferry'ye karşı tepkisini toplamaktadır.

Seçim günü Paris sokakları hıncahınç dolmuştur. Çok büyük gösteriler olur. Hattâ eğer Versailles'te toplanan ayan ve milletvekilleri, Jules Ferry'yi cumhurbaşkanı seçerlerse ihtilal olacağı bile söylenmektedir. Bu ihtilalci, aşırı grubun başını tanınmış politikacı Clemenceau çekmektedir. Sokaklardaki kalabalığın büyük kısmı "Yere batsın Ferry" diye bağırılmaktadır. Ferry'yi sevenler ise seslerini çıkarmaya korkmaktadırlar. Karşı tarafın tepkisi çok büyüktür.

Ali Kemal bu kızgın topluluğu görebilmek için Versailles'a kadar gidemez. Buna da üzülür. Ancak Grands Boulevards'lara kadar gider ve gelişmeleri ilgi ile izler. Bir aralık Ferry'nin seçildiğine dair bir şayia çıkar. O zaman o kalabalıklarda o derece şiddetli bir tepki ortaya çıkar ki kazara bir hükümet adamı ellerine geçecek olsa o anda paramparça olur. Kısa bir süre sonra bu haberin doğru olmadığı anlaşılır da halk biraz sükunet bulur.

Seçimlerde ilk turda Ferry'nin daha çok oy aldığı, ancak halkın büyük tepkisi üzerine ikinci turda Cumhuriyetçilerin Carnot'yu aday gösterdikleri ve üçüncü turda da bu adayın en fazla oyu alarak cumhurbaşkanı seçildiği ortaya çıkacaktır.

Carnot o günlerde pek de meşhur birisi değildir. Fakat Büyük Fransız İhtilali'nin önde gelen isimlerinden meşhur Carnot'nun torunudur. Halim selim bir ilim adamıdır. Daha önceden de kabinede bakan olarak görev almıştır. Bu özellikleri sebebiyle aday gösterilmiş ve seçilmiştir.

Ali Kemal bu seçim olayından çok etkilenmiştir.²⁷⁸

"Bu dağdağa-yı intihabat bana çok te'sir etmişti. Bütün o münakaşalar, o mübaheseler rüyama giriyordu. Büyük bulvarlarda gezerken bilmem hangi gazetenin önünde bir cemaat-i müteheyycye tesadüf ettimdi. Bir cemaat ki avazı çıktığı kadar , (Jules Ferry öldü, Jules Ferry geberdi) diye bağıriyordu. Derken birdenbire o binanı balkonunda üstü başı temiz, mükellef bir zat çıktı, o halka karşı, (Hayır efendiler, Jules Ferry ölmedi, Jules Ferry berhayattır, yaşasın Jules Ferry) diye haykırdı. Bu tecellüd o kitle-i müteheyyc-i nâsa bir kaç dakika buz gibi tesir etti. Fakat çok geçmeden yine herifler kendilerini topladılar, yaygaralarına koyuldular."

Ali Kemal ilk önceleri Jules Ferry'ye gösterilen bu tepkilerin sebebini kavrayamaz. Bu hükümet adamı, mutedil fikirlerin temsilcisidir. Eğitim bakanlığı görevi yapmış, bu sırada gayet modern icraatlarda bulunmuştur. O tarihten önce de başbakanlık görevinden bir iftira sonucu düşmüştür ki, o da Fransız ordusunun Tonkin denen bir yerde yerlilerle yaptığı savaşta yenildiği yolunda bir telgraf getirilerek mecliste okunmuş, bu yenilginin tek sorumlusu olarak Ferry gösterilmiş ve istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Halbuki sonradan o telgrafın sahte olduğu, ordunun yenilmesinin sözkonusu olmadığı anlaşılmıştı. Ancak iş işten geçmiştir.

Ali Kemal bu zatın çok başarılı bir devlet adamı olmasına rağmen politikada böyle üst üste yenilgiler almasının sırrını nihayet çözer:

"Bu halkı böylece iğfal eden matbuat, bhusus matbuatın Rochefort gibi kılıcı son derece keskin zehirnak sergerdeleri idi. Mâmafih memleketin en güzel

düşünenleri Jules Ferry'den taraf idiler. O müstemlekat siyasetini takdir ediyorlardı."

Matbuatın önemini kavraması ve belki de ileriki tarihlerin "kılıcı keskin Rochefort"u olması açısından bu siyasî gelişmeleri izlemek Ali Kemal için önemli sonuçlar doğurmuştur denilebilir.

Ali Kemal'in bu ikinci Paris hayatı da kısa sürer. Okuduğu okuldan memnun değildir. Hocaların işi baştan savdığına inanmaktadır. Mösyö Gros'un verdiği kaliteli eğitimi özler. O günlerde her kafasına estiğini yapan, istikrarsız bir tablo çizen Ali Kemal, Paris'te bir ay bile kalmadan ikinci kez tekrar Ceneve'nin yolunu tutmuştur.

Ali Kemal bu defa arkadaşının yanına gitmez, bir pansiyonda kalır. Burada yaşadığı aşk ilgili bölümde anlatılmıştır.

Ancak Ali Kemal'in Cenevre'de öğrendiği bir başka durum, onun daha sonraki siyasî yaşamında etkili olmuştur:

Ali Kemal Cenevre'de üniversiteye dinleyici olarak devam ettiği günlerde, öğrencilerin kurdukları derneklerle yakından ilgilenmiş ve faaliyetlerini izlemiştir. O günlerde kafasında ülkeye döner dönmez mülkiye bünyesinde böyle bir dernek kurma ve bu dernek aracılığıyla siyasî düşüncelerini "kuvveden fiile" dönüştürme düşüncesinin oluştuğu anlaşılmaktadır.

3- İlk Siyasi Faaliyet, Tutuklanma ve Sürgün:

Ali Kemal, bu dokuz aylık Avrupa fasılasından sonra İstanbul'a geri dönmüştür (1888). Dönüşte onu daha önce geleceğini telgrafla bildirmesine rağmen sadece Süleymanpaşazade Sami karşılamıştır.²⁷⁹ Daha sonra diğer arkadaşları da gelerek Ali Kemal için adeta bir hoşgeldin partisi düzenlerler.

²⁷⁹ Dönüşünü telgrafla bildirdiği, hatıratının Z.Kuneralp tarafından yayınlanan nüshasında yoktur. Ancak Berna Kazak'ın verdiği ilk tefrikanın 107.sayfasında bu konuda bilgi bulunmaktadır.

Ali Kemal'in bu kadar ara vermesine rağmen dönüşte tekrar mülkiye mektebine kabul edildiğini ve kaldığı yerden devam etmeye başladığını görüyoruz. Bunu açıklayıcı yeteri kadar malumât sahibi olmadığımızı belirtelim. Ancak Prof. Dr. Şerif Mardin, Ali Kemal'in dönüşte okulda sorguya çekildiğini ve ondan sonra kaydedildiğini anlatmaktadır.²⁸⁰ Ahmet Reşit Rey ise onun bir sınıf aşağıdan devam etmek zorunda kaldığını söyler.²⁸¹

Ali Kemal için artık siyasi bir hayat başlamıştır. Onun bu günlerde arkadaşları arasında "Avrupa'da tahsil görmüş" olmanın da verdiği farkla lider konumuna geçtiğini ve onları yönlendirdiği gözlenmektedir. Çoğu zaman onun evinde toplanmaktadırlar.

a- "Mülkiye Derneği" Teşebbüsü

Bu toplantıların birisinde Ali Kemal, Avrupa'da gördüğü Helvetia, Philadelphia gibi talebe derneklerinden bahseder. Bu kuruluşlar, arkadaşlarının ilgisini çeker ve niyahet kendileri de mülkiye mektebi adına böyle bir dernek kurmaya karar verirler. Bu kararı da hemen icraya koyarlar.

İlk iş olarak derneğe bir yönetmelik yapılır. Bu yönetmelik Ali Kemal'in Cenevre'de gördüklerine uygun olarak düzenlenmiştir. Hattâ, Cenevre'de gördüğü gibi, üyelerin belli olması için aralarında bir "alâmet-i farikâ" bile tesbit ederler. Bu alamet, "kırmızı fes üstüne mavi püskül" olacaktır. İkinci toplantıdan itibaren üyelerin bu bellige uymaya başladıkları görülmüştür.²⁸²

Derneğin ilk toplantısında başkanlığa Ali Kemal seçilmiştir. İkinci ve üçüncü toplantıda da bu böyle devam eder ancak dördüncü toplantıda başkanlık el değiştirir ve Ahmet Reşit'e geçer.

Dernek mensupları belli aralıklarla sürekli toplanmaktadırlar. Her toplantıda belli mevzular müzakere edilmekte, sosyal, siyasi ve edebi tartışmalar yapılmaktadır. Hattâ herkes belli bir mevzuyu yazıp getirmekte, bu yazılar toplantıda okunmakta ve müzakere edilmektedir.²⁸³

²⁸⁰ Mardin, Ş., Jöntürklerin Siyasi Fikirleri, sf.45

²⁸¹ Rey, A.R., Gördüklerim Yaptıklarım, sf.43

²⁸² Ali Kemal, Ömrüm, sf.95

Bu hareket o dönem için son derece büyük bir cür'et olarak değerlendirilmelidir. Hattâ Şerif Mardin, böyle bir örgütlenmeyi o dönem için "ilk" olarak tesbit etmektedir.²⁸⁴

Dördüncü hafta ve dördüncü toplantıdadır ki başkanlık heyecanlı tartışmalarla el değiştirmiştir. Bu toplantı da diğerleri gibi Ali Kemal'in evinde cereyan etmektedir. Toplantı salonu basılır. Bizimkiler işi anlamışlardır ama anlamaya kalmaz. Gerisini Ali Kemal'den dinleyelim.²⁸⁵

"O cemaatin reisi gibi görünen genç, narin, nazik bir bey:

(- Efendiler cümleliz mevkuksunuz, irade-i seniyye bu merkezdedir. Bizi mazur görünüz, aldığımız emri icrâ eylemekle mükellefiz.) dedi.

Sonra birer birer üzerlerimiz aranmaya başladı. Kitaplarımız, kağıtlarımız hep toplandı. Bazılarımızı, bir korkudur, bir düşüncedir aldı. Bazılarımız ise bilakis şetaretlerini elden bırakmadılar. Bizi böyle tevkif eden o hey'et-i zabitanın başındaki memur Ahmet Celalettin Paşa idi. O zaman henüz beydi. Bilahare sevk-i tâli' ile pek yakından tanıdığımız bu zat hakikaten hüsn-ül hulka maliktir, civanmerttir, daima aleme iyilik etmiştir. Ancak nefesine zulmeylemiştir. O derece zaruriyat-ı hayata biganedir. Deruhte eylediği o acib hizmetini, o zaman dedikleri gibi serhafiyeliği etse etse garip bir tarzda ifâ edebilirdi, çünkü fitraten nezih idi. Bu mahiyetini derhal ilk mülakatta bize gösterdi. Hepimize son derece nazikane, müşfikane muamelelerde bulundu. Evrakımız toplanırken, üstümüz başımız aranırken,

(- Efendiler, size karşı bu surette hareketten biz de mahcubuz, fakat ne yapabiliriz? Emin olunuz masuniyetiniz, Şevketmeâb Efendimize sadakatiniz taayyün edince yalnız affa değil, atıfetlere de mazhar olursunuz. Hiç telaş etmeyiniz.) dedi.

Bu sözlere mukabeleten içimizden biri hafif bir sesle (gölge etme başka ihsan istemem) mısramı okudu. Diğer arkadaşlarımız gülüştiler. Ahmet Paşa

²⁸³ Rey, A., R., Gördüklerim, Yaptıklarım sf.43

²⁸⁴ Mardin Ş., Jöntürklerin Siyasal Fikirleri , sf.45

²⁸⁵ Ali Kemal, Ömrüm, sf.96-97

bir parça bozulur gibi oldu. Bahsi değiştirmek için, pek şetaretle görüşen Fehim'e;

(-Fehim Efendi siz değil misiniz?) diye sordu. O mübarek de adeta kahkahalarla ;

(-Vay, efendimiz ne saadet! Görüşmeden tanışmışız!) cevabını verdi. Hepimiz gülmeye koyulduk."

Bu hatıranın en çok dikkat çeken yönü, adma "devr-i istibdat" denen bir dönemde 17- 18 yaşlarındaki gençlerin hiç şüphesiz ihtilal fikriyle oluşturdukları bir derneğin toplantısını basmaya gelen devlet kuvvetlerinin başındaki paşa (o zamanlar gerçi henüz beydir) kendisi ile bu çocukların eğlenmesine, dalga geçmesine müsamaha ile bakmakta, sesini çıkarmamaktadır. Zaten olayların bundan sonraki kısmını izlerken de göreceğiz; baskıcı ya da zulüm sahibi diye tanıtılan bir sultanın döneminde bütün bu siyasi muhalifler mutlak şefkatle muamele göreceklerdir. Kendilerine, hapishanede bile misafir gibi davranılacaktır. Nitekim kimin nereye sürgün olmak istediği bile kendilerine sorulmuştur. Dalga geçtikleri koca koca paşalar, beyler bunlara sadece nasihat vermekle yetinecek ve hapisten çıkarken bir de ceplerine "padişah ihsanı" olarak harçlık konulacaktır. Bu tarihî gerçeklere dayanarak ,böyle bir yönetimin "istibdat dönemi" olarak yadedilmesinin doğruluğunun tartişılması gerektiğini düşündüğümüzü belirtelim.

Ali Kemal ve arkadaşları üçer kişilik gruplar halinde arabalara bindirilir ve Beşiktaş Karakolu'na götürülürler. Büyükçe bir koğuşa doldurulduktan sonra birer birer Hasan Paşa'nın odasına çağrılarak sorgu çekiriler. Sorgulamayı daha sonraları padişahın ser-kunerası olan Mabeynci Ragıp Bey yapmıştır. Ali Kemal, Hasan Paşa'nın da Ragıp Beyin de bu sorgulama sırasında kendilerine son derece iyi davrandıklarını hattâ Ragıp Bey'in eğer paşadan çekinmese kendilerine daha çok teveccüh göstereceğini anlatmaktadır.

Dernek mensupları kuruluş maksatlarının tamamen ilmi olduğunu, padişaha son derece bağlı olduklarını, ilim ve irfan dışında bir amaçları

olmadığını anlatırlar. Bunun üzerine Ali Kemal'e padişaha hitaben uzun bir dilekçe, Reşit Bey'e de bir sorgularına tutanağı yazdırırlar.

Daha sonra Ragıp Bey ve Hasan Paşa hepsini birden toplayarak nasihatler eder ve göklere çıkardıkları Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın öyle pek de büyük şahsiyetler olmadığını söylemeye çalışırlar. Bu durum bizimkilerin isyanına sebep olur. Hele Ali Kemal kendisini tutamayarak, "Kemal Bey'e muhabbetimiz ezelidir, çünkü biz bir zerreyiz, o mihr-i drahsânımızdır" der.

Ragıp Bey Ali Kemal'i hemen susturur. Usulen bir de azarlar; "Şuna bak daha konuşuyor" türünden bir şeyler söyler. Hasan Paşa da; "A çocuk, senin baban ne iyi adamdı, haccülharameyn idi, sen niye böyle mürted çıktın" diye kızar.

Ali Kemal kendisine neden mürted dendiğini sonradan anlayacaktır; evrakları arasında Jean Jacques Rousseau'ya dair serbestçe yazılmış bir yazı paşanın dikkatini çekmiş ve Ali Kemal'in dinden çıktığına hükmetmiştir.

O gece karakolda geçer. Ertesi günü bizzat Ali Kemal'in hatıralarından vermek istiyorum:²⁸⁶

"Ertesi sabah bizi Ceb-i Hümâyün dairesine götürdüler. Her birimize yirmi beşer mecrediye ihsan verdiler. Paraları Sami yüklendi. Mabeynden çıktık. Hademe-i şahâne kışlasına yine öyle debdebe ile geldik. Süleyman Paşa namıyla ihtiyar bir Ferik bizi istikbal eyledi. Orada öğle yemeği yedik. Yine üçer dörder arabalara bindik. Mabeyn ketebesinden bir zatın refakatinde Cağaloğlu'na Maarif Nâzırı Münif Paşa'nın konağına geldik. Nâzır Paşa cümlemizi huzuruna çıkardı. Mabeynden gelen zat emr-i hümayunu okudu. Bu emrin meali şu idi:

Böyle mekteb efendilerinin mektep haricinde toplanmaları, derslerini bir tarafa bırakarak Jean Jacques Rousseau'nun asârı gibi, dine ve ahlâka muzır mütalaalarla meşgul olmaları rıza-yı âliye münafî olduğu için bir daha bu çeşit harekât-ı gayr-ı lââyikâdan tevakki olunmak gerektir, falan.

Bu emirname okunduktan sonra Paşa bize nasihatlar, hem de ne tuhaf nasihatler verdi. Hattâ:

(- Hem Jean Jacques Rousseau'nun eserleri mütalaa olunur mu? Onlar Avrupaca bile medluldür.) dedi.

Lakin bu sözleri öyle garip bir tarzda söyledi ki çoğumuzu adeta güldürdü. Tebessümlerimizi görünce o da dayanamadı, güldü. Çünkü Rousseau'nun yazılarını lisanımıza ilk önce tercüme edenlerden biri de bizzat Paşa-yı müşarünileyh idi.

Münif Paşa'nın konağından çıktık. Mekteb-i mülkiyeye geldik. İrade-yi şahane Müdürümüz Abdurrahman Bey'e de tebliğ olundu. O zat da bizi yalancıkdan (kepazeler, maskaralar) diye haşladı, bir hafta mektepte tevkifimize karar verdi. O tatil mevsiminde sekiz gün mütemadiyen bir dershaneye kapandık. Fakat türlü türlü eğlencelerle vakit geçirdik."

Ahmet Reşit Rey de aynı olayı hatıralarında yaklaşık aynı ifadelerle anlatır. Yalnız O, mektepteki hapis cezası talebinin padişahın geldiğini, ancak böyle bir ceza olmadığı için bunun "izinsizlik" olarak uygulandığını, padişahın kendilerine verdiği ihsanın toplam altı yüz kuruş olduğunu, yaptıkları faaliyeti iyiniyetli bulduğunu ancak okuldaki imkanlar yetersiz olduğu için bu tür faaliyetlere yer ternin edilinceye kadar devam edilmemesi gerektiğini belirttiğini anlatır.²⁸⁷

Bu faaliyetler cereyan ettiği tarih itibariyle (1888) İttihat ve Terakki'den de Jöntüldükten de öncedir. Bu konuda -ihtiyatlı konuşmak kaydıyla- o tür siyasî yapılanmalara zemin teşkil ettiğini de düşünmek gerektir. Çünkü hemen bir yıl sonra Ali Kemal ve arkadaşları benzeri, ama daha ciddi bir örgütlenme teşebbüsünden dolayı sürgüne gönderilecektir. Faruk Gezgin bu ikinci hadiseyi, "artık benzeri siyasî olayların artmaya başladığı" şeklinde yorumlar.²⁸⁸

²⁸⁷ Rey, A.R., Gördüklerim, Yaptıklarım, sf.43-44

²⁸⁸ Gezgin F., Ali Kemal, sf.30

Ali Kemal bu bir günlük siyasî macerayı, "Bir haile gibi başladı, bir mudhike olarak bitti" diyerek anlatır. Ancak, "izinsiz" kaldıkları günlerde arkadaşları ile ne yapacaklarını tartışırlar. Grup üçe bölünmüştür. Bir kesimi bu tür faaliyetlerden vazgeçilmesi gerektiğini savunur. Bir kısım çekimser kalmıştır. Ali Kemal'in başını çektiği aşırı grup ise sürgün veya hapsin kendilerini yıldıramayacağını ne olursa olsun faaliyetlerini sürdüreceklerini söylemektedirler.

Ancak Ali Kemal bu hadiseden sonra artık eskisi gibi lider konumunda değildir. Çünkü idarenin sürekli gözetimi altındadır. Bu günleri üzüntü içinde geçmektedir. Tek tesellisi yıl sonu imtihanlarında başarılı olarak mülkiyenin son sınıfına geçebilmesi olmuştur.

Bu sene, okulda "hür fikirli" olan, Murat Bey, Ekrem Bey gibi hocaların görevden alınmaları Ali Kemal'in üzüntüsünü daha da arttırmıştır. Okul ona artık sevimli gelmemektedir. Tek düşüncesi bir an evvel diplomasını alarak Avrupa'ya ya da Amerika'ya gidip yerleşmektir.

b- Namık Kemal'in Ölümü

Ali Kemal'in siyasî faaliyetleri arasında yer verebileceğimiz bazı gelişmeler Namık Kemal'in ölümü üzerine cereyan etmiştir. Ali Kemal'in, Namık Kemal'e aşırı derecede hayran olduğunu hattâ adını bile sırf ona benzeyebilmek için değiştirdiğini biliyoruz.

Namık Kemal'in 2 Aralık 1888'de vefatı Ali Kemal ve arkadaşlarını çok üzer. Kendi aralarında tertipledikleri bir seri toplantı ile onu anarlar. Toplantılar Selim Hüsnü ya da Midillili Hüsamettin'in odalarında tertiplenir. İçlerinde bu konuda en ateşli Abdulhalim Memduh'tur. Ali Kemal onun, bir "garibe-i hilkat" olduğunu, "sırf gösteriş için elinden ne gelirse yapabileceğini" kaydetmektedir.

Abdulhalim Memduh, Namık Kemal'in ölümü üzerine bir mersiye yazar. Değişik vezinlerde değişik kıtalardan oluşan bu mersiye o dönem muhalif grubu içerisinde çok büyük takdir toplar. Abdulhalim Memduh;

"Bu halkın mülkünü seyr et harababâd lazımsa,

Bu mülkün halkını söylet, sana feryâd lazımsa"

gibi beyitlerle, Ali Kemal'in ifadesiyle, "Padişah'tan en ufak zabıta memuruna kadar bütün o idare erkânını bîpervâ istihfaf eylerdi, bazen tahkir bile eylerdi."

O günlerde Ali Kemal ve arkadaşlarının çizdikleri siyasi tabloyu göstermesi açısından yine Abdulhalim Memduh'la ilgili şu hatırası önemlidir.²⁸⁹

"Bir gün Tepebaşı bahçesinde idi. Sultan Abdulhamid'in marşı çalınıyordu. Memduh kurşun kalemiyle masanın mermerine şu beyti yazdı:

Milletin, va esef, son demini ihbar eyler

Marşının sâmie gelen ... gibi murdar sesi

Biz güldük, lakm korkanlar aramızdan sıvıştı gittiler.."

Ali Kemal ve Memduh'un bu aşırı taşkın, serbest tutumları diğer arkadaşlarının yavaş yavaş onlara daha temkinli yaklaşması sonucunu doğurmuştur. En yakın grup arkadaşları bile isteyerek olmasa bile ailelerinin baskısı ile onlardan uzaklaşmaya başlamışlardır. Bu durum Abdulhalim Memduh ile Ali Kemal'in pek de umurlarında değildir. Çünkü özellikle Ali Kemal, okulu bitirir bitimez Fransa'ya gitmeyi kafasına koyduğu için ihtiyatlı davranmaya ihtiyacı hissetmemiştir.

⚡ Gizli Cemiyet Denemesi:

Ali Kemal'in kaderini etkileyecek olan siyasi faaliyeti bu günlerde meydana gelir. Aralık ayında Abdulhalim Memduh'un verdiği bir haber Ali Kemal'in hayatında yeni bir sayfa açacaktır.²⁹⁰

"Azizim, hazırlan. Öyle sizin geçenlerde yaptığımız gibi çocukça değil, fakat ciddi, fakat hafif bir cemiyet teşkil ediyoruz. Şimdilik alttan alta neşriyat ile daha sonra faaliyet ile, icraat ile elden geleni yapacağız. Bu memleketi bu istibdattan kurtaracağız."

²⁸⁹ Ali Kemal, Ömrüm. sf.105

²⁹⁰ a.g.e. sf.105-107

Bu teklif Ali Kemal'e hoş gelir. Çünkü o bütün muhitin kendisini baskı altında tuttuğunu sanmakta ve zaten bu baskı ortamından bunalmaktadır. Hemen Memduh'la başbaşa verip bu gizli cemiyete kimleri alabileceklerini tesbit etmeye çalışırlar. İlk akıllarına gelen isim Midillili Hüsamettin'dir. Bir de Düyun-u Umumiye'de kâtip olarak çalışan, vatan, millet sevgisiyle ün yapmış, fakat aşırı vurmak kırmak taraftarı olduğu için kendisinden çekinilen Kastamonulu Fahri'yi düşünürler.

Konuyu bu iki arkadaşlarına hemen açmaya karar verirler. Bunun için de onlarla bir toplantı yaparak işe başlayacaklardır.

Bu arada kafalarında bir endişe de yok değildir. Bu işin arkasında kim vardır; bu fikri Memduh'un kafasına kim sokmuştur? Abdulhalim Memduh'un bu ismi gizli tutması endişeye sebep olmaktadır.

Nitekim Ali Kemal ile Hüsamettin mülkiyenin bahçesinde bu konuyu konuşurlarken kafalarında hep bu soru vardır. Fakat bu manada Memduh'un namusuna güvenleri tam olduğu için olaya girmekten vazgeçmezler.

O gün okuldan çıktıktan sonra Hüsamettin ile Ali Kemal, Sirkeci'de bir kahvehaneye giderler. Memduh'u ararlar ama bulamazlar. Fakat Fahri'yi bulurlar. Fahri son derece ateşlidir. Memduh'la görüştüğünü, bu yolda canını bile feda etmeye hazır olduğunu etraflıca anlatır. Bizimkiler endişelerini dile getirince de; "Yok ,hiç korkmayınız. Memduh beni temin etti. İş pek ciddidir. Bu teklifi ortaya koyan ise namusuna itimat edilir bir zattır. Memduh deminden burada idi. O arkadaşı görmek, yevm-i içtimamızı kararlaştırmak için Beyoğlu'na Nikoli'nin birahanesine gitti. İsterseniz şimdi oraya gider, onları bulur, meseleyi etrafla anlarız." der.

Hüsamettin'in işi olduğu için gelemez. Ali Kemal ile Fahri Nikoli'nin birahanesine gelirler. Abdulhalim Memduh'u Tahir Kenan Bey adındaki birisi ile bir köşede başbaşa vermiş konuşurken bulurlar. Ali Kemal de Fahri de bu Tahir Kenan Bey'i uzaktan uzağa tanımakta fakat pek de sevmemektedirler. Onun esrarengiz tavırları, kim olduğu bilinmeyen insanlarla düşüp kalkması,

kendini beğenmişliği, hele İzmirli olmasına rağmen Halit Ziya ve arkadaşlarından uzak olması ona duydukları güvensizliği artırmaktadır.

Bu sebeplerle Memduh'un onunla pek sıkı fikî görüşmesini doğru bulmazlar. Bunu düşündükleri sırada Memduh ile Tahir Kenan yanlarına gelirler. Memduh der ki; "Tahir Bey arkadaşımız da cemiyete dahildir. Bize süratle hareket edilmesini, bir an evvel faaliyete başlanmasını tavsiye ediyor. Teşebbüsümüze bir fatiha olmak üzere şöyle bir hafta hazırladık. Müsveddeyi okuyayım. Muvafık görürseniz derhal bastırır, hem gizlice duvarlara yapıştırır, hem de diğer vasıtalarla dağıtırız."

Bu sözler Ali Kemal'in canını sıkar. Zaten işin içinde Tahir Kenan'ın olduğunu görünce bir soğukluk gelmiştir. Memduh hazırladıkları yaftayı okur. Bu metinde çok şiddetli ifadeler yer almaktadır. Meselâ, Mîthat Paşa'nın, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin ve Damat Mahmut Paşa'nın boğduruldukları yazılmakta, saltanatın şer'an 5. Murad'ın hakkı olmasına rağmen Abdülhamit tarafından gaspedildiği iddia edilmektedir.

Son derece ağır bir dille yazılmış olan bu metin Fahri'yi heyecana getirip hemen harekete geçmek istemesine sebep olursa da Ali Kemal toplantıyı hiçbir fikir beyan etmeden, erkenden bitirme gayretindedir.

Kendisi ile beraber toplantıdan ayrılan Abdulhalim Memduh'a Ali Kemal çıkışır:

"Tahir Kenan gibi bir adamla böyle bir işe girişilir mi? Herifin casus olduğu yüzünden akıyordu. Casuslarla münasebetlerini gören, söyleyen sen değil misin Memduh! Bu hoppalıktan ne zaman vazgeçeceksin? Maksadın mutlaka başımıza bir bela getirmek mi, kendini de bizi de mahv etmek mi?"

der. Memduh hiç ses çıkarmaz, susar.

4- Tutuklanma:

Ali Kemal ile Memduh Yenicami meydanında ayrılırlar. Tehlikeye maruz kaldığını hisseden Ali Kemal, Beyoğlu'ndan aldığı Le Temps'i okur.

Orada geçen "Ben hayatı severim, fakat ölümden de korkmam" sözünün verdiği cesaretle yatağına girip uyumaya hazırlanırken, hizmetçi kız, selamlıkta beklendiğini haber verir. Selamlığa indiğinde iki polis ile komiser "Viçin Efendi"nin kendisini beklediğini görür. Viçin Efendi, terbiyeli bir tavırla, "Beyefendi, sizi Zaptiye Nâzırı Bey bekliyorlar, oraya gideceğiz .Fakat müsade ederseniz evvelemirde odanızı arayacağız" der.

Odasında arama yaparlar ama daha önceki gözaltına alınışı sırasında annesi ve kızkardeşleri odasındaki bir çok kitap ve gazeteyi, başına iş açtığı için imha ettiklerinden pek birşey bulamazlar. Ellerine geçirdikleri Gill Blas ve Temps gibi neşriyatı dikkatli bir şekilde toplayarak Ali Kemal'i de alıp Bâb-ı Zaptiye'ye getirirler. Bu olay meydana geldiğinde yıl 1888 ve Aralık ayı ortalarıdır.

Ali Kemal geceyi müteferrika komiserinin odasında uykusuz geçirir. Neden tevkif olunduğunu hâlâ anlayamamıştır. Memduh'la Nikoli birahanesindeki toplantılarını ehemmiyetsiz bulmaktadır. Sabah olur. Karakol personeli yerlerini alır. Ali Kemal'le ilgilenen çıkmaz. Başkomiser Hüseyin Efendi çok iyi bir insandır. Ali Kemal'e de gayet iyi davranır ama neden tutuklandığına ya da ne olacağına dair hiçbir bilgi vermez. Sadece Nâzır Paşa'nın kendisini çağırıp görüşeceğini söyler.

İki gün bu şekilde geçer. Ali Kemal'i kimse sorgulamaz, arayıp sormaz. Artık çatlama derecesine gelmiştir. Karakolda gelip gidenleri seyrederek vakit geçirir. Nihayet üçüncü gün kendisini polis müdürünün odasına çağırırlar. Odada Müdür Agah Efendi ile Meclis Reisi Hüsnü Bey bulunmaktadır. Ali Kemal'i Hüsnü Bey sert bir sesle yanına çağırır ve sorgulamaya başlar. İlk sorusu saçmadır.²⁹¹

"- Ali Kemal Bey, isminiz nedir?"

Ali Kemal'in zaten canı sıkındır:

"- Madem ki biliyorsunuz, neden soruyorsunuz?! Beyefendi ismim bildiğiniz gibidir." cevabını yazınca Hüsnü Bey sinirlenir. Onun Memduh'u, Fahri'yi, Hüsamettin'i ve Tahir Kenan'ı tanıyıp tanımadığını sorar. Ali Kemal herşeyi olduğu gibi gizleyip saklamadan anlatır. Onun rahat tavırları Hüsnü Bey'i kızdırmaktadır. Nihayet patlar:

"- Pekiyi, Nikoli'nin birahanesinde tertib-i fesad için toplandığımız zaman (vatanımı canımdan ziyade severim) yolunda tehevüfat-ı bî edebânedede bulunmuşsunuz. Arkadaşlarımız söylediler. Pekiyi Ali Kemal Bey, buna ne dersiniz?"

Bu soru üzerine Ali Kemal hayretlere düşer. Mesele anlaşılmıştır. Hemen kağıdın altına şu cevabı yazar:

"- Efendi Hazretleri böyle ise bu suale karşı cevabım hazin bir sükunettir!"

Hüsnü Efendi, kağıdı kalemi fırlatır, Ben böyle adamları istintak etmem" diyerek salonu terkeder. Polis Müdürü Agah Efendi, Ali Kemal'i azarlar: "Oğlum, niçin böyle yapıyorsunuz? Bu hareketleriniz sizin için hayırlı olmaz." der. Ali Kemal de Reis Bey'den bir sorulan soruları bir de kendisinin verdiği cevapları okumasını, ondan sonra karar vermesini ister. Müdür Agah Efendi, kağıtlara göz gezdirdikten sonra başını sallayarak "lâ havle velâ kuvvete.." diyerek Ali Kemal'e daha şefkatli davranmaya başlar. O günkü sorgulama orada kesilir. Başkomiser Hüseyin Efendi, Nâzır Paşa ile Polis Müdürünün iyi insanlar olduğunu, ancak Meclis Reisine pek itimad edilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Burada bir parantez açarak şunu kaydetmek istiyoruz; Ali Kemal'in bu tutuklanma hadisesini ayrıntıyla anlatan kaynaklar vardır. Bunlar arasında Prof.Dr.Şerif Mardin'in "Jöntürklerin Siyasî Fikirleri" adlı eserini, Yahya Kemal'in "Siyasî ve Edebi Portreler"ini, Şükrü Hanioglu'nun "Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürlük" adlı kitabını saymak mümkündür.²⁹² Ancak biz "ilk el" olması münasebetiyle bütün bu

araştırmamızda Ali Kemal'in hatıralarını kaleme aldığı "Ömrüm"ü asli kaynak olarak aldık.

Ali Kemal artık neden tutuklandığını anladığı için müsterihtir. Çünkü bu olayda kendisini suçlayabilecekleri herhangi bir delil bulunmadığı düşüncesindedir. O, Memduh'un teklifini ciddi olarak kabul etmediği, birahanadaki toplantıda ağzını açıp tek kelime söylemediği ve o yaftayı kendisi yazmadığı gibi kabul ettiğine dair bir kelâm bile ağzından çıkmadığı düşüncesindedir.²⁹³

Ali Kemal'i hayrete düşüren bir husus da tutuklama işinde neden bu kadar acele edildiğidir. Daha ortada cemiyet teşekkül etmemişken, yafta basılıp dağıtılmamışken ilk toplantının akşamı bu olayın meydana gelmesi, Kenan Tahir'in ajan olduğu ve bu işi bir provakasyon olarak düzenlediği ihtimalini kuvvetlendirmektedir..

Bu arada Ali Kemal'in daha sonraları Bahattin Şakir'le mahkemelerinde İsmail Paşa tarafından jurnal edildiklerini söylediğine göre Tahir Kenan'ın İsmail Paşa nam-ı hesabına böyle bir oyuna girdiği veya onun tarafından kullanıldığı ihtimali ortaya çıkmaktadır.²⁹⁴ Zaten Ömrüm'de Ali Kemal'in kullandığı şu ifade de bu tahmini güçlendirecek mahiyettedir;

"Sonra anladık ki Tahir Kenan'ı bu tertibata sevk edenler meseleyi ta'cil ediyorlarmış. Daha bu dolabı tasarlar tasarlamaz Hakan-ı Mağfur'a vukua gelmiş bir hakikat gibi bildirdikleri için böyle hareket etmeye muztar kalmışlar."

Ali Kemal, bu tuzığa "ahmak bir bildircin gibi" düştüklerini de yine hatıratında nakleder.

²⁹² Mardin Ş., Jöntürklerin Siyasî Fikirleri, sf.45-46

Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.78

Hanioglu, M., Ş., Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, sf.176

²⁹³ Ali Kemal, Ömrüm, sf.110-111

²⁹⁴ Bahattin Şakir, şurâ-yı Ümmet-Ali Kemal Davası, sf.13

Artık üçüncü sorgulamada Meclis Reisi Hüsnü Bey'in tahammülü kalmaz .Ali Kemal'e inkarı bırakmasını, suçunu itiraf etmesini söyler. O da daha önceleri verdiği cevabı tekrarlar;

"- Bir cürüm işlemedim ki itiraf edeyim. Ne bir cemiyet-i fesadiye teşkil ettik ne de dediğiniz gibi ilanlar yaftalar yazdık, neşreyledik ya duvarlara yapıştırdık. Böyle yaptığımıza bir delil gösteriniz."

deyince Hüsnü Bey artık Tahir Kenan'ı çağırır. Ali Kemal'i onunla yüzleştirir. O zamana kadar çok resmi görüştükleri Tahir Kenan bir anda çok samimi olmuştur:

"- Kemalciğim artık inkara mahal yok. Ben hakikati itiraf eyledim, padişahımızın atifetine sığındım .Zaten yazdığımız yafta Memduh'un üstünde yakalandı. En- necâti fi's-sıdk"

der.Bu sözler Ali Kemal'e çok dokunur. Zaten oynanan oyunu farketmesi iyice moralini bozmuştur. Polis Müdürü Agah Efendi'ye hitaben:

"- Vay, öyle mi? Ben de hakikati söyleyeceğim. Cihanda en mukaddes ne varsa ona yemin ederim ki cemiyet-i fesadiye, yafta, bütün bu tertibat acemicesine bir tezvirden ibarettir. Şimdi büsbütün anlaşıldı. Bu tezvirin mürettibi de işte bu adamdır .İhtimaldir, Memduh'u kandırdı, böyle bir cemiyet teşkil ettirmek istedi, o yaftayı yazdırdı. Fakat ne o cemiyet teşekkül etti, ne yafta basıldı, neşroldu. Ne de biz böyle bir teklifi kabul eyledik. Tahir Kenan Bey maruf bir serseridir. Bir külâh kapmak için bu sani'aları icad eden odur. Evet biz hürriyet-i fikriye sahibi gençleriz, fakat budala değiliz. Muhâli, mümkünü olsun biliriz. Böyle mecnunane bir teşebbüse kalkışmayız. Masumiyetimize bu hakikatten parlak bürhan olur mu?"

diye uzun bir konuşma yapar.

Agah Efendi bu durumdan oldukça üzölmüştür. Ali Kemal'e bu savunmasını güzelce yazarak padişahın adalet ve merhametine sığınmasını ister. Ali Kemal de öyle yapar.

Bu olayı duyan Memduh da Ali Kemal'in verdiği ifadeyi tekrarlar. Artık ortada bir oyun olduğu iyice anlaşılmıştır. Ali Kemal, o günlerde herkesin kendilerine gayet iyi davrandığını, acıdiklarını ve misafir gibi gördüklerini, Tahir Kenan'a ise kızgınlıklarını her vesile ile gösterdiklerini anlatır.

Soruşturma sonucu, bizzat Zaptiye Nâzırı Kâmil Bey tarafından mabeyn başkıtabetine götürülüp takdim edilir. Artık oradan gelecek cevap beklenmektedir. Günler, haftalar geçmekte ancak bir cevap çıkmamaktadır. Ali Kemal ve arkadaşları adeta Bâb-ı Zaptiye'de unutulmuşlardır. Fakat rahatları da pek yerindedir. En büyük paşadan en küçük memura kadar herkes kendilerine gayet iyi davranmakta, affedileceklerine dair söylentiler duyulmaktadır. Hele Memduh gayet neşelidir. Şarlatanlıklarıyla herkesi kırıp geçirmektedir.

Ali Kemal bugünlerde kendilerini sık sık ziyarete gelenler arasında bir çok talebelerin bulunduğunu, özellikle Memduh'un bunlara nasihatler verdiğini, onları yönlendirmeye çalıştığını anlatır. Bu ziyaretçiler arasında bir tanesinin de adını verir ki ilginçtir;"Meselâ İctihat sahibi Abdullah Cevdet Bey ki o zamanlar mekteb-i tıbbiyede sakince bir şakirt idi, Memduh'un böyle meftunlarından idi. Her hafta mektepten çıktıkça ziyaretine perestişkarâne şitap eylerdi.

Ali Kemal ve arkadaşlarının bu gizli cemiyet teşebbüsünün o zamanlar, daha sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşecek gizli teşekküle örnek teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Faruk Gezgin bu konuda şu tesbiti yapar:²⁹⁵

"1889'da İttihad-ı Osmanî daha sonraki adıyla İttihat ve Terakki'nin kurulmasına kadar Abdülhamit'in otoriter rejimine karşı öğrenciler arasında ilk ciddi kıpırdanışlar, 1888 yılı içinde Ali Kemal ve arkadaşlarının iki defa yer aldıkları tutuklanma hadiseleridir. Bu iki hadiseden ders alıp tecrübe kazandığını sandığımız tıbbiye öğrencileri, 1889'da daha sağlam esaslar üzerine İttihad-ı Osmanî'yi kurarlar. Bu iki hadiseyi, planlı programlı ve amacı ilan

edilmiş köklü bir hareket olarak görmek zordur .Ortada bir cemiyet bile yoktur."

Hattâ Şükrü Hanioğlu, Ali Kemal ve arkadaşlarının bu gizli cemiyet teşekkülünün "İttihad-ı Osmanî" ile aynı hareket olduğu iddiasındadır. Ona göre Ali Kemal ve tutuklu olan arkadaşları bu olaydan sonra sürgüne gönderilince mektepte kalan diğer arkadaşları başka okullarla temasa geçmişler ve aynı kuruluş üzerinden "İttihad-ı Osmanî"ye oradan da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne geçilmiştir.²⁹⁶

Hanioğlu'nun bu tesbitini güçlendirecek bazı bilgileri de Ali Kemal hatıralarında vermektedir. O da Abdullah Cevdet ve diğer öğrencilerin her hafta muntazaman kendilerini ziyaret ederek görüşlerini dinledikleri yolundaki ifadeleridir. Hattâ bu hatıralarda Memduh'un diğer öğrencilere karşı "her lisanda, her fende yed-i tula sahip" görünmesinin gelen öğrencileri etkilediği anlatılmaktadır. Memduh'un bu cemiyet kurma fikrinde ne kadar ateşli olduğu da gözönüne alınırsa "İttihad-ı Osmanî"nin kuruluşunda aktif rol almasalar bile Ali Kemal ve arkadaşlarının bu gizli cemiyet denemelerinin ve tutuklanmalarının mühim etkisi olduğu muhakkaktır.

Zaten bu bahsi ayrıntılı olarak ele almamızın bir sebebi de budur. Ali Kemal ve arkadaşlarının bu teşebbüsleri, bu anlamdaki ilk öğrenci hareketi olması ve peşisıra gelecek büyük örgütlenmelere rehberlik etmesi bakımından yakın siyasi tarihimiz için son derece önemlidir.

Ali Kemal hatıralarında, Zaptiye Nâzırı Kâmil Bey'in kendileri ile hususî görüşmeler yaptığını, hattâ siyasete dair onların fikirlerini aldığını ve affedilmeleri için ta baştan beri padişaha müracaat ettiğini ama bir sonuç alamadığını söylediğini anlatır. Kâmil Paşa, Ali Kemal ve Memduh'a tercüme etmeleri için zabıta ile ilgili Almanca bir küçük kitapçık bile vermiştir.

²⁹⁶ Hanioğlu, M., Ş., Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürklük, sf.176-177

Ali Kemal ve arkadaşı bu müsamaha ortamı içerisinde gündüzleri hamama gitmek bahanesiyle yanlarında bir nefer olduğu halde çarşıya çıkıp gezerler, evlerine gidip gelirler. Akşamları belli odalarda toplanıp sohbetler ederler, eğlenirler. Memduh bu gece eğlencelerinde Meclis Reisi Hüsnü Bey'in taklidini yapmakta, herkesi kırıp geçirmektedir.²⁹⁷

Ali Kemal bu süre içerisinde özellikle arkadaşı Fahri'nin küfürbazlığını da kaydederek, "Fahri her meziyet-i ahlâkiyesiyle beraber hadîde'l- mîzaç, küfürbaz bir genç idi. Bir parça kızınca padişah'tan başlayarak zaptiye nazırına varıncaya kadar bütün erkân-ı hükümete alenen söverdi. (O başlar kesilmedikçe bu millet rahat etmez. Asırların lekelerini ancak kan temizler, kan ,kan, kan..) diye bağırdı." der. Kendilerini seven memurların defalarca ikaz etmelerine rağmen Fahri'nin bu tutumunu sürdürdüğünü anlatır.

Padişaha alenen küfreden Fahri gibi gençlerin herhangi bir ceza ya da te'dibe uğramamaları o "devr-i istibdat" için dikkat çekici bir hadisedir. Hattâ bir defasında Memduh'un Reis Hüsnü Bey'le dalga geçen bir oyun yazıp sahnelediği Nâzır Bey dahil herkesin kulağına gidince Başkomiser Hüseyin Efendi, Ali Kemal'i çağırarak hiç olmazsa bir müddet için dillerini tutmalarını rica eder. Ali Kemal de bunu arkadaşlarına nakledince, Fahri çok kızar ve, "Biz dâileriniz ise o zalimin de bu saltanat-ı zalimenin de son nefesimize kadar hasm-ı can-ı lanethânyız" der. Aralarında ciddi bir tartışma meydana gelir.

Günler beklemekle geçmektedir. Ali Kemal artık saraya verdikleri dilekçenin bir işe yaramadığı düşüncesine kapılmıştır. Bu sıralarda aleyhlerine yeni kampanyalar da vardır. Arkadaşlarına bir gün şu teklifi götürür:²⁹⁸

"- Böyle bir idare-yi müstebideye karşı çocukçasma adavetlerden husumetlerden bir fayda çıkmaz. Biz heriflerin esirleri, mahpusları iken nasıl aleyhlerine bulunabiliriz? Bana kalırsa fırsattan istifade ederek bu mahpesten kaçmalıyız, memâlik-i ecnebiyyeye gitmeliyiz. O zaman istediğimizi yapar, bu

²⁹⁷ Ali Kemal, *Ömrüm*, sf.113

²⁹⁸ a.g.e sf.117

zalimlerin başına yıldırımlar yağdırırız. İşi gürültüye vermeyiniz, emin bir vasıta buluruz, bir gece gizlice limandaki ecnebî gemilerinden birisine girer, saklanır, sonra da diyâr-ı gurbeti boylarız."

Bu teklif arkadaşlar arasında kabul görür. Ali Kemal artık sık sık hamam bahanesiyle dışarı çıkmakta bu kaçış hazırlıklarıyla meşgul olmaktadır. Ancak, yine onun kanaatine göre mesele Abdulhalim Memduh'un gevezeliği sonucu anlaşılır. Ali Kemal, onun gösteriş ve şöhret hirsının yönlendirmesiyle gerekli gereksiz gevezeliklerde bulunduğu ve meselâ mahpes ve sürgünü hür yaşamaya bu düşünceyle tercih edebilecek karakterde olduğunu söyler.

Kaçma teşebbüsünün ortaya çıkması üzerine Ali Kemal ve arkadaşları Bâb-ı Zaptiye'den alınarak Mehterhaneye getirilirler. Bir gece yarısı ansızın gerçekleştirilen bu değişiklik hepsini korkutmuştur. Bâb-ı Zaptiye'deki tutukluluk süreleri yaklaşık dört ay sürmüştür.²⁹⁹

Mehterhâne'de bu gruba hususî bir oda tahsis edilir. Ali Kemal'in burada tanıdığı Ermeni Rahip Vartanyan'dan etkilendiğini biliyoruz.³⁰⁰ Bu oda yine ziyaretçilerin akınına uğrar. Bu ziyaretçiler arasında genç gazetecilerle Ali Kemal'in mülkiyeden arkadaşları olan Ahmet Reşit, Süleymanpaşazade Sami, Fehim, Suat ve Sermet gibi isimler vardır. Ziyaretçilerle yapılan toplantılarda edebiyattan siyasete kadar her konu uzun uzadıya tartışılmaktadır. Ali Kemal, "bu devr-i istibdatta(!) en serbest, en metin, en rahat yerinin hapis hane olduğunu" söyler ki hür ortamlarda bile hapis hayatının bundan daha rahatı görülmüş müdür bilemiyoruz.

Bu tutukluluk süresi içerisinde Ali Kemal'le daha önce Avrupa'ya firar eden, hattâ Ali Kemal'i bu firara teşvik eden Uşşakîzâde Süleyman da "muzır evrak bulundurmak" suçundan tutuklanır ve Mehterhâne'de yanlarına atılır.

Buradaki tutukluluk döneminde gençlere son derece iyi davranılır. Yine misafir muamelesi yapılır, hattâ haftada iki kez Beyoğlu'na çıkmalarına bile izin

²⁹⁹ a.g.e. 118

³⁰⁰ Ali Kemal'in Ermeni Rabihî Vartanyan'dan etkilenişi bu çalışmanın "karakter Özellikleri" başlıklı bölümünde incelenmiştir.

verilir Ancak bunlar yine kaçma planları yapmaktan vazgeçmemişlerdir. Her fırsatta nasıl kaçabileceklerine dair planlar yaparlar. Hattâ en çok Bükreş'e kaçmayı hesaplamışlardır.

e- Hapisten Çıkış ve Sürgün:

Yaklaşık 10 ay süren bu tutukluluk hali devam ederken Temmuz ayı başlarında Ali Kemal ve arkadaşlarını toplayarak mabeyn-i hümâyuna götürürler. Burada Başkatip Süreyya Paşa'nın huzuruna çıkarılırlar. Süreyya Paşa iyi bir insandır. Gençlere affedildiklerini şu ifadelerle anlatır.³⁰¹

"- Efendiler, Şevketmeâb Efendimiz, kemal-i merhametlerinden sizi af buyurdular. Kabahatleriniz büyük ise de gençliğinize, zekalarınıza acıdılar. Artık mütenebbih olunuz, bu meslek-i mezmumdan vazgeçiniz. Ali Kemal Bey, geçen sefer de Ragıp Beyefendi size o kadar nasihat verdi, niçin söz dinlemiyorsunuz? Emin olunuz bizim gayretimiz, Kâmil Beyefendi'nin şefaati olmayaydı, kurtulamayacaktınız."

Ali Kemal Başkatip Paşa'nın bu sözlerine terbiyeli bir üslupla olmakla beraber yine de hoşla gitmeyecek bir cevap verir:

"- Paşa Hazretleri, gerek iltifat-ı hümâyun ,gerek insaniyyet-i devletinizin minnettariyız. Fakat emin olunuz ki biz masumuz, hiç bir cürüm işlemedik. Nâhak yere dokuz aydır hapisane köşelerinde sürüklendik."

Bu sözler oradakileri pek memnun etmez. Hattâ Ragıp Bey dayanamayarak, " Bari Ali Kemal Bey sen söyleme. Vaktiyle bu başma gelecekleri sana uzun uzun anlatmadım mıydı? Bu defa mazhar-ı af oldun, Şevketmeâb Efendimize dua et, otur. Fazla söz istemez" diyerek Ali Kemal'i susturur. Fakat bu sefer Abdulhalim Memduh konuşmaya başlar. Uzun bir nutuk irad ettikten sonra:

³⁰¹ a.g.e sf.121

"- Şevketmeâb efendimize arz ediniz. Mahbese, menfaya, hattâ ziyade bir cezaya razıyım .Ölümü, böyle zilletle yaşamaya tercih ederim. Hiçbir inayete tâlip değilim." der.

Tutuklular Memduh'un bu tarz konuşmasını hem duygularına tercüman olduğu için takdir ederler hem de serbest bırakılmalarına engel olacağı endişesiyle korkuyla izlerler. Nitekim korktukları başlarına gelir. Serbest bırakılacakları yerde tekrar Mehterhâne'ye gönderilirler.³⁰² Grup, yolda Memduh'a söylemediğini bırakmaz. Süreyya Paşa, Kâmil Bey ve Ragıp Bey sürekli bunlara yardımcı olmaya çalışırlarken, onların aksine cevaplar verip hem onları zor durumda bırakmanın hem de hapis süresinin uzatmanın bir manası var mıdır? Ancak olan olmuştur. Çaresiz Mehterhâne'nin yolu tutulur.

Bu olaydan iki gün sonra bu siyasi tutukluların her birisi birer münasip memuriyette istihdam edilmek üzere ayrı ayrı vilayetlere sürgün edilirler. Bu sürgün kararname si 14 Temmuz 1889 tarihli ferman-ı hümayunla resmîyet kazanmıştır.³⁰³

Kararname ile Hüsamettin Şam'a, Memduh Konya'ya, Süleyman Bağdat'a, Tahir Kenan Yemen'e, Fahri ile Ali Kemal ise Halep'e sürgün edilmişlerdir. Bu irade, önce Ali Kemal ve Memduh dışındakilere tebliğ edilir. Onlar gönderildikten sonra Ali Kemal ve Memduh için "affedilecekleri" yolunda söylentiler çıkarsa da herhangi bir gelişme olmaz. Bu iki isim de sürgün yerlerine gönderilirler. İbnülemîn Mahmut Kemal İnal, Süleyman Nazife dayanarak verdiği bilgide Ali Kemal'in sürgün karnamesinin "Bin kuruş maaş ve vilayet kaleminde memur" olarak çıkarıldığını bildirirse³⁰⁴ de onun alacağı görevin Halep'te kesinleştiği hatıralarından anlaşılmaktadır.

Ali Kemal, diğer arkadaşlarından bir hafta sonra, tahminen Temmuz sonu ya da Ağustos 1889 başlarında yanma, annesi, iki kızkardeşi ve

³⁰² a.g.e. sf.123

³⁰³ Hanioglu, M.Ş., İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürklük, sf.117

³⁰⁴ İnal, İ.M.K., Son Asır Türk Şairleri ,c.2.,sf.837.

hizmetçilerini de alarak bir Rus vapuruna binerek İstanbul'dan İskenderun'a, oradan da Halep'e gitmek üzere ayrılır.

Ali Kemal hapiste kaldığı süreyi değişik yerlerde değişik rakamlarla vermektedir. Hatıralarında dokuz ay ³⁰⁵, Bahattin Şakir'le görülen Şura-yı Ümmet davasında ise on buçuk ay olarak zikretmektedir.³⁰⁶ Ancak tarihler nazar-ı dikkate alınrsa gözaltına alındıkları 1888 Aralık ayı ortalarından serbest kaldıkları Temmuz ayı sonlarına kadar geçen sekiz ya da sekiz buçuk aylık bir mahpus hayatının olduğu anlaşılmaktadır.

4- Halep'teki Siyasi Faaliyetleri:

Ali Kemal'in Halep günleri siyasî faaliyet açısından hayatının diğer dönemlerine nazaran o kadar fazla hareket göstermez. Bu günleri daha mutedil geçirdiğini görüyoruz. Edebiyat ve sanata daha ilgili, Arapça ve Farsça dersleri alıp okullarda zevkle edebiyat ve tarih öğretmenliği yapan, kalem memuru bir Ali Kemal vardır Halep'te. Aşkları ve "akşam sohbetleri" ile sıcak iklimin de bu rehavette tesiri oluşunu düşünebiliriz.

Halep'te Ali Kemal'in "zihniyet itibariyle" de değiştiğini görüyoruz. Ali Kemal, artık "devr-i istibdat"tan çok fazla şikayetçi değildir. Hattâ bu yönetimin gerekli olduğuna inanmaya başlamıştır. Bu insanların başka bir rejimle yönetilemeyeceğini bile düşünmektedir. Bu düşünce buradaki siyasî ve sosyal faaliyetlerini de etkiler. Artık padişaha başkaldıran bir Ali Kemal yoktur. Onun yerine padişaha saygı ifadeleriyle dolu mektuplar (jurnal de denebilir) yazan, ona bağlı bir çizgi sergileyen bir Ali Kemal gözlenmektedir. Bu bağlılık ve tabir yerinde ise jurnalcilik Ali Kemal'in bundan sonraki hayatının tamamı boyunca devam edecektir.

Ali Kemal'in Halep'e nasıl ve kimlerle geldiği, kimin taşıdığı, Halep'te nasıl karşılandığı, buradaki hayatı, ilişkileri ve arkadaşlıkları bu çalışmanın "Ali

³⁰⁵ Ali Kemal, *Ömrüm*, sf.121

³⁰⁶ Bahattin Şakir, *Şurâ-yı Ümmet-Ali Kemal Davası*, sf.13

Kemal'in Hayatı" başlıklı bölümünde verildiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz. Bizi burada ilgilendiren daha çok siyasî faaliyetleri olduğu için hayatının Halep dönemini de burada, o gözle değerlendirme durumundayız.

a- Seyahat Boyunca

Bu anlamda Halep'e seyahati esnasında dikkate değer iki vak'ayı tesbit etmemiz gerekir:

Bunlardan ilki sürgün seyahati esnasında vapurlarının İzmir'e uğradığı esnada 1877'lerden itibaren haberleştiği Hizmet Gazetesi'nden Tevfik Nevzat'la görüşmesidir. Ali Kemal hatıralarında ³⁰⁷ kendilerine refakat etmekle görevli iki polis memurunun son derece iyi davrandığını, hattâ bütün seyahat boyunca semtlerine bile uğramadıklarını kaydeder. İzmir'de de aynı şey olmuştur. Ali Kemal'in istediği gibi gezip tozmasma göz yumulmuştur. Hattâ bu kadar serbest bırakılma Ali Kemal'de tekrar firar fikrini uyandırdıysa da ailesiyle beraber olduğu için bu düşünceden vazgeçer.

Tevfik Nevzat, o kısa görüşmede Ali Kemal'e hiç de fevkalade bir insan gelmez. Fakat onun edebiyatta, ilimde bir maharat göstermemesine rağmen, çok büyük bir vatansever olduğu, hapisten, nefiyden korkmadığı anlaşılacaktır. O da istibdat devrinin hışmına uğrayacaktır.

Ali Kemal ile Tevfik Nevzat rıhtında biraz gezinirler. Gemi kalkacağı vakit ayrılırlar ama güya onları izlemekle görevli olan polis memurları hâlâ ortada yoktur. Son anda güçlkle yetişebilirler.

İkinci tesbitimiz yine Ermenilerle ilgilidir. Ali Kemal ve ailesi İskenderun'a indikleri vakit, yolcu taşıma işi yapan bir Ermeni ile tanışır. Hacı adındaki bu Ermeni Ali Kemal'in "siyasî menfa" olduğunu öğrenince onlara çok yardımcı olur. Bir çok iyiliklerde bulunur. Onlara en iyi arabalarını tahsis eder. Ali Kemal bu Ermeni'den çok medihle bahseder. Hacı bütün aileyi Halep'e kadar rahat bir şekilde taşımakla kalmayıp orada onlara gayet güzel bir

ev bulup yerleştirir. Ermeni arabacının tavırlarından rejim muhaliflerine büyük bir sevgi beslediği anlaşılmaktadır.

Ali Kemal Halep'e gelir gelmez etrafı hemen kendisi gibi rejim muhalifleri ve sürgünler tarafından çevrilir. Daha yerleştiği ilk akşam Redif Miralayı Ali Muhsin Bey akşam yemeğine çağırır. Hacı'nın ısrarıyla bu teklifi kabul eder. Gittiğinde sazlı sözlü akşam eğlencelerinin ilkine adımını atmıştır. Ali Muhsin Bey, meşhur Kel Hasan Paşa'nın oğludur. Kendisinin oğlu da Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Harbi'nin tanınmış komutanlarından Hasan İzzet Paşa'dır. Sultan Hamit yönetimiyle başının pek hoş olmadığı anlaşılan Ali Muhsin Bey'in etrafında hep sürgünler ve rejim muhalifleri vardır.

Ali Kemal'in daha ilk akşamdan tanışarak belli bir süre irtibat içerisinde olduğu Halep'teki sürgünler arasında Sultan Aziz'in mabeyncilerinden Kolağası Halit Bey, Sultan Murad'ın silahşörü Nikola Hacı, Ceza Reisi Esat Bey'i saymak mümkündür.

b- Masonlarla İlişkisi

Bu başlık altında, Ali Kemal'in mason olup olmadığına dair kesin bir bilgi sahibi olmadığımızı hemen belirtelim. Ancak onun Halep'teki en yakın arkadaşının, her konudaki hâmi ve yardımcıının Nikola Hacı olduğunu biliyoruz. Bu zat "Suriye Yıldızı" adındaki Suriye Mason Locasının kurucusudur.

Ali Kemal "her konuda hemfikir olduğunu" söylediği Nikola Hacı'ı hatıralarında şöyle anlatmaktadır.³⁰⁸

"Hacı Bey Halep'te gördüğüm simaların bence en muhterem, en neciplerinden idi. Çünkü o fakr u sefaletine rağmen büyük emeller besledi. Bilfarz, armasonluk için malını, canını verirdi. Kadiminden beri bu silke mensup idi. Avrupa'nın en meşhur masonlarını hususî bir surette tanırđı. Halep'te Suriye Yıldızı diye bir mahfel-i mahsus tesis eylemişti. Frenklerden,

³⁰⁸ a.g.e., sf.128-129

ecnebilerlerden arkadaşlar bulmuştu.Onlarla çalışır dudurdu.Ahlakına itimad ettiği her ferdi bu mesleğe sokmak için elinden geleni yapardı.Hele bir kardeşine muavenet etmek lazım gelince parça parça olurdu.

Zaten bu adamın hususî bir işi, bir derdi,bir emeli yoktu.Bütün endişeleri başkalarının, kardeşlerinin felaketleri idi.

Bais-i şekvâ bana hüzn-ü umumidir, Kemal

Kendi derdi gönlümün,billah gelmez yadma

beyti masadak-ı hali idi.

Hacar daima meşgul idi.Daima kapı kapı koşar dolaşırdı.Fakat o arzettiğimiz necip kaygılarla.Bir kere kardeşlerinden bir Ermeni bir iftira-yı siyasî ile haps olunmuştu.Zavallı Hacar çıldırdı.Hepimizi o derece tazyik eyledi ki o mağduru kurtarmadan rahat etmedi."

Ali Kemal'in bu ifadelerinden onun Nikola Hacar tarafından mason locasına üye kaydedilmek için tazyike uğradığını çıkarmak mümkündür.Onunla çok sıkı fıkı bir bağı olduğu da kesindir.Ancak locaya üye olduğuna dair kesin bir sonuç çıkmamaktadır.

c- Devlet Çarkını Tanıma

Ali Kemal ilk memuriyetini Halep'te alır.Kendisinden bir süre önce gelen kader arkadaşı Fahri ile beraber Vali Hasan Hakkı Paşa kendilerini huzuruna çağırır ve belediyede bir hizmete vermek istediğini söyler.Sürgünler,belediyede kendilerine verilecek görevin tahsillerine uygun olmayacağı gerekçesiyle teşekkür ederek bu teklifi reddederler. Ali Kemal'in aileden gelen bir maddi birikimi vardır. Fakat Fahri parasızdır ve sıkıntılıdır.Ne yapacaklarını düşünürlerken Vali Paşa tekrar çağırır ve biren kuruş maaşla valilik maiyyetine tayin edildiklerini tebliğ eder. Onları hemen yanı başına Defterdar Beyin odasına oturtur.

Bu gelişme onların kısmen sürgünlükten kurtulmaları anlamına da gelmektedir.Çünkü Ali Kemal'in validen naklettiği ifadeye göre bu memuriyet

kararı Valinin tasarrufu değil, doğrudan İstanbul'un tasarrufudur.³⁰⁹ Hele Hasan Paşa'nın Padişah'la çok iyi geçinme gayreti içerisinde olduğu nazar-ı dikkate alınrsa kısa bir süre önce verdiği görevi kabul etmeyince huzurundan kızarak gönderdiği bu iki menfa genci hemen yanubaşına oturtmasının sebebi daha iyi anlaşılacaktır.

Zaten Faruk Gezgin'in Başbakanlık Sicill-i Ahvali Defterlerine dayanarak verdiği bilgide bu görevin 19 Ekim 1889'da başladığı, 13 Ocak 1891'de de Halep Mekteb-i İdadisi lisan-ı Osmanî muallimliğine tayin edildiği anlaşılmaktadır.³¹⁰

Halep'teki aldığı bu iki görev dışındaki memuriyetleri ve başından geçen önemli olayları şu şekilde özetlemek mümkündür.³¹¹

İdadi muallimliği ile Defterdarlıktaki görevini birlikte götüren Ali Kemal'in oradaki üst seviye bürokratlar iye iyi bir diyalogu vardır. Ancak yeni gelen Vali Arif Paşa ile arası açıktır. O günlerde Ali Kemal, kendisine sataştığı için rüşvetçi bir polis komiserini sokak ortasında döver. Kendisinin de rüşvet aldığı söylenegelen Vali Arif Paşa bu olayda komiserin yanında yer alır ve Ali Kemal'i azarlar.

İşte bu olay ,Ali Kemal'in Padişah'a yakınlaşmasında ilk büyük merhale olmuştur ve (muhtevasını bilemediğimiz için jurnal demekte tereddüt ettiğimiz, ancak öyle olduğu anlaşılan) mektuplar göndermeye ilk kez bu olay vesile olmuştur. Hattâ bu vali ile araları açılan Safa Bey³¹² için altında Ali Kemal'in de imzası bulunan bir telgrafla Padişah'a şu şikayette bulunulur:

³⁰⁹ Sultan Abdülhamit'in hemen bütün siyasi suçlulara bu şekilde davrandığı yani önce sürgüne gönderiyormuş gibi İstanbul'dan uzaklaştırdığı,sonradan peşisıra bir memuriyet ile görevlendirdiği bilinmektedir.Nitekim aynı uygulama Namık Kemal'de görülmüştür.

³¹⁰ Gezgin F.,Ali Kemal, sf.53

³¹¹ Ömrüm ve F.Gezgin'in verdiği bilgiler esas alınmıştır.

³¹² Sonradan Hariciye Nazırlığı yapmıştır.Şemseddin Sami Bey'in yeğenidir.O günlerde Halep vilayet tercümanlığı yapmaktadır.

"Her avuç toprağı bir kese altın değer şu mülk-ü muazzez-i hümayunlarının bu gidişle muhakkak bir izmihlalden kurtarılmasını mahza hamiyet ve sadakat saikasıyla istirham eyleriz."

Bu sırada yine önemli bir olay meydana gelmiştir. Ali Kemal'in kader arkadaşı, beraber tutuklanıp beraber sürgüne gönderildikleri Kastamonu Fahri intihar etmiştir. Bugün üzeri kalın bir esrar perdesi ile örtülü olan bu intiharı önce Ali Kemal'in hatıralarından nakledeyim:³¹³

"... Zavallı Fahri de intihar eylemişti. Çünkü içkiye, kumara, kariya tutulmuştu. Fena bir muhite düşmüştü. Yanımıza gelmez oldu. Hattâ gerek arkadaşlarıma gerek bana asılsız yere düşman kesildi, vehim getirdi. Ne söylediğini, ne yaptığını bilmiyordu. Bizi hayale sığmaz cinayetlerle itham ediyordu. Bir gün Sefa Bey'le hükümetten çıktık evimize gidiyorduk. Arka taraftan doğru bir revolver gürültüsü işittik. Bir de koştuk baktık ki zavallı Fahri kendini kalbinden vurmuştu, derhal teslim-i ruh etmişti. Ne için arkamızdan geldi, bizi de mi öldürecekti? Neye böyle sokak ortasında intihar etti? Bu muammalar hallolunamadı. Çünkü biçare gencin bir vasiyeti, bir mektubu çıkmadı. Fakat muttasıl absent içerdi, çıldırmıştı. Çoktan beri hükümete vazifesine gelmiyordu..."

Ali Kemal'in bu anlattıklarından Fahri'nin son zamanlarda Ali Kemal ile aralarının iyice açıldığı anlaşılmaktadır. Fahri ona ve arkadaşlarına düşman olmuş, yanlarına uğramamaya başlamıştır. Öldüğü gün de onları bir müddet takip ettiği anlaşılmaktadır. "Kariya, kumara ve alkole iyice düştüğü" de gözönüne alınca bu gencin ciddi problemleri olduğunu düşünmek gerekir. Fahri'nin intiharı ile Ali Kemal arasında bir bağ aramak fazla yanlış olmayacaktır. Çünkü Ali Kemal onun kendilerini vurmaya isteyebileceğinden bile endişe etmektedir. İnsanın caddede yürürken birdendire aklına esip "tam kalbinden" kendini vurarak intihar etmesi sık rastlanan bir hadise değildir.

Fahri'nin intiharı üzerinde çalışılmaya değer bir konu olarak ortada durmaktadır.

Ali Kemal'in bu olaydan sonra iyice kendisini okumaya yazmaya verdiğini görüyoruz. Eserler telif etmekte, mektepte tarih ve debiyat dersleri okutmakta, bu arada Halep'in en derin alimlerinden olarak bilinen Şeyh Beşir Gazzi'den Arapça, Tefsir ve Hadis dersleri okur .Hattâ bir Kur'an tefsiri yazmaya bile teşebbüs eder. Tabî bu sadece başlangıç olarak kalır. Bu sıralarda Halep Maarif Müdürü Emrullah Efendi gitmiş, yerine Tosunpaşazade Tevfik Bey tayin edilmiştir.

Ali Kemal 26 Mayıs 1892 ile 29 Ağustos 1892 tarihleri arasında Antakya Kazası aşar ihale memurluğu görevinde bulunmuştur. Defterdarlık bu bölgede önünü alamadığı rüşvet ve yolsuzluk iddiaları üzerine idealistliği ile tanınan Ali Kemal'i bu bölgede görevlendirmiştir. Daha sonra da 30 Eylül 1892'de Bâb kazasında ağnam hasılatında meydana gelen bir rüşvet olayını tedkike gönderilir. Ali Kemal yaptığı tahkikat neticesinde göçebelerin elindeki makbuz koçanları ile devletin elindeki koçanların numaralarının birbirlerini tutmadığını tesbit etmiştir. Buna göre yolsuzluğa Kaymakama varıncaya kadar bir çok ileri gelen memur bulaşmıştır. Kaymakama görevden el çektirilir, mal müdürü ve sandık emini mahkemeye sevk edilir. Ancak bu soruşturma Ali Kemal'in baştan beri destekçisi olan defterdarın İstanbul'a tayin edilmesi üzerine Vali Arif Paşa tarafından hasıraltı edilir.

d- Rüşvetle Tanışma:

Bu olaylar Ali Kemal'e devlet çarkının nasıl işlediğini gözlemesi açısından etkili olmuştur. Artık, taşrada devletin nasıl yönetildiğini görmüş, rüşvetin bir kangren gibi toplumun her kesimine nasıl yerleştiğini, içten içe nasıl kemirdiğini farketmiştir.

Ali Kemal'in bu konudaki tesbitleri Türk toplumunun koskoca bir imparatorluktan, bölünmüş, parçalanmış ve işgal edilebilmiş, üç kıttadan bir

yarımadaya sıkışmış devlet haline gelmemizdeki en acıklı gerçeklerin tesbiti açısından son derece önemlidir. Bugün için de en azından ders alınması, ibret alınması gereken bu tesbitleri yine onun ifadeleriyle buraya aktarıyoruz.³¹⁴

"Halep'te gördüklerimize nazaran idare-i Osmaniyenin en çürük ciheti irtikap ve irtişa afeti idi.³¹⁵ İslamda (lanetü'l-lahi ile'r-raşi ve'l-mürteşi) denildiğine rağmen ,mü'min-i müttaki geçinen memurlarımız bile bu şaibeden zor tenezzüh edebilirlerdi. Hasan Hakkı Paşa gibi nevadirden sarf-ı nazar olunursa ekser valiler, onlara ittibaen erkân-ı saire, kadılar, mutasarrıflar, kaymakamlar ekseriyetle çalarlardı .Çalmayanlar da vardı. Fakat ekseriyetle çalarlardı. Ahali bu zülden tevakki edebilir bir memur tasavvur edemezdi. (İnsan olur da yemez olur mu?) sözü darb-ı mesel hükmüne girmişti.

Valilerden, büyüklerden çalanlar, hiçbir cezadan hattâ itabdan bile korkmazlardı. Aleyhlerindeki şikayetlere kulak asmazlardı. Fuzulî'nin şikayenamesinde olduğu gibi lisan-ı halleriyle bîpervâ :(Ondan da bakîmiz yoktur. O hesap kıyamette sorulur) der giderlerdi. Ancak nagehanî bir bir sille-i azle uğramamak için İstanbul'u beslerlerdi. Müntesip oldukları kapıya muttasıl hediyeler takdim eylerlerdi. Hediye olduktan sonra böyle kapılar, paşa kapıları o zaman Payitaht'ta eksik değildi:

Bir kapıyı sed ederse bin kapı eyler küşad

Hazret-i Allah, efendi, fatihü'l-ebvabdır

İstanbul validen alırdı, vali eşraftan, maiyyetinden, mutasarrıflardan ve hattâ kaymakamlardan alırdı. Onlar da ahaliden, nereden bulurlarsa alırlardı. Bir hay u huy-u rüşvettir, giderdi. Fakat bu alışveriş münsifane idi, öyle gaddarane değildi. Bilfarz ayan-ı beldeden biri ya meclis-i idareye aza, ya belediye reisi olunca zat-ı sami-i vilayetpenahiye memnunen ve müteşekkiren bir hediye-yi nakdiyye takdim eylerdi. Bu dad-ü şitabdan alanlar da verenler de hoşnud kalırlardı. Maamafih kanun-ı cezanın madde-i mahsusaları vardı.

³¹⁴ a.g.e., sf.148-149

³¹⁵ hırsızlık ve rüşvet

Rüşvet derece derece ukubatı müstelzim idi. Bu kanun büyükler için hiç hükmünde idi. Alenen irtikap eden valinin, büyük memurun taht-ı muhakemeye alındığı görülmemiştir. Fakat o tehlike ufak tefek memurlar için vâkî idi. Hususiyile küçüklerin memuriyetlerini su-i istimal ederek ederek para kazandıklarını işiten büyükler o yağmadan bir hisse almadılarsa ifrit olurlar, o avareleri mahkeme altına alırlardı. Bu mahkemelere meclis-i vilayet rü'yet ederdi. O meclisin bir müstantiki, bir müdde-i umumisi ve teferruatı vardı. Fakat iş o mahkemeye kadar gitmeden daha istintakta ve hey'et-i ittihamiyede örtbas edilirdi. Bu hey'et-i hakime tabî valinin emrine münkad idi. Çünkü o müstantıklığın, müdde-i umumiliğin vazifelerini dilediğinden nez', istediğine tevdi eden o idi. Ne arzu ederse meclise kabul ettiren o olduğu gibi."

Ali Kemal, özellikle gençlerin mümkün olduğu kadar bu tür akçeli işlerden uzak tutulmaya çalışıldığını anlatır. Bilhassa rüşvetçi yöneticilerin dönderdikleri dolabı anlamamaları için kendilerini adı olan fakat fonksiyonu olmayan görevlerle boş oturttuklarını anlatır.

Hasan Paşa zamanında aldıkları öşür tahsilatı (bugünkü anlamda vergi tahsildarlığı) görevlerini ise ifâ etmelerinin mümkün olmadığını şöyle anlatır:

"Eşraftan, ayandan bir çok zevat muhtelif senelerde iltizam ettikleri aşarın bedelini ya kâmilen ya kısmen zimmetlerine geçirmişlerdi. Biz hazine-i maliye namına cihet-i adliyyeye, hukuk mahkemelerine alelusul müracaat ederdik, bu matlubatı tahsil edecektik. Fakat bir parça bu suretle tazyik görür görmez medyunlar ya defterdarı ya mahkeme-i hukuk reisini ya icrâ memurunu elde ederek takibatımızı akîm bırakırlardı. O derecede ki bir bir seneden ziyade ceht ve gayret ettiğimiz halde vilayetin binlerce liraya varan bu matlubatından bir lira bile tahsil edemedik. Akıbet makam-ı vilayetle de mahkeme memurlarıyla da bozuşarak o işten çekildik."

Ali Kemal, o dönemi içten içe kemiren en büyük hastalığı olan bu illeti böylece anlatmaktadır. Bu hastalığın, günümüz Türk toplumlarının yakasını en

kısa zamanda bırakması temennisiyle, onun ve arkadaşlarının, o günlerde rüşvet almama konusunda iddialı olduklarını da kaydetmek gerekir.³¹⁶

"İşte Tevfik Bey gibi Emrullah Efendi gibi, Sefa Bey gibi genç ve genç fikirli arkadaşlarımızla beraber biz o Halep aleminde her türlü su-i karinlere, işfallere rağmen bu doğru yoldan ayrılmadık, memuriyetlerimizden gayr-i meşru bir istifade etmedik, etmek yolunu bile aramadık. Maamafih aramaya bile hacet yoktu. Elimize geçen fırsatlar çoktu. Fakat dediğimiz gibi gayelerimiz büsbütün başka idi. Bu mülk ve milletin felah ve selahı için avazeke ümitler besliyorduk. Belki haris, haris-i câh, haris-i ikbâl idik, fakat o feyze bir şahrah istikameti takip ederekten ermek istiyorduk."

e- Saltanata Yöneliş:

Ali Kemal'in Halep'te yaşadığı bu tecrübelerin, onun ömrünün sonuna kadar devam edecek olan bir fikr-i sabit edinmesine sebep olduğunu görüyoruz. O şimdiye kadar "devr-i istibdat" olarak gördüğü, başkaldıran ilk öğrenciler arasında yer aldığı, bu uğurda hapis ve sürgüne gönderildiği Sultan Abdülhamit yönetiminin o günkü Osmanlı toplumu için bir gereklilik olduğu fikrine ulaşmıştır. Ali Kemal'e göre Osmanlı toplumu başka bir yönetim altında ayakta kalamaz. Ancak o güne kadar savunduğu "hürriyet, müsavat, adalet" fikirlerinin de etkisiyle, Ali Kemal'de "tanzimatçı bir saltanat ve hilafet" fikrinin teşekkül ettiğini iddia edebiliriz. Onun bundan sonraki bütün hayatı boyunca bu fikre bağlı kaldığını söylemek mümkündür.

Ali Kemal Halep'teki memuriyet tecrübesinden sonra artık eskisi kadar ihtilalci değildir. Saltanata ve Abdülhamit'e yönelmiştir.

Bu kanaatimizi onun Halep günlerini anlattığı hatıralarındaki şu ifadeler iyice te'yit etmektedir.³¹⁷

³¹⁶ a.g.e. sf.151

³¹⁷ a.g.e. sf.151

"Maamafih devr-i Hamidî'nin idare itibariyle şu mevasîsiyle beraber, yine Halep'te gördüklerimize nazaran, başlıca bir fazlı, bir meziyeti var idi ki o da insafı, ihtirazı, itidali idi. (Reise'l-hükümet mehafetullah) derler. Validen itibaren bütün memurlarda az çok bir Allah korkusu ile beraber bir de padişah havfı vardı. En küçükten en büyüğe herkesin mercii atebe-i ulyâ idi. Herkes o merciden sudur eden hükümlere mümkün mertebe itimat ve itaat eylerdi.

Bir vali ne olsa zulümde, irtikapta pek ileri gidemezdi. Padişahтан çekinirdi. Ahali ise mezalime karşı isyan etmekten, silaha sarılmaktan ise padişaha müracaatla teselli bulurdu. Saltanat ve hilafetin bu kuvvet ve kudreti daha o zamandan beni düşündürmeye başlamıştı. Ziya-yı hükümetin bu istinatgahını zayıflatmak, böyle ahval-i muhtelifeden terettüp eden bu koca imparatorluk için muzır mı idi, değil mi idi, bu mesele uzun uzadıya tetebbua şayan idi.

Halep'in en bâlâpervâz, en azametli eşrafı, hattâ Müslüman ve Hristiyan ayanı, büyükleri bile Abdülhamit Han'ın küçük bir taltifi, bir rütbe ya bir nişanı için çıldırırlardı. Maamafih bu adamlar öyle pek boş değildi. Ekseriya oldukça, bazen küllî idrak ve irfan eshabından, servet ve samana mâlik idiler. Kalbi, ezeli bir rabıta ile taht-ı Osmanîye bu sadakati ibraz ediyorlardı."

✦ Halep'ten Ayrılış:

Ali Kemal'in Halep'teki siyasî hayatı ile ilgili tesbitlerimizi bu kadarla bitiriyoruz. Yalnız onun Halep'ten ayrılması ile ilgili bazı tesbitlerimizi buraya kaydetmek gerektiğini düşünüyoruz.

Ali Kemal'in Halep'ten ayrılışı Ömrüm'de bir yerde 1895 diğer bir yerde 1896 tarihleri ile verilmektedir.³¹⁸ Ancak "nasıl ayrıldığı bilinmemektedir" şeklinde bir ifade ile bu ayrılış hadidesine tam açıklık kazandırılmamıştır. "Ömrüm"ü yayına hazırlayan ve Halep'ten sonraki hayatını kaleme alan oğlu Zeki Kunalp bu konudaki şifahi sorularımıza da aynı cevabı vermekte ısrar

etmiştir. Kunalp, babasının Halep'ten dönüşte İstanbul'a uğrayıp Paris'e geçtiğini belirtmekte, ama bir siyasî sürgünün böyle "kafasına göre" nasıl sürgün yerini terkedip hem en yasak iş olan İstanbul'a uğrayıp hem de Paris'e gidebildiği sorusuna cevap vermemektedir.

Ali Kemal'in sadarete yazdığı 22 Haziran 1895 tarihli yazısında İstanbul'a dönme talebinde olduğu ve bunun için izin istediği gözlenmektedir.³¹⁹ Kaynaklar onun izinsiz İstanbul'a girdiğini yazıyorsa da bunun doğru olamayacağı aşıkardır. Bu çok büyük bir cesaret meselesidir. Çünkü o, 1895 Eylül ayında Paris'e kaçtıktan sonra Hariciye Nezareti bütün elçiliklere bir yazı çıkararak onun Avrupa'da görülüp görülmediğini sorar.³²⁰ Bu yazıda Ali Kemal'in Halep'te vali maiyyetinde memur olduğu halde "berâ-yı tebdil-i hava" izin aldığı denilmektedir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere Ali Kemal, tebdil-i hava için İstanbul'a gelmek üzere izin istemiş ve bu izin kendisine verilmiştir.

Tabii ki o devirde bir siyasî sürgün için İstanbul'da hava değişimine izin verilmesi büyük bir torpil gerektirir. Bizim kanaatimize göre bu önemli torpil de Erkânıharp Miralay Rıfat Bey'dir.

"Ali Kemal'in Evlilikleri" bölümünde bahsettiğimiz üzere Rıfat Bey o günler için Ali Kemal'in kaympederidir. Ya da en azından adaydır.³²¹ Ahmet Bedevi Kuran'ın verdiği bilgiye göre Ali Kemal'in Avrupa'ya gönderilme işi Rıfat Bey'in tavassutuyla gerçekleştirilmiştir. Oraya tahsilini tamamlaması için gönderilen Ali Kemal'e uzunca bir müddet Rıfat Bey tarafından harçlık da gönderildiği aynı kaynak tarafından belirtilmektedir.

Bu durumda Ali Kemal'in "İstanbul üzerinden" geze geze Paris'e kaçmasının sırrı daha iyi anlaşılabilir olmaktadır.

³¹⁹ Hanioglu, M., Ş., İttihat ve Terakki ve Jöntürklük, sf.177

³²⁰ Gezgin F., Ali Kemal, sf.58

³²¹ Kuran, A.B., O.İ. İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele, sf.718

B- ALİ KEMAL VE JÖNTÜRKLER

1- Jöntürklerle İlk Temas:

1895 senesi Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir devrenin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu yıl içerisinde padişahın artık bütün yetkileri tekelinde toplamaya yönelik bir gayret içerisinde olduğu gözlenir. Buna mukabil İstanbul'da artık ihtilal havası esmektedir. Aynı yıl içerisinde Avrupa'da "Jöntürklük" denen ateşli bir cereyanın ortaya çıkması Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yıldan itibaren yeni bir döneme girişini hızlandırmıştır.

Ali Kemal Paris'e böyle bir dönemeç noktasında gelmiştir. O, Paris'e geldikten sonra, baştan beri çizdiği rejim muhalifi tablo sebebiyle kendisinden beklenen akitiviteyi göstermeyen bir yapı sergilemiştir. Rejime muhalifliği sebebiyle hapiste yatan, sürgün edilen ve halen de bu sürgünlüğü devam eden Ali Kemal, Avrupa'da o günlerde yeni yeni şekillenmeye başlayan ve tek ciddi muhalefet görüntüsü veren Jöntürk hareketine karşı çekimser bir politika izler. O çevrelerde fazla görünmemeyi tercih eder.

Bu soğuk başlangıçta, onun Halep'te edindiği "saltanatın lüzum-ı devamı"na dair görüşlerinin etkisi olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca o günlerdeki kayınpederi ve kendisini Avrupa'ya gönderen zat olan Erkânıharp Miralay Rıfat Bey'in de bu soğun başlangıçta etkisi olduğu akla gelmektedir. Ali Kemal o günlerde "ikmâl-i tahsil" için Avrupa'ya gönderilmiş yeni evli yahut da nişanlı bir gençtir.

Yine bu olumsuz ilk tavrıda o günlerde hareketin başında bulunan Ahmet Rıza'nın da etkisi olduğu muhakkaktır. Ali Kemal'in ifadelerine göre, Ahmet Rıza, baştan beri kırıp döken tavırlarıyla dikkat çekmekte, bir çok insanı da bu tavırlarıyla gücendirmektedir. Ali Kemal de gerek başlangıçta gerekse sonraları her vesile ile Ali Rıza'ya karşı sevgisizliğini belli etmiştir.

Ali Kemal'in Jöntürklerle temasa geçmesi ancak Mizancı Murat Bey'in 5 Aralık 1895'te Paris'e gelmesinden sonra başlar. Ali Kemal, Murat Bey'in oluşturduğu Jöntürkler içerisindeki "mutedil grup"un ilk mensuplarından³²².

Bu arada Mısır'a giden Murat Bey'in 16 Temmuz 1896'da tekrar Paris'e gelmesine kadar Jöntürkler arasında yaşanan dağınıklık ve belirsizlik Ali Kemal'in bu dönemde yine çekimsiz kalmasına sebep olmuştur. Ancak Murat Bey Mısır'dan döndükten sonra Ali Kemal'in yerinin Murat Bey'in yanında iyice netleştiğini görüyoruz³²³.

Bu yılın sonunda yapılan bir toplantıda Ali Kemal ilk kez yönetime aktif olarak katılır ve görev alır. Bu toplantı o güne kadar çalışmalarını dağınık olarak süren ve iç çekişmelerin yoğun olarak yaşandığı Jöntürklerin birleştirilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bu toplantıda, Ali Kemal'i hocası Murat Bey için yoğun kulislere yaparken görüyoruz. Hatta daha sonraları bu çalışmaların başka maksatlarla yapıldığı da anlaşılacaktır.³²⁴

Murat Bey daha önce geldiği Paris'te Ahmet Rıza'nın sebep olduğu bir küskünlükle ayrılmış ve Londra'ya, oradan da Mısır'a giderek Mizan Gazetesini Kahire'de çıkarmaya başlamıştır. Ancak Abdülhamit'in baskıları sonucu oradan ayrılır ve tekrar Paris'e gelir. Bu sıralarda Jöntürkler arasındaki huzursuzluklar devam etmektedir. Bu huzursuzluğun kaynağı Ahmet Rıza'dır. O sıralarda Jöntürkler Ahmet Rıza taraftarları ve muhalifleri olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Sayıca az fakat olmalarına rağmen yönetimde etkili olmayı sürdüren Ahmet Rıza grubunda yer alan isimler arasında Bahattin Şakir, Dr.Nâzım, Şerif Bey göze çarpar. Bu gruba muhalif olan ancak kesin bir çizgi

³²² Ali Kemal üzerindeki Mizancı Murat Bey'in etkisi bu çalışmanın "Karakter Özellikleri" bölümünde geniş olarak ele alınmıştır.

³²³ Emil Birol, Mizancı Murat, Hayatı ve Eserleri, sf.15-16

³²⁴ Bu kısımda yer alan ilgiler için:

Emil Birol, Jöntürlere Dari Vesikalar, sf.9-11

Emil,Birol, Mizancı Murat, Hayatı ve Eserleri 153-155

Hanioglu Ş., B.S.Ö.O.Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürklük, sf.212-213

Kuran, A.B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 41-43

Gezgin F., Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, sf.65- 67

östermeyen sessiz çoğunluk ise İshak Sükuî, Dr. Şerafettin Mağmumî, İlaymakam Şerif, Süleyman Nazif, Çürüksulu Ahmet ve Ali Kemal gibi isimlerden meydana gelmektedir.

Murat Bey, bizzat kendisinin ısrarla Ahmet Rıza'nın etrafında birleşilmesi olundaki telkinlerine rağmen bilhassa Ali Kemal'in yoğun gayretleri ve "sessiz çoğunluğun" desteklemesi ile reisliğe seçilir. Paris'teki bu toplantının 1896 Aralık ayı başlangıcında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu toplantıda, kibirli avırları ve etrafındakileri kırıp geçiren havası ile çoğunluğu kendisinden öğütan Ahmet Rıza'ya çok az oy çıkmıştır.

Kongrede bir "Hey'et-i Teftiş ve İcrâ" oluşturulmuştur. Murat Bey'i reisliğe bu heyet seçer. Bu görev onun her grup ve çevrede daima lider, daima in safta olma temayülüne gayet uygun bir gelişmedir. Onun yardımcılığına ise aynı zamanda Paris şubesi reisliği görevi de uhdesinde kalmak kaydıyla Çürüksulu Ahmet seçilir. Üyeliklere ise Dr. Nâzım, Şerafettin Mağmumî ve İshak Sükuî seçilmişlerdir.

Toplantıda alınan bir başka karar da cemiyetin bir yayın organı olması, bu iş için de Mizan gazetesinin kullanılması kararlaştırılır. Gazeteyi denetleyecek heyette ise şu isimler yer alır; Ali Kemal, Şerafettin Mağmumî, Şefik Bey ve Şeri Bey.

Ahmet Rıza seçimi kaybetmekten pek memnun olmamıştır. Nitekim hemen seçimlerden sonra ilk tepkisini ortaya koyar ve baştan beri Jöntürklerin yayın organı olarak çıkardığı "Meşveret" gazetesini tek başına çıkarmaya devam eder.

Mizancı Murat Bey'in işbaşına getirilmesiyle herşeyin önü alınabilmiş değildir. Nitekim göreve gelişinden hemen bir kaç ay sonra eski huzursuzluklar tekrar görülmeye başlanır. Murat Bey, kendisinden beklenen "toparlayıcılık" görevinde yetersiz kalmıştır. Olayların bu mecraya kayması üzerine Ocak 1897'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi Cenevre'ye taşınır.

Murat Bey, huzursuzlukların giderek artması üzerine, cemiyet merkezini Paris'ten Cenevre'ye taşımaya karar verir. Belki bu durumda kırgınlıkların önü alınabilecektir. Ancak geçimsizlikler her geçen gün artmaya devam eder.

Ali Kemal o günlerde yoğun gayretler içerisinde. Bir taraftan tahsiline devam etmekte, diğer yandan İstanbul gazetelerine yazılar yetiştirmektedir. Tüm bunlara rağmen onun Cenevre'deki Cemiyet merkezine sık sık gidip geldiği bilinmektedir.

Bu dönemde onun İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olup olmadığı hususunda kesin bilgi yoktur. Jöntürk hareketi içerisinde yer alan, yayın denetleme kurulunda görevi olan, başkanlık kulislerinin en etkili ismi olan Ali Kemal'in bu faaliyetleri gözönüne alınca cemiyete mutlaka üye olduğu düşünülmektedir. Ancak kendisi ısrarla bunu reddetmektedir.³²⁵ Faruk Gezgin, onun muhaliflerinden Ali Fahri'ye dayandırarak verdiği bilgide, Ali Kemal'in İttihat ve Terakki'ye 1897 Ağustosunda Cenevre'deki merkezinde cemiyete üye olduğunu belirtmektedir.³²⁶

2- Jöntürklere Engelleme Çalışmaları ve A. Celalettin Paşa:

Avrula'da Jöntürk faaliyetlerinin günden güne artması Sultan Abdülhamit'in bu faaliyetin engellenmesi yolunda çalışmalara başlamasına sebep olmuştur. Bir müddet bu konuda kararsız bir tavır sergilen Abdülhamit, ilk teşebbüs olarak hareketin elebaşı durumundaki bazı isimleri İstanbul'a getirmekle bu işin önünü almayı düşünür. Bunun için de düşünülen ilk isim Murat Bey'dir. Mizancı Murat'ın İstanbul'a getirilmesi halinde hareketin dumura uğrayacağını düşünen Sultan Abdülhamit, bu iş için Ebuzziya Tevfik ve Yusuf Ziya Paşa'yı görevlendirmiştir. Ancak bu teşebbüsler sonuçsuz kalır³²⁷

³²⁵ Ali Kemal, Bahattin Şakir'le olan davasında, Ahmet Rıza ve Murat Bey'in Cemiyete girmeleri için yaptıkları baskılara, "girmem, çünkü üç gün sonra kavga edeceksiniz" diye cevap vererek üye olmadığını iddia eder. (Ali Kemal, Ömrüm, sf.134)

³²⁶ Gezgin F., Ali Kemal, sf.67

³²⁷ Kuran, A.B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler sf.41-43

Abdülhamit Jöntürk hareketini engellemek için ikinci bir teşebbüs olarak "serhafiyesi" olarak bilinen Ahmet Celalettin Paşa'yı Avrupa'ya göndermiştir. Ahmet Celalettin Paşa Paris ve Cenevre'de Jöntürkleri kazanmak için yoğun faaliyetlerde bulunur. Ona bu çalışmalarında yardımcı olarak bazı gelişmeler de vardır ki; bunlar arasında Jöntürkler arasındaki tam zıtlıklardan kaynaklanan çekişmeler (ateistlikle muhafazakarlık gibi), Abdülhamit'in ,1897 yazında Osmanlı ordusunun Yunan'a galip gelmesiyle elde ettiği prestij ve nihayet Paris Sefiri Münir Bey'in ikili ilişkileri bu sebepler arasında sayılabilir. Nitekim bu çalışmaları sırasında Ahmet Celalettin Paşa kendisine Ali Kemal gibi bir yardımcı da bulacaktır ki bir çok başarısının arkasında onun imzası olacaktır.

Murat Bey Cenevre'de faaliyetlerde bulunurken, Ahmet Rıza ile ilişkilerin kopma noktasına geldiğini görüyoruz. Bu aynı zamanda kaçınılmaz bir sonuçtur. Çünkü Murat Bey nihayetinde muhafazakar yapılı bir insandır. Ahmet Rıza ise dinsizliğe varacak kadar pozitivist bir görüntü vermektedir. Ahmet Rıza'nın çıkarmayı sürdürdüğü Meşveret gazetesi Osmanlı-Yunan savaşı sırasında Yunanlıları destekleyecek kadar ileri gitmiştir. Bu noktada artık bir çatı altında kalmaları imkansız gibi görünmektedir.

Aslında tüm bu tutarsızlıkları avantaj olarak kullanıp hareketi iyice tek elde toplaması gereken Murat Bey kendisinden beklenen dirayeti gösteremez. Niyahet uzun zamandır teleffuz ettiği istifasını 31 Mayıs 1897 tarihli Mizan Gazetesinde duyurur. Gazetenin aynı nüshasında Cenevre'deki genel merkezin düzenlediği bir mazbata da yer almaktadır. Bu mazbata, Ahmet Rıza'nın ihraç edildiğine dairdir.

Bu olaylarda Ali Kemal'in aktif rol aldığı bilinmektedir. İstifa etmeden hemen önce Murat Bey, Ali Kemal'i Ahmet Rıza'ya gönderir. Ancak bu barışma teşebbüsü sonuçsuz kalır.

Murat Bey'in istifası olayı Ahmet Celalettin Paşa'yı harekete geçirir. Bu karışık ortam onun için arayıp da bulamadığı bir fırsattır. Jöntürkleri kazanmak için gösterdiği faaliyetleri artırır. O güne kadar kendisi ile görüşmekten ısrarla

çekinen Murat Bey, cemiyetin 6 Temmuz 1897 tarihli kararı ve arabulucuların ısrarı ile (ki bu ısrarcıların başını yine Ali Kemal çekmektedir) Ahmet Celalettin Paşa ile görüşmeyi kabul eder. Bu seri görüşmeler İsviçre'nin Contrexeville şehrinde yapılır. Burada dikkati çeken husus Murat Bey'in istifa etmesine rağmen yine cemiyet adına görüşmelere katılması ve lider konumunu sürdürmesidir. Saray tarafı da bu durumun farkında olmalıdır ki görüşmelerine muhatap olarak Murat Bey'i seçmiştir. Onun kazanılmasına baştan beri büyük önem vermektedir.

İsviçre'de görüşmeler sürerken, cemiyet, şubelerin görüşüne müracaat etme ihtiyacı hisseder. Gelen cevaplar genelde "ihtiyatlı davranılması" yolundadır. Cenevre görüşmeleri bittiği sırada ise Paris'te Sefir Münir Bey'in direktifleri ile görüşmeler başlar. Salih Münir'in kendini garantiye alabilmek için Jöntürklerle Abdülhamit Han arasında ikili oynadığı gözlenmektedir.

Salih Münir'le sürdürülen görüşmeler entransan bir noktaya kadar ulaşır; Jöntürkler, gazetenin yayımının durdurulması ve cemiyet faaliyetlerinden vazgeçilmesi için araydan 600 bin Frank para isterler.

Bu görüşmelerden sonra Ahmet Celalettin Paşa, Murat Bey ile Cenevre'de tekrar bir araya gelir. Burada Murat Bey'in bu görüşmeleri "şahsı adına" yaptığında ısrarlı olduğunu belirtelim. Alınan kararların sadece kendisini bağlayacağını söylemektedir ama meselâ; anlaşmaya yaklaşıldığı zamanlarda cemiyet de bir karar alarak Çürüksulu Ahmet Bey'e yayımı durdurma yetkisi vererek bu anlaşmadan etkileneceğini hemen göstermektedir. Murat Bey, 20 Temmuz 1897'de reformların yapılmasının taahhüd edilmesi şartıyla yurda dönmeyi kabul eder. Bu karardan iki gün sonra Paris Sefareti tarafından yurtdışına kaçan firarîlerin yurda dönmeleri halinde affolunacaklarına dair bir tebliğ yayımlar.

Bunu takip eden günlerde cemiyet de Ahmet Celalettin Paşa ile resmen anlaşmaya varır. Buna göre, umumî affın çıkarılması ve reformların yapılacağını açıklanması şartıyla cemiyet de yayımlarını durduracaktır. Bu

anlaşma Jöntürk tarihine "mütareke" olarak geçer, çünkü sonuç padişahı memnun edecek şekildedir.

Bu olaydan sonra Murat Bey yurda döner. Bunu takip eden günlerde ise aralıklı zamanlarda Ahmet Rıza'ya muhalif olan cemiyet mensuplarından herbirisinin değişik makamlara getirildiği gözlenir. Bunlara örnek olarak; İshak Sükufî Roma, Çürüksulu Ahmet Belgrad, Şefik Bey Bükreş, Rauf Ahmet Atina, Abdullah Cevdet de Brüksel sefaretlerinde birer görev alırlar. Yine aynı gruptan olarak Ali Kemal de Brüksel Sefareti ikinci kâtipliği görevine getirilmiştir. Şerafettin Mağmumî gibi bir grup ise tahsillerini tamamlamamak için Avrupa'da öğrenci olarak kalmayı tercih ederlerken Süleyman Nazif'in de aralarında bulunduğu bir başka grup İstanbul'a dönmeyi tercih eder.

Ahmet Celalettin Paşa'nın bu şekilde maksadına aşağı yukarı ulaştığı, Jöntürk hareketinin önde gelen bütün isimlerini dağıttığı söylenebilir. Ancak çok azınlık olmakla beraber bir grup faaliyetlerinden vazgeçmemiştir.

Ahmet Rıza ve etrafındaki küçük bir grup bu anlaşmayı kabul etmezler. Faaliyetlerine devam etmeye karar verirler. Anlaşmadan hemen sonra, 8 Eylül 1897'de İstanbul'da bulunan siyasi tutukluların Şeref vapuruyla Trablusgarb'a sürgüne gönderilmeleri Murat Bey ve arkadaşlarının beklentilerini boşa çıkarmış, yapılan anlaşmanın sadece bir aldatmaca olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu gelişme Ahmet Rıza ve etrafındakilerin padişaha güvenmemekte haklı olduklarının bir izahı olarak yorumlanır ve faaliyetlerinin daha da yoğunlaşmasına sebep olur.

Aslında Cenevre'de Ahmet Celalettin Paşa ile anlaşmaya varan Jöntürk grubu da bu vaadlere pek inandıkları için kabul etmemişlerdir. Saraydan daha fazla para koparmanın yollarını aramak için ağırdan almışlardır. Nitekim Tunalı Hilmi, Ahmet Celalettin Paşa ile elindeki evrak için 4 bin Franga anlaşmıştır. Bu para sonradan çıkarılacak olan Osmanlı Gazetesi için kullanılır. Hatta cemiyet mensupları tüm anlaşmalara rağmen 1897'nin sonlarına doğru tekrar yayımlarına başlarlar.

3- Ali Kemal'in Rolü:

Ali Kemal'in Ahmet Celalettin Paşa ile Jöntürkler arasında önemli bir rol oynadığı kesinlikle bilinmektedir. Ali Kemal ile Jöntürklerin ilişkileri kendisinin daha sonradan inkara kalkmasına ve oğlu Zeki Kuneralp tarafından ısrarla reddedilmesine rağmen ³²⁸ uzun süre devam etmiştir. Onun "hain olduğu", "ajan olduğu", Jöntürkler tarafından mahkemelere kadar ulaştırılmış ve beyan edilmiştir.³²⁹ Hangi sıfatla değerlendirileceği konusunda bir fikir beyan etmek durumunda değiliz ama Ali Kemal'in Murat Bey'in Jöntürk hareketinden vazgeçirilmesinden Mahmut Muhtar Paşa ve Hüseyin Daniş'in çalışmalarının durdurulması ve İstanbul'a getirilmelerine, Jöntürklerin yayın organı olan Osmanlı Gazetesi'nin ve başka yayınlarının engellenmesine kadar bir çok faaliyette bulunduğu ve bu görevleri de Ahmet Celalettin Paşa'dan aldığı emir ve direktifler doğrultusunda yerine getirdiği bilinmektedir.³³⁰

Gerçekten de Ahmet Celalettin Paşa Padişah'tan aldığı "Jöntürk hareketinin engellenmesi" görevini yerine getirmek için Avrupa'ya geldiğinde kazandığı ilk isimler Ali Kemal ve Ubeydullah Efendi'dir.

Ali Kemal'in Paris'e ilk geldiği yıllardan tanıdığı bu derviş kılıklı, eli tesbihli, sarıklı cübbeli, ne kazanıp ne yediği belli olmayan Ubeydullah Efendi daha sonraları Ahmet Celalettin Paşa'ya büyük yardımlarda bulunacaktır.

Yahya Kemal, Ali Kemal'in o günlerde Ahmet Celalettin Paşa'ya nasıl yardımcı olduğunu ve nasıl bir sonuç elde ettiğini şu ifadelerle anlatır.³³¹

"Nihayet Jöntürklüğün feveranı sıralarımda Paris'e gelmişti. O buhran içinde epiyce entrikalı bir rol oynamıştı, mâmafih Jöntürk addedilmemişti,

³²⁸ Ali Kemal, Ömrüm. sf. 163-164

³²⁹ Bahattin Şakir, Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası , sf.15

³³⁰ Emil B.,Mizancı Murat,Hayatı ve Eserleri sf.155-158

Emil B., Jöntürlere Dair Vesikalar, sf.9-11

Hanioglu,M. Ş., İttihat ve Terakki ve Jöntürklük, sf. 239-242

Kuran, A., B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf.57-61

³³¹ Yahya Kemal,Siyasî ve Edebi Portreler, sf. 78

çünkü biç bir zaman sarahatle Sultan Abdülhamit aleyhtarı olmamıştı. Hürriyetten yüksek sesle bahseden, kendi gazeteciliği için geniş bir hürriyet meydanı isteyen Ali Kemal'in tıynetçe ve zihniyetçe muhafazakar olduğu bu senelerdeki vaziyetinden anlaşılır .Ahmet Celalettin Paşa Paris'e gelip de Murat Bey'i ve etrafını Sultan Abdülhamit'le uzlaştırdığı vakit programını Ali Kemal'den almıştı.

Ali Kemal bu gizli müşavirliğinin mükâfâtı olarak Brüksel Sefaretinde bir kâtiplik elde etmişti. O devrin idare ve siyaset kafasına göre Avrupa'dan hiç bir Türk muharriri İstanbul gazetelerine yazı yazamazken Ali Kemal'in (Paris Mektupları) İkdâm gazetesine muntazaman konulmuştu. İdare-i Hamidiyye'nin Ali Kemal'e hulusi bir itimadı olduğu daha o zamanlardan anlaşılır."

Yahya Kemal'in ifadelerinden anlaşıldığı Ali Kemal'in padişaha belli bir dönemden sonraki muhalifliği o zaman için "moda" olmasından ve tabiri caiz ise "pirim yapmasından" öte bir anlam taşımamaktadır. O menfaatleri engellenmediği sürece padişah taraftarı kalacak, ancak menfaatleri zedelenince onu bile tehdit etmekten geri durmayacaktır.

Onun Jöntürkler içerisinde Ahmet Celalettin Paşa'ya dolayısıyla padişaha çalıştığı gerek Yıldız evrakı arasında ele geçen jurnallerinden, gerek Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı mektuplardan, gerekse Murat Bey'e yazdığı mektuplardan çok rahat bir şekilde anlaşılmaktadır.

4- Jurnalleri:

Ali Kemal'in Jöntürk hareketini engellemek için gösterdiği faaliyetlerini anlatmak için yazdığı bir çok jurnali bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Asaf Tugay tarafından bir kısmı da Ahmet Bedevi Kuran yayımlanmıştır. Bu belgelerden bazıları ise Prof .Dr. Birol Emil tarafından yorumlanmıştır.

Ali Kemal'in bizzat padişaha yazdığı, Yıldız evrakı içerisinde bulunduktan sonra gazetelerde yayımlanan bir jurnali vardır ki en yakın arkadaşı, hocası, karakterinde en etkili şahıs olan Murat Bey'i nasıl

gammazladığını gösteren bir belgedir. Bu belgenin tam metni, elinizdeki çalışmanın "Karakter Özellikleri" bölümünde yer aldığı için burada tekrara gerek görmüyoruz.

Bu belgeler içerisinde bir tanesi çok entrasandır. Ali Kemal'in hem bütün faaliyet planını, hem amaçlarını, hem nasıl görevler elde ettiğini anlatmakta hem de Jöntürk olayının nasıl durdurulabileceğine dair tavsiyelerini içermektedir. Bu tavsiyelerin büyük kısmını daha sonra icra mevkiine de koyduğu için biraz uzun olmakla beraber bu jurnalini buraya almayı tercih ediyoruz. Ali Kemal'in 6 Teşrinevvel 1897 tarihini taşıyan bu journali şöyledir:³³²

"Huzur-u Sâmi-i Atufilerine

Ma'ruz-u ahkarânemdir

Emr-i ahir-i sâmilere Cenevre'ye şeref vârid olur olmaz hemen Paris'e hareket ile keyfiyeti de hâk-i pâ-yi fahimanelerine telgrafla bildirdim. Bu telgraf galiba nezd-i devletlerine vaktiyle vâsil olmamış ki Şerif Bey bendeleri vasıtasıyla buraya muvasalat-ı âcizanemde ikinci bir emr-i dâverileri reside-i yed-i ihtiram olarak ona da derhal cevap takdim edildi.

Bu sabah Paris'teki bütün talebe-i Osmaniye bendeleri bir daire-yi mahsusaya celp ve cem' edilerek tebligat-ı vâkıa ihtirat ve vesayâ-yı münasibe ile kendilerine tefhim edildi. Cümleten bittekrar refi savt-ı şükran ile rıza-yı âliye muhalif hiç bir harekette bulunmayacaklarını ve sırf ders ve tahsilleriyle uğraşarak şan-ı Osmanînin teâlisine bu tarîk-i meşru ile çalışacaklarını söylediler. Hatta geçenlerde bu meslek-i makbule muhalif gibi görünen ma'lumu'l-esami üç efendiden biri bu sefer ziyade ruy-ı muvafakat gösterdi, diğerleri de ana kariben ittiba etseler gerektir.

Bu halde Paris'te şu sebil-i selamete muhalif sadece Ahmet Rıza Bey kalıyor demektir ki bu cihet hakikaten memlekete de evlad-ı memlekete de büyük bir lütuftur, inayettir. Evvelden bir sürü efkâr ve neşriyat-ı muzırâ peşinde koşan dolaşan bu biçare talebe-i Osmaniye bendeleri şimdi tahsil-i

³³² Tugay, A., İbret, Abdülhamit'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler, sf.205-210

füyuzât ve kemalât ile uğraşıyorlar.Bundan da memleket için halen ve atiyen ümit ve lâyuhsâ fevâid me'muldür. Şu hakikati bu efendiler güzelce idrake başladılar ki Ahmet Rıza'nın bu sefer neşreylediği Meşveret ceridesi takdir ve tasvip şöyle dursun, takbih ve tahkir ile karşıladılar.Hatta bazıları bu yolda alenen ve kalemen mukabeleye kadar vardılar.

Her halde ötenin, berinin ilkaatıyla bir fesat vaki olursa Paris'ten olmaz. Belki Mısır'dan,Cenevre'den vesaireden olur. Cihanda müfsit eksik olmadığı için bu nevi' ifsadata en güzel tarik-i muhalefet ne olduğunu hâk-i pay-i devletlerine kemâl-i safvetle arz eylemeyi bir vazife bilirim.

Evvelâ; Matbuat-ı Osmanıyyeye bir parça serbestiyet verilmelidir.Tâ ki eli kılınç tutanlar memâlik-i Osmanıyyede, Memâlik-i Osmanıyye için yazı yazmaktan me'yus olmasınlar,çünkü böyle ,me'yus olunca hariçten neşriyata koyuluyorlar.Naçar daire-i sadakat ve itaatten dışarı çıkıyorlar.Memlekette kalsa, memlekette işlese şüphe yok,böyle çalışır bir kalem böyle memleketten teb'id olunca aleyhe dönüyor. Belki şu maruzat efendimize garip,hatta nâbîmuhal görülebilir. Fakat bir kerre atıfeten tecrübe buyurulsun,maarifin, matbuat idaresinin şu nâbeca kahr-ı tazyikleri müstaidan-ı erbab-ı kalemimizin .başından bir parça kaldırılsm, görürüz, bütün bu (Jöntürki patırtıları nasıl birdenbire söner; nasıl bütün gençler hizmet-i Padişahıye vakf-ı sa'y ve fikr eyler? Yazı yazmaya, okumaya heveskâr bir genci bunlardan etmek aç, susuz, havasız bırakmakla birdir..Hasılı, maarif ve matbuat-ı Osmanıyyeye adap, kanun, iz'an dairesinde bir serbestî izdiyad-ı şükuh-u şahaneye hâdim bir çok ashab-ı kalem ve zekâ çıkar.Şübban-ı memlekette bunları taklit etmek, okumak ile uğraşır.. O zaman öyle (Meşveret) ve emsali gibi, üslubu, zemini berbat varakparelere hiçbir kimse iltifat etmez.Hele zümre-i şübban Padişahına karşı bir rida-yı ubudıyyet-i hakikiyyeye bürünür. Şu nokta bilhassa nazar-ı devletlerine arz olunur ki bir fikr-i şebab için, mutlak bir meşgale , bir medar-ı tenşit, bir gıda, emel gerektir.Hükümetimiz bize bu gıdayı vermez, bu nuru göstermezse bittabiî biz de bu emeli hariçte ararız. O vakit de işte böyle olur.

Sâniyen: Trablus'a, öteye beriye nefyedilmiş bir sürü çoluk çocuk var. Bunlardan her gün buralara bir çok feryatnameler geliyor. Küçük bir afv-i umumî bütün bu masumları sevindireceği gibi şu feryatların da önünü derhal keser. Bu çocuklar ekseriyetle vicdan, iz'an sahibidirler. Böyle mazhar-ı afv-i cihanbanî olunca o kadar sevinirler ki şu lutf-u Padişahîye ne türlü minnettar kalacaklarını bilemezler. Arap ümerasından biri (İzâ ente ekremü'l kerîmü mülketehu) diyor. Bu şübbanı afv-i şehriyarî ile teshir etmek lazımdır. Haps ü nefy ve tazyik bu hususta teşdîd-i buhrandan maada bir faide vermez. İstanbul'da kalan gençler haps ü tazyika uğrayan arkadaşlarına adeta gıpta ediyorlar. Bu felaketlerden mahrumiyetleri kendileri için bir nakisa, bir şerefsizlik addediyorlar. Bütün güzide-i şebab-ı Osmaniyi ise kahr-u tefrik kabil midir? Bu usul-ü şiddeti Şevketmeab efendimize tavsiye eden de onlar idi. İstanbul'a dönen Türkler hakikat-i hali arz etmekten çekinmezlerse bu hainlerin fırıldakları bi's-suhule meydana çıkar.

İşte bu türlü fesatların seyyiesiyle arada bir çok hanümanlar yıkılıyor, bir sürü mâsumun kanına giriliyor. Bunların da önünü almak hükümet-i seniyyemizin himmet ve inayetine mütevakıftır. Tedabir-i ma'ruzâ mevki-i fiile ve icraya konsun, Hüdâ bilir, Avrupa'da Padişahımızı takdîs etmeyen, her türlü emr-i şahaneye boyun eğmeyen bir Türk kalmaz. Şayet biri kalırsa cihan nazarında menfur olur, zelil olur.

Hülasâ: "El afvu inde mülükün nâs-i mebzul" Hânedan-ı âl-i Osman'ın, bilhassa Şevketmeâb Efendimizin mezayi-i ulviye-yi hümâyunlarından biri de afv ü inayettir. Vaktiyle hepimiz zülâl-i âtîfetin katre-i âbı olduk. Ancak bir müddetten beri bazı menâfi-i redîe ve hasise bu rahmetin tecellisine mani oluyorlar. Masumları, biçareleri affetmeli, fenalığı kökünden kurutmaya merhamet buyurulmalıdır. Çünkü bu ümmet, bu millet, bu memleket kendilerine veditullahtır, bütün bu hayr u şer onlara aittir.

Sâlisen: (Teavün) Cemiyetinin kasd-ı tesisi (Jöntürkî firkasının efkâr-ı gayr-ı makbulesine set çekerek şübban-ı memleket arasında ber vech-i bâlâ arz

olunan esasa müstenit bir fikrin intişarıdır. Devlet ve millet-i Osmaniyyenin bekasını, saadetini, selametini temin eden ancak hânedan-ı âl-i Osman, hele şimdi bilhassa Padişah-ı kâr-ı âgahımız Abdülhamit Han'dır. Bizim için bir saadet ve selamet müyesser ise o da mahza şevketmeab efendimizin lütfu vesaitiyle olur. Cüz'ice idrak besleyen, hikmet-i siyasiyyata vakıf bulunan her fert bilir ki bu meslek-i müstakimin haricinde Osmanlılık için, Osmanlılar için necat yoktur .Bu hakikati anlamayanlar ne kadar hüsn-i niyet, hamiyet sahibi olurlarsa olsunlar mülke hiç hizmet edemezler. Gayretlerinden faide yerine mazarrat hasıl olur. Jöntürklerden niyet-i haseneye malik olanların bile şerden maada bir şeye alet olamamaları bu müddeaya bir delildir. Avrupa'yı, memalik-i Osmaniyyeyi min gayr-i had iyice tanıdığım için bir çok mülahazat, müşahadat neticesinde bu fikr-i savabı edindim. Şu itilâımdan vatandaşlarımı müstefid etmek ve bilhassa Paris'teki Türkleri (Jöntürkî) dalaletinden kurtarmak için (Teavün)'ü tesis eyledim. Hükümet-i Seniyye bu cemiyeti cüz'ice himaye eylesin, memâlik-i şahanece neşriyatımıza müsaade buyurulsun, hepimiz var kuvvetimizi takdis-i nam-ı şahaneye vakf eyleriz. Hatta heyetimizi o nam-ı ulviyyet-i ittisama maaliftihar nisbet ederiz. O zaman Avrupa'da bulunan bilcümle gençler de meslek-i müstakime girerler, herkes padişahına candan muti' olur. Bütün şu fesadîden hiç bir eser kalmaz. Ahmet Rızalar, Meşveretler, hürriyetler esasından söner. Abd-i ahkarları bu taahhüdümü ifaya söz veririm.

Netice: (Teavün) gibi hayr ü hizmet fikriyle tesis olunan ve bilhassa şübbân-ı memleketi padişahına rapt ü bend etmek isteyen bir cemiyete nazar-ı atifet ile bakılmalıdır. Memâlik-i Osmaniyyede neşriyatımıza müsade buyurulmalıdır. Çünkü o vakit bütün kalemler tebcil ve takdis-i avâtıf-ı cihanbaniye mevkuf olurlar.

Rabian: Paris'te ve Cenevre'deki talebe-i Osmaniyyeden müstahak olanlara maaş tahsis buyuruldu. Bu bir atifet-i seniyyedir ki şayan-ı tebcildir. Ancak bu talebeden bir ikisi hiç bir işe yaramaz haşerattandır. Bunların Avrupa'da kalmaları devlet parasıyla Türklüğü tezlil etmekten maada bir netice

husule getirmez. Müsaade-i devletleri erzân buyurulursa bu hususta cidden tahkikat icra edilsin. Mekteplerden, nezaretlerden sorulsun. Hakikaten çalışanların, iktisab-ı kemal edenlerin maaşları ibka, etmeyenlerinki kat' olunsun. Bir de her şakirt için bir müddet-i mahsusa-i tahsiliyye tayin olunarak bu müddetin hitamında memlekete avdet, ashâb-ı maaşa bir vazife olsun. İnyet ve himmet-i atufileriyle bu hususat hep yoluna girer.

Arkadaşlardan meziyet ve hüsn-ü niyet sahibi olanlar padişahımıza ve efendimize bu sefer o derece irtibat gösteriyorlar ki bi avnillahi teâlâ bütün bu netâic-i hasene bi's-sühule elde edilir. Mesela Ahmet Rıza Bey büsbütün yalnız kaldığını, beyhude yere inat gösterdiğini anlayarak ahiren, arkadaşlardan bazılarıyla uyuşmaya, anlaşmaya kalkıştı. Fakat her taraftan cevab-ı red gördü. Hele Doktor Şerafettin Efendi ile adeta mücadele-i kalemiyyeye kadar geldiler. Bu tafsilattan maksad-ı kemteranem bu efendilerin şu meseledeki husul-i tâtme-i niyetlerine bir delil arz etmektir. Maruzat-ı mebuset-i ahkaranem nazar-ı ehemmiyete alınırsa saye-i şahânedeki Cenevre'de de böyle olur, Mısır'da da böyle olur. Bu türlü ifsadattan istifade yolunu arayanların haddini ise memâlik-i ecnebiyedeki efendiler bildirir. Dersaadet için hiç bir endişe kalmaz.

İşin içinde olduğum için hakikat-i hali kemal-i samimiyyet ile arza cesaret eyliyorum. Sefaret-i seniyyenin vesairenin derme çatma ma'lumat-ı nâkisasına ehemmiyet buyurulmasın. (Jöntürkî) fırkasını tesis eden heyetin gerek İstanbul'a dönen, gerek burada kalan, meydana çıkan, çıkamayan bilcümle efradı bu dakikada padişahımıza candan, gönülden itaat ve ubudiyet için vesile arıyorlar. Ancak bunlara ber vech-i bâlâ arz ettiğim gibi bir miktar cemile ve iltifat göstermek lazımdır.

Hamisen: Sefaret-i seniyye ikinci kitabetiyle taltif-i hakirânemden dolayı şükür-ü minnet-i âcizanemi tekraren arza mücaseret eylerim. Gerek şevketmeab efendimize, gerek saltanat-ı seniyyelerine elimden geldiği mertebe, fakat namus ve sadakat dairesinde hizmete devama müheyya ve hahişger bulunduğum

kariben delâil-i fîliyesiyle ayan olur. Zaten meslek-i ahkaranem şimdiye kadar böyle idi. Nâhak yere hapsolundum. Nâhak yere nefyolundum. Asla bu meslek-i müstahseneden ayrılmadım. Halep'teki sıdk u hizmet-i çâkeranemi bütün munsif valileri tasdik buyurdular. Başkâtip Tahsin Beyefendi'den sual buyrulsun, her türlü evvâb-ı atifeti mesdud bularak naçar Avrupa'ya sığındım. İstanbul'u terk eyledim. Herkesten ziyade şikayete hakkım var iken, bilakis şikayet yolunu a'lâdan a'lâya bilir iken Paris'te, gerek Murat Bey'in gerek Rıza Bey'in ısrarına rağmen meslek-i makbul, sükun ve intizardan ayrılmadım. Bundan maada bu zatları da fırsat geldikçe bu mesleğe davet ettim. Bir taraftan da bin türlü müşkilat ile İstanbul gazetelerine yazı yazarak gençlerimizi, hükümetimize, matbuatımıza ısıdırmaya ve şu (Jöntürkî) dağdağasından soğutmaya çalıştım. Zat-ı sâmi-i keremkârîleri de olmasaydı bütün bu hizmetimin, bütün bu hüsn-ü niyetimin mükafâtı beni Dersaadet gazetelerine yazı yazmaktan menetmek olurdu.

Saye-i devletinizde kulunuz Avrupa'nın hangi tarafında olursa olsun maişet-i hakiranemi bâliğan mâ belağ temin edebilirim. Kemterlerini İkdam'a, Tercüman'a, emsaline yazı yazmaktan men etmek başka yolda neşriyata sevk eylemektir ki buna da son dereceye gelmeyince vicdanım kail olmaz. Lütfen, merhameten bir parça bize müsade buyrulsun, bir parça neşriyat-ı çâkerânemiz bu tazyikten tahlis olunsun da bütün gayretimiz, mesaimiz a'lâ-yı şükuh-u şahâneye mevkuף ve münhasır kalsın. Bundan şevketmeab efendimize ve saltanat-ı seniyyelerine bir çok naçizane hizmetler husule gelir. Her memleketin hükümeti erbab-ı kalemini himaye eder, teşvik eder. Bizde ise padişah ile teb'a arasına fesat koymaktan maada bir iş görmeyen bir iki vicdansız yazıcıdan başka maarifimizde, matbuatımızda boy gösteren kalmadı. Bu tür ahvaldir ki şübbânımızı tarik-i selamet ve sadakatten çıkarıyor, felaketlere düşürüyor.

Hatime: Ariza-i bendeganem lüzumundan ziyade uzadı. Hatta yazdıktan sonra tekraren gözden geçirince belki bazı noktalarca mucib-i incirar olur havfiyle şu satırları hak-i pay-i samilerine takdim etmek hevesinden vaz geçer

gibi oldum. Fakat ne olursa olsun maksad-ı hakirane teveccüh-ü devletleriyle beraber padişahımızın, şübbânımızın hayr ü menfaatine çalışmaktır. Bu da tefekkürâtım, mütalaâtımı böyle saf, samimi surette arz etmekle olur. Vicdanımda lehülhamd hiç gill ü gış yoktur. Şu maksat ve mahiyet-i ubudiyaneyle bendeliğe kabul olunursam febihâ, olunmazsam bermutad talihime küser otururum.

Her türlü emr-i fahimânelerine itaati cana minnet bilirim. Bâkî bekâ-yı teveccühât-ı mün'imâneleri ahass-ı amal-i ubeydanemdir. Her halde ferman Hazret-i men lehü'l-emrindir.

Paris

6/ Teşrinevvel/ 1897

Bendeleri

Ali Kemal"

Bu mektuptan anlaşılacağı gibi Ali Kemal, Jöntürk meselesinin halledilmesi için ne gibi yoğun gayretler içerisinde olduğunu Ahmet Celalettin Paşa'ya anlatma ve kendisine imkanlar sağlanmasını istemektedir. İstekleri arasında "Teavün"ü kurup yürütmek için para, İstanbul gazetelerine yazı yazmasına imkan sağlanması gibi talepler dikkati çekmektedir. Ali Kemal'in bu istekleri yerine getirilmediği takdirde aleyhte yazılar yazacağı yolundaki tehdidi de gözden kaçmamaktadır.

Ali Kemal'in Murat Bey'e yazdığı mektuplar da bu bakımdan tedkike şayandır. Ahmet Celalettin Paşa ve Jöntürklerle ilişkisinin her boyutunu bu mektuplarda bulmak mümkündür. O günlerde içerisinde yer aldığı Jöntürk hareketini nasıl yerden yere vurduğu, Murat Bey'i padişaha yakınlıktır ve Jöntürklerden uzaklaştırmak için ne diller döktüğü bu mektuplarda rahatlıkla gözlenebilir. Onun "Jöntürk hareketini engellemek ve mensuplarını soğutmak" gibi özel bir gayret içerisinde olduğunu belgelemek üzere Murat Bey'e yazdığı mektuplardan birisinin sadece bir kısmını buraya kaydetmek istiyoruz.³³³ Ali Kemal'in 7 Mart 1898 tarihini taşıyan mektubu şöyle başlar:

"Üstad-ı ekremim, efendim hazretleri

(...)

Buradaki serserilerin hali ağlanacak bir derecededir. O budala Abdullah Cevdet ile o meczup Hilmi, Münir Bey gibi paradan maada bir şeye tapmayan, padişaha değil, Allah'a bile ihanetten çekinmeyen müfsidlerin sözüne ve ilkaatına uydular, işi bu dereceye getirdiler. Rıza mâtuğu ise hâlâ bildiğiniz havada, bildiğiniz emeldedir. Allah için söylensin, böyle güruh-ı muhalifeden ne hayır beklenir? Evvelden beri de söylemekten çekinmedim, sizin bunların içine düşmeniz bir kaza idi, bir bela idi. Lehülhamd o kaza, o bela şimdilik mündefi oldu; işinize, kefinize bakınız, emel-i saf u hassınızı başka yoldan takip etmek çareleri düşününüz. Bizimçün yegane ümid-i selamet padişahıdır. Padişaha yaranabilir, padişaha kul, kurban olarak bir iş görebilirseniz. Febiha. öyle olmazsa sükut ve sükunet ahsen-i tariktir, hiç olmazsa yerinizi devlet ve saltanat hainlerine kaptırmazsınız.

Bu Jöntürk patırtıları artık tadını kaçırdı. Bunların önünü almak için en güzel çare, Paris'e namus ve vicdan ve irfan sahibi bir sefir göndermek. Brüksel'deki gibi mesela! Saniyen, surette bîtaraf, hakikatte devletimizin tercüman-ı amal ü efkarı olarak bir ceride tesis etmek. Türkçe ve Fransızca. O zaman şu koskoca Avrupa'da bir sada-yı şikayet kalmaz. Hükümet de istediği gibi umur-u dahiliyye ile uğraşmaya zaman ve aman bulur. Bunları oradakilere dilim döndüğü kadar anlatmaya çalışıyorum. Fakat:

Varak-ı mihr ü vefayı kim okur, kim dinler?..."

Ali Kemal, bu mektubunda Jöntürk hareketinin engellenmesi için Paris Büyükelçisinin değişmesi ve Avrupa'da devlet desteğiyle bir gazete çıkarılması gibi bazı tavsiyelerinin yanısıra Murat Bey'i gayet bariz bir şekilde hareketten soğutmaya ve Padişah tarafını desteklemeye yönlendirme gayreti içerisinde görülmektedir. Devamında o günlerde nişanlandığı, sonradan ayrılacağı

Matmazel Droz'u da anlatan Ali Kemal, aynı mektupta, diğer bir çok mektubunda olduğu gibi Ahmet Celalettin Paşa'dan övgü ile bahsetmektedir.

5- Cemiyetle Para Bağlantısı:

Ali Kemal'in daha sonraları inkar etmesine rağmen Ağustos 1897'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Cenevre'deki merkezine üye olduğu bilinmektedir. Hatta Ali Kemal'i pek sevmeyen isimlerden olan Ali Fahri'nin yazdıklarına göre,³³⁴ Murat Bey'in İstanbul'a dönmesinden sonra reis durumunda bulunan Çürüksulu Ahmet onu cemiyete üye kaydetmiş ve 200 kuruş da maaş bağlamıştır. Ayrıca cemiyetin parasını yatırıp çekme ve dolayısıyla üzerinde tasarrufta bulunma yetkisine sahip iki kişiden birisi Ali Kemal olmuştur.

Yine bu konu ile ilgili olarak Bahattin Şakir, Şurâ-yı Ümmet-Ali Kemal Davasında onun cemiyete üyeliğinin 17 Ağustos 1897'de gerçekleştiğini söyler.³³⁵ Burada verilen bilgilere bu toplantı İshak Sükuti'nin başkanlığında yapılmış ve Ali Kemal'in üyelik durumu görüşülerek kabul edilmiştir. Aynı toplantıda artık bekleme süresinin sona erdiği ve en geç Eylül ayından itibaren yayın faaliyetlerine başlanması kararlaştırılır.

6- Ali Kemal'e Güvençsizlik

Ali Kemal, özellikle Murat Bey sayesinde Jöntürkler arasında ilk dört beş aylık süre içerisinde rahat faaliyet gösterebilse de, kabul ettiği resmi vazifeler, faaliyetlerin yavaşlatılması konusunda takındığı ısrarlı tavır ve nihayet hiç bir zaman tam olarak Padişah aleyhinde bulunamaması yayınlarmn engellenmesinde aktif rol alması gibi sebeplerle dikkatleri üzerine toplamıştır.

Bu arada meydana gelen bir olay, Ali Kemal'den iyice şüphelenmelerinee sebep olmuştur:

³³⁴ Ali Fahri, Ali Pinhan Bey'e Açık Mektup, sf. 6-7

³³⁵ Bahattin Şakir, Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, sf.96-97

İttihat ve Terakki'nin Cenevre'deki merkezinde bulunan bir Jöntürke o sırada Almanya'da bulunan bir arkadaşından bir kartpostal gelmiştir. Bu kartpostal, katılanlar arasında Ali Kemal'in de bulunduğu bir toplantı esnasında kaybolur. Bu kartpostal şifreli olarak yazılmıştır ve üzerinde Jöntürkleri ilgilendiren mühim bilgiler vardır. Kartpostalın kaybolması olayında, o sıralarda aralarına yeni katılmış bulunan Ali Kemal'den şüphelenirler. Bu mesele yaklaşık bir buçuk yıl tartışılır. Bir taraf Ali Kemal'in aldığını iddia etmekte, Ali Kemal ise bu iddiaları reddetmektedir. Nihayet taraflar, Ahmet Rıza ve Dr. Nâzım'ın bilirkişiliğinde yüzleştirilir.

Ali Kemal, sığınacak tarafı kalmayınca kartı kendisinin aldığını itiraf eder. Ancak bu kartı, kartpostal meraklısı olan tanıdığı bir İsviçreli kıza verdiğini, gerek görülürse tekrar alıp getirebileceğini söyler. Mesele her ne kadar kapanmış görünse de bu olay daha sonraları Ali Kemal'in casusluğunu belgelemek için kullanılmıştır. Hatta bu kadarla da kalmamış, İkinci Meşrutiyetten sonra tekrar gündeme getirilmiş ve Ali Kemal bu konuda yeni bir açıklama yazmak zorunda kalmıştır.³³⁶

Ali Kemal'e güvenmeyenler sadece Jöntürkler değildir. Gelişen bazı olaylar, sarayın da zaman zaman Ali Kemal'den şüphelendiğini göstermektedir. Bu olaylardan birisi de Mabeyn Başkatibi Tahsin Bey'in Ali Kemal'i başka bir Ali Kemal ile karıştırarak ona şüphe ile bakmasıdır:

Elde edilen istihbarata göre Paris'te Ali Kemal diye birinin oturduğu evde bulunan matbaada İstanbul sokaklarına asılmak üzere beyannameler basıldığı; adı geçen Kemal, eğer Ali Kemal ise bu münasebetsizliğinin önüne geçilmesi için Tahsin Bey'den Paris'te bulunan Ahmet Celalettin Paşa'ya telgraf çekilir. Paşa cevabî telgrafında adı geçen Kemal'in Çerkez İsmail Bey olduğunu, Ali Kemal'in o sırada faydalı hizmetlerde çalıştırıldığından tekdire değil, taltife

336

Bu olayla ilgili olarak:

"Causus Ali Kemal", Osmanlı, 15 Ağustos 1898

"Ali Kemal Bey", şurâ-yı Ümmet, 11 Aralık 1908

"Ahmet Rıza Beyefendiye", İkdâm, 13 Aralık 1908

şayan olduğunu belirtir.³³⁷ Ali Kemal, bu asılsız şüphelerden dolayı kendisine güvenmeyen saraya kızmıştır. Bu kızgınlığını Malumat Gazetesi sahibi Tahsin Bey'e yazdığı 26 Mayıs 1900 mektupta şöyle dile getirir,³³⁸

"Paris'te Doktor Kemal Efendi isminde mağuşu'l- etvar bir zat zuhur eder. Prens Haydar isminde bir budalanın yüz bin Frank kadar parasını dolandırır. Bazı öteberi saçma tab ettirmeye kalkışır. Prensi halife yapmak, kendi vezir-i azam olmak vahimelerine düşer. Başkâtip Beyefendi Hazretleri ise bu Kemal olsa olsa Ali Kemal'dir, hükmünü verirler. Fakat emin olsunlar ki Ali Kemal öyle cinnetlere, dolandırıcılıklara hiçbir zaman sapmaz, tenezzül etmez. Ali Kemal basacağını açıkça basar, yazacağını doğrudan doğruya yazar.

Ne ise, şu beyhude hasbihallerin lüzumu yok. İnşallah bir gün her hakikat meydana çıkar. Hain kimdir, sadık kimdir, tebeyyün eder.

Ben şimdi Ahmet Paşa Hazretlerinin Dersaadete avdetine kadar intizar edeceğim. Ondan sonra nâil-i emel olamazsam cidden neşriyata koyulacağım. O vakit, sırf ilm ü edep dairesinde olmakla beraber, Avrupa'da mükemmel bir ceridemiz bulunmuş olur."

Görüldüğü gibi Ali Kemal, sarayın kendisine duyduğu güvensizlik karşısında kızgınlığını dile getirmekte, ancak beklentilerinin gerçekleşmemesi halinde çok şiddetli bir muhalefete başlayacağını bildirmektedir.

7- Uzlaşmadan Sonra

Ali Kemal, Ahmet Celalettin Paşa ile Jöntürklerin büyük kısmının anlaştığı meşhur ve kendisinin de önemli rol oynadığı meşhur "mütareke" olayından sonra bir müddet daha canla başla Ahmet Celalettin Paşa ve padişah için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu günlerde hem Paris talebe müfettişiği hem Brüksel Sefareti ikinci kâtipliği görevlerini sürdürmekte, hem okumakta hem de İstanbul gazetelerine yazılar göndermektedir. Hatta bu hizmetlerine karşılık

³³⁷ Kuran, A.B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 116- 117

³³⁸ Tugay, A., İbret, C.1, sf. 215

olarak bir nişan ile taltif edildiği onun Murat Bey'e yazdığı 21 Kasım 1897 tarihli mektuptan anlaşılmaktadır.³³⁹

Ali Kemal'in hükümetten taleplerini maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz:

1- Siyasî sürgünlere genel bir af çıkarılması.

2- Avrupa'dan İstanbul'daki gazetelere yazı yazmak isteyen kalem sahiplerine izin verilmesi.

3- Talebe maaşlarının muntazaman ödenmesi. Avrupa'daki öğrencilerin belli bir disiplin altında tutulması, her öğrenciye belli bir süre tanınması, bu süre içerisinde başarılı olamayan öğrencilerin geri çekilmesi ve okullarına devam etmeyen öğrencilerin tesbit edilerek yurda döndürülmesi.

4- Teavün Cemiyeti adı altında tesis edeceği kuruluşa destek olunması, finansman imkanı sağlanması.

5- Avrupa'da serbest gibi görünen ama devlet destekli Türkçe ve Fransızca yayın yapacak, ülkeyi tanıtmaya yönelik bir gazete çıkarılması.

6- Osmanlı gençliği, siyasî sürgünlere gönderilen, hapsilere atılan gençlere "kahraman" nazarıyla bakmakta ve onlara özenmektedir. Bu özentinin mutlaka giderilmesi gerekmektedir.

Ali Kemal'in aşağı yukarı bu ana başlıklar altında ilettiği isteklerinin o günler için gerçekleşmesi halinde ülkenin menfaatine olacağı açıktır. Ancak bu tekliflerin ciddiye alınmadığı ortadadır. Hatta herkes siyasî af beklerken İstanbul'dan bir grup genç daha Trablusgarb'a sürgüne gönderilir. Ali Kemal'in ısrarla istediği talebe maaşları yine ödenmemiştir. Bu durum Ali Kemal'i iyice zor durumda bırakmıştır. Çünkü paşaya yazdığı jurnalde de belirttiği gibi Paris'teki öğrencileri toplamış ve onların düzenli olarak derslerine devam edecekleri, Jöntürklerle (özellikle Ahmet Rıza grubu) temasa geçmeyecekleri ve padişaha sonuna kadar bağlı kalacakları yolunda sözler almıştır. Buna karşılık öğrencilerin harçlıklarının düzenli olarak ödeneceği vaadinde

³³⁹ Emil, B., Jöntürlere Dair Vesikalar I, sf. 39

bulunduğu da anlaşılmaktadır. Murat Bey'e yazdığı mektupların birisinde talebe maaşlarının muntazaman ödendiğini belirtmekteyse de bu "düzen" in çok kısa sürdüğü bilinmektedir.³⁴⁰ Çünkü Ali Kemal iki ay kadar sonra talebe müfettişliği görevinden istifa etmiştir.

8- Teavün Cemiyeti Denemesi:

Ali Kemal'in Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı jurnalde ve Murat Bey'e yazdığı mektuplarında bahsettiği Teavün Cemiyeti adı altında bir örgüt denemesi olduğu bilinmektedir. Çok kısa süreli olarak meydana çıkan ve kuruluşu bile tam gerçekleşemeyen, sadece bu dernek adına bastırıldığı bin kadar hafta bulunduğu bilinen Teavün Cemiyeti projesinin çok kısa bir süre içerisinde sona erdiği gözlenir. Muhalifleri Ali Kemal'in bu derneği saraydan para sızdırmak için kurduğunu ve aldığı bin Frank karşılığında da elindeki haftaları saraya verdiği iddiasında bulunurlar.³⁴¹ Aynı kaynaklar iddialarında Ali Kemal'in çok yakın olduğu Necip Melheme ile birlikte talebe avına çıktıklarını, Paris ve Cenevre'deki öğrencileri saray lehine kazanmak için çalıştıklarını ve bunun karşılığını aldıklarını da iddia etmektedirler.

Ali Kemal, Bahattin Şakir'le bu olaydan yıllarca sonra görülen davasında, bu iddialara verdiği cevapta, müfettişlik işinde talebeye yardımcı olmaya çalıştığını, Teavün'ü de aynı amaçlarla kurduğunu söyler.³⁴² Kendisinin talebelere bir faydası dokunmayacağını anladığı an derhal müfettişlik görevinden istifa ettiğini ama kendisini menfaatperetlikle ve jurnalcilikle suçlayan Jöntürklerden Ahmet Rıza ve Dr. Nâzım dışında hepsinin devletten para ve makam kabul ettiklerini hatırlatır.

Faruk Gezgin, Ali Kemal'in "Teavün"ü para karşılığı devlete sattığı iddialarının doğru olduğu kanaatindedir.³⁴³

³⁴⁰ a.g.e. sf.43.

³⁴¹ Bahattin Şakir, şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, sf. 142- 143

³⁴² a.g.e. sf.9, 16, 142, 143

³⁴³ Gezgin, F., Ali Kemal, sf. 73

"Hükümet ise Teavün konusunda endişeye düşerek bilgi toplamaya çalışır. Başbakanlık Arşivlerindeki bir kayıta, Teavün adıyla bastırılan Türkçe bir risalenin ecnebi postalarından gelmiş olduğu belirtildiğine göre, bunun Ali Kemal'in muarızlarının bahsettiği risale olma ihtimali vardır. Daha sonra bu risaleden iz bulunmadığına bakarak Ali Kemal'in bu konuda para karşılığında hükümetle anlaşmış kabul etmemiz gerekir."

O günlerde Ahmet Celalettin Paşa'nın ellerinde hükümet aleyhine yayın bulunan bir çok Jöntürkle anlaşmış hususu da dikkate alırsa, bu tesbitlerin doğruluğuna inanmak durumunda kalırız.

9- Sefarete Görev

Ali Kemal'in Celalettin Paşa ile Jöntürklerin uzlaşması günlerinde Paris Sefaretinde bir göreve talip olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁴ Ancak Ali Kemal'in bu beklentisinin gerçekleşmediğini, 1897'nin Ekim ayında Brüksel Sefareti ikinci kâtipliği görevine tayin edildiğini görüyoruz. Ali Kemal bu göreve ancak Kasım ayında başlayabilmiştir. Brüksel Sefiri Kara Todori ile anlaşmış için vazifesine devam etmemiş, Paris'te kalmaya devam etmiştir.

Bir elçilik mensubunun görevine gitmeden maaş alması sık rastlanan bir hadise değildir. Ali Kemal'in böyle bir imtiyazı neden ve hangi hizmetinin karşılığı olarak elde ettiği elbette ki tartışılacaktır ve nitekim tartışılmıştır.³⁴⁵ Kaynaklar onun, Ahmet Celalettin Paşa'nın görevlendirmesi ve tavassutu ile vazifesinin başına gitmek yerine Paris ve Cenevre'de Jöntürk hareketini izleyerek saraya bilgi verdiği konusunda ittifak içerisinde. Bu konuda kendi davranışları ve o günlerde yazdığı mektuplar da bu tesbiti doğrular mahiyettedir.

Ali Kemal'in buradan aldığı maaş daha sonraları kendisine problem olmuştur. Temmuz 1898'de Paris Sefiri Salih Münir Bey, Hariciye

³⁴⁴ Emil, B., Jöntürlere Dair Vesikalar I, sf.35

³⁴⁵ a.g.e. sf. 39,50.

Tugay A., İbret, c.1., sf.211

Kuran, A.B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 144

Nezaretinden gelen bir emir üzerine Ali Kemal'e vazifesinin başına gitmesi gerektiğini aksi takdirde müstafi durumuna düşeceğini tebliğ eder. Ali Kemal başından sonuna kadar aralarımın düzelmediği Salih Münir Bey'in böyle bir işi tezgahladığını düşünerek 24 Temmuz 1898'de istifa eder. Aynı gün Murat Bey'e yazdığı mektupta, padişah için nasıl çalıştığını, olayın tamamen Münir Bey'in bir tertibi olduğunu ve kendisinin haysiyetiyle oynandığını anlatır. Bu olayın bir Jöntürk tertibi olduğunu da düşünmektedir.

24 Temmuz 1898 tarihli mektup şöyledir:³⁴⁶

"Üstad-ı ekremim, efendim hazretleri,

Çoktan beri inayetname-i alilerine dest-res olmadım. Acaba sebebi nedir?

Yoksa efendimiz de bir çokları gibi bana nâhak yere gücendiniz mi? Memuriyet-i âcizanem için istifsar ettiğim noktaya cevap vermediniz. Bizde memuriyet bir sürü ağraz ve adavet ile uğraşmaktan ibarettir ki başlıca mani-i feyz ü terakkidir. Bu hakikati şu son tecrübem büsbütün meydana koydu. Altı aydan beri ömrümün bir kısm-ı azizi bu yolda keşmekeşlere kurban oldu. Padişaha sadakat, hizmet için o kadar çalıştım, çalıştıkça da düçar-ı tevbih ü takbih oldum.. Bu mübarek hükümet böyledir.

Nihayet ikbal-i cedidinin ilk kuvvetini Sefir Bey bende denemek istedi. Birden beni çağırarak Hariciye Nâzırı'ndan aldığı bir emri gösterdi ki, hemen Brüksel'e avdetimi amirdi. Emir hüsn-i niyetle verilmiş, bhusus amirimiz marifetiyle bana ale'l-usul tebliğ edilmiş olaydı bittabii icabet edecektim. Fakat maksat icra-yı ağrazdan ibarettir, Münir Bey'in fesadına alet olmaktır. Bugün böyle, yarı başka vesileler meydana çıkarırlar.. Ben kendilerinden memuriyet talep etmedim. Hatta böyle bir bârı üzerimden atmak için daima vesile aradım durdum. İnsan bihakkın tahsil-i kemal ettikten sonra bütün o memuriyetler bir gün kendiliğinden ayağma gelir. İstikbal, sarhoşların, sefihlerin değil, fakat sâîlerin, müttakilerindir. Hazret-i Allah bile (Femen itedâ aleyküm fa'tedu aleyhi bi misli ma' tedâ aleyküm) buyuruyor. Bana bilâsebep adavet etmekten

³⁴⁶ Emil, B., Jöntürlere Dair Vesikalar , sf.49- 50

maada bir fikir beslemeyen Münir'in tahkirine uğramak, ağrazna hedef olmak, memuriyet için değil ne için olsa elimden gelmez.

Halep'te değilim ki korkayım.. Lehülhamd bileklerimde kuvvet, vicdanımda hamiyet var. Ne mücahededen çekinirim, ne de mücadeleden..

Mâmafih vaktiyle nasihat buyurduğunuz gibi şimdilik Cenevre'ye ailemin yanına çekilerek tahsilimle, edep ve itaat dairesinde neşriyatımla uğraşacağım. Münirlere kapılarak hükümet-i seniyye aleyhinde bir derece daha yürüyecek olursa ne yapacağımı sonra düşüneceğim.

Bir de vaktiyle arz ettiğim gibi (Mekteb-i Osmaniyi) tesis ile meşgulüm. Hükümet-i seniyye buna müsaade ederse febiha.. Bir hayır için çalışır, dururum. O ashab-ı ağraz beni unuttur, ben onları unutturum.

Aile-i ismet-meâblarının eteklerinden, efendimizin ellerinden öperiz.

Ali Kemal"

Ali Kemal bu memuriyet görevinden istifa etmekle, Jöntürklerin kendisi hakkında yaydıkları hafiyelik suçlamalarından kurtulduğuna da inanmaktadır. Yine Malumat Gazetesi sahibi Tahir Bey'e yazdığı 29 Nisan 1900 tarihli mektupta, vazifeye başladığında dördüncü derece Mecidi nişanı ile taltif edildiğini ve o tarihte bu kâtiplik maaşını almaya devam ettiğini belirtmektedir ki ³⁴⁷ bu da onun henüz bu görevden istifa etmediği ve maaşını almaya devam ettiğini göstermektedir. Bu olaydan bir yıl sonra Paris Sefareti'nin Ali Kemal'in vazifesinin başına dönmesi gerektiğini bildiren bir yazı daha çıkardığını görüyoruz. Onun bu tebliğe de istifa ile karşılık verdiği bilinmektedir. Ancak 1903'lerde padişaha yazdığı bir jurnalde Londra Sefareti'nde görev isterken kullandığı ifadelerden hâlâ Brüksel Sefareti'nden maaş almaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Faruk Gezgin, Ali Kemal'in Dışişleri Bakanlığı'nda halen çalışmakta olan Selim Kunalp'e dayanarak verdiği bilgide, Dışişleri Bakanlığı kayıtlarında ismi belli olmayan bir şahsa uzun süre sefaret bütçesinden maaş ödendiği ve bu

³⁴⁷ Tugay, A., İbret, C.1., sf.218

ödeme tarihlerinin Ali Kemal'in bu günlerine tekabül ettiğini söylediğini bildirmektedir.³⁴⁸

10- Jöntürk Yayınlarını Engellemesi:

Ali Kemal'in Jöntürklerin yayın faaliyetlerini engellemek için özel gayretler sarfettiğini daha önce de belirtmiştik.

Jöntürkler, Mizancı Murat'ın İstanbul'a dönmesinden sonra hükümetin verdiği sözde durmayacağını anlayınca tekrar yayınlarına başlama kararı aldılar. Bu karar Jöntürklerin Cenevre'de yaptıkları ve Ali Kemal'in de katıldığı Ağustos 1897 tarihli toplantılarında alınmıştı. Gazeteyi çıkaracak olan yayın kurulunda Ali Kemal'in de görevi vardı.

Eylül ayında çıkarılacağı şubelere duyurulan gazete, çeşitli aksilikler ve Ali Kemal'in engellemeleri sonucu ancak 1 Aralık 1897 tarihinde çıkabilmiştir. O sıralarda Jöntürkler tarafından, aralarında bulunmasının sebebi henüz bilinmeyen Ali Kemal, Murat Bey'e yazdığı 17 Ekim 1897 tarihli mektupta yaptığı işi şöyle anlatmaktadır:³⁴⁹

" ... Şimdi mühim bir mesele var. Cenevre'deki Tunalı Hilmi ve Abdullah Cevdet rahat durmamak, bu ay nihayetinde neşriyata başlamak fikrindedirler. Bu hususu nefha'n- li'l- vatan size arz eyliyorum. Bu adamlarda sabavet-i efkar var. Önü, arkayı kabil değil, düşünemiyorlar. Maksatları (imzamızla gazete, eser neşrolunsun)dan ibarettir. Menâfi-i vataniyyeyi ikinci dereceye bırakıyorlar.

(...)

Benim Cenevre'de bulunmaklığım bu neşriyatı men içindi. Nazif bilir, ben orada olmasaydım, Eylülde gazete çıkarıyorlardı. Bu herifler bu kadar meczup.."

Tüm bu engellemelere rağmen Osmanlı Gazetesi çıkınca da bu defa saray tarafından bu neşriyatın durdurulması talimatı verilir. Bu talimat üzerine

³⁴⁸ Gezgin, F., Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, sf.74

³⁴⁹ Emil,B., Jöntürlere Dair Vesikalar sf. 36

Ali Kemal ve çok yakın çalışma arkadaşı, kendisine her zaman saygı duyduğunu bildiğimiz, hatta zaman zaman özel kalem müdürlüğünü bile yaptığı Paris Sefaret Müsteşarı Necip Melheme Cenevre'ye gidip yayının durdurulması için çalışmalarda bulunurlar. Ancak bu gayretlerden bir sonuç çıkmaz. Çünkü Ali Kemal'in yanında götürdüğü Necip Melheme Jöntürklerin sevmediği bir isimdir. Onunla beraber gidince Ali Kemal'den duyulmaya başlanan şüphe iyice derinleşir ve bu sefer artık onu aralarına sokmamaya çalışırlar. Bir aralık gazeteye müdür olması bile düşünülen Ali Kemal gazeteden iyice kopmuştur. Onun bu gazetede sadece iki yazının yayımlandığı bilinmektedir.³⁵⁰

Ali Kemal'in daha bu günlerden itibaren Mahmut Muhtar Paşa meselesi ile ilgilenmeye başladığı, Ahmet Rıza ve onun çıkardığı Meşveret Gazetesi hakkında bilgiler topladığı Murat Bey'e yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Verdiği bilgilere göre, Ahmet Rıza, Murat Bey'i sürekli istihkar etmekte, gazetesini hükümetin engellemelerine rağmen bazı Avrupa ülkelerinde çıkarmaya devam etmektedir.

Ali Kemal'in herkesin tekrar, sözünde durmadığının anlaşılması üzerine Yıldız aleyhine döndüğü günlerde ısrarla saraya çalışması , 1897 Ağustosundan itibaren Jöntürklerle olan ilişkilerini kötü yönde etkiler. Onun Jöntürkler aleyhinde böyle cansiperane sürdürdüğü çalışmaların sırf şahsî bir mütalaaya, Jöntürklerin ilim ve irfandan ziyade heveslerine yönelen , akli başında olmayan gençler olduğu yolundaki değerlendirmesine dayanmadığı aşikardır.

11- Zeki Kuneralp'e Göre:

Zeki Kuneralp, babasının Jöntürlere olan şahsî antipatisinden dolayı onlarla bu kadar uğraştığı düşüncesindedir. İttihat ve Terakki'ye üye olduğuna inanmadığını belirten Kuneralp, babasının daha çok Murat Bey'e olan şahsî yakınlığından dolayı çok az bir süre Jöntürklerle temas halinde olduğunu, bunun dışında hep onların muhalifi olduğu iddiasındadır. Bu konuda şifahi

görüşmemizde de Ömrüm'de yazdıklarına benzer ifadeler kullandığı için, Ali Kemal'in Jöntürklerle ilişkisi hakkında onun buradaki görüşlerini aktarmak uygun olacaktır.³⁵¹

"Ali Kemal'in zamanında Paris'teki Türkler çoğunlukla genç ve ihtilalci idiler. Bunlara Jöntürkler denirdi. Müşterek gayeleri vardı, bir de demekleri, ama aralarında ahenk yoktu. Hepsi memleketteki rejimin değişmesini, istibdadın yerine meşrutiyetin, şariat yerine kanun-ı esasînin gelmesini istiyorlardı. Buna rağmen uyuşamıyorlardı. Şahıs veya önemsiz prensip meselelerinden dolayı birbirleriyle kavga ediyorlardı, birbirlerini kötülüyorlardı, gizlice Abdülhamit'e hizmet etmekle suçuyorlardı. Galiba hepsi haklı idi, çünkü hemen hemen hepsi Abdülhamit'ten yardım görüyorlardı. Ya maaş alıyorlardı ya da bir memuriyete tayin ediliyorlardı. Padişah da bu hibeler sayesinde gençlerin isyankarlığını yatıştırabileceğini ümit ediyordu.

İdeallerini büyük ölçüde paylaştığı halde, Ali Kemal Jöntürklerle anlaşamadı. Gayeye varmak için izledikleri yolu beğenmedi. Bir aralık Murat Bey Jöntürlere liderlik etmiştir. Murat Bey, Ali Kemal'in mülkiyeden tanıdığı, sevdiği hoca idi. Hür fikirli, mutedil görüşlü olmasını beğeniyordu. Murat Bey, Ali Kemal'in Jöntürklerin derneğine girmesini istedi. Ali Kemal daveti reddetti. (Girmem, çünkü üç günde kavga edeceksiniz, emsalini gördüm) dedi.

Öyle, Ali Kemal'in Jöntürklerin faaliyetini manasız ve faydasız bulurdu, bu kanaatini de bazen pek açık bir şekilde ifade ederdi. Mesela bir kere Jöntürlere hitaben şunu söylemiştir:

(Ne istiyorsunuz? İdare-i hazırayı tebdil etmek mi? Hangi kuvvet ile, hangi silah ile? Paris'te, Kahire'de yarım yanlış Fransızca-Türkçe gazeteler neşretmekle mi? Bu vehme cihan güler. Fakat bu meşgale ile hüviyetinizi körlüyorsunuz. Bir nevi hükümet-i mevhum-e-i Osmaniiyenin nâtüvân, işsiz memurlarına benziyorsunuz. Bu hal ile o emeli kemale erdirmek, memlekete cidden hizmet etmek muhaldir.)

³⁵¹ Ali Kemal, Ömrüm, Hz. Zeki Kunalp, sf. 63-64

Ama asıl Meşrutiyet'in ilanından sonradır ki Ali Kemal Jöntürklerle pek dokunaklı tarzde bulunmuştur. İttihat ve Terakki'nin liderlerinden bir Jöntürk'ün dergisine karşı açtığı bir iftira davasında, Jöntürkleri kastederek;

(Evet, bugün de yarın da söylerim, istirdat-ı hürriyet için üçüncü ordunun şanlı kılıçları hizmet etti. Paris'te on seneden beri bulunan bu adamlardan ne ilmen ne hamiiyeten ne fikren ne kalemen istirdat-ı hürriyete hizmet eden olmamıştır.)

demıştır. Jöntürklerle Ali Kemal arasındaki anlaşmazlık sonra düşmanlığa dönüşmüştür ve bu da Ali Kemal'in daha sonraki seçeneklerini etkilemiştir. Şöyle ki; İttihat ve Terakki'yi Jöntürklerin, Kuva-yı Milliye'yi de İttihat ve Terakki'nin devamı bilmiş, her ikisine karşı, menfi bir tutum almıştır."

12- Sefir Münir Bey'le İlişkileri:

Ali Kemal, "mektepe çocuğu" olarak değerlendirdiği Jöntürklerin hiçbir şeyden anlamayan, kuru bir neşriyat ve ihtilal beyannameleri hazırlamaktan başka işleri olmayan kişiler olduğunu düşünmektedir. Bu olayın büyümesinde O'na göre Paris Sefiri Münir Bey'in basiretsiz ve iki yüzlü, menfaatperest tavırlarının çok büyük rolü olmuştur. Ali Kemal'in Sefir Münir Bey'e karşı, kendisine yazı çıkararak Brüksel Sefareti'ndeki görevine dönmesini istemesiyle başlayan tepkisi hayatının sonuna kadar devam etmiştir.

Münir Bey, Jöntürkler hakkında İstanbul'a gönderdiği yalan yanlış ve uydurmalarla dolu raporlarla hem İstanbul'u aldatmış hem de Ali Kemal'in iddialarına göre kendisine şahsî menfaat temin etmiştir. Yine bu mektuplardan anlaşıldığına göre, Münir Bey'in sefaret görevine gelmesiyle birlikte o güne kadar Jöntürkler hakkında sarayın en ve belki de tek güvendiği isim olan Ali Kemal artık geri planda kalmıştır. Olayı saray artık Münir Bey'in raporlarına ve tavsiyelerine göre değerlendirmektedir. Ali Kemal'i asıl üzen de budur.

Ali Kemal, Murat Bey'e yazdığı mektuplarda sık sık Sefir Münir Bey'den bahsetmektedir. Bu mektuplarda, kendisinin Ahmet Celalettin Paşa emrinde çalışmaya başladıktan sonra padişaha sadakatten hiç ayrılmadığını buna rağmen

azarlandığını ve kendisine gereken önemin verilmediğini söyleyerek, "Şu İstanbul insan kadri bilmiyor" der.

Buna rağmen Sefir Münir Bey'in 1900'de düzenlenen uluslararası sergide Çingeneleri Türk diye göstererek devletin, vatanın ve padişahın haysiyetiyle oynadığını; bir Türk olarak kahrolduğunu, yerin dibine girdiğini anlatır. Murat Bey'e yazdığı 10 Nisan 1900 tarihli mektubunda bu olayla ilgili olarak şunları söyler.³⁵²

"Sefaret, sergi memuriyeti, talebe nezareti, alçak Münirlerin, dolandırıcı Şenellerin, matuh Feridunların olsun; işte namus-u şahâne böyle, Parislerde ancak bu suretle pâymâl edilebilir. Hey gidi hey! Vaktiyle Mal d'Orient yazan, devlete de padişaha da cidden hıyanet eden, Osmanlığa tecavüz eyleyen, bundan maada memleketimizde dolandırıcılıkla mahkum olarak mahpeslerde senelerce yatmış bulunan bir herif, Şenel gibi bir herif, bugün devlet-i alfiye Paris sergisinde murahhas, yegane murahhas olsun. İnsan bu hali gördükçe yerlere batıyor. Münir'in bundan büyük alçaklığı olamaz. İstanbul'un ise bu rezalete tahammülüne akıl ermez. Kariben mesele gazetelerin lisanına düşmek üzeredir. Yazık! Devlet-i alfiye murahhaslarına hiç kisme el bile vermiyor. Sergideki şube-i Osmaniyye aşağıdan aşağı, rezaletin rezaleti.. Paraları hep Şenel, Münir çaldılar, yuttular.. Biçare padişah, zavallı devlet!.. Padişahımızı, devletimizi Avrupa'ya rüsvay eden hep bu hâlâttır. Lakin kime anlattırın eyvah!.."

Ali Kemal bu olaydan duyduğu üzüntüyü bir sonraki mektubunda da şöyle ifade eder:

"Sergi bahsinde rezil olduk. Her devletin, hatta Rum'un, Sırbistan'ın, Bosna- Hersek'in şubeleri şanlı bir surette donanıyor, arz olunuyor.. Bizim ki yürekler yarası.. Münir para çalmak için çingenelere, Suriyelilere şube-i Osmaniyyeyi sattı. Daha meydanda hiç bir şey yok iken herifler orada Türk diye bir sürü çingeneleri, erkek, kadın para ile göstermeye kalkıştılar.. Bu rezalet hiç

³⁵² Emil, B., Jöntürkelere Dair vesikalar 1, sf 53-54

bir şubede yok. Devletler para kazanmak için değil, fakat sanayi, maarif, kemalat nokta-i nazarından varlıklarını göstermek için bu şubeleri inşa ve tertip eylediler.

Bilseniz, Türk olarak dünyaya geldiğime, şu Avrupa'da Türk olarak bulunduğuma ne kadar nadimim.. Ne namus, ne haysiyet, ne ikbal, hiçbir emel kalmadı. Ona sebep de hep erkan-ı rezile-i hükümetimizdir. Hınzırların en büyük düşünceleri, Padişahı, mülkü, haysiyet-i Osmaniyyeyi enzar-ı cihanda rüsvay ile bir gün mahv eylemektir. Yazık ki makam-ı âli bu hali hâlâ görmedi, anlamadı. Hâlâ hayır ve şerri temyiz edemiyor."

Ali Kemal'in Sefir Münir Bey hakkında şahsî tahammülsüzlüğü olsa bile onun Padişah tarafından özellikle Jöntürkleri engellemek için Paris'e gönderdiği bilinmektedir. Münir Bey yaşının tutmamasına rağmen Sefir olarak sırf bu iş için gönderilmiş, kendisi Jöntürk olayını engelleyecek kâbiliyet ve birikime sahip olmasına rağmen özellikle bu olayda pasif davranmış ve onlara nasıl para koparabileceklerinin yollarını göstermiştir. Yine Ali Kemal'in iddialarına göre onlarla ortak olarak çalışmalara girişmiş, Baraydan nasıl para sızdırabileceklerini tartışır olmuştur. Münir Bey'in son derece menfaatperest, para düşkünü birisi olduğu bilinmektedir. Yine Ali Kemal'in iddiaları arasında, Sefir Münir Bey maksatlı olarak Padişah'tan maaş alan öğrencilerin listesini Ahmet Rıza Bey'e vererek Ali Kemal'in güç durumunda kalmasını ve o öğrencilerin zora sokulmasına sebep olmuştur.

Bu arada onun bir mektubunda Sefir Münir Bey'in kendisine "yalvara yakara" başkâtiplik görevi teklif ettiğini ama kendisinin onu muhatap bile kabul etmeyerek bu teklifi doğrudan Mabeyn Başkâtibi Tahsin Bey'e yazdığı cevapla reddettiğini yazdığını belirtelim.³⁵³

Ali Kemal'in Sefir Münir Bey'e olan düşmanlığı İkinci Meşrutiyet sonrasında bile devam etmiş, hayatının sonuna kadar yıldızları barışmamıştır.

13- Yeni Görevler:

Ali Kemal, Ahmet Celalettin Paşa'nın emrinde çalışmaya başladıktan sonra aldığı önemli görevlerden birisi Damat Mahmut Paşa ile görüşerek onun rejim aleyhtarı çalışmalarının engellenmesidir. Bu, Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı 3 Mayıs 1900 tarihli mektuptan anlaşılmaktadır.³⁵⁴ Ancan onun Damat Mahmut Paşa ile Londra'da görüştüğü fakat geri dönüş için ikna edemediği daha sonraki tarihleri taşıyan mektuplarında ortaya çıkmaktadır. Bu görüşmelerde o sıralarda Londra Sefareti Müsteşarı olan Abdulhak Hamit Bey'in de bulunduğu, Paşa ve oğullarına, " Bu çıkmaz bir yoldur, nafile kendinizi üzüyorsunuz. Size acizane tavsiyem, bir cihetini bulup içeriye girmenizdir." dediği, aynı tavsiyeyi paşanın hususi kâtibi Hüseyin Daniş Bey'e de tekrarladığı aynı kaynaklar tarafından belirtilmektedir.³⁵⁵

Hüseyin Daniş Bey'in ikna edilmesi ile ilgili olarak Ali Kemal'in ayrıca teşebbüsleri olmuş ve onu ancak Mısır'da bulunduğu sıralarda 1901 tarihinde İstanbul'a dönmeye ikna edebilmiştir. Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı 27 Kasım 1900 tarihli mektupta Hüseyin Daniş'in İstanbul'a dönmekte tereddüt ettiğini bildirir. Ali Kemal bu işin peşini bırakmamıştır. 12 Ocak 1901 tarihli mektubunda ise onun ertesi günü İstanbul'a hareket edeceği müjdesini vermektedir.³⁵⁶

Ali Kemal, Damat Mahmut Paşa'nın İstanbul'dan firar ederken dolandırılması sonucu parasız kalması meselesi ile de ilgilenmiştir. Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla Yıldız, paşanın parasız kalması üzerine ona bu noktadan yaklaşılarak elde edilmesi yolunda bir talimat vermiştir. Ali Kemal, Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı 29 Mayıs 1900 tarihli mektupta, Mahmut Paşa'ya bir kısım sermaye sahipleri tarafından oluşturulan bir konsorsiyum tarafından maddi destek sağlandığını bildirmektedir.³⁵⁷

³⁵⁴ Kuran, A. B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 118- 119

³⁵⁵ a.g.e. sf. 131

³⁵⁶ a.g.e sf. 133

Mahmut Paşa 1900 yazının sonlarında Mısır'a gittiği için Ahmet Celalettin Paşa'nın görevlendirmesi sonucu Ali Kemal'in gösterdiği çabalar bir sonuç vermez.

Mahmut Paşa'nın Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a gitmesi, Jöntürk hareketinde ilginin oraya yönelmesi sonucunu doğurur. Sultan Hamit, bu işte İngilizlerin bir entrikası olmasından şüphe etmektedir. Mısır ve İngiltere'den Mahmut Paşa'nın iadesini isterse de bir sonuç alamaz. Ali Kemal de Murat Bey'e yazdığı 1 Eylül 1900 tarihli mektupta Avrupa'da yapacağı bir iş kalmadığı için bir müddet için de olsa Mısır'a gideceğini yazmaktadır.³⁵⁸ Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı mektupta ise Mısır işinin ne olduğu anlaşılır.³⁵⁹ Ali Kemal, bu mektupta onun Mısır'daki çiftliğine çiftliğine müdür olur. Onun kendisine güvendiği gösterdiği güvenden dolayı Ahmet Celalettin Paşa'ya teşekkür ettiği ve karşılığında da kendisinin bozulan çiftlik işinde cansiperane çalışacağını belirttiği görülür. Mektuptan, onun 4 Ekin 1900 tarihinde vapurla Marsilya'dan Mısır'a hareket edeceği anlaşılmaktadır.

Onun Mısır'daki çiftlik işlerinin yanısıra, Jöntürk faaliyetlerini de takip ettiği ve hatta 1903 sonlarına kadar zaman zaman bu maksatla Avrupa'da bir çok yere seyahatlerde bulunduğu Ahmet Celalettin Paşa'ya gönderdiği mektuplardan anlaşılır.

Ali Kemal, İstanbul tarafından artık onur meselesi haline getirilen Damat Mahmut Paşa'nın yurda döndürülmesi işinde, Avrupa'da olduğu gibi Mısır'da da yoğun şekilde çalışmıştır. Onun bu konudaki tesbitine göre, Abbas Hilmi Paşa, ikiyüzlü bir siyasetle Mısır'da rahat faaliyet gösterebileceğini vaad edip, Londra'dan Kahire'ye getirttiği Mahmut Paşa'yı padişahla anlaşarak İstanbul'a dönmeye zorlar. Bir ara içine düştüğü ekonomik sıkıntılar sebebiyle tereddüde düşen Mahmut Paşa, çocukları, Sebahattin ve Lütfullah Beylerin sert bir şekilde

³⁵⁷ a.g.e. sf. 108

³⁵⁸ Emil, B., Jöntürklere dair Vesikalar 1, sf., 56-57

³⁵⁹ Tugay, A., İbret, sf. 201-202

karşı koymaları ve Avrupa'ya dönmeleri sonucu geri dönmekten vazgeçer ve kendisi de onların yanına, Avrupa'ya gider.

Ali Kemal'e göre hidiv, başka merkezlerdeki Jöntürkleri Kahire'ye davet ederek "Şafak" adıyla bir Jöntürk cemiyeti kurmak ister. Bu teşebbüsünde başarılı olamaz. Hidiv, "Jöntürk hâmisî" görünerek Abdülhamit'e gözdağı vermek istemektedir. Fakat bazı Jöntürkler, Mahmut Paşa olayındaki sinsî tavrına şahit oldukları hidive güvenmemektedirler. Ali Kemal, yine de 1901'de Kahire'deki Jöntürk faaliyetini, çıkarılmasına müsaade edilirse, "Keşşaf" adlı gazete ile susturmayı teklif etmektedir.³⁶⁰ İki ayda Jöntürkleri ve onlara yardımcı olanları susturacağı vaadine rağmen Ahmet Celalettin Paşa bu teklife iltifat etmez.

Onun, Mahmut Paşa'nın faaliyetlerini izlerken, Paris, Cenevre ve Lonra'da çıkmakta olan Hayal, İstikbal, İstirdat, İntikam, Osmanlı ve Hilafet gibi Jöntürk gazetelerini susturmak için, rütbe, memuriyet ve maaş teklif edilmesinin faydalı olacağına dair görüşleri, Abdülhamit'in bu konuda önceden beri izlediği politikaya uygun düşmektedir.³⁶¹ Aynı şeyi Meşveret Gazetesi için düşünmemesini Ahmet Celalettin Paşa'nın tavizsiz tutumuna ve kendisinin Ahmet Rıza'ya duyduğu hislere bağlamak mümkündür.

Avrupa'da Jöntürk hareketinin 1901 sonlarında yeniden canlanmaya başlamasının Paris Sefiri Salih Münir Bey'in vazifesini kasıtlı olarak yapmamasına bağlayan Ali Kemal, yurtdışındaki bir çok görevlinin Jöntürk hareketini hallettikleri görüntüsünü vererek makamlarını koruduklarını, keselerini doldurduklarını ve hatta Jöntürlere devletten para koparma yollarını gösterdiklerini de iddia eder.³⁶²

Bunun üzerine Ali Kemal de sık sık Avrupa'ya giderek paşanın faaliyetlerini yakından izler. Önce hidiv, daha sonra da Paris Sefiri Salih Münir Bey sayesinde durumunu yeniden düzelteren Mahmut Paşa, Ahmet Rıza ile

³⁶⁰ Kuran, A. B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf.138-140

³⁶¹ a.g.e sf. 142-145

³⁶² a.g.e sf. 143- 144

birleşerek, Jöntürk hareketinin yeniden canlanmasını sağlar. Jöntürklerin Londra'daki Ermeni ihtilalcileri ile teması Ali Kemal'in dikkatini çeker. Jöntürkler bir kongre düzenleyecek kadar faaliyetlerini artırabilmişlerdir. 1902'den sonra Ahmet Celalettin Paşa ile araları bozulan Ali Kemal'in, Mahmut Paşa ve Jöntürkler meselesi ile fazla ilgilenmediğini görüyoruz.

Ahmet Celalettin Paşa ile araları çiftlik meselesinden dolayı bozulan Ali Kemal, Londra Sefareti'nde bir vazefe isterse de bu emeline kavuşamaz. Fakat onun 1903 sonlarından itibaren Mısır Fevkalade Komiseri Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile iyi münasebet içinde bulunduğu ve hatta onun emrinde devlete bazı önemli görevler yaptığı, Mısır hayatının sonlarında mabeyne yazdığı 11 Haziran 1908 tarihli dilekçeden anlaşılıyor.³⁶³ Fakat eskisi kadar idare için çalışmadığı, 1904-1908 arasında onun adıyla verilmiş jurnal bulunmamasından anlaşılabilir. Ali Kemal'in Ahmet Muhtar Paşa'ya hizmetinin iyi tanıdığı Jöntürk faaliyeti hakkında bilgi vermek şeklinde olduğu düşünülebilir. 5 Kasım 1903-28 Kasım 1907 arası 187 sayı çıkan "Türk Gazetesi"ni Ahmet Muhtar Paşa'nın ve dolayısıyla Yıldız'ın el altından finanse ettiği iddiası da hatırlanırsa ³⁶⁴ Ali Kemal'in bu gazetede faaliyetinin Ahmet Muhtar Paşa'ya yaptığı hizmetler arasında bulunduğu düşünülebilir. Bu takdirde Türk Gazetesi'nin Jöntürk faaliyetini saptırmak amacıyla çıkarıldığını düşünmek mümkündür. Fakat gazetenin genel çizgisi itibariyle Abdülhamit'i desteklemekten ziyade, ılımlı bir Jöntürk faaliyeti içinde olduğu, hatta son devrede tamamen Abdülhamit aleyhine döndüğü bilinmektedir. Uzun süre yazılar müstear isimler ve rumuzlarla çıktığı için hangi yazının Ali Kemal'e ait olduğu kesin değildir. Siyasî yazılara bakarak ve bunlardan bir çoğunun Ali Kemal'in kaleminden çıktığını varsayarak, Türk'ün neşriyatına bakıldığı takdirde; gazetenin ihtilalci bir Jöntürk hareketinden uzak olduğu görülmektedir. Bu yüzden rejime karşı

³⁶³ Tugay, Asag, İbret C.1, sf. 202-203

³⁶⁴ Bahattin Şakir, şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, sf. 66

radikal mücadele yolunda olan Jöntürklerin gazeteyi muvazaacı görmelerini normal karşılamak gerekir.³⁶⁵

Ali Kemal'in Mısır yazılarında değişik görüşleri ile birlikte , devletin selameti için Osmanlılık siyasetini savunduğu, Yusuf Akçura'nın 1904'de Türk'te yayımlanan "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesine karşılık yazdığı "Cevabımız" yazısından anlaşılır.³⁶⁶ Akçura, münakaşaları yapılmakta olan İslamcılık, Türkçülük ve Osmanlılık fikirlerinden hangisinin devlet tarafından takip edilmesi gerektiğini gazeteden sormakta; ama yazının muhtevasına göre Türkçülükten başka uygun yol kalmadığını anlatmak istemektedir. Ali Kemal ise her üç görüşün de eksik tarafları olduğunu belirtmesine rağmen, Türklüğü ve İslamlığı da temsil ettiğini öne sürdüğü Osmanlılıkta ısrar eder. Münakaşaya daha sonra, Türkçülük tezinin haklılığını savunarak Ahmet Ferit (Tek) de katılır.³⁶⁷ Ali Kemal, Türklüğü inkar etmemekle birlikte Türkçülüğün, Hristiyan ve Müslüman bir çok unsuru bünyesinde barındıran Osmanlı Devletinin dağılmasına sebep olacağına inanmıştır.

14- Gevşeyen İlişkiler:

Ali Kemal'in Paris'te başlayıp Mısır'daki ilk yıllarda aynı tempo ile devam eden Ahmet Celalettin Paşa ile ilişkileri zaman içerisinde bozulmaya başlamıştır. Bunun sebepleri arasında çiftlik meselesinin yanısıra, Paris Sefiri Salih Münir Bey'e Avrupa'da başlayan husumetinin Mısır yıllarında devam etmesinin de etkisi vardır. Ali Kemal'in Brüksel Sefaretinden aldığı maaşın kesilmeye çalışılması ve Londra Sefaretinde bir göreve tayin edilmek istemesine rağmen bunun gerçekleşmemesi onun hükümetle ilişkilerinin gevşemesine, hatta zaman zaman padişahı tehdide kadar işi götürmesine sebep olmuştur.

Ali Kemal'in bu sıralarda hangi ruh halini taşıdığı Ahmet Celalettin Paşa'ya yazdığı şu satırlardan anlaşılır:³⁶⁸

³⁶⁵ Gezgin, F. Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, sf. 116

³⁶⁶ Akçuraoğlu Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset, Türk, 14- 28 Nisan ve 5 Mayıs 1904

³⁶⁷ Mektub-ı Mahsus, Türk , 9 Haziran 1904

".. Malum-ı âlî-i dâverileridir ki Avrupa'yı ilk teşrif-i devletlerinden beri kulunuz, hıdemât-ı hakikiyye-i hazret-i cihanbaniye cidden vakf-ı mesâî eyledim. Zerre kadar ihanet ve hıyanetten külliyyen ihtiraz eyledikten maada böyle bir mesleğe süluk edenlerle de adeta çarpıştım. Hatta mahza emr-i zillullahiye iktifa için bir aralık gece gündüz kalemimi Necip Melheme'nin posta ile ve telgraf ile maruzatına hasrettim. Bu esbaba mebni ve Cenevre'de, Paris'te, Londra'da aleyhimde yazmadıkları, neşretmedikleri kalmadı. Bu fedakarlıklara mukabil, makam-ı âliden gördüğüm mükafaat en küçük bir taltif şöyle dursun, evvela yazılarımın İstanbul gazetelerinden men'i, saniyen gördüğünüz hal oldu. Bu hakaiki efendimiz kadar utufetli başkâtip beyefendi de bilir.

Maruf Feridun Bey, mecnunu Ahmet Rıza'ya maaş vererekten, ötede beri de zat-ı şahaneye küfrederekten dolaşır dururken o kadar ihsanlara, iltifatlara gark edildi. İshak Sükutîler, Abdullah Cevdetler, olmadık fezayih irtikap eylemiş iken, büyük büyük rütbelere, memuriyetlere mazhar buyuruldu.

(...)

Mahza muavenet-i fikriyye ve kalemiyyemle (Meşveret)'in Türkçesini çıkarabilmek için Ahmet Rıza az mı peşinde dolaştı? Hâlâ da mı dolaşmıyor? Hükümetten aldığım maaşın iki mislini vererek Damat Mahmut Paşa beni maiyetine mi almak istemedi, hâlâ da mı istemiyor? Bu noktada şu ciheti de arz etmeliyim ki Münir'in yalancılıkları, hokkabazlıkları seyyiesiyle bu gün Paris'te büyük bir fırka-ı muhalife adeta teessüs eyledi. İsmail Kemal, Damat Mahmut Paşa, Ahmet Rıza hep birleştiler, Doktor Kemal vesaire gibi ufak tefeği de beraber alarak oldukça kavi bir cemiyet teşkil ettiler...

(..)

Hamiş makam-ı âlice hıdemat-ı sabıka-i bendegânem hep unutulmuş olsun, fakat hiç olmazsa geçen kış Daniş Bey'in avdetinden düşmanların adem-i muvaffakiyetlerine kadar sebk eden hizmet-i çâkeranem ferâmuş buyurulmalıydı."

Ali Kemal, Jöntürklerle ilgili olarak yaptığı hizmetleri böylece sayıp döktükten sonra , yine paşaya yazdığı 15 Haziran 1901 tarihli mektubunda son olarak Salih Münir'in maaşının verilmesini engellediğini belirterek Ahmet Rıza ve Mahmut Paşa'nın kendisine Brüksel Sefareti'nden aldığı maaşın iki katını vaad ederek aralarına almak istediklerini hatırlatmakta ve maaş durumu ile ilgili hatanın düzeltilmemesi halinde yapacaklarını şöyle anlatmaktadır:³⁶⁹

"Bendeniz yine daire-i edepten harice çıkmam, ancak;

Evvelen: Tekmil gazetelerle hiçbir memuriyetim ve hükümet-i seniyye ile hiçbir alakam olmadığını ve kendi fikir ve meslek-i ahrraname hizmet eder müstakil bir ferd olduğumu ilan edeceğim.

Saniyen: İbtida-i ma'zuliyyet-i bendegânemden itibaren neşre başladığım Mecmua-i Kemal'de yine edep dairesinde olmakla birlikte Münir gibi esâfilin devlete nasıl ihanet eylediklerini delâil-i vazıhasıyla gösterebileceğim. Bu sırada da mabeynin vaktiyle Paris Sefaretine ve Necip Melheme'ye gönderdiği bazı muharreratı neşreleyeceğim.

(...)

Münir gibi bir rezile ezilmek haysiyet-i acizaneme giran geldiği için bu hiyanetin, o memuriyetin indimde zerre kadar ehemmiyeti olmadığını ve halen benim için en güzel memuriyet memuriyetsizlik olduğunu başkatibe bildirmekten kendimi alamadım; çünkü efendimize defaat ile yazdım, her nedense ehemmiyet vermediniz. Siz de Münir'e kapılıyorsunuz...

(...)

Geçenlerde, rütbemin, memuriyetimin terfi olunacağından bahis buyuruyordunuz; bakınız netice ne oldu..."

Ali Kemal'in bahsettiği bu maaş verilmemesi olayından sonra, Paris Sefareti, 30 Temmuz 1901 tarihli yazısında, onun 20 gün içerisinde vazifesinin başına gitmemesi halinde istifa etmiş sayılacağını tebliğ eder. Sefaret, Ali

Kemal'in özelliklerini bildiği için, onun devlet aleyhinde neşriyatta bulunması halinde ilgili kanun hükümlerine göre cezalandırılacağını da hatırlatır.³⁷⁰

Bu tebliğattan sonra Ali Kemal'in yönetime olan küskünlüğünün had safhaya ulaştığı görülmektedir. Maaş ve istifa meselesi halledilmediği takdirde padişah başta olmak üzere üst seviyedeki yöneticilerin aleyhinde neşriyata başlayacağını şöyle anlatır:³⁷¹

"Efendimiz de bilirsiniz ki Mahmut Paşa'dan Ahmet Rıza'ya kadar bütün fırka-i muhalife beni aralarına alabilmeyi daima bir nimet-i gayr-i müterakibe addederler. Avrupa'da neşriyat nasıl olurmuş, işte o zaman İstanbul görür. Sade başkitabetin, merhum Kâmil Bey'in hatta zât-ı şahânenin mahut Necip Melheme ile sebk eden ve bütün yed-i âcizanemden geçen bir suretleri abd-i bendegânemde lehülhamd mahfuz bulunan muhaberelelerini anane ile ortaya fırlatmak ne velveleyi mucip olur, görülür. Mamafih bunlardan maada daha yazacağımız, neşredeceğimiz neler var!

Avrupa'da tul müddet bulunmuş, herkesi, her hakikati etrafıyla anlamış, benim gibi bir adamı öyle çoluk çocukla karıştırmamalıdır. Bizden muhaceme, muhalefet görmek bir parça tuzlu oturur."

Onun tehdit unsuru olarak kullandığı ve bazı hakikatleri açıklayacağını söylediği Mecmua-yı Kemal, 1 Haziran 1901'deki ilk sayısından sonra daha çıkmadığı ve Ali Kemal'in başka bir yerde idare aleyhine neşriyatı gözlenmediğine göre bu maaş ve istifa meselesinin halledildiği anlaşılmaktadır.

Ancak 1903 sıralarında geçen bu olaydan sonra 1908'deki arızasında "Brüksel Sefareti ikinci kâtib-i sabıkı" diye imza kullandığına göre bu aradaki bir dönemde onun Brüksel'deki görevinin son bulduğu düşünülmelidir.

Ali Kemal'in Mısır'da, özellikle 1903'ten sonra idare lehinde ciddi bir faaliyet içerisinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat Jöntürkler lehinde olduğunu söylemek de doğru olmaz. Onun 1895- 1908 arasında

³⁷⁰ a.g.e sf. 145

³⁷¹ Tugay, A., İbret c.1., sf. 21

Avrupa ve Mısır'daki siyasî faaliyetleri, Abdülhamit idaresine karşı mülkiyede ve kısmen Halap'te sergilediği hürriyetçi, meşrutiyetçi kavgadan uzaklaşma bakımından önemli bir farklılık gösterir. İdare lehinde faaliyetlerde bulunmasında kendisine sunulan para ve mevki vaadlerinin yanısıra, Jöntürklerde aradığını bulamayışının da etkili olduğunu düşünmek gerektir. İlim ve kültür açısından iyi yetişme gayreti içerisinde olmayan Jöntürklerin sadece Abdülhamit aleyhtarlığında birleşmiş görünmeleri ve kendi aralarındaki kavgayı hiçbir zaman bitirememeleri Ali Kemal'in onlardan uzaklaşmasında tesirli olduğunu düşünmek mümkündür.

Jöntürk hareketinin sonunun gelmeyeceğini görerek 1897'de reformların yapılması şartıyla gerçekleşen uzlaşmaya, ileride verilmesi vaad edilen resmi vazife ile birlikte, samimi olarak inandığını varsaysak bile, onun daha sonraki yıllarda yurtdışındaki Jöntürk hareketini baltalamak için gösterdiği gayreti izah etmek güçtür. İşin ilginç yanı, bu dönemde bir Jöntürk görünerek idare lehinde çalışmalar yapmasıdır. Bu sebeple Jöntürkler her geçen gün daha fazla şüphelendikleri Ali Kemal'i aralarından tecrit ederler. Hem Jöntürkler tarafından dışlanmak, hem de hizmet ettiği idare tarafından gerektiği gibi takdir edilmemek ,Ali Kemal'i zamanla sadece kendi kavgasını veren bir insan durumuna düşürmüştür. Hatta artık onun 1897 sonlarından itibaren İkinci Meşrutiyet'e kadar hiç bir siyasî kanaate bağlı kalmadan herkesle kavgayı göze alarak şahsî mücadelesini sürdürdüğü söylenebilir.

3- İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN 31 MART'A KADARKİ FAALİYETLERİ

11 Haziran 1908 tarihli müracaatı üzerine yurda girmesine müsaade edilen Ali Kemal, İstanbul'a ilanını hiç beklemediği İkinci Meşrutiyet'in hemen öncesinde döner. 25 Temmuz 1908'de mabeyne giderek nereye varacağını kavrayamadığı son olaylarla ilgili bir arıza sunar.³⁷² Ali Kemal, jurnalinde vaktiyle Mizancı Murat'ın yurda dönüşünü sağlayanın kendisi olduğunu, yıllarca Avrupa'da ve Mısır'da, "fesatlıkları" önünün alınmasında hizmetlerinin bulunduğunu, Yemen, Manastır ve diğer yerlere gönderilen Jöntürk beyannamelerini daha basılmadan önce ihbar ettiğini belirttikten sonra, yeni kargaşalığın yine 1897 Murat Bey hadisesinde olduğu gibi vaad ve taltiflerle aşılmasının mümkün olduğunu anlatır.

Ali Kemal, 31 Mart Vak'asından sonra kaçtığı Fransa'da çıkardığı ve hakkındaki suçlamalara cevap verdiği "Yeni Yol"daki "Nasibim" adlı yazısında mabeyne ilk kabul edildiği gün kendisinin Peşte Başşehberdirliğine tayin olduğunu belirtmektedir. Bahattin Şakir, Ali Kemal'le olan mahkemesinde "vicdanımı, namusunu, kalemini satmadan bir firarının yurda dönerek Peşte Şehbenderliğini kabul edemeyeceğini" belirterek, onun İkinci Meşrutiyet sonrasında, kendisini hürriyet mücadelesi vermiş bir kahraman gibi göstermesini gülünç bulmaktadır.³⁷³ Nitekim 31 Mart Vak'asından sonra Ali Kemal'in Jöntürk hareketine dair verdiği jurnaller Yıldız evrakı arasında ele geçirilir.

İlk arızasından sonraki iki gün içinde Ali Kemal, Peşte Başşehbenderliğini, yeni durumun aleyhine olabileceği endişesiyle redderek İkdam Başmuharrirliğini tercih eder. Fakat kendi ifadesine göre, 28 Temmuz 1908'de mabeynden yeniden davet alarak Abdülhamit'e gelişen hadiseleri şifahi ve yazılı olarak sunar. Arızada İstanbul'daki bazı taşkınlıklara rağmen, İttihat ve Terakki

³⁷² Tugay, A., İbret c.1, sf. 200

³⁷³ Bahattin Şakir, şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası sf. 102-103

Cemiyeti önde gelenlerinde padişaha karşı bir tavır görülmediği, ikinci ve üçüncü orduların da yeni tayin edilen komutanları sayesinde düzelebileceği belirtilmektedir. Ali Kemal, bu ikinci görüşmede, Abdülhamit'in kendisine 260 lira ihsanda bulunduğunu kaydetmektedir. İkinci görüşmede Abdülhamit'e etrafındaki eski adamlarını ve Sadrazam Sait Paşa'yı değiştirerek sadarete Kamil Paşa'yı heyet-i vükelâya Rezaîzâde Mahmut Ekrem ve Hakkı Bey'i, ordunun başına da Jöntürkler arasında itibarı olan Recep Paşa'yı getirmesini tavsiye ettiğini ve onun bu tavsiyelerden memnun kaldığını söylüyorsa da³⁷⁴, bazı kaynaklarda, Abdülhamit'in hadiselerin gerçek yüzünü anlamadığına inandığı Ali Kemal'in bir daha gelecek olursa saraya kabul edilmemesini emrettiği iddia edilmektedir.³⁷⁵ Bu iddia ve İkdam Başmuharrirliğini Peşte Şehbenderliğine tercihi gözönünde bulundurulursa "Nasibim"deki "Mabeyn'den ayrılırken kendisine başkitabetin verildiği müjdesi" ifadesinin de doğru olmadığı anlaşılabilir. Kendi ifadesine göre, 29 Temmuz 1908'de mabeynden yeni bir görüşme için davet alırsa da bunun gerçekleşmesi engellenir. Bundan sonra sarayla alakası tamamen kesilir.

İkinci görüşmede Abdülhamit'in ona ihsan olarak 260 lira vermesi, başka yazarlar tarafından değişik miktarlarda ifade edilmiştir. Bunlar arasında, Hüseyin Cahit 450, Bahattin Şakir 300, Server R. İskit 280 lira aldığı iddia etmektedirler.³⁷⁶ Bu olay, İkdam'daki siyasi yazılarıyla kendisini bambaşka bir hüviyetle göstermeye başladığı Ağustos 1908 başlarında aleyhine kullanılır. Hüseyin Cahit yazısında mabeyne gidip, 450 lira ihsan alan Ali Kemal'in bunu iki üç gün içerisinde hayır işlerine sarfedeceğini umduğunu, ama yanıldığını; şaibeden kurtulması bakımından ona ihsanı îâne-i milliye hesabına Bank-ı Osmanî'ye yatırmasını tavsiye etmektedir. Ali Kemal, Tanin'de çıkan cevabında³⁷⁷ ihsanı inkar edemez. Padişahın kesesinden teb'asına ihsan verme adetini

³⁷⁴ Ali Kemal, Nasibim, Yeni Yol, 18 Ekim 1909 sf. 7

³⁷⁵ Tugay A., İbret c.1, sf. 201

³⁷⁶ Hüseyin Cahit, "Ali Kemal Bey'e Açık Mektup", Tanin, 7 Ağustos 1908

³⁷⁷ Ali Kemal Bey'in Cevabı, Tanin, 9 Ağustos 1908

Hüseyin Cahit ve Tanin kabul etmiyorsa aldığı parayı derhal geri vereceğini belirtir ve şahsiyyat yapılarak kendisinin yıpratılmak, kötü gösterilmek istenildiğini iddia eder. Tanin'in Ali Kemal'in açıklamasına eklediği yorumda, şahsiyyat yapılmadığı tekrarlandıktan sonra, onun vazife başına gitmeden Brüksel Sefareti kâtipliğinden inkılaptan bir öncesine kadar maaş almaya devam ettiği, Yıldız'ın şartlarını kabul ettiği için İstanbul'a dönebildiği, bunun ancak casusluğa girebileceği iddia edilir. Ali Kemal bunlara cevap vermez.

Peşte Başşehbenderliğini o günkü ortamda kendisine zarar getirebileceği endişesiyle reddeden Ali Kemal, başmuharrirliğini üstendiği İkdâm'da 30 Temmuz 1908'den itibaren kendi imzasıyla günlük yazılar yazar. Ali Kemal'in bundan sonra İkdâm'ın başmuharrirliğini üstendiği gazetesinin birinci sayfasından şöyle duyurulur:³⁷⁸

"Ali Kemal Bey,

Senelerden beri gazetemeze hizmetini sebk eden Paris muhabirimiz Ali Kemal Bey, tali'nin en parlak bir nişane-i saadi olmak üzere kânun-ı esasînin intişarını, serbesti-i matbuatın tecellisini müteakkip takriben yirmi senelik bir gurbetten kurtularak vatanına kavuştu. Matbuatımıza, bilhassa edebiyatımıza, irfanımıza hizmet zamanı geldiği için hepimiz elbirliği ile çalışmalı, bu tür azimete şayeste asar vücuda getirmeliyiz, değil mi? Bu emriyeye bir fatiha-i hayr olmak üzere bu günden itibaren işte o refik-i kadimimiz de hey'et-i tahririyyemize iltihak eyledi.

Veminallahi't- tevfik."

Gazetenin aynı nüshasında Ali Kemal'in ilk günlük makalesi yayımlanmıştır. Bu makale "Mazidan Atiye" adını taşımaktadır. Ali Kemal bu ilk yazısında Afrika'nın kuzeyini peyderpey dolaştığını, Mısır'ı, Tunus'u, Cezayir'i, Fas'ı gördüğünü, fakat Avrupa ile mukayese edildiğinde Ziya Paşa'nın;

"Dolaştım mülk-i İslamı bütün viraneler gördüm,

Diyâr-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm"

beytini hatırladığını ifade eder. Ali Kemal, yeni yetişen nesilden ümitvar olduğunu ifade ettikten sonra, hürriyetin öneminden bahseder. Avrupalıların, "Altı yüz bu kadar seneden beri Şarkın en güzel bir kıtasına hakimsiniz, acaba bu da bizimdir, asar bizimdir, mahallidatımızdır diyebilmek için bu zeminde bir eser eser-i marifet vücuda getirebildiniz mi? Ne gezer! " dediklerini nakleder. Bu sorulara şöyle cevap verir:

"Ne gezer.. Çünkü mahrum-ı hürriyet idik. Dediğimiz gibi hürriyet olmayınca, marifet olmaz. Fakat bugün ki o nimete mazhar olduk. O beday'î vücuda getirmeliyiz. bu bir emel, bu bir meşgaledir ki şebabımızdan su-i humuza kadar cümlemizi bir kaç devr-i mesudane, müctebidane işgale kafidir."

Ali Kemal, makalesinde Osmanlının Avrupa'da itibarının çok düşük olduğunu, zelil muameleler gördüğünü, bazen Yunan'dan, bazen Bulgaristan'dan hatta Karadağ'dan sonra geldiğimizi ve bir kaç günlük bir devlet, bir aşiret, Avrupa'da muvakkaten çadır kurmuş bir aşiret gözüyle bakıldığını belirtir. Sebebinin Avrupa irfan sahasında, Osmanlılardan, Osmanlılıktan, mesut, muazzez cilveler görülmeysi olduğunu söyler. Ali Kemal, tüm bu geri kalmışlığın sebebinin istibdat rejimi olduğunu, artık hürriyete kavuşulduğu, bundan sonra Türklerin de ilim ve irfan sahasında varlığını ispatlaması gerektiğini vurgular.

Ali Kemal'in bu minval üzerine yazıları peşpeşe İkdâm'da yer almaya başlar. Bunun dışında bir kaç gazetede aynı mahiyette yazıları çıkar. İttihat ve Terakki Cemiyeti, geçmişte, Jöntürklük aleyhine yaptığı faaliyetleri unutmuş görünen, yeni devirde hürriyet ve meşrutiyetin bir numaralı savunucusu rollerine bürünüp, parlamenter hayatın nasıl daha sağlıklı yürüyeceğine dair tavsiyelerde bulunan, devletler arası ilişkilerde hükümet yol göstermeye çalışan Ali Kemal'e Ağustos ayı başından itibaren kendisine bağlı matbuat aracılığıyla şiddetli bir tepki göstermeye başlar. Bu tepki zaman zaman tehdit boyutuna kadar ulaşır. İttihat ve Terakki, iktidarda olmamasına rağmen, Merutiyet'i ilan

ettirebilmiş olmanın verdiği avantajı iye değerlendirmiş, kendisine bağlı taraftarlarıyla, bir fikir etrafında henüz birleşememiş olan muhaliflerini sindirme gayreti içerisine girmiştir. Bu kavgalı ortamda Ali Kemal'in bir kaç yıl sonra felaketimize sebep olacak Balkan meselesine dikkati çeken yazılarına değer veren olmamıştır.³⁷⁹ Geçmiş devamlı karşısına çıkarılan Ali Kemal, samimi olarak demokratik hayatın yerleşmesine dair yazdığı yazılarla da inkılabı başaranlar indinde inandırıcı olamamış; fırsat düşününü birisi olarak değerlendirilmiştir. İhtilacı metodla Abdülhamit'e Meşrutiyet'i ilan ettiren Jöntürkler, İttihat ve Terakki dışında haklı grup ve şahıslar bulunabileceğini kabullenmediği için kısa sürede kanun hakimiyetini de aşan bir sertliğe başvururlar. Bu yüzden Ali Kemal, 31 Mart Vak'asına kadar yazdığı bir çok yazısında "serbesti-i efkar"ın yerleşmesine müsaade edilmediğini, bu bakımdan yeni devrin istibdat devrinden bir farkının olmadığını belirtir.³⁸⁰

Hüseyin Cahit, 7 Ağustos 1908 tarihli Tanin'deki "Ali Kemal Bey'e Açık Mektup" yazısıyla, 1898'deki intihal suçlamasından sonra yeniden Ali Kemal'i hedef alan mücadeleyi başlatır. Sırasında mahkeme salonlarına taşacak olan bu kavgada Hüseyin Cahit seçtiği hedefi yıpratmada üstün görünse de İttihat ve Terakki tarafından rencide edilenler arasında Ali Kemal, yazdığı ateşli yazılarla muhalefetin ümidi olur. Yahya Kemal, 31 Mart Vak'asına kadar geçen bu belirsizlik devresinde Ali Kemal'in, Hüseyin Cahit'i yendiği kanaatindedir.³⁸¹ Siyasî tansiyonu düşürmek amacıyla iki tarafı barıştırma gayretine rağmen, Ali Kemal- Hüseyin Cahit kavgası 31 Mart'a kadar kesintisiz sürer.³⁸²

İkdam'da yazmaya başlamasından itibaren İttihat ve Terakki'nin baş düşmanı haline gelse de Ali Kemal, Ağustos 1908'de darülfünun edebiyat şubesi, aynı yılın Aralık ayında da mülkiye mektebi siyasî tarih hocalığına getirilmiştir. Ali Kemal, bu vazifeleri dolayısıyla 31 Mart'ın tahrirkçileri arasında

³⁷⁹ Bu konudaki ilk yazısı; Ali Kemal, Tehlikenin Büyüğü, İkdam, 3 Ağustos 1908

³⁸⁰ Ali Kemal, Heyet-i Vükela- Serbest-i Matbuat, İkdam, 15 Eylül 1908

³⁸¹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf. 80

³⁸² a.g.e. sf. 80

değerlendirilmiş ve gıyabında olmak üzere Haziran 1909'da bu görevlerine son verilmiştir. Ali Kemal'in bu derslerini nasıl anlattığı Ali Çankaya'nın "Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler" adlı eserinde bir mülkiye öğrencisine istinaden şöyle anlatılmaktadır.³⁸³

"Esasen İstanbul'da siyasî münakaşaların en mühim aktörlerinden biri olan Ali Kemal de mülkiyede tarih-i siyasî hocalığını yaptığı için, münakaşalar doğrudan doğruya mektep muhitine de aksediyordu. Ali Kemal, muallim sıfatıyla tabele tarafından seviliyor ve dersi alaka ile takip olunuyordu. Hatta dersine hariçten de gelenler olduğu için sınıf daima hıncahnıç dolu bulunuyordu. Ali Kemal, seyahatleri, etüdüleri itibariyle çok bilen ve çok tatlı anlatan bir hoca idi."

14 Eylül 1908'de kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası, İttihat ve Terakki muhaliflerinin sığındığı siyasî kuruluş olur. Jöntürk faaliyeti içinde bulunmuş olanlarca kurulan fırkaya Ali Kemal'in de kabul edilmesi, kurucular arasında münakaşalara sebep olmuş; Rıza Nur, Mahir Sait ve Celalettin Arif Beyler Meşrutiyetten önce Yıldız hesabına çalışan Ali Kemal ve şüpheli davranışları yüzünden Jöntürkler arasında itibarını kaybeden İsmail Kemal'in aralarına alınmaları ve daha sonra mebusluğa aday gösterilmeleri üzerine istifaya kalkışmışlardır.³⁸⁴ Bu durum, İttihat ve Terakki karşıtı olanlarca da Ali Kemal'in geçmişteki faaliyeti ile siyasî kanaatten ziyade şahsını öne çıkaran tavrından dolayı tasvip görmediğini göstermek bakımından ilginçtir. Fakat İkdam'daki siyasî yazıları ve konferanslardaki etkili konuşmalarıyla Ali Kemal, muhaliflerin önemli ismi olmayı devam ettirmiştir.

İkdam'daki siyasî yazılarında devletlerle münasebetlerimizde, büyük devletlerden Fransa ve bilhassa İngiltere ile iyi geçinmemizin menfaatimiz icabı olduğunu belirtir. İngiliz taraftarı Kamil Paşa'yı her zaman tercih edişi de bunu doğrulamaktadır.³⁸⁵ Zamanla Alman hayranlığı ağır basan İttihat ve Terakki ile

³⁸³ Çankaya, A., Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, c.2 sf. 939

³⁸⁴ Kuran, A. B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf. 271

³⁸⁵ Ali Kemal, Avrupa Ne Yapıyor, İkdam, 11 Eylül 1908

muhalifler arasında bu bakımdan da kavga görülür. Osmanlılık idealinin siyasi ve ekonomik liberalizmle yaşatılabileceğine inanan Ali Kemal'in bu bakımdan Prens Sebahattin'in görüşleri ile ilgilenmediğini görüyoruz ki bu, onun sistemden ziyade pratiğe önem verdiğini gösterir. Seçime doğru gayrimüslim azınlıklara daha fazla muhabbetleri olduğuna dair muhalefete yapılan suçlamaların, bizzat İttihat ve Terakki'nin kazandığı İstanbul mebusluklarının yarısının azınlıklara ayrıldığı hatırlanırsa, abartıldığı görülür. Fakat İttihat ve Terakki'den yakınlık görmeyen Müslüman ve Hristiyan teb'a ileri gelenlerinin Ahrar ve daha sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkalarında mücadele ettiklerini de görmekteyiz.

İşte bu ortam içinde, 11 Aralık 1908'de yapılan İstanbul seçimleri için Ali Kemal Ahrar'dan adaylığını koyar. Fakat İttihat ve Terakki taraftarı gazetelerin aleyhteki neşriyatı sonucu, Kâmil Paşa'nın ardından ikinci sırada girdiği İstanbul seçimlerinde ancak 64 oy alır ve mebusluğu kaybeder. İttihat ve Terakki'nin 1908 seçimlerine iyi teşkilatlanarak girdiği ve buna rağmen gene de ikinci seçmenler üzerinde büyük bir baskı uyguladığı bilinmektedir. Bunun sonucunda Ahrar, sadece Ankara'dan Mahir Sait'i mebus seçtirebilir.³⁸⁶

Şurâ-yı Ümmet'te çıkan, "Ali Kemal Bey: İsminden Utanmayanlar Silsilesinden Ali Kemal Bey'in Hakikati" başlıklı yazı, Ali Kemal'in Avrupa ve Mısır'da Jöntürk hareketi aleyhine oynadığı rol ile şahsî çıkarıcılığına dair iddialar bakımından seçim günü ikinci seçmenler üzerinde tesirli olmuştur. Ali Kemal gerek seçimden önce gerekse daha sonra bu yazılara cevaplar vermiştir.³⁸⁷ Bunlar arasında Ahmet Rıza'ya verdiği cevabi yazı Avrupa ve

- "Yaşasın İngilizler! Yaşasın Osmanlılar!" İkdâm, 11 Ekim 1908

³⁸⁶

Adaylığı ve aleyhindeki yazılar için:

"Ali Kemal Bey", İkdâm, İkdâm 12 Kasım 1908

"Mebusluğa Namzedliğim 1" İkdâm, 5 Aralık 1908

"Mebusluğa Namzedliğim 2" İkdâm, 6 Aralık 1908

"İntihabat İşleri" Tanin, 6 Aralık 1908

"Ali Kemal Bey: İsminden Utanmayanlar Silsilesinden Ali Kemal Bey'in Hakikati"

Şurâ-yı Ümmet, 11 Aralık 1908

Yalçın, H.C., Siyasal Anılar, sf.48,55

³⁸⁷

Ali Kemal, "Hakikatim", İkdâm, 10 Aralık 1908

Mısır'daki hayatının muhasebesini vermesi bakımından çok önemlidir. Bu yazıda Ali Kemal, çektiği acılardan, etrafındakilere yaptığı yardımlardan bahseder ve bazı Jöntürklerden gördüğü zaafı dile getirir. Bu yazıda biraz da Ahmet Rıza'dan anlayış ve yardım bekler gibidir.³⁸⁸

"Takriben on sene evvel idi. Ben Paris'te iken Cenevre'de neşr olunan Osmanlı Gazetesinde Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi ve İshak Sükutî Beyler tıpkı şimdi Şurâ-yı Ümmet'in yaptığı gibi aleyhimde bir best-i müfteriyane neşr eylediler. Güya bir mektuplarını alarak mabeyne gönderdiğimi iddiaya kadar vardılar. İşte bu şayia-i iftiradır ki Şurâ-yı Ümmet şimdi tecdit eyledi. Halbuki o zaman size müracaatım üzerine Nâzım Efendiyle beraber bu mesele için hakem oldunuz. O mühacimlerle birlikte odanızda yüzleştik. Mektup dedikleri musavver Almanya'dan gelme, açık bir kartpostal olduğu tebeyyün eyledi. Hatta o kartpostal o vakit taharriyetimiz üzerine Abdullah Cevdet Beyin de benim de tanıdığımız bir küçük kızın nezdinde bulundu, getirildi. Hemen harfiyyen şu satırları muhtevi idi:

(Arkadaşlar! Munbağa muvasık ettim. Kahkaha şerefinize yine marpuc çekiyorum.)

Size tevdi olundu, Şurâ-yı Ümmet'in bahsettiği bazı evrak nerede? Sirkat nerede? Bu ne adilik! Yalancılık! Ne müzevirlik! Üç imparatorun resmini ihtiva eden o kartpostalı teferruatıyla ta şimdi mahkemeye elbette tevdi' edeceksiniz. Bir arkadaştan böyle bir ehemmiyetsiz varakpareyi alarak öyle musavver kartların kolleksiyonunu yapan bir kıza vermek cinayet mi olur? Bu iftiralar ne zamana kadar devam edecektir? Bu adamlar bu hallerinden hâlâ vazgeçmeyecekler mi? Elvermedi mi? Bu müfterilerin iddia ettikleri gibi idare-i sabikadan ikbal bekleyeydim, çoktan İstanbul'a dönerdim, çoktan büyük memuriyetlere ererdim. Halep'te iken aldığım rütbe-i rabia ile ufak bir sefaret

- Terbiye-i Şübban, Haşiye, İkdâm, 12 Aralık 1908

³⁸⁸ Ali Kemal, "Ahmet Rıza Beyefendi'ye" İkdâm, 5 Aralık 1908

kâtipliği ile kalmazdım, başkalarına rütbe ve memuriyet almak vesateti irtikap edenler evvel emirde kendileri için almazlar mı? Benimkiler nerede?

Murat Bey Dersaadet'e avdet ettikten sonra Paris'te bütün talebe-i Osmaniyeye maaş bağlandı. Bu maaşları da o zaman sefaret müsteşarı bulunan Necip Melheme Efendi tevzi etmiyor muydu? Sizinle Nâzım Efendi'den başka o vakit o diyarda bir Türk kaldı mı ki bu maaşı reddetmiş olsun? Hatta cemiyetin şimdi Dersaadet mebusluğuna teklif ettiği Ahmet Nesimî Bey biraderimiz de o zümreden değil mi idi? Niçin o maaşı yalnız ben almış olmakla mu'atab oluyorum? Ben ki İstanbul gazetelerine emelimce yazı yazabilmeyi o devirde şiban-ı vatana bir hizmet addettiğim için hükümet-i seniyyeye boyun eğmemekle beraber size alttan alta gerek fikren gerek kalemen muavenetlerim vukua gelmedi mi? Siz ki öbürlerine benzemezsiniz, saf bir vicdan sahibisiniz. Bu hakikati inkar edebilir misiniz? Bütün o hayat içinde hükümetten maaş olarak aldığım meblağdan ziyade muhtac-ı iane arkadaşlarıma nakden muavenette bulunduğumu delâil-i bahiresiyle isbata hazırım. Paris'te iken benim bir sefahatimi gördünüz, bir rezaletimi işittiniz mi? Hatta ilk seneleri ifrat-ı müsaitten fena halde hasta düştüğümü gözünüzle görmediniz mi? Bunun için merakla kaç defa odama bile gelmediniz mi?

Halbuki bu şehadeti aleyhimde şu hücum-ı müfteriyaneyi tertip eden Bahattin Şakirler için vicdanınızı ayak altına almadan edâ edebilir misiniz? Ya ben de bu zatların hem de bihakk, hem de cihanın şehadetiyle Avrupa'da yaptıklarını yazarsam! Fakat korkmasınlar, yazmayacağım, edep ve terbiyem buna manidir. Yalnız bir celse-i hafiye isteyeceğim, huzur-ı mahkemede söyleyeceğim.

Mısır'daki hayatıma gelince; bugün herkesçe hatta geçenlerde bu sahifelerde görüldü, müsteşrik-i meşhur Vambery Efendi de memâlik-i Osmaniye haricinde neşr edilmiş cerâidin en müfidlerinden, en mükemmellerinden addolunan Türk Gazetesi'ni bir kaç ruhsa-yı güzün ile Avrupa'da te'sis ve neşr eyleyen bu muharrir-i aciz değil midir? Yine o iklimde

size bizzat takdim eylediğim Mecmua-i Kemal ve Mes'ele-i Şarkıyye gibi a'sarın ka'b-ı irfanında kaç eser intişar edebildi?

Evet, Muhtar Paşaların, bilhassa Mahmut Muhtar Paşa'nın maiyyetinde bulundum, hem de senelerce bulundum, fakat mümtaz bir mevki' sahibi idim. yed-i eminle, mahza dirayetimle, otuz, kırk lira kadar bir servet bile kazandım. Ankara Meb'usu Mahir Sait, Babanzade Hikmet, Hasan Fehmi Beyler gibi mağdur, müstaid gençlerimizden on, on beş arkadaş da refakatimde idi. Beraber çalıştık. Mısır'a bir fetret-i maliye, bir afet geldi, cihan bilir, yirmi liraya iştirah' ettiğimiz tahvilat beş liraya indi. Ortasını on, on iki liraya aldığımız hiç para etmez oldu. Paşalar da zarar ettiler. Fakat ben bütün servetimi o tehlikeye uğrattım, yine me'yus oldum. Mahza temin-i maişet için çoluğumu çocuğumu aldım Paris'e ve Liverpool'e gittim, lehülhamd yine sarf-ı sa'yimle muvaffak oldum. Maişetimi kazandım. Bu bir cinayet midir? Alelhusus, o kaza-yı fetret-i bertaraf, ticarete bile bu derece muvaffakiyet acaba kaç vatandaşımıza müyesser oldu?

Sonra kader müsade etti, vatanıma döndüm. İşte yine alnımın teriyle yaşıyorum. Bu kadar mühacemelere, adavetlere rağmen me'yus olmuyorum, çalışıyorum.

Halbuki Bahattin Şakir Efendi Avrupa'da iken her ay muntazaman o şimdi beğenmediği Ahmet Celalettin Paşa'dan beş yüz Frank almadı mı? Alelhusus Yusuf İzzettin Efendi'den yine aynı paşaya rivayetine göre, selamlar, hediyeler, şekerlemeler getirterek binlerce Franklar vurmadı mı? Zaten bu efendi şimdi ne ile te'min-i maişet eyliyor? Doktordur, doktorluk, katiptir, katiplik bilmez. Cemiyete hizmeti ise kuru laftır. Paris'te garazkarlıktan başka bir iş görmedi, burada da yaptığı ise, işte meydandadır.

Rıza Bey! Rıza Bey! Siz Paris'te iken bu emr-i azim-i inkılabı vücuda getirdiniz, sanmayınız, üçüncü, ikinci orduların kahraman ümerasına, kahraman zabitlerine, o vatanperver Arnavutlara dua ediniz. O biçareler halkımızın iştiyak-i adl ve hürriyetinden feyz, kuvvet alarak kan, can pahasına bu nimeti

istihsal eylediler. Şimdi Paris'ten bu beyler geldiler, meydana çıktılar, hatta o mücahitleri, hatta sizi bile gölgede bıraktılar. Zevk onlarda, safa onlarda, iki paralık bir iş görmemek, her işi bozmak yine onlarda!

Şurâ-yı Ümmet'in matbuatta tuttuğu mevki, ettiği hizmet liveçillah ne parlaktır (!). Gazetenizin satışı ilk günler yirmi, yirmi beş bin idi, şimdi yedi bine indi! Gözünüzü açmak için bu inhitat kafi idi. Bu sözleri söylemek istemezdim fakat;

Her ki zahmi hured, elbette fenanı dared

"Elbeda-yı ezlam"dır. Yoksa şurada muharrirlikle, muallimlikle uğraşırdım. Hiç olmazsa memleketimin feyzine çalışırdım. Durup duruyorken bana bu muhanete, ta'rize sebep ne oluyor?

Ben ecnebilere maskara olmayalım, şahsiyyattan tevakki edelim dedikçe (ha, korkuyor) diye Şurâ-yı Ümmet başıma binmek istiyor. Ben Allah'tan başka kimseden korkmam. Şimdiye kadar hayatım buna şahittir.

Beni Avrupa'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne iltihak etti, hükümetten ufak bir memuriyet kabul etti gibi sözlerle itham ediyorsunuz. Onun için de cevaplarım vardır, fakat Şurâ-yı Ümmet'in zikre cür'et eylediği benim gibi, ikbalini, teâlisini bu mülkün, bu milletin ikbal ve teâlisinde arayan, aradığını da her lahza asâr-ı kalemiyyesiyle isbat eden bir adama isnad etmek kimsenin haddi değildir. Hürriyet aleyhinde hangi gencimize, hangi tarihte, o mektubu yazmışım ? Şurâ-yı Ümmet gibi resmi bir gazetede böyle kizb-i sarîh görülmeli midir? Ne için o mektubu meydana çıkarmıyorlar? Yalana, iftiraya bu ibtila nedendir, bedaheti kim inkar edebilir; Meşveret'te (hapis, nefiy, idam) gibi en mühim bendleri yazan bu muharrir-i aciz değil midir? Bilhassa fikir ve mana itibariyle devr-i sabıkta haric-i memlekette içimizde benden neşr-i asar eden oldu mu? Bu asarın sahibini idare-i sabıkaya hizmetle itham etmek, hangi insafa sığar? O manada, o mealde iki satır yazımı gösterebilirler!..

Filhakika idare-i sabıkada hiç idim, idare-i lahikada hep olabilirim. Bu gün de yarın da bana muhtaçsınız, çünkü bilirsiniz, Bahattin Şakirleriniz

senelerce Paris'in kaldırımlarını kuru kuruya çiğnediler, fakat ben darülfünunlarda göz nuru döktüm. İstikbal erbab-ı sâiktir:

Vemen talebe'l a'le men dunked

Ezâ'il- ömri hatta talebe'l- mehale

Bu mektubumu size hitaben yazdım. Çünkü bir Bahattin Şakir'e en çok mahkeme huzurunda cevap verebilirim, sizin gibi bir sahib-i vicdan ile arada bazen velev ihtilaf-ı efkar olsa da böyle hasbihalden çekinmem.

İnsafınıza müracaat eylerim. Hain-i hakiki bu milletin şu sırada, feyzine, ikbaline çalışanları bu merdut nifaklara düşürenler değil midir, söyleyiniz.

Şehrimizde neşr olunan (Osmanişe Lüid) ki ikbal-i haziramıza düşman bir gazetedir.(Yeni Türkler ve Ali Kemal Bey) diye dün Şurâ-yı Ümmet'in bend-i hezeyanını derhal namımı, hatta namımızı, nam-ı millimizi Avrupaca lekelemeye şitab eyledi. Lisan-ı Osmanîye hizmet böyle mi olur? Fakat efkar-ı umumiyenin bu derece sathîliğine kail olmak için insan ne kadar kasirül-mülahaza olmalıdır! Neşriyat-ı maziye bir tarafa, dört buçuk aydır matbuatımıza cansiperane hizmeti sebk eden muharrir-i acizi öyle bir nâle-i müşevveşe-i tezvîr ile mahv edivermek ne gülünç, ne vâhî bir iddiadır! Halk, hakikatbindir, her hakikati hepimizden mükemmel, hepimizden vazih görür.

Benim intiharımı, memâtımı temenniye kadar varan bu adamlara yegane cevabım, şimdiye kadar sa'yim, eserlerim oldu. Şimdiden sonra da daha ziyade öyle olacaktır. Fakat onlarda cüz'ice hamîyyet olsaydı, gazetelerimizin muharrir, mekteplerimizin hoca diye kırıldıkları şu sıralarda, bir muharririn, bir hocanın velev acizi'il- ibad olsun, mahvını temenni etmezler..

Artık bu herifin senelerden beri devam eden hadd ü hasetler, şu gayz ü adavetleri illet ve zillet derekesini buldu. İdare-i sabıkanın en acı darbelerini biz yedik. On dokuz, yirmi yaşlarında mektepten mahpese nakl olunduk. Hapishanede iken affımız için bir isti'tafname bile yazmamak metanetinde bulunduk. Menfada güne gün dertler çektik.

Pederimden kalma mâhca bir servet el elinde perişan oldu gitti.

Bu devr-i hürriyette bu hakikat yürür, zahire çıkar, hiç bir garazla, şarlatanlıkla men' olunamaz.

Hayatım, hüsn ü halim için her vakit cihandan takdirler gördüm. Şimdiye kadar akrabamın, ahbabımın hülasa, bütün beni tanıyanların daima hürmetini, muhabbetini kazandım. Fakat yine de beni hiç bilmeyen, anlamayan, bilmek ve anlamak istemeyeni bununla beraber lâyükat' benimle uğraşan bu adamların elinden bir türlü yakamı kurtaramadım.. Ali Kemal "

Ali Kemal'in böyle cevaplar verdiği Şurâ-yı Ümmet'te çıkan yazıların onun "sağduyusuna güvendiği" millet üzerinde etkili olduğu kesindir. Özellikle Avrupa ve Mısır'da Jöntürk hareketi aleyhine oynadığı rol ve şahsî çıkarıcılık suçlamalarına Ali Kemal'in cevap vermede yetersiz kaldığı gözlenmektedir.

Yazılarıyla cevaplar verdiği bu suçlamalar karşısında Ali Kemal meseleyi bu noktada bırakmayarak Şurâ-yı Ümmet'teki yazılarından dolayı Bahattin Şakir hakkında hakaret davası açar. Ali Kemal'in 29 Ocak 1909 tarihli dilekçesi üzerine savcılığın Birinci Ceza Dairesi'nde açtığı dava, 2 Mart 1909'da başlar. Ali Kemal'in avukatlığını Davit Efendi, Bahattin Şakir'in savunmasını ise Sadettin Ferit üstlenir. 15 Mart ve 1 Nisan 1909 tarihlerinde görülen ikinci ve üçüncü celselerden sonra 8 Nisandaki dördüncü celse, Gazeteci Hasan Fehmi'nin katli dolayısıyla İstanbul'da ortaya çıkan siyasî karışıklıktan dolayı yapılamamış, duruşma, Ali Kemal'in Avrupa'ya kaçmasından sonra, 27 Mayıs 1909'da görülebilmiştir. Bu son celsede Bahattin Şakir'in beraatine karar verilmiştir. Ancak duruşmadan önce, o günlerde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki tarafından, kendi adamları olan Bahattin Şakir lehine olmak üzere reis dışında bütün mahkeme üyelerinin değiştirildiğini görüyoruz. Çünkü Bahattin Şakir'in yazıları, taşıdığı iddiaların yanısıra çok ağır hakaret ve küfürlerle doludur.

1910 yılında kitap haline getirilen bu mahkemenin tutanakları Ali Kemal'in hayatının bütün safhalarının gözler önüne serilmesi açısından önemli bir vesikadır.³⁸⁹

Ali Kemal'in katıldığı ve kaybettiği bu seçimlerden bir hafta sonra, 17 Aralık 1908'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açıldığını görüyoruz. Ali Kemal'in o günlerde sergilediği hürriyetçi ve meşrutiyetçi çizgiye uygun olarak o günlerde bu olayı alkışlarla karşıladığı ve yine bu idare tarzının nasıl uygulanması gerektiğine dair Avrupa'dan örneklerle dolu akıllar verdiği görülmektedir.³⁹⁰ Bu yazılar arasında en kayda değeri şüphesiz ki meclisin açıldığı gün İkdâm'da neşredilen makalesidir. "Meclis-i Mebusanımızın İçtimarı" başlıklı yazıda Ali Kemal şunları söyler:³⁹¹

"Senelerden, asırlardan beri bu mülkün, bu milletin tarih-i azamet-i hayatında birgün, bir dem bilmiyoruz ki Meclis-i Mebusanımızın bu yevm-i içtimarı kadar müessir, müheyyiç, necatımız için müessir, ikbalimiz için müheyyiç olsun.

Gün oldu, livâ-yı muhteşem-i Osmanî Avrupa'nın göbeğine kadar ilerledi. Sada-yı azametimiz o kubbede ahenk ile işitildi. Fakat ne kadar büyük olursa olsun, o ikbal bir ferdâ-yı kemale muhtaç idi, kılıcımızın resanetini kalemimizle tahkim eylemeliydik, ef'alimiz efkârımız rehber olmalı idi. Yalnız fütühata değil fakat feth ettiğimiz yerlerin adl ve kanununa, alehusus usul-i mukarrere-i temeddüne tevfikân idare etmeye kabiliyetimizi göstermeliydik. Çünkü bir hakîm-i garbın dediği gibi bir memleketi feth etmekten ziyade o memleketin halkını adl ile, hüsn-i idare ile, hukuk-ı esasiye-i beşeriyeye mashar kılaraktan hükümet-i fatihânın tecellisine alakadar edebilmektir ki bir emr-i ehemm-i siyasiyedir.

Bu hükümet ile telif edilmeyen fütühâtın akıbeti ise meşkuktur, muhaldir, belkide mahkumdur. İşte bu hakikat-i garrâdır ki biz Osmanlılar asırlarca bilemedik anlayamadık, onun içinde acı acı tecrübeler gördük geçirdik.

³⁸⁹ Bahattin Şakir, Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası, İst, 1325, 168 sf.

³⁹⁰ İkdâm'daki bu yazılarından bir kaç örnek:

"Fırka-i Siyasiyeler- Meclis-i Mebusanımız", 26 Kasım 1908

"Yine Meclis-i Mebusanımıza Dair", 29 Kasım 1908

"Almanya'da Meşrutiyet", 16 Kasım 1908

³⁹¹ "Meclis-i Mebusanımızın İçtimarı", İkdâm, 17 Aralık 1908

Kılıcımızın kuvvetiyle şühedâmımızın kanı pahasına zapt ettiğimiz yerlerin çoğunu, heyhat! elden çıkarmaya yine bu saika ile mecbur olduk.

Fakat bugün kanun-ı esâsiyemizin mülk-i muazzezimizde kökünü vaz' eden meclis-i mebusanımızın iftitahı ile cihana gösteriyoruz ki devirlerden beri öyle hasarımıza imtidat eden o gafletimiz artık hitama erdi. Şimdi hey'et-i içtimaiye-i Osmaniye tarz-i idare-i hükümette kavaid-i adl ü hürriyet ve müsavâtı düstur-ı amâl ittihaz eyledi. Alelhusus öyle yaptığımızda hükümdarından en küçük bir ferdine kadar cihana kabul, teslim ettirdi.

Filhakika Osmanlı te'min-i âfisi hatta izmihlalden tahlisi için İslamın esasen ibda' eylediği, medeniyet-i garbiyenin ise büsbütün tevsî', büsbütün ikmal ettiği bu kanun-ı ezeliyye-i adalete usul-i idare-i mülkte kemal-i ihlas ile imtisal etmekten başka çare yoktur. Henüz iptida-i hayat-ı meşrutiyemizi hatme-i devr-i istibdadımızla mukayese etmek, Devlet-i Osmaniye bilfarz geçen sene cihanı temeddünde ne idi, ne felaketlere maruz idi, bu sene ise nedir, ne ikballere muntazırdır, idrak eylemek o hakikati isbata kafidir.

Bir kavim için mashar-ı hürriyet olmadıkça nasib-i hissiyatına, emel-i tealisine ermek muhaldir. Fakat akvam-ı muhtelifeden teşekkül eden bir hey'et-i müçtemia-i Osmaniye için ahrarane kavanin-i ezeliye-i müsavât ve uhuvvete müttehiden riayet eylemedikçe yaşamak bile müşküldür. Bunun içindir ki biz, bütün Osmanlılar, alelhusus şu son senelerde, güne gün sefaletler çektik, vatan-ı muazzezimizden bir çok yerleri zayi eyledik. Her köşemizde asayiş yerine iğtişâş, umrana bedel harabeler bulduk, hülasa yaşamadık. Çünkü öyle bir hayata yaşamak denmez.

Ancak dörtbuçuk aydan beridir ki yaşıyoruz, hele o ömr-i mübeccelin en bülend nefesini bu gün alıyoruz. Bu gün ki tekrar ederiz, meclis-i mebusanımızın yevm-i içtimaidır, kavmiyetçe varlığımızın evvel devre-i mübahânıdır.

Feyyâz-ı ezel, mülk-i muhteşem-i Osmaniyyeden, akvam-ı Osmaniyyeden hiç bir lütfunu diriğ etmemiş! Toprağımızda Afrikadan Asyaya, Asyadan Avrupaya defineler, bedialar medfundur. Halkımızda ise sa'y, zeka hülasa

kâffe'i şümüliyle temeddüne liyakat mevcuttur. Bununla beraber kavim kavim şî'bat-i muhtelifce Osmanlılar bir mazi-i muhteşeme maliktirler.. Hülasa bu devr-i terakkide bile cihanda büyük bir devlet, büyük bir millet teşkil edebilmek için kâffe-i esasa mazhardırlar. Öyle iken niçin o teâliye eremeyelim, eremediler de gittikçe düştüler, -izzet-i nefsimize giran gelse de söylemeliyiz - kavmiyetçe havar mülkçe harap oldular.. Çünkü yukardan beri arz eylediğimiz hakikat-i hükümet ve hakimiyeti nazar-ı ibrete almadılar. Usul-i idare-i memâlikte öyle bir düstur-i mükemmele iktifa edemediler.

Cihanda Fransa, Almanya hatta Rusya , hülasa bütün devletler hîn-i hacette istibdat ile usul-i mutlaka ile yaşayabilirlerdi. Bilhassa bu saikten dolayı temeddün ve teâlice zarar görseler bile öyle şaibe-i izmihlale uğramazlardı, çünkü esasen ekseriyet-i uzma ile kavmiyet-i vâhideden, büyük bir kavimden müteşekkil idiler. Lakin Devlet-i Osmaniye ki bütün azamet-i hayatını ittihad-ı akvamda bulabilirdi, bir hükümet-i meşrutaya, bir idare-i meşruya muhtaç idi.

Bu ihtiyacı daha evvel, çok evvel idrak eyleyeydik de o zamanlar ifa edebileydik. Elbette bu gün daha mesut, o yüzden daha az zarar görmüş olurduk.

Fakat yine sevinmeliyiz ki akıbet o füyuzâta mazhar olduk. Cemiyetimizin o saik-i hakiki-i i'tilasını bulduk. Mazinin giryelerine bedel, istikbalden handeler derke iktitaf edeceğiz. Bu gün fikrimizi var kuvvetimizle sa'd-ı hazıramıza vakf etmeliyiz. Alelhusus bu saadetin bütün ezvâkını idrake, istikbalini de te'mine hasr eylemeliyiz . Bir kavim için, akvam için hürriyeti, hele böyle cihatlarla istihsal etmek büyük bir meziyettir, fakat o nimeti elde ettikten sonra kemaliyle muhafaza, tasalluttan, ihanetten siyanet eylemek dahi büyük bir fazilettir. Bir idare-i müstebidenin memâlik-i Osmanîye her nokta-i nazardan ne büyük bir afet olduğunu şerh eyledik. Zaten şerhe de hacet var mı idi? Yakın bir mazi kâffe-i a'lâmıyla hatıratımızda derin derin menkuş değil midir? Şimdi hükümdarımızdan bir kulumuza varıncaya kadar hepimiz evvela Allah ile abd eylemeliyiz. Saniyen kalbimize, fikrimize iyice sokmalıyız ki biz

kanun-ı esasimizin o berat-ı necat ve saadetimizin nass-ı men'amına harfiyyen riayet edeceğiz. Hele bu vadide ufak bir hiyanete cüret edeni men ve kahr edeceğiz.

Bu mülk, bu millet bilhassa son asır içinde çok matemler gördü, çok acılar çekti. O kadar ki bir gün bile gülmedi, servetini sa'yini mâmelekini bir su'-i idareye kurban eyledi. Bazen kan içinde, vahşet, zulmet içinde yüzdü. Nâhak yere yüzdü. Nârevâ yere nazar-ı temeddünde lekелendi.

Ancak adl-i ilahînin bir cilve-i azametiyle evlad-ı milletten bir zümre-i mücahidenin mehabet-i fitratıyla mazhar olduğu in'am-ı hürriyet ve müsavata istinadendir ki ahiren selametini buldu. Bu gün ise o şahrah-ı ikbale inşirah ile sâlik oldu. Artık bu sayede ila maaşallah Mürşid-i Ezel'in kavmimize takdir eylediği hedef-i meâliyi takip eyler, gider, geçtiği yerlerde nurani izler bırakır. Şarktan Garba bir rabita-i temeddün ve teâli olur. Tarihini şan-ı aver sahifelerle doldurur. Her ferdini bütün efradına liyakat-ı sa'y ve fitratına göre mükafata mazhar mekârim-i hayattan hissemend kılar. - Şayet varsa - lanet içimizden o mahlukata ki ne endişe ile ne hırs ile olursa olsun böyle bir hey'et-i muazzamanın bu ikbaline hail olmak şöyle dursun imdat etmek şerefine mazhariyet için çabalamak istemesin! Öyle bir fitrat-ı reddiye sade Osmanlılara değil, beşeriyete düşman demektir. Ali Kemal "

İkdam Gazetesi'nin 29 Ocak 1909 tarihli nüshasında yer alan "İtizar" başlıklı küçük bir notta Ali Kemal'in bir gün önceki rahatsızlığından dolayı Ferah Tiyatrosu'ndaki konferansa gidemediği, o günkü başmakedesini de bu sebeple hazırlayamadığı duyurulursa da bunun doğru olmadığı, Ali Kemal'in o gün akşamı trenle Budapeşte'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmasından anlaşılabilir.

Bu, tabiri caiz ise kaçma olayındaki asıl faktörün iktidarda olmasa bile seçimlerden galibiyetle çıkan İttihat ve Terakki'nin Ali Kemal üzerinde yoğunlaşan tehdit ve caydırma politikası olduğu düşünülebilir. İkdam Gazetesi

olayın bu yönüne hiç değinmeden Ali Kemal'in Macaristan seyahatini şu ifadelerle okuyucularına duyurur.³⁹²

"Alelumum ahvâl-i siyasiye ve müessesât-ı medeniye hakkında aynelyakin tetebbuat ve tedkikat icrası için ara sıra bir muharrir-i muktedirin memâlik-i ecnebiyeye gönderilmesi ve ondan alınacak mekâtip ve makalatın enzar-ı ammeye konulması Avrupa gazetelerince öteden beri bir usul-i mu'tâdedendir. Garbın bu yolla temin ettiği faydalar, pek büyük, pek ciddidir. Gazetemiz dahi o eser-i makula iktidâen Ali Kemal Beyefendi'yi Macaristan'a kadar gönderiyor. Parlamento vâzı'larından biri olan Macar milletinin usul-i meşveret hakkındaki tekâmülâtına bu münasebetle biz de bihakkın vâkıf olur ve onların tecrübelerinden istifade ederiz. Dün akşam hareket etmiş olan Ali Kemal Bey'in seyahati on gün kadar devam edecektir."

Sabah Gazetesi'nde ise "İkdam başmuharriri Ali Kemal Beyefendi bazı hususât-ı zatiyyesinin tesviyesi için dün akşamki trenle Avrupa'ya gitmiştir" denilerek seyahat şahsî bir sebebe dayanıyormuş gibi gösterilmektedir.³⁹³

Budapeşte'den İkdam'a yazılar gönderen Ali Kemal'in bu yazıları "Macaristan Mektupları" başlığı altında sekiz sayı yayınlanmış ve 4- 18 Şubat 1909 tarihleri arasında gazetede yer almıştır.

Ali Kemal'in 13- 15 Şubat 1909 arasında İstanbul'a döndüğünü, 16 Şubat 1909'dan itibaren günlük başmakalelerinin çıkmaya başlamasından anlıyoruz. Esasen 16 Şubat 1909 tarihli İkdam'da Ali Kemal'in Budapeşte'den döndüğü de ayrıca gazete tarafından duyurulmaktadır.

Bu sırada, o günlerde İstanbul Mebusu olan Hüseyin Cahit'in gensorusu üzerine 13 Şubat 1909'da Kâmil Paşa hükümeti düşer, yerine Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti kurulur. Kâmil Paşa'nın yerinin doldurulamayacağını yazılarında işleyen Ali Kemal, hükümetin düşürülmesinden dolayı Hüseyin Cahit'e çatmaktan da geri kalmaz. Bu iki yazar arasındaki kökü eskiye dayalı husumet

³⁹² "Ali Kemal Bey'in Macaristan'a Seyahati", İkdam, 30 Ocak 1909

³⁹³ Sabah, 30 Ocak 1909

bu olayla yeniden alevlenmiştir. Hüseyin Cahit'in geçmişte Jöntürk faaliyeti içinde görülmediğini, Meşrutiyet'in ilanından sonra fırsatçılığı kalkıştığını; Şurâ-yı Ümmet ve Tanin'in îanelerle yaşadığını iddia eder. Hüseyin Cahit'in vesakalarla ispat hakkı tanıdığı münakaşalarda Ali Kemal'in rivayetlere dayanarak polemik yaptığı görülür. Yalnız İkdam'ın, Ali Kemal'in yazıları sayesinde çok sattığını kabul etmek gerekir. Münakaşalar, Adliye Nâzırı Manyasizade Refik Bey'in 4 Mart 1909'da ölümü ile boşalan İstanbul Mebusluğuna Ali Kemal'in de aday olması ile daha da sertleşir.³⁹⁴ 14- 15 Mart 1909 gecesi mülkiyeliler iki eski mekteb-i mülkiyelinin basındaki kavgasının sertleştiğini görüp, memleket hesabına kaygı duyarak, okulda verilen bir çay ziyafetinde iki tarafı barıştırmışlarsa da bunun İstanbul seçimi ve akabinde Hasan Fehmi'nin katli gibi hadiseler yüzünden yürümediği görülmüştür.³⁹⁵ 6 Mart 1909 tarihli İkdam'daki "Ufk-ı Siyasî"de Hüseyin Cahit'le olan münakaşalarının arasına Kâmil Paşa aleyhine Paris gazetelerine yazılar gönderen, Avrupa ve Mısır'da iken kendisinden devamlı yakındığı eski Paris Sefiri Salih Münir Paşa da girer. Ali Kemal, onun geçmişte şahsî menfaatini düşünerek, Yıldız'la Jöntürkler arasında iki yüzlü bir siyaset izlemesine rağmen, Meşrutiyet'in ilanından sonra bunların sözkonusu edilmediğini belirtir.

İkdam'ın tam bir muhalefet gazetesi olmamasına karşılık, Volkan, Serbestî ve Yeni Gazete gibi muhtelif yayın organları Şubat 1909'dan itibaren İttihat ve Terakki'nin artan baskısına karşı neşriyatlarını sertleştirirler. Bazılarının saraydan para yardımı aldığı iddia edilen bu gazetelerin bazen birbirleriyle de uğraştığı görülür.³⁹⁶ İktidar kadar muhalefet de siyasî tansiyonun tehlikeli bir noktaya varmasına sebep olur. Gazetelerdeki sert yazıların yanısıra

³⁹⁴ Bu polemikler için :
 "İkdam ve Meclis-i Mebusan", Tanin, 17 Şubat 1909
 Hüseyin Cahit, "Ali Kemal Bey'e", Tanin, 10 mart 1909
 Ali Kemal, "Ufk-ı Siyasî", İkdam, 6 Mart 1909
 - "Haşiye", İkdam, 9 Mart 1909

³⁹⁵ Çankaya, A., Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler C.1, sf.334-335
 Ali Kemal, "Mekteb-i Mülkiye'de", İkdam, 16 Mart 1909

³⁹⁶ Akşin, S., Jöntürkler ve İttihat ve Terakki, sf. 118-119

konferans ve müsamerelerdeki konuşmaların da bunu tırmandırdığı gözlenmektedir.

Kargaşanın arttığı bir ortamda, 5 Nisan 1909'da yapılan İstanbul ara seçimine yine Ahrar Partisi'nin adayı olarak katılan Ali Kemal, kendi ifadesine göre, baskılara rağmen, 129 ikinci seçmen oyu alırsa da seçimi kendisinin de takdir ettiği Londra Sefiri Rıfat Paşa kazanır.³⁹⁷

6 Nisan 1909'da Serbestî Gazetesi Başmuharriri Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde öldürülmesi 31 Mart Vak'asını hazırlayan olay olması bakımından önemlidir. Daha önce Mart ayında Fedakarân-ı Millet Cemiyeti mensuplarının³⁹⁸ tutuklanmaları hadisesinde ifadesi alınan Hasan Fehmi, Manastır'daki gizli bir komitenin kendisini idama mahkum ettiğine dair mektup aldığını, İkdam'ın sahibi Ahmet Cevdet Bey'e duyurur. Her iki meseleden dolayı hükümeti şiddetle tenkit eder. 6 Nisan 1909'da Şakir Bey adındaki bir arkadaşı ile Beyoğlu'ndan köprüye inen Hasan Fehmi, kalabalığın içinde tabanca ile vurularak öldürülür. Hadisede Şakir Bey de yaralanır. Köprüde karakol olmasına rağmen, katil veya katiller yakalanamaz. Katilin subay olduğuna ve hatta Dr. Nâzım ve Bahattin Şakir tarafından bilindiğine dair şayialar o günlerde ortada dolaşır. Hasan Fehmi'nin Mevlanazâde Rıfat sanılarak öldürüldüğü de ihtimal dahilindedir.

İstanbul'un sonu nereye varacağı belli olmayan bir karışıklığa doğru gittiği 7 Nisan günü Ali Kemal mekteb-i mülkiye'deki dersine gelir. Talebeyi harekete geçirecek olan şu konuşmayı yapar:³⁹⁹

"- Maalesef... dedi.

- Evet, maalesef bugün ders vermeyeceğim..

Bir müddet sustu, daha büyük bir sesle tekrarladı:

³⁹⁷ Ali Kemal, "Ufk-ı Siyasî", İkdam, 6 Nisan 1909

³⁹⁸ "Cinayet", İkdam, 7 Nisan 1909

³⁹⁹ Hasan Arca, Doğmayan Hürriyet- Bir Devrin İçyüzü, sf. 74
Yalçın, H. C., Siyasal Anılar, sf. 69

- Bugün ders vermeyeceğim; çünkü çok müteessir, son derece muzdarip bir haldeyim. Serbesti Başmuharriri, arkadaşım Hasan Fehmi'nin şahadetinin beni düşürdüğü derin teessür bugün vazife yapmama imkan bırakmadı.

Gittikçe tonu artan bir sesle, faciayı izaha devam etti. Bağırıyordu:

- Bu atılan vicdansız kurşun, Hasan Fehmi'nin başma değil, söz hürriyetine, fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, en basit ve en başta gelen hukuk-ı beşere atılmış bir kurşundur.

Nutkun artan şiddetiyle dershanenin dinginliği sarsılmaya başlamıştı. O derin sessizlik yavaş yavaş yerini asabi ve öfkeli bağırışmalara bırakıverdi. Nihayet kısa bir müddet sonra hal şiddetli bir kaynaşmaya dönüştü. Ali Kemal hiç bir şey istemeden, hiç bir tavsiyede bulunmadan çıktı gitti; fakat o belki de istediğinden fazlasını yapmıştı. Hepimiz bahçeye fırlamıştık. Kafile hükümete lanet yağdırıyordu."

Yüksek okul öğrencileri, aynı gün galeyan halinde Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza ve Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile görüşürlerse de tatmin edici bir cevap alamazlar. Katillerin bulunamaması ve hükümetin bu konuda bir gayret içinde görülmemesi, İttihat ve Terakki'den memnun olmayanları da harekete geçirmeye sebep olmuştur. 8 Nisan'daki gösterişli cenaze merasimi ise gerginliği doruğa çıkarmıştır.⁴⁰⁰ 9 Nisan tarihli Tanin'de cinayet hadisesini yazan bir muhabir hadiseden önceki günlerde muhalefetin yapmayı planladığı matbuat serbestliği ile ilgili mitingin ilanını gazetesine koydurmayan Ali Kemal'e Hasan Fehmi'nin kızdığını ve buna Celal Sahir'in şahit olduğunu yazarak yeni bir tahrik kapısı aralarsa da Celal Sahir, İkdam'da bunu yalanlar.⁴⁰¹

Ali Kemal, 8 Nisan 1909 tarihli İkdam'da kendisini öldürmeye yönelik gizli bir kararı Adliye Nezaretine bildirdiğini okuyucularına da duyurur. Ona göre Hasan Fehmi hadisesinden kısa bir müddet önce Selanik'te gizli bir toplantıda Dr. Nâzım ve Rahmi Bey, öldürülmesi doğrultusunda karar

400

a.g.e. sf. 75-77

Ali Kemal, "Bir İhtifal-i Mübeccel" İkdam, 9 Nisan 1909

401

Celal Sahir, "Açıklama", İkdam, 13 Nisan 1909

alınmasını istemişlerse de çoğunluk kabul etmemiştir. Daha sonraki günlerde Beyoğlu'nda bir kaç miralay kendi aralarında konuşurlarken, Ali Kemal ve Mevlanazade Rifat'ın öldürüleceğine dair şayialardan söz ederler. Ali Kemal, Adliye Nezareti'nden bu durumun soruşturulmasını talep eder.⁴⁰²

Onun mülkiyedeki tahrik edici konuşmasından sonra ittihatçı hocalardan İsmail Hakkı ve Cavit Beyler istifa ederler. 12 Nisan'da öğrenciler, hocalar arasındaki çekişmeleri protesto ederler.⁴⁰³

13 Nisan 1909 (31 Mart 1325), ittihatçıların bizzat kendilerinin İstanbul'a getirttiği avcı taburlarının düzensiz bir şekilde isyana kalktığı ve ittihatçılara nefret duyan, şuursuz bir kalabalığın sokak hareketlerine başladığı gündür. Tanin ve Şurâ-yı Ümmet gazeteleri tahrip edilir. Ahmet Rıza sanılarak, Nâzım Paşa, Hüseyin Cahit sanılarak da Mebus Arslan Bey öldürülür. Derviş Vahdeti'nin Volkan'ı tahrik edici neşriyatta bulunur. Ali Kemal'in hadiseyi tasvip etmediği, ittihatçılara karşı oluşuna rağmen Meşrutiyeti tehlikede gördüğü, 13 Nisan 1909'dan itibaren bir kaç gün hiç bir hadisenin içinde yer almamasından ve üç gün ara verdikten sonra İkdam'a yazdığı yazılardan bellidir.⁴⁰⁴

İttihatçılar ise ya saklanmışlar ya da yurt dışına kaçmışlardır. Meydanda kalan ittihatçı karşıtı kuruluş ve içlerinde Ali Kemal'in de bulunduğu gazete temsilcileri, isyanın kazandığı vehamet karşısında Beyoğlu'nda Kroker Oteli'nde yaptıkları toplantıda Meşrutiyet'in bekasına dair mutabakat kararı almışlar ve 17 Nisan 1909'da gazeteler vasıtasıyla bunu kamuoyuna duyurmuşlardır.⁴⁰⁵

İstanbul karışıklık içinde iken Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi 15 Nisan 1909'da Abdülhamit'e hadiselerin müsebbipleri ve

⁴⁰² Ali Kemal, "Adliye Nezaret-i Celilesine" İkdam, 13 Nisan 1909
Ali Kemal'in aynı tarihli gazetede "Ufk-ı Siyasî" köşesinde de bu konuya değinmektedir.

⁴⁰³ Çankaya, A., Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, C.1., sf. 167-168

⁴⁰⁴ Ali Kemal "En Büyük Tehlike Nedir?" İkdam, 17 Nisan 1909
Ali Kemal "Bir Haftadan Beri" İkdam, 21 Nisan 1909

⁴⁰⁵ Kuran, A. B., Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele Sf.465

kendisi hakkındaki tasavvurlarını ihtiva eden bir telgraf çeker. Suçlanan arasında Ali Kemal de vardır.⁴⁰⁶

"Zat-ı Hazret-i Padişahiye

Asker ve ahaliyi tahrik ve teşvik ile vak'a-i fecayâyı îka eyleyen İkdâm sahibi Ahmet Cevdet, Ali Kemal, Mevlanazade Rifat, Mizancı Murat, Yeni Gazete sahibi Abdullah Zühtü, Volkan muharriri Vahdetî, Hacı Hakkı, sabık Manastır askeri alay müftüsü Mustafa Şevket ve Kâmil Paşazâde Saîr Paşa nam eşhas-ı mel'üne ile zat-ı şahanelerince malum olmak lazım gelen avanelerinin İzzet gibi firarlarına meydan verilmemesi için milletçe bunların muhafazası kefalet-i seniyyelerine tevdi edildiğinden, İstanbul'a gelindikde kendileri zat-ı şahanelerinden istenilecek ve teslim alınacağı maruzdur.

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi "

Padişahı tehdit havası içerisinde kaleme alınan bu telgrafta ismi ikinci sırada zikredilen Ali Kemal'in 31 Mart'ın müsebbipleri arasında ilk sıralarda sayıldığı anlaşılmaktadır. Gerek mülkiyede Hasan Fehmi'nin katlini müteakkip yaptığı konuşma, gerekse İkdâm'daki son günlerde yazdığı yazılar, Ali Kemal'i 31 Mart olayının tahrikçileri arasında saydırmış ve bu vak'adan hemen sonra gıyabında müebbet sürgüne mahkum edilmesine sebep olmuştur. Yahya Kemal, onun 31 Mart Vak'asındaki etkisini şöyle anlatır:⁴⁰⁷

"Ali Kemal, Meşrutiyet heyecanını bir kaç ayda turfan eden, hürriyet havasını boğucu bir ufunet haline getiren nihayet 31 Mart sabahını infilak ettiren muharrirlerin başlıcası oldu."

Oğlu Zeki Kunalp,⁴⁰⁸ Ali Kemal'in İkinci Meşrutiyet'ten 31 Mart Vak'asına kadar olan faaliyetlerini şu ifadelerle anlatır:

"Böylece mali dayanağı yok olunca Ali Kemal Kahire'den ayrıldı. Memleket hasretini çekiyordu. Neredeyse 20 sene devam eden menfâ hayatı ona ağır gelmeye başlamıştı. Merutiyetin ilanından az evvel, hükümetin izniyle,

⁴⁰⁶ Gezgin F., Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri, sf. 135.

⁴⁰⁷ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf. 81

⁴⁰⁸ Ali Kemal, Ömrüm, Hz. Zeki Kunalp, sf. 169

Paris üzerinden İstanbul'a döndü. Nasıl izin aldığını ileride göreceğiz. İstanbul'da Ali Kemal hemen kesif bir faaliyete girişti. Paris'te muhabirliğini yaptığı İkdâm gazetesinin başmuharriri oldu. Mülkiyede siyasî tarih., darülfünunda Osmanlı tarihi dersleri verdi. Politikaya da atıldı. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidar olan 'İttihat ve Terakki'ye karşı çıktı. İkdâm'daki yazılarıyla ittihatçı hükümeti yerd, ittihatçılara muhalif olan liberalleri destekledi. 'Ahrar' Partisinin namzedi olarak ara seçimlere katıldı. Seçilemedi. Daha sonra bir vesile ile o tarihte yaptıklarını şöyle anlatmıştır.

'İptida-yı devr-i hürriyetimizden beri ise ne yaptım?.. Dokuz ay mütemadiyen bir gün bile inkita etmeyen İkdâm'ın o başmakalelerinde, o makale-i tâliye ve tarihiyelerinde hatta, Ufk-ı Siyasîlerinde bir satır gösterilsin ki fikr-i serbestiye, nühbe-i terakkiye münafi olsun! Acaba o devir içinde bu muharrir-i acizden ziyade taassubun alenen aleyhine yürütenlerimiz, marifet-i garbiyyeyi bipervâ, bilâkayd, tebcil edenlerimiz nadir değil mi idi?

Mekteb-i mülkiyede, darülfünunda tarih-i siyasiyi-i asr-ı hazıra, bilhassa tarih-i siyasî-i Osmanîye dair verdiğim dersler mi şaibe-i irtica ile alude idi? Geceyi gündüze katarak o teşne-i marifet gençlere, o nev-şüküfte zekalara, kaaffe-i hakaik-i tarihiyyeyi hatta hakikat-ı tarihiyyemizi gücümün yetiştirdiği, dilimin döndüğü kadar, fakat, bîmuhabba söylemek, o vasl-ı irfan ve hürriyette bir kabahat mı idi?..Mekteb-i mülkiyede derslerim şevk ile aranıyordu. Darülfünunda ise talebem Abdurrahman Efendiye halef olduğum zaman oniki efendiden ibaret iken çok geçmeden yüzleri tecevüz etti, en büyük dersanelere sığmaz oldu."

O devirde yazdığı siyasî makalalardan biri bilhassa kayda değerdir. 1909 yılının ilk ayı idi. Liberal eğilimli Kâmil Paşa hükümeti iktidarda idi. Programı mecliste okunmuş ve onaylanmıştı. Ali Kemal'in bu vesile ile yazdığı başmakele şöyle bitmekte idi ki, bu da siyasî felsefesinin bir nevî özeti idi:

'... Sadrazam Paşa'ya teveccüh eder ve deriz ki:

Eyâ vezir-i hakim, bugün siyaseten büyük bir zafer kazandınız, hariç ve dahile fazlınızı takdir ettirdiniz. Şimdi daha ziyade, daha büyük hizmet zamanıdır. Baştan başa muhtac-ı ıslah bulunan bu mülkün ahvâl-i dahiliyyesini tanzim etmeli ve ettirmelisiniz de .. Bu bedbaht vatana, bu biçare vatandaşlarımıza bir parça da güzel günler göstermeye sebep olmalıyız. Bu zavallı memleket ilk defadır ki ikbalini, umranını, cidden isteyen, cidden izhar edebilen bir tarz-ı hükümete mazhar oluyor. Bu yüzden, o koca Mithatlara, nasip olmayan bir nimet size oldu. Bu ciheti de nazar-ı imana alarak husul-i emele var idrakinizle, var irfanımızla, alelhusus itikat ve kalbinizle çalışınız, çalışınız ki tevfik-i Hüda rehberiniz olsun.'

Ali Kemal'in bu güzel temennileri gerçekleşmedi. Kâmil Paşa'nın liberal hükümeti bir ay sonra istifa etti. Onu ittihatçılara tâbî bir hükümet izledi. Onun da ömrü fazla sürmedi. Baştan beri Meşrutiyete ters bakan çevrelerin tahrikiyle 31 Mart darbesi oldu. İttihatçı iktidar devrildi, eski ahvale dönük bir hükümet kuruldu. On gün sonra Hareket Ordusu geldi. 31 Mart darbesi bastırıldı. Meşrutiyete avdet edildi. Tekrar iktidara hakim olan ittihatçılar, 31 Mart darbesini destekledikleri zanniyle tüm muhaliflerine karşı hücumla geçtiler. Muhaliflerin başında Ali Kemal de vardı. Aleyhinde şiddetli bir kampanya açıldı. Ağır ithamlara hedef oldu. Gericilikle, jurnalcilikle, iki yüzlülükle suçlandı. Tehlikeyi sezdi, İstanbul'dan kaçtı, Paris'e gitti. Kaçmasaydı, idamı muhtemel idi..."

Zeki Kuneralp'in bu tespitlerine onun İkdâm'da kaleme aldığı "Taassup-Adem-i Taassup", (16 Eylül 1908) "Diyanet Ne Kadar Memduh ise Taassup O Derece Mezmumdur" (19 Eylül 1908) başlıklı yazıları da örnek gösterilebilir. Yeni Zeki Kuneralp, yaptığımız görüşmede, "Ali Kemal dindar bir insan mıydı?" sorumuza "sayılmazdı.. Dini bağları zayıftı" şeklinde cevap vermiştir. Hüseyin Cahit de onun irtica içerisinde yer aldığına inanmamaktadır.⁴⁰⁹ Bu durum onun 31 Mart'ta "mürteci" olarak suçlanmasının doğru olmadığını,

siyasî muhaliflerinin bunu vesile ederek suç isnad etme gayretlerinden ibaret olduğunu düşündürmektedir.

31 Mart hadisesinden bir hafta sonra isyanı bastırmak üzere harekete geçen Hareket Ordusu, İstanbul kapılarına dayanır. Bir hafta içinde Abdülhamit başı bozuk isyandan faydalanma yoluna gitmediği gibi, isyanı bastırmak için de girişimde bulunmamıştır. Rıza Nur, "Hatırat"ında Nâzım Paşa'ya, hadiselerin ilk günlerinde askere kumanda edip hem ittihatçıları, hem de Abdülhamit'i devirmesini söylediğini, fakat gözünde büyüttüğü Nâzım Paşa'dan umduğunu bulamadığını, gelen Hareket Ordusunun kendisini ve Ali Kemal'i hedef aldığını yazmaktadır.⁴¹⁰ 22 Nisan 1909'da İkdam'daki Ufk-ı Siyasî'de İkinci ve Üçüncü Orduların Meşrutiyetin bekasını temin eden çalışmalarından memnun olmayanların bu memleketin düşmanı olduğunu belirtse de, dostlarının telkiniyle olmalı, aleyhine olarak yaklaşan tehlikeden çekinerek 22 veya 23 Nisan 1909'da eşini ve çocuğunu bırakıp Moda'da İngiliz Vitof'un evinden vapura binmek suretiyle tekrar, farklı şartlarda Avrupa'ya firar eder.⁴¹¹ Ailesini Bebek'te bırakan Ali Kemal için yine uzun ve meşakkatli bir gurbet devri başlamıştır.

Ali Kemal'in 31 Mart'tan hemen sonraki günlerde ısrarla siyasî tansiyonu düşürmeye yönelik yazılar yazdığı ve halkı sükunete davet ettiği gözlenmektedir. Onun 19 Nisan 1909 tarihli "Neye muhtacız" adındaki başmakalesinde şu ifadeleri okuyabiliriz:⁴¹²

"Bilfarz bugün memleketimiz böyle bir ferter içindedir. Bu hale karşı ne harekette bulmalıyız? Beyhude yere ah vah ile mi ömür geçirmeliyiz? Muhâtarı-yı lâyunkat'ı i'zam ile mi durmalıyız? Muttasıl, muhalik güne günden mi bahs etmeliyiz? İnsanlık böyle midir? Veleve o tehlikeler o derecede sahîh olsa bile o bitmez tükenmez şeylerden ne fayda hasıl olur?"

⁴¹⁰ Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C.1, sf. 301-303

⁴¹¹ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.81.

⁴¹² Ali Kemal, "Neye Muhtacız?" İkdam, 19 Nisan 1909

Böyle demlerde ölümden korkmak adeta za'fiyet-i akla delalet eder. Vatandaşımızı biz o şaibeden tenzih ederiz. Fakat her lahza bu endişelerle uğraşmak da hatırate karşı ittihaz-ı tedbire mani değil midir? Bu dakikada her birimiz, her Osmanlı vazife-i vataniyyesini bîperva ifa ederse bu memleket her beladan kurtulur.

İşte milletin sade lisanı, lisan-ı hali değil fakat bütün amali, efali! İşte vükela-yı milletin, mebusanımızın, hitabeleri, hareketleri! İşte nazırlar ve tarz-ı meslekleri, maksatları! Bu gün bu iklimde Meşrutiyet kati bir surette müeyyettir, o cihetten eminiz."

31 Mart Vak'ası içinde yer almadığı halde ittihatçılardan çekindiği için Avrupa'ya firar etmek zorunda kalan Ali Kemal, Lodra'nın güneyindeki Bournemoutte'e yerleşir. Bunun eşinin ailesiyle ilgili tahmin edilmektedir. İngiltere'de ikamet etmesine rağmen, rejim muhaliflerinin daha çok bulunduğu Paris'e sık sık gitmektedir. Hatta zamanla daha çok Paris'te bulunur.

Firarından sonra Bebek'teki evi aranmış, suç sayılacak evrak bulunamadığı halde, hamile olan eşi ve küçük yaştaki kızı Selma rahatsız edilmiştir. Zabitanın evde bir şey bulamamasını bazı gazeteler, Ali Kemal'in firar ederken evraki saklamasına bağlamışlar, hatta Meşrutiyet'ten sonra Kahire'ye yerleşen Abdülhamit'in ikinci katibi İzzet Paşa ile irtibatlı sayarak onu karalamaya çalışmışlardır.⁴¹³

Nisan ve Mayıs aylarında el konulan Yıldız evrakı arasında çıkan Ali Kemal'e ait jurnallerden bazıları gazetelerde neşredilir. Ele geçen jurnallerle onun 1897-1908 arası Avrupa ve Mısır'da Yıldız lehine faaliyetleri daha da açığa çıkar. İttihatçıların bilhassa onun verdiği jurnalleri kullanmaları, herhalde kuvvetli kalemiyle muhalefetin ümidi olmak bakımından gazetecilikteki başarısından olsa gerektir.

Mayıs 1909 başlarında 31 Mart Vak'asından dolayı İkdam sahibi Ahmet Cevdet ve başmuharriri Ali Kemal'in tevkiflerine karar verilir. Ahmet Cevdet,

⁴¹³ Sabah, 9 Mayıs 1909

Viyana'dan eski dostu Ahmet İhsan'a gönderdiği mektuplarda, jurnal verdiğini bilemediği Ali Kemal'i memuriyetten vazgeçirerek gazetesine başmuharrir yaptığını; üstelik bu meselenin Meşrutiyet önce ile ilgili olduğunu, bu yüzden kendisi ile ilgisinin bulunmadığını yazar. Ali Kemal'in matbuatta yazılanların aksine pek de paralı zamanını görmediğini belirten Ahmet Cevdet, hukukun işleyeceğine inanmadığı için İstanbul'a dönüp hesap vermekten kaçırır.⁴¹⁴

Ahmet Turan Alkan, Ali Kemal'in "müebbeden nefiy" cezası alışı ve divan-ı harplerin işleyiş tarzını "İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset" adlı doktora tezinde şöyle anlatmaktadır:⁴¹⁵

"Örfi idarenin kararları ve bu kararlar neticesinde 'göz yıldırımaya' yönelik bir tarzda icra edilen idamlar, kısa zamanda açıkça ifade edilmese de halkı, 'bizar' ve 'taciz' etmişti. Divan-ı harp tarafından verilen ceza kararları ve gerekçelerinden bazıları hakikaten ilginçtir. Buna göre, Ayasofya'da âsî askerlere su ve simit dağıtan ve vapurda Meşrutiyet aleyhtarı propoganda yapan Osman Nuri Efendi dokuz sene nefiy, dayısına yazdığı mektupta askerlerin ayaklanmasından bahseden Eğridirli talebe Hasan Sabri'ye üç sene nefiy, İkdam Başyazarı Ali Kemal, Abdülhamit'in casusu olduğu gerekçesiyle müebbeden nefiy, Sivas'ta Rifaî dergahı şeyhi Abdullah Haşim Efendi şüpheli güruhtan olduğu gerekçesiyle müebbeden nefiy edilmişlerdir. Divan-ı harplerin zamanla adi suçlara da bakarak ekti alanını genişlettiği anlaşılıyor. Mesela Yeniköy'de Salime Hanım adlı bir kadın, adab-ı umumiye ve milliyeye muhalif olarak çarşı içinde işret etmek suçundan üç yıl müddetle Sinop'a sürgüne gönderilirken, Çırpıcı çayırında alenen işret eden sarhoşlar, serseri ve şüpheli makulesinden olanlar ve bu arada Niğdeli Efeoğlu Hulusi bin İsmail de 'heyecan-amiz' bir destandan 4 bin nüsha bastıracağı için 'ezhan-ı umumiyyeyi tahdiş' suçuyla mahkum edilivermişlerdi. Vaka faileri diye bir takım biçarelerin idam, bir takımların ise tecziye veya nefiy kılındıkları mealindeki tenkitlerin bu bilgiler

⁴¹⁴ Gezgin F., Ali Kemal, sf.137

⁴¹⁵ Alkan, A.,T., İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, sf.113

ışığında pek de haksız olmadığı düşünülebilir. Buna mukabil divan-ı harplerin, 'büyük bir sürat ve faaliyetle, kılı kırk yaran ve tamamiyle adalete ve vaziyetin zaruretine uygun olmaya çalışan bir dikkatle işlediğini' ileri süren görüş sahiplerinin azınlığı teşkil ettiğini de belirtmeliyiz."

3 Haziran 1909 tarihli divan-ı örfî kararına göre müebbed sürgün cezasına çarptırılan Ali Kemal, bunun verdiği üzüntüye ve Mayıs ayında matbuatta aleyhine yönelik neşriyata rağmen uzun süre suçlamalara cevap vermek istememiştir. Bunda hem verdiği jurnallerin açığa çıkışının doğurduğu şaşkınlığın hem de İstanbul'da bıraktığı ailesine zarar gelebileceği endişesinin tesirli olduğuna inanıyoruz. Yaz mevsiminde ailesini İngiltere'ye aldırarak Ali Kemal, suçlamalara nihayet 18 Ekim 1909'da Paris'te çıkarmaya başladığı ve dostları tarafından neşriyatı sert bulunmayan "Yeni Yol" Mecmuasında cevap verir. Hükümetin 13 Kasım 1909'da yurda sokulmasını men ettiği mecmua, 20 Aralık 1909 tarihli beşinci sayısından sonra kapanır.

Ali Kemal, ilk sayıda çıkan "Hatt-ı Hareketimiz" ve "Hal-i Hazıramız" başlıklı yazılarında 31 Mart Vak'asından sonraki siyasî durumu değerlendirip olgun bir neşriyat örneği vereceğini duyurur. Aynı sayıdaki "Nasibim" yazısı ise jurnallerin hangi şartlarda verildiğini açıklamak ve bilhassa Ali Kemal'in mekteb-i mülkiyeden itibaren Meşrutiyet'e kadar geçen hayatının muhasebesini vermek bakımından önemlidir. Daha önce verdiği jurnallere değinmeden, Meşrutiyet'in ilanından sonra verdiği iki jurnalın ve aldığı ihsanın hesabını vermeye çalışan Ali Kemal, bu hareketinin mahiyetini açıklamaktan ziyade, memleketin faydasına yönelik tavsiyelerde bulunduğunu, hayatını emeği ile kazanan bir insan olduğunu; düşmanlarının sadece işlerine gelen kısımları kamuoyuna duyurduklarını belirtirse de Meşrutiyet'in ilanına rağmen Jöntürk hareketinin bastırılmasına dair Abdülhamit'e yaptığı tavsiyelere değinmemektedir. Yeni Yol'un beşinci sayısındaki "Müstahberat- Muhaberat" sütununda, Sabah Gazetesi'nin Emniyet Umum Müdürlüğü'ne dayanarak verdiği, Şerif Paşa'nın hükümet aleyhine Paris'te oluşturduğu komitede Ali

Kemal'in de olduğuna ve bunların Serbesti Gazetesini çıkaracaklarına dair haberi üzerine istibdat devrinin geri geldiğini iddia eder. Ali Kemal, Şerif Paşa ile iki defa görüşüğünü ama bunlarda komite gibi bir faaliyetin geçmediğini belirtir. Paris'te o günlerde Ateşemiliter olan Fethi Bey'le de görüşen Ali Kemal, iktidara karşı mücadelede her yola başvuranları tasvip etmediğini, kalemiyle muhalefetini sürdüreceğini yazar. Kendisine karşı konulan yasaklara rağmen yazıların nisbeten yumuşak bir üslupla kaleme alınmasını, onun İstanbul'a dönüş kapısını aralık bırakmak istemesiyle irtibatlandırmak mümkündür.

Yeni Yol'un ilk sayısındaki "Hatt-ı Hareketimiz" başlıklı yazıda hükümetle ilgili olarak şunları söyler:⁴¹⁶

"Hükümet-i hazıra-i meşrutemizin hayrını, muvaffikeyitini candan temenni ederiz. Fakat rical-i hükümetimizin siyaseten hatiatını gördükçe, 'İnsan hatadan münezzehe olabilir mi?'- göstermekten de çekinmeyiz. Fikren pek çok mesailde muhalif olduklarımıza hilafgirlik ederiz. Ancak bilfarz, Fransa'da o mutedil 'Temps', İngiltere'de muhafazakar 'Times' öyle ciddi gazeteler firka-i müfriteden, firka-i ahrardan bir heyet-i vükelaya nasıl, ne nezahatle muhalefet gösteriyorlarsa, biz de öyle yapmaya çalışırız. Mesela bilhassa matbuat kanunu, hakk-ı içtima kanunu gibi meşrutiyetimizin selamet-i tecellisine mugayir gördüğümüz icraata muarız, hele yâra, ağıyâra karşı payitahtımızda idare-i örfiyyenin böyle senelerce temdîdini kânun-ı esasîmiz için bir nakise addedenlerdeniz. Lakin diğer cihetten siyaset-i hariciyemizin mecrâ-i lâhikini, dostluğundan bu sıralarda bihakkın müstefid olabileceğimiz devletlere meyl-i vifakını, hasılı bazı rical-i hükümetimizin öteden beri tenkid edegeldiğimiz temayül-ü marufundan tecridini adeta alkışlarız."

Makul birisi olarak bilinen Fethi Bey'le görüşmesi de bunu doğrulamaktadır. Yahya Kemal, Fethi Bey'le arası iyi olan Ali Kemal'in Yeni Yol'da sert bir neşriyata başvurmadığı bilindiği halde onu kazanıp İstanbul'a

⁴¹⁶ Ali Kemal, Ömrüm, sf.173

dönmesini sağlamadıkları için ittihatçıları suçlamaktadır. Ali Kemal, bir aralık Paris'i ziyaret eden Cavit Bey'le de görüşmüşse de ondan yakınlık görmeyerek İstanbul'a dönüş ümidini kaybetmiş, sonunda Şerif Paşa'ya yanaşmak mecburiyetinde kalmıştır.⁴¹⁷

Yahya Kemal, onun Paris'te taşıdığı ruh halini şu ifadelerle anlatır:⁴¹⁸

".. Ayda iki yüz Franklık bir maaşa mukabil ve kötü muamelelere tahammül ederek Meşrutiyet Gazetesi'ne şiddetli yazılar yazmaya girişti.. Ömrünü Quartier- Latin'de Montparnasse Caddesi üzerinde Türk talebeleri arasında, bir delikanlı gibi, havai geçiriyordu. Yeni neslin bilahere beliren bir çok simalarını o zaman tanıdı."

Ali Kemal, İstanbul'a dönebilmek ümidi yüzünden, Yeni Yol'daki "Müstahberat- Muhaberat" yazısında Şerif Paşa etrafındaki siyasî faaliyete katılmadığını belirtse de Tarık Zafer Tunaya, Ekim 1909'da Şerif Paşa tarafınran Fransa'da iktidarda bulunan Radikal Sosyalist Parti'ye benzetilerek kurulan Islahat-ı Esasiyye-i Osmaniyye Fırkası kurucu ve yöneticileri arasında onu da göstermekte; hatta firkanın yayın organları arasında Meşrutiyet Gazetesi'nden sonra, Yeni Yol'un da bulunduğunu iddia etmektedir.⁴¹⁹ Fakat Yeni Yol'da fırka ve Şerif Paşa'nın faaliyetlerine dair yazı ve haber görülmemektedir. Hükümet onu Şerif Paşa'nın etrafındaki komite ile alakalı sayıp Yeni Yol'un yurda girişini men ettiğinde Ali Kemal, fırka ile olan münasebetlerini de inkar yoluna gitmiştir. Yahya Kemal ve Ahmet Bedevi Kuran firkanın asıl yayın organı olup ilk sayısı 15 Ekim 1909'da çıkan Meşrutiyet Gazetesi'nde Ali Kemal'in de yazı yazdığı ve hatta başmuharrir olarak bulunduğunu iddia etmektedirler.⁴²⁰ Ancak gazetede yazıların Şerif Paşa imzası dışında genellikle imzasız çıkmasına bakarak kesin bir hüküm vermenin yanlış olacağı kanaatindeyiz. İttihatçılarla kavgayı göze alan

⁴¹⁷ a.g.e. sf.138-139

⁴¹⁸ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf. 82

⁴¹⁹ Tunaya T. Z., Türkiye'de Siyasal partiler, C.1, sf. 219-224

⁴²⁰ Yahya Kemal, Siyasî ve Edebi Portreler, sf.82

Kuran, A. B., İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler, sf.292

Meşrutiyet Gazetesi'nden üç gün sonra Yeni Yol'un Ali Kemal tarafından çıkarılmaya başlaması da manidardır.

Ali Kemal'in bu yıllarda bedbin, hatta yıkılmış ve yurda dönüş özlemi ile dolu olduğunu söylemek gerekir. 1912 ilkbaharında yurda dönen Yahya Kemal, kendisini Lion Garında uğurlayan Ali Kemal'in şu dokunaklı konuşmayı yaptığını anlatmaktadır.⁴²¹

"Haydi mirim.. İstanbul'a giden böyle mahzun olur mu? Bırak azizim.. Sen de.. Keşki ben gitseydim. Vallahi derhal İttihad ü Terakki'ye dahil olur ve bir daha sesimi çıkarmam.. Hele buralara yok mu, bir daha ömrümde ayağımı atmam."

1909-1912 arasında üç yıldan fazla Fransa ve İngiltere'de, başta eşini kaybetmek olmak üzere bir çok acıyı yaşayan Ali Kemal, aile mirasının azalması sonucu maddi sıkıntılara düşer. Bu durumda Yahya Kemal'in ifadesine göre "Şerif Paşa'ya yanaşmak mecburiyetinde" kalmıştır. Müebbed sürgün olarak bir daha İstanbul'a dönemeyeceğine inanmanın ruhunda doğurduğu bezginlikle Paris'te sefil bir hayat sürerken, 1912 'deki hükümet değişikliği ile yeniden ümidine kavuşmuş, Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetinin çıkardığı siyasî af sonucu Ağustos 1912'de İstanbul'a dönmüştür.

⁴²¹ Yahya Kemal, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebi Hatıralar. sf. 88-89

S O N U Ç

Ali Kemal, son dönem Osmanlı aydınlarının bir çok karakteristik özelliğini bünyesinde toplayan tipik bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Mahalle mektebinde ve camide gördükleri ile mülkiyede okudukları ve Avrupa'da gördükleri arasında bir kültür çatışmasına girişmiş, vatan ve hürriyet kavramlarını diline dolamakla beraber, günden güne çöküşü hızlanan koskoca bir imparatorluğun çatırtılarını duymakta iken, çözüm arayışları sırasında, tercihler arasında boğulmuş, sonunda kendi kavgasını veren, menfaatlerini ilk plana getirmek zorunda kaldığına inanan bir özellikte karşımıza çıkmıştır.

Aldığı sağlam dinî eğitim ve geleneğe bağlı aile terbiyesi üzerine Batılı bir eğitim ve toplum yaşayışı yüklemeye çalışmış, ancak bu ikisini de ruhunda birleştirememiş, kimi zaman Şarktaki Garplı, çoğu zaman da Garptaki Şarklı durumunda kalan Ali Kemal kültürel çatışmanın ilginç bir örneği olarak değerlendirmek gerektiğine inanıyoruz. Haccülharameyn bir babanın, kumarbaz, Hristiyan bir hanımla evli, ömrünün büyük kısmını Avrupa'da geçirmiş bir evladı olarak karşımıza çıkan Ali Kemal, döneminin bütün kültür çatışmalarını kişiliğine yansıtmış tipik bir örnektir.

Hayatı da bu tezatlarla doludur. Herşeye muhalif, bedbin, merkezinde kendisinin bulunmadığı hiç bir teşebbüse müsbet bakamayan, genellikle ümitsiz ve kararsız bir çizgidedir. İlişkileri de buna göre şekillenir. En büyük dostu Mizancı Murat Bey'i jurnaline konu etmekten çekinmeyen bir karakter özelliği gösterir.

Ali Kemal, ilk gençlik yıllarını Abdülhamit'in idaresinin kendisini hissettirmeye başladığı günlerde yaşamıştır. Henüz gencecik bir mülkiye öğrencisi iken Avrupa'ya firar etmiş, yurda döndükten sonra aynı okula devam ederken getirdiği ihtilalci fikirler ve giriştiği rejim aleyhtarı örgütlenme denemeleri yüzünden tutuklanmış, sonra da sürgüne gönderilmiştir.

Ali Kemal'in sürgün edilmesine sebep olan bu örgüt denemesi daha sonraları Jöntürklük ve İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak ortaya çıkacak olan siyasî oluşumun nüvesini oluşturmuştur.

Ali Kemal'in Halep'teki sürgün yıllarında padişaha ve devlet yönetimine bakış açısının değiştiğini gözlemek mümkündür. Esasen aileden tevarüs eden padişaha bağlılık ve devlete güven, burada gördükleri ve yaşadığı memuriyet tecrübesi sonucunda kendini iyice belli etmiş, rejim muhalifi sürgün olarak geldiği Halep'ten padişaha sempati ile bakan bir "Tanzimat taraftarı" olarak ayrılmıştır.

Ali Kemal'in Halep'te iken yaptığı evlilik hayatını anlatan kaynaklarda her nedense göze çarpmamaktadır. Bu çalışmada belki de ortaya konan farklı bilgilerden birise de budur. Erkânıharp Miralay Rıfat Bey'in kızıyla Halep'te iken nikahlandığı hatta kayınperinin yardımıyla tahsilini tamamlamak amacıyla Avrupa'ya gittiği ancak gittikten sonra bu evliliği inkar ettiği bu çalışmada yer alan bilgiler arasındadır.

Ali Kemal'in Avrupa'ya gittiği bu yıllarda Jöntürk hareketi yeni yeni olgunlaşmaktadır. Başlangıçta bu hareketin içerisinde yer almayan Ali Kemal, Murat Bey'in Avrupa'ya gelmesiyle birlikte hareketin şiddetli bir mensubu olmuştur. Daha sonraları kendisinin inkar etmesine ve bir çok kaynağın da bildirmemesine rağmen, Ali Kemal'in Jöntürk hareketinin içerisinde yer aldığı, yönetimde görev aldığı, hatta cemiyetin genel merkezinden maaş aldığı ve cemiyetin para çekme yetkisine haiz bulunan iki kişiden birisi olduğunu bilmekteyiz.

Ali Kemal'in siyasî faaliyetlerinin en önemli gelişmeleri bu döneme rastlar. Jöntürk hareketi içerisinde bulunan Ali Kemal'in burada bulunuş maksadı, hareketi engellemektir. Bu amaçla bizzat Abdülhamit tarafından Avrupa'ya gönderilen serhafiyesi Ahmet Celalettin Paşa tarafından görevlendirilen Ali Kemal, canla başla aldığı görevi ifaya çalışmış, bu maksatla bir çok jumaller vermiştir. Ali Kemal, uzmanlık alanı olan yayın işleri ile ilgili

aldığı görevlerini kötüye kullanmış ve Jöntürklerin yaym faaliyetini bir müddet engellemeyi başarmıştır. Ali Kemal'in böyle davranmasındaki asıl faktörün padişaha can u gönülden bağlılığı olmadığı, bunun yanısıra idare ile iyi geçinerek kendi geleceğini sağlamak amacı güttüğü söylenebilir. Çünkü meselâ Brüksel Sefaretimizden aldığı maaşın kesildiği sırada yaptığı gibi, menfaatlerine zarar geldiği durumlarda padişahı bile tehdit etmekten geri kalmamıştır.

Ali Kemal'in bu önemde başlayan Jöntürk düşmanlığı hayatının sonuna kadar ittihatçı düşmanı olarak yaşamasına sebep olmuştur. O, bütün ömrü boyunca İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları ile mücadele etmiş, bu mücadelede kafası kızdığı zaman "Türk milleti ittihatçıdır" gibi kesin ve çok iddialı hükümler vermekten kaçınmamıştır.

Siyasî görüş olarak Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık cereyanları arasından ısrarla Osmanlıcılığı müdafaa eden Ali Kemal, hayatı boyunca bu görüşüne bağlı kalmış, özellikle Türk milliyetçileri ile sonuna kadar mücadele etmiştir. Bu sahada giriştiği, Yusuf Akçura'dan Ziya Gökalp'e kadar, pek çok polemik bulunmaktadır.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra onu şiddetle parlementer rejimi müdafaa ederken görüyoruz. Ancak geçmişteki faaliyetleri bu konuda özellikle ittihatçılar tarafından inandırıcı bulunmamasına sebep olmuş, iki kez girdiği seçimlerden mağlup çıkmıştır. Bu dönemdeki yazıları, konferansları ve dersleri ile -doğrudan hiç bir bağlantısı olmadığı halde- 31 Mart'a sebep olanlar arasında en başlarda adı zikredilmiş ve bu sebeple müebbed sürgün cezası verilmiştir. Avrupa'ya kaçarak canını zor kurtardığı 31 Mart sonrasında bir de Yıldız evrakı arasında padişaha verdiği jurnaller çıkıp da gazetelerde yayımlandıca Ali Kemal için gerçekten zor bir dönem başlamış, kendini aklayıncaya kadar uzun ve sıkıntılı günler geçirmiştir.

Ali Kemal'in hiç şüphesiz en önemli özelliği gazeteciliğidir. Siyasî yazarlıkta en güçlü kalemlerden olan Ali Kemal, Yahya Kemal'in ifadesiyle yaşadığı dönem için, "en büyük üslupçu" olarak karşımıza çıkar. Kendine has,

sorulu cevaplı ve konuşuyormuş gibi "muhatabane" tarzda yazılar yazan Ali Kemal, günlük konuşma dilini yazıya başarı ile uygulamıştır. Türkçe konusunda çok titiz ve dikkatli olan Ali Kemal, bu yönden de geleneğe bağlıdır. Muallim Naci'nin dil konusundaki görüşlerini sıkı sıkıya savunur ve uyar.

Sahip olduğu güçlü kalem Ali Kemal'in siyasî teşebbüslerindeki başarısızlığı ve tercih yanlışlarını engellemeye yetmiştir. Bir çok kereler siyasette ters yüz edilmesine, kişiliği ile ilgili çıkmazlarına (Mesela Hüseyin Cahit tarafından belgeleriyle ispatlanan yazı çalma olayına) rağmen ayakta kalmasını kalemine borçludur. Her seferinde başarıyla kullandığı kalemi, ikna edici üslubu ile üste çıkmayı başarmış, kendisini topluma kabul ettirmeyi, yöneticileri ikna etmeyi ve halka kendisini okutturabilmeyi başarmıştır. Günde bir kaç ayrı yazıyı hiç takılmadan üretebilmiş ve bu yazılarında belli bir başarı grafiğinin altına düşmemiştir. Galiba Ali Kemal'in en dikkate değer yönü de budur.

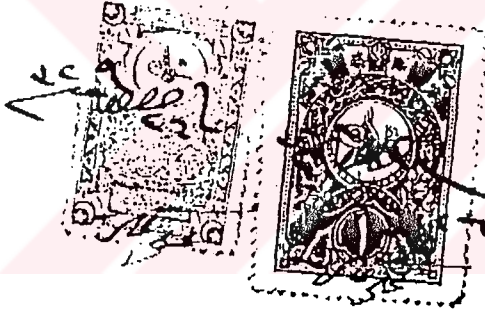
III. BÖLÜM

B E L G E L E R

ALİ KEMAL'İN ADALAR KAYMAKAMLIĞINA NÜFUS BELGESİ
İSTEĞİ İÇİN VERDİĞİ DİLEKÇE

اطرافنا محمد علی خان جاناب

سعادتمندانه
بدرستی در این مورد اجازت بخواهم از شما بخواهم که در این مورد اجازت بخواهم
از شما بخواهم که در این مورد اجازت بخواهم از شما بخواهم
باینکه از شما بخواهم که در این مورد اجازت بخواهم

-Yukarıdaki Yazının Terçümesidir-

Adalar Kaymakamlığı
Canip Alisine

Saadetler Efendim,

Memalik Ecnebiyede yaşamış olduğuma binaen Tezkere-i
Osmaniyemin bulunmadığı cihetle leffen takdim olunan ilmuhabere
tevfikan yed-i acizaneme bir kıt'a tezkerenin itası hususuna
Müsadei aliyeleri arz buyrulmak babında emir ve irade efendin
hazretlerindir.

26.HAZİRAN.1329
Ali Kemal
Eul-Tarih-İmza

Aslına Uygundur.

23.12.1993

Eski yazıyı okuyan

Uzman

Mehmet Tunali

İşbu belge 23.12.1993 günü Aslına uygun olarak Eski yazı
uzmanı Mehmet Tunali'ya Müdürlüğümüzde okutulmuş ve tasdik
edilmiştir. 23.12.1993

Yunus YILMAZ
Nüfus Müfettişi

ALİ KEMAL'IN BU İSTEĞİNİN YERİNE GETİRİLMESİ İÇİN NÜFUS
MÜDÜRLÜĞÜNE KAYMAKAMLIK EMRİ

نصرت نامه
مجلس ادارہ (۱۳۲۹) عزیزان

تقدیراً سرکار عالی کے لئے اس کی تحریر تصدیقاً محالہ ایضاً وہ ہرگز
جہد غار جو تحریر نامہ از دست تحریر علیہ ذمہ داری و قلم نگار
عناوین ایضاً نہ کسی راہ تصدیقاً قرارہ آنحضرت کو تحریر ہو
مقام عالی و کفایت بقدم قلم تصدیقاً جواباً اور در مقام حضورہ صدرہ الکریم

صادقہ

مجلس ادارہ (۱۳۲۹) عزیزان

-Yukarıdaki Yazının Terçümesidir -

Nüfus Memurluğuna 26.Haziran .1 329

Müsted'i Mumaileyh Ali Kemal Beyin esnayı Tahrir nüfusta memalik ecnebiyede bulunduğu cinetle hariç tahrir kalmış olduğundan mahallesinden muta bir kit'a ilmuhaber mucibince bir Kit'a Tezkere-i Osmaniye itasının Meclis-i İdare-i kazaca taht karara alınmasının müsaade bulunmak üzere Makam-ı Ali-i Kaymakamı'ye takdim kılındı.

Olubabta emru ferman hazretmenlehül emrindir.26.Haziran.1329

Sadık

Meclis İdareye 26.Haziran.1329

Aslına Jygundur.23.12.1993

Eski yazı uzmanı
Mehlet Tunali

İşbu belge, aslına uygun olarak, Eski yazı uzmanı Mehmet TUNALI'ya müdürlüğünüzde 23.12.1993 günü okutulularak tasdik edilmiştir.

23.12.1993

Yunus YILMAZ

Nüfus Müdürü

IV

KİMLİK BELGESİNİN NÜFUS MÜDÜRLÜĞÜ'NCE TASDIKLI YENİ
YAZI METNİ

Büyükada 'nın Nizam caddesinde Müsteciren sakin Deraliyeden
Orta boylu, Elâgözlü, beyaz benizli muharririn Osmaniyeden;

Balmumcuzade
Ali Kemal bin Hacı Ahmet Hamdi Efendi

Mahalli Veladeti
Dersaadet
5 Teşrinevvel 1285

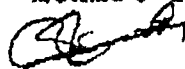
Validesi
Hanife Feride Hanım

Balada ismi muharrer Muharririn Osmaniyeden Ali Kemal bey
esmayı Tahrir Nüfusta burada bulunmadığı cihetle hariç Tahrir kalara
Tezkere-i Osmaniye istihsal edemediği cihetle usule ve nizamına Tevf
kan müceddeten bir kit'a tezkere-i Osmaniye 'nin itası zımında işbu
ilmuhaber bittanzim Adalar Nüfus Memurluğuna takdim kılındı.

28. Haziran 1329
Pul-Mühür

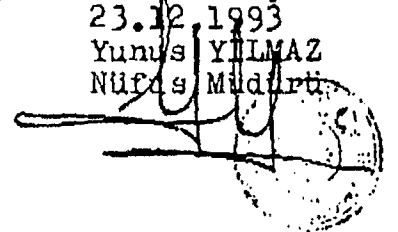
Aslına uygundur.
23.12.1993

Eski yazıyı okuyan
Uzman
Mehmet Tunali

İşbu belge (1329 senesine ait yeni kayıttan tescil dayana
belgesi) 23.12.1993 günü Aslına uygun olarak Eski Yazı Uzmanı
Mehmet TUNALI'ya Müdürlüğümüzde okutulup, tasdik edilmiştir.

23.12.1993
Yunus YILMAZ
Nüfus Müdürü

Not: Hacı Ahmet Hamdi Efendi

1278 doğumlu olup Çankırı ili Kalfat Köyü

no. 11. 1. 30 da Nüfus Kayıtlıdır.

IV. BÖLÜM
BİBLİYOGRAFYA

- Açıkgoz, Halil. *Cemil Meriç ile Sohbetler*, İst. 1993
- Ahmad, Feroz. *İttihad ve Terakki*, İst, 1971
- Ahmet Rasim. *Muharrir, Şair, Edip- Matbuat Hatıralarından*, (Haz. Kazım Yetiş), İst. 1980
- Akçura, Yusuf. "Üç Tarz-ı Siyaset 1,2,3", Türk, Nr. 24-26- 27; 1,15, 22 Nisan 1320/ 14-28 Nisan, 5 Mayıs 1904
- Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İst. 1983
- *** *Jontürkler ve İttihat ve Terakki*. İst. 1987
- Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I- 3.* b.,Ank.1979
- *** "Türk" Maddesi, *Türk Ansiklopedisi*. C.32, Ank. 1983
- Ali Fahri. *Ali Pinhan Bey'e Açık Mektup*, Mısır, 1322
- Ali Kemal. "Adliye Nezaret-i Celilesine", İkdam, nr. 5341, 26 Mart 1325/ 8 Nisan 1909
- *** " Ahmet Rıza Beyefendi'ye", İkdam, nr.,5227, 30 Teşrinisani 1324/13 Aralık 1980
- *** "Anasır ve Hakimiyet-i Osmaniye", Peyam-ı Sabah, nr. 524/10954, 12 Mayıs 1336/ 12 Mayıs 1920
- *** "Asya ve Arupa", Peyam-ı Sabah, nr. 525/10955, 13 Mayıs 1336/ 13 Mayıs 1920
- *** "Bir Haftadan Beri", İkdam, nr. 5354, 8 Nisan 1325/ 21 Nisan 1909
- *** "Bir İhtifal-i Mübeccel", İkdam, nr.5342, 27 Mart 1325/9 Nisan 1909
- *** *Bir Safha-yı Şebâb*. İst. 1329
- *** "Cananı Görüş", Tercüman-ı Hakikat, nr.2176, 17 Eylül 1301/29 Eylül 1885
- *** "Cevabımız", Türk, nr.30, 13 Mayıs 1320/ 26 Mayıs 1904

*** *"Darülfünun'da"*, Peyam-ı Sabah, nr. 1200/ 11630, 6 Nisan 1338/ 6 Nisan 1922

*** *"En Büyük Tehlike Nedir?"* İkdam, nr. 5350, 4 Nisan 1325/ 17 Nisan 1909

*** *Fetret*, c.1, İst. 1329

*** *"Gayeler Bir İdi ve Birdir"*, Peyam-ı Sabah, nr. 1352/ 11782, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922

*** *"Hakikatim"*, İkdam, nr. 5224,27 Teşrinisani 1324/ 10 Aralık 1980

*** *"Hal-i Hazramız"*, Yeni Yol, nr. 1, 5 Teşrinievvel 1325/ 18 Ekim 1909

*** *"Harekat-ı Milliyenin İçyüzü"*, Peyam, nr. 344/ 102, 14 Teşrinisani 1335/ 14 Kasım 1919

*** *"Hatt-ı Hareketimiz"*, Yeni Yol, nr.1, 5 Teşrinievvel 1325/ 18 Ekim 1909

*** *"Hayat Kırsalları: Kerime"*, İkdam, nr.866, 2 Kanunievvel 1312/ 14 Aralık 1896

*** *Muterizlere Ecvibe-i Müskite*, İst, 1316

*** *"Müstahberat- Muhaberat"*, Yeni Yol, nr.5, 7 Kanunievvel 1325/ 20 Aralık 1909

*** *"Nasibim"*, Yeni Yol, nr.1, 5 Teşrinievvel 1325/ 18 Ekim 1909

*** *Paris Musahabeleri*, 3 c., İst. 1315; 2.b., 2 c., İst. 1329- 1331

*** *"Telaş Fenadır"*, İkdam, nr.5355, 9 Nisan 1324/ 22 Nisan 1909

*** *"Terbiye-i Şubban- Haşiye"*, İkdam, nr.5226, 29 Teşrinisani 1324/ 29 Aralık 1908

*** *"Türk'ün Bayramı"*, Peyam-ı Sabah, nr.1351/11781, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922

*** *"Ufk-ı Siyasî"*, İkdam, nr.5308, 21 Şubat 1324/ 6 Mart 1909

*** *"Ufk-ı Siyasî"*, İkdam, nr.5339, 24 Mart 1325/ 6 Nisan 1909

*** *"Ufk-ı Siyasî"*, İkdam, nr. 5346, 31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909

*** *"Ufk-ı Siyasî"*, İkdam, nr.5355, 9 Nisan 1325/ 22 Nisan 1909

"Ali Kemal Bey", İkdam, nr.5196, 30 Teşrinievvel 1324/ 12 Kasım 1908

*** *"Terbiye-i Şubban- Haşiye"*, İkdam, nr.5226, 29 Teşrinisani 1324/ 29 Aralık 1908

*** *"Türk'ün Bayramı"*, Peyam-ı Sabah, nr.1351/11781, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922

*** *"Ufk-ı Siyasi"*, İkdam, nr.5308, 21 Şubat 1324/ 6 Mart 1909

*** *"Ufk-ı Siyasi"*, İkdam, nr.5339, 24 Mart 1325/ 6 Nisan 1909

*** *"Ufk-ı Siyasi"*, İkdam, nr. 5346, 31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909

*** *"Ufk-ı Siyasi"*, İkdam, nr.5355, 9 Nisan 1325/ 22 Nisan 1909

"Ali Kemal Bey", İkdam, nr.5196, 30 Teşrinevvel 1324/ 12 Kasım 1908

"Ali Kemal Bey", Sabah, nr.10525, 5 Mart 1335/5 Mart 1919

"Ali Kemal Bey'in Bir Jurnalı Daha", Sabah nr. 7054, 3 Mayıs 1325/ 16 Mayıs 1909

"Ali Kemal Bey'in Cevabı", Tanin, nr.9, 27 Temmuz 1324/ 9 Ağustos 1908

"Ali Kemal Bey'in Jurnalı", Sabah, nr.7045, 24 Nisan 1325/ 7 Mayıs 1909
Mayıs 1909

"Ali Kemal Bey'in Jurnalleri", İleri, nr.403/21, 20 Şubat 1335/ 20 Şubat 1919

"Ali Kemal Bey'in Macaristan'a Seyahati", İkdam, nr.5273, 17 Kanunısani 1324/ 30 Ocak 1909

"Ali Kemal Bey'in Seyahati", Sabah, nr.6949, 17 Kanunısani 1324/ 30 Ocak 1909

"Ali Kemal Bey: İsmiyle Utanmayanlar Silsilesinden Ali Kemal Bey'in Hakikati", Şurâ-yı Ümmet, nr.67/140, 28 Teşrinisani 1324/ 11 Aralık 1908

"Ali Kemal'in Akıbeti", İkdam, nr.9211, 8 Teşrinisani 1338/ 8 Kasım 1922

"Ali Kemal'in Eşinden Mektup", Vatan, nr.3131, 9 Şubat 1950

"Ali Kemal Nasıl Tevkif Edilmişti? Mel'unun Suret-i Tevkifine Dair Esrarengiz Tafsilat", Yeni Gün, nr.1024/647, 16 Teşrinisani 1338/ 16 Kasım 1922

Amca, Hasan. *Doğmayan Hürriyet/ Bir Devrin İçyüzü 1908/1918*. İst. 1989

Apak, Rahmi. *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ank. 1988

Atatürk, Kemal. *Nutuk, C.1,2, Vesikalar*, Atatürk Yüksek Kurumu Yay., Ank. 1991

Atay, Falih Rifki. *Çankaya*. İst. 1969

Bahattin Şakir, *Şurâ-yı Ümmet- Ali Kemal Davası*, İst.1325

Banarlı, Nihat Sami. *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İst.1960

Baykal, Cevdet Yakup. "*İzmit'te Linç Edilerek Öldürülen Ali Kemal'in Mezarı Bulundu*". Vatan, nr.3112, 21 Ocak 1950

Birinci, Ali. *Hürriyet ve İtilaf Fırkası (İkinci Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar)*, Dergah Y., İst.1990

Borak, Sadi. *İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına*, İst. 1962

"*Casus Ali Kemal*", Osmanlı, nr.18, 15 Ağustos 1898

Çakıroğlu, Lale. "*İngiliz Parlemlenter Ali Kemal'in Torunu Çıktı*", Milliyet, nr.12890, 29 Eylül 1983

Çankaya, Mücellitoğlu Ali. *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, c.1,2,4 . 2.b., Ank.1968- 1969

Emil, Birol. *Jöntürlere Dair Vesikalar I : Edebiyatçı Jöntürlerin Mektupları*, İst.1982

Gezgin Faruk. *Ali Kemal, Hayatı ve Eserleri*, (Dokuz E.Ü. Yüksek Lisans Tezi) İzmir, 1990

Göztepe, Tarık Mümtaz. *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahidettin Mütareke Gayyasında*. İst.1969

Gürkan, Kazım İsmail. *Darülfünun Grevi*. İst. 1971

Hanioğlu, M.Şükrü. *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürlük*, c.1, (1889-1902). İst. 1985

Himmetoğlu, Hüsnü. *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları* c.2, İst. 1975

Huyugüzel, Ö.Faruk. *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir,1984.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, c.2, İst.1988

İnuğur, M.Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. İst.1982

"İttizar", İkdam, nr.5272, 16 Kanunısani 1324/ 29 Ocak 1909

Kabacalı, Alpay. *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bak. Y. Ank.1994

Karabekir, Kâzım. *İstiklal Harbimiz*, İst. 1969

Karay, Refik Halit. *Minelbab İlelmihrab*, İst.1992

Kazak, Berna. *Ömrüm- Ali Kemal'in Hayatı* (İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Mez.Tezi), İst. 1954

Kısakürek, Eser. *Münekkid Olarak Ali Kemal*. (A.Ü. DTCF Mez. Tezi)

Kuneralp, Zeki. *Ali Kemal- Ömrüm*, 1985,

*** *Sadece Diplomat*, 2.b., İst. 1981

Kuran, Ahmet Bedevi. *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*, İst. 1945

*** *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele*.
İst.1956

Mardin, Şerif. *Jöntürklerin Siyasal Fikirleri*, 2.b. İst. 1983

Ortaylı, İlber. "*Ali Kemal'in Otobiyografisi*", Cumhuriyet, nr.21975, 31 Ekim
1985

Özcengiz, Suzan. *Ali Kemal'in Edebi Eserlerinin Tetkiki*, (İ.Ü. Ed. Fak.
Mez.Tezi) İst. 1955

Polat, Nâzım H. *Müdafa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bak.Y.;Ank.1991

Rey,Ahmet Reşit. *Gördüklerim, Yaptıklarım*. İst. 1945

Rıza Nur. *Hayat ve Hatıratım*, c.1,2,3. İst.1967-1968

Şenler, Yaşar. *Raşit Müverrih mi? Şair mi?* (İ.Ü.Ed.Fak. Mez. Tezi), İst.1980

Şimşir, Bilal. *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, c.1, Ank. 1973

Tahirü'l-Mevlevi, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri*, Nehir
Yay.İst.

Tek, Ahmet Ferit. "*Üç Tarz-ı Siyaset Hakkında*", Türk, nr.34, 10 Haziran
1320/ 23 Haziran 1904

Tugay, Asaf. *İbret.C.1. Abdülhamit'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler*,
İst.1961

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler* c.1,2. 2.b., İst.1988

Tuncer, Hüseyin. *Türk Yurdu (1911- 1933) Üzerinde Bir İnceleme*. (G.Ü. Doktora Tezi) Ank. 1988

Türk Ansiklopedisi, Ali Kemal Maddesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1., Dergah Y. İst. 1977

Türk Dünyası El Kitabı, 3.c., *Edebiyat*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ank. 1992

Us, Asım. *Gördüklerim, Duyduklarım. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler*, İst. 1964

Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* 2.b., İst. 1979

Ünaydın, Ruşen Eşref. *Diyorlar ki*, İst. 1979

Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasal ve Edebi Hatıralarım*. 2.b., İst. 1976

*** *Siyasi ve Edebi Portreler*, İst. 1968

Yalçın, Alemdar. *II.Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*. Ank. 1985

*** *Tiyatro*, Ank. 1988

Yalçın, Hüseyin Cahit. "*Ali Kemal Bey'e*", Tanin. nr.218, 25 Şubat 1324/ 10 Mart 1909

*** "*Ali Kemal Bey'e Açık Mektup*", Tanin, nr.7, 25 Temmuz 1324/ 7 Ağustos 1908

*** *Edebiyat Anıları* (Haz. Rauf Mutluay). İst. 1975

*** *Kavgalarım*, İst. 1326

*** *Siyasal Anılar*, İst. 1975

*** "*Şöhret-i Sehile: Ali Kemal Bey'e Günde Bir İntihal: Ali Kemal Bey'e*" Servet-i Fünun c.15, nr.379, 4 Haziran 1314/ 16 Haziran 1898

Yalman, Ahmet Emin. "*Ali Kemal Bey'e*" Vakit, nr.447, 20 Kanunısanı 1335/ 20 Ocak 1919

*** "*Bayan (Bile)'ye Cevap*" Vatan, nr.3128, 6 Şubat 1950

Yücebaş, Hilmi. *Bütün Yönleriyle Aka Gündüz, Hayatı, Hatıraları, Eserleri*, İst. 1959